

İMAM GAZÂLİ

YOL GİDENLERİN KLAVUZU ve ARAYANLARIN BAHÇESİ

İmam Gazâli Risaleleri - 3

İMAM GAZALÎ

İmam Gazalî'nin Risaleleri 3

YOL GİDENLERİN KILAVUZU
VE ARAYANLARIN BAHÇESİ

Tehzip ve tekmil Abdulhalık Duran

Diğer Kitaplarımızı

<http://www.tasavvufekitap.com>

Adresinden okuyabilir veya ücretsiz olarak

EPUB – MOBI ve PDF

Formatlarında indirebilirsiniz.

KONU FİHRİSTİNE GİT

YOL GİDENLERİN KILAVUZU VE ARAYANLARIN BAHÇESİ

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahim

Allah teâlâ'ya hamd olsun. O, dostlarının kalplerini kendi sevgisinin ateşiyle yakmış, ruhların kendisiyle buluşmanın ve kendi zatını müşâhede etmenin iştiağıyla mest etmiş, gözlerini ve zihinlerini kendi azamet ve rahmetinin eserlerini görüp mütalaa etmekle meşgul etmiştir. Bunlar, O'nun büyüklüğünü düşünmenin verdiği lezzet ve hayretle yaşarlar ve bu âlemde yalnız O'nun güzelliğini görür ve O'nun sevgisini duyarlar. Gözlerine güzel suretler ilişirse, zihinleri hemen musavviri (o suretleri yapan ve yaratani) görür, kulaklarına tatlı nağmeler gelirse, kalpleri hemen O'nun sevgisiyle coşar. Dış dünyaya açılan gözleri ve kulakları da O'ndan başkasına kapalıdır. O bunları kendisi için seçmiş ve erişilmez bir mutluluğa mazhar kılmıştır.

O'nun tarafından risâletle şereflendirilen Peygambere, hakkın kılavuz ve öncüleri olan âl ve ashâbına (ev halkı ve dava arkadaşlarına) da salât ve selâm olsun.

Ben bu risâleyi hak ve gerçeği arayanların yapışıp tutunmaları ve sülûklarını (kulluk vazifelerini) sağlıklı bir şekilde tamamlamaları için yazdım. Bunu yazarken, şahsen de yanılmaktan ve hata yapmaktan Allah teâlâ'ya sığındım. O, en iyi yardımcı ve en hayırlı destekçidir. Bu risâleyi faydalı kılmayı da O'ndan dilerim. ²¹⁹

GİRİŞ

Bil ki, insanların Hak'tan²²⁰ uzaklaşmalarının sebebi, Allah teâlâ yerine, kendilerini veya kendileri gibi olan diğer varlıkları görmeleridir. Bu öyle bir perdedir ki, ona takılan insanlar, doğru ve hak olan akideden uzaklaşır ve kendi hayal ve heveslerini akide haline getirirler. Bundan sonra da bu kimseler nefislerinin hüküm ve tahakkümü altına girip dünya sevgisi, mal hırsı, şan ve şöhrat sevdası, uzun yaşama isteği, tevbe ve ameli erteleme, ucup, riyâ ve gösteriş yapma, haram yiyip içme, günah işleme, kendi nefisleriyle mücâdeleyi terk etme, göz, dil ve el gibi uzuvlarını kontrol etmekten vazgeçme, gaflet, ahmaklık ve tembellik gibi kusur ve illetlere yakalanırlar.

Bil ki, insanın kendi amellerini kendi kudretinden bilmesi şirktir. Çünkü bu amelleri yaratan da Allah teâlâ'nın kudretidir. Kul ise, sevap kazanmak veya cezaya müstahak olmak için bunlara talip olur. İlâhî kudretin yarattığı bir amele talip olmak, kula nisbet edilen kesp'tir. Kul amele talip olup onu kesbetmek isteyince, Allah teâlâ, onda bir güç yaratır ve kendisi bu güçle

219- Sülûk, lügat olarak bir yolda yürümek, bir iş yapmak demektir. Tasavvuf! bir terim olarak, bir şeyhin kontrolünde inziva yapmak, çile çekmek ve tekkede kalıp olgunlaşmaya çalışmaktır. Sülûk yöntem mânâsına da gelir.

220- Hak hem Allah Teâlâ'nın bir ismi hem de doğru olan şey anlamındadır. Doğru olan şey de doğru akide, doğru amel ve doğru muamele gibi kısımlara ayrılır. Hak, başkasına ait olan şey ve hukuk anlamına da gelir.

o fiili meydana getirir.²²¹ Durum bu iken, kulun bu gücü kendisinden bilmesi ve kendisine mal etmesi, kendisine yaratıcılık vasfı vermesi olur. Bu ise şirktir. Çünkü yaratıcılık vasfı Allah Teâlâ'ya mahsustur. Mutezile ve Kaderiler, bu gücü kula mal ve nisbet etmek suretiyle şirke düşmüşlerdir. Bunlara karşı, Cebriler ise kesp ve talebi de yok saymışlar, daha doğrusu, bunları da Allah Teâlâ'ya nisbet etmişlerdir. Sorumluluğu kaldırdığı için bunların görüşü de yanlıştır.²²² Ehl-i sünnet ise, bu iki taifenin düştükleri hatadan sakınmışlardır. Bunlara göre, maişet, güç ve icâd Allah Teâlâ'dan, talep ve kesp ise kuldandır.

Akidenin sahih olması çok önemlidir. Çünkü o, amel için temel ve kurtuluş için olmazsa olmaz şarttır. Bu sebeple, imamlardan bir zat şöyle demiştir:

"Nice insanları, amellerinin azlığına rağmen, salih olan akideleri kurtarır. Nice insanları da amellerinin çokluğuna rağmen, sakat ve bozuk olan akideleri helâk eder."

Akide bu derecede önemli iken, cehalet, nefsin hevesleri, şu veya bu fikir ve ekol için körü körüne taassup ve diğer bazı saplantılar akideyi tashih etmek için gösterilmesi gereken hassasiyetin geri plana itilmesine sebep olurlar.

Dünya sevgisi, mal hırsı ve şöhret düşkünlüğü öldürücü zehirlerdir. Riyâset (baş olmak) ve şöhret (meşhur olmak) kibir doğurur ve dünyayı sevdirebilir. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başı ve anasıdır."

"Aç kurtlar koyun sürüsünü nasıl parçalayıp helak ederse, dünya sevgisi ve şöhret hırsı da kişinin din ve ahlâkını o şekilde bozup perişan eder."

Sözü delil sayılan zatlardan birisi de şöyle demiştir: "Bir amel (ibadet ve hayır) yaptığım zaman, kimse görürse, ben o amelden bir sevap beklemem." Çünkü bu amele riya, gösteriş ve şöhret girmiştir. Bunlar ise, amelin sevabını bitirirler.

Uzun yaşama ümidi ve beklentisi hak yoluna girmeyi ve ciddî bir şekilde amel etmeyi önler.

Ameli başka bir zamana ertelemek, şeytanın insana kurduğu büyük tuzaklardandır.

Cimrilik, nefse düşkünlük ve kendini beğenmek helâk edici afetlerdendir.

Haram gıda kalbi karartır ve katılaştırır. Hadiste de buyurulduğu gibi, kalpleri kararmış ve katılaşmış kimseler ise Allah Teâlâ'dan uzaktırlar. Onun için Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Size verdiğimiz helâl ve temiz rızktan yiye." (Bakara Sûresi, 172. âyet) Helâl ve temiz rızktan yiyip içmek kullukta büyük bir öneme sahiptir. Onun için, helâl ve temiz rızktan yiyip içmeye dikkat edersen, gece namazın ve nafîle orucun olmasa da kalbine nur, aydınlık ve rikkat girer.²²³ Buna dikkat etmezsen, geceleri direk gibi dikilip sabaha kadar namaz kılsan da bu hasletleri kazanamazsın.

221- Yani, kul bu gücün tatbikinde âlet ve aracı olur. Ehl-i sünnetin bu konudaki yaygın ifadeleri ise şöyledir: "Kul amele talip olunca, o ameli Allah teâlâ kendi kudretiyle yaratır."

222- Hicrî üçüncü ve dördüncü asırlarda İslâm toplumunun gündemini büyük ölçüde meşgul eden Mutezile ve Kaderiler, Yunancadan tercüme edilen felsefe ve mantık'ın etkisinde kalmış ve onları asıl ve ölçü kabul ederek dinî nasrları ve esasları yorumlamaya kalkmışlardır. Bu yüzden, birçok yanlışlar yapmış ve kafaları karıştırmışlardır. Bunlar, ehl-i sünnet âlimlerini de pratikte hiçbir faydası olmayan nazarî tartışmaların içine çekmiş ve böylece ehl-i İslâm'ın zekâ ve ilimlerini boşa harcatmışlardır. Cebriler ise, bunlara karşı tepkilerinde ileri gitmiş ve karşı yönde ifrata girmişlerdir. Bunların içinde de kötü niyetli kimseler bulunmuştur.

223- Rikkat; duyarlı olmak, Allah Teâlâ'dan korkmak ve kula merhamet etmek demektir.

Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Haramdan beslenmiş olan bir vücuda cehennem ateşi yakışır." Kıyamet gününde Sırat köprüsü üzerinden en süratli geçenler, yeme ve içmelerinin helâlden olmasına dikkat eden kimselerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Kulum Verâ sahibi olursa (haramlardan sakınırsa) beni tanır."**²²⁴

Bu İlâhî söze göre, kulun Allah Teâlâ'yı tanımasına ve O'nu anlamasına engel olan şey haramlardır. (Bundan dolayıdır ki, nice çok zekî ve bilgili kimseler, günah işledikleri ve haramdan beslendikleri için Allah Teâlâ'yı bir türlü tanıma kabiliyetini gösteremezler.) Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ben Verâ" sahiplerine azap vermekten haya ederim. Çünkü, onlar da benden hayâ ederek günahlardan sakınmışlardır. Ben, prensip olarak kuluma bana karşı davrandığı gibi davranırım." Büyüklerden bir zat şöyle demiştir:

"İlim tahsil etmek ve haramlardan sakınmak kulluğun özü ve ruhudur. İlim ışık gibi aydınlatıcıdır, haramlardan sakınmak da hikmete açılan kapıdır."

Oruç tutmak da basireti açar. Bir zat şöyle demiştir: **"Allah teâlâ için oruç tuttuğum her gün, basiretimin bir parça daha açıldığını hissederim."**

Halk tarafından tanınmamak, din ve dünyanın rahatlığı ve selâmetidir. İnsanların bu konudaki umumî yanılığı şu sözle ifade edilmiştir:

"Şöhret âfettir, fakat herkes onu arar; tanınmamazlık ise rahatlıktır, fakat herkes ondan kaçır."

Kötü sıfatlar (geçimsizlik, kıskançlık, cimrilik, merhametsizlik, haksızlık gibi huylar) düşünce ve duygular için gece karanlığı gibidirler. Bunların karanlığında ne doğru düşünmek ne de güzel şeyler duymak mümkün değildir. Bu sebeple, bunları iyi sıfatlarla değiştirmedikçe, Allah Teâlâ'ya yakın olmayı ümid etmek de boşunadır. Hz. Osman radiyallahu anh şöyle demiştir:

"Kalpler kötü sıfatlardan arınmış olsalardı, insanlar Kur'ân-ı Kerim'i okumaya doyamazlardı. Çünkü o zaman, kalpleri üzerindeki perdeler kalkar ve onlar Allah Teâlâ'yı görerek (görür gibi hissederek) okurlardı." Bir zat da şöyle demiştir:

"Kalp ağıyar ile meşgul oldukça, Allah Teâlâ'ya yakın olmaya ve O'nu müşahede etmeye elverişli olmaz."

Bil ki, Hak'tan gayrisi O'nun önündeki perde ve hicaptır. Bu perdenin karanlığı (gölgesi) olmasaydı, Hakk'ın nuru açıkça görülür ve gayb (gizli olan) açığa çıkardı. Nefsin fitneciliği (gayra meftunluğu ve hayranlığı) olmasaydı, bu perde de olmazdı. Nefsin tamahkârlığı ve dünya istekleri bulunmasaydı, Hakk'ın sevgisi daha bir şiddetle kalpte duyulurdu. Nefiste marifet (Allah Teâlâ'yı tanımak) bulunsaydı, Hak iştıyakı onu ateş gibi yakardı. Nefsin kendi uzaklığı olmasaydı, Rabbin çok yakın olduğu görülür ve **"Biz insana can damarından daha yakınız."** (Kâf Sûresi, 16. âyet) âyetinin mânası iyice anlaşılırdı.

Öyleyse, **Hakkın nurunu görmek ve müşâhede etmek istiyorsan, gayr perdesini yırt ve nefis engelini ortadan kaldır,**

Büyük zatlardan birisi şöyle demiştir:

"Allah teâlâ bir kul için hayır irade etmezse, onun yüzüne amel kapısını kapatır, söz ve iddia kapısını açır."

²²⁴ Bu söz Kur'ân-ı Kerim'den değildir. Onun tamamı da şöyledir: "Aç kalırsa beni görür, dünyadan sıyrılırsa bana kavuşur."

Amel etmek yerine iddialarda bulunmak ve olmayan şeyleri söylemek muvaffakiyetsizliktir. Çünkü amel olmayınca, söz ve iddia aldatıcı birer serap olmaktan öteye geçmezler. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Susuz adam, çöldeki serabı su zanneder. Fakat yanına gelince, onun bir şey olmadığını görür." (Nur Sûresi, 39. Âyet **Not:** Bu âyette inançsız ve amelsiz kimse susuz kalmış adama benzetilmiştir.)

Akidenin geçerli olmasının önemli bir şartı kesin olması ve herhangi bir şüphe ve tereddüt taşınamamasıdır. Bir adam, sahâbi Muâz ibni Cebel'e gelip şöyle dedi:

"Bana iki adamın durumunu söyle. Adamlardan birisi çokça amel eder, fakat yakîni zayıftır. Bu sebeple, şüphelere kapılır. Diğeri ise bunun kadar amel etmez, fakat akidesi kuvvetlidir. Ondan dolayı da şüphelere yer vermez" Muâz radiyallahu anh şu cevabı verdi:

"Birinci adamın şüpheciliği onun amelini bozar. İkinci adamın yakîni de onun için amel yerine geçer." (Şüphe taşınamamak, Allah ve Resulünün söyledikleri ve haber verdikleri her şeye tereddütsüz bir şekilde inanmak ve onları kabul ve tasdik etmek demektir. Bunu bir misal üzerinde gösterelim: Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm İsrâ ve Mirac'a çıktığı gecenin sabahında olayı anlattı.²²⁵ Anlatması da gerekliydi. Çünkü bu olayda, Allah Teâlâ'n büyük bir kudreti ve mucizesi sergilenmişti. O, sevdiği bir kulunu bir melek vasıtasıyla Mekke'den almış, göz açıp kapayana kadar iki aylık mesafedeki Kudüs'e götürmüş, oradan da alıp aynı süratle elli bin sene yükseklikteki göklere çıkarmış, ona melekût (mülk ve madde ötesi) âlemdeki acayıplıkları seyrettirmiş, cenneti gezdirmiş, cehennemi göstermiş ve bu uzun seyahati bir gecede tamamlayıp onu tekrar evine ulaştırmıştı. Kendisi olayı anlatınca, duyan müşrikler şamata çıkararak şöyle dediler: "Böyle bir şey olamaz. Biz Kudüs'e ancak iki ayda gidebiliriz. Gökler ise zaten ulaşılmazdır. Muhammed ise bir gecede buralara gidip geldiğini söylüyor. Zahir, hayal görmüştür." dediler, iman ile küfür arasında gidip gelen ve ne münkir ne de mü'min olmakta karar kılmayan, zayıf iman sahibi bazı kimseler de "Muhammed, böyle olmayacak şeyler söylüyorsa, demek ki, gerçek dışı konuşuyor." dediler. Gerçek mü'minler ve onların da önünde olan **Ebu Bekir** radiyallahu anh ise şöyle dediler:

"Bunu Muhammed söylemişse, doğru söylemiştir. O haber vermişse, biz iman ettik."

Taraflar böylece süzgeçten geçer gibi birbirinden ayrılınca, Peygamberimize hitap eden şu âyet-i kerime indirildi:

"Biz sana yaptırdığımız rüya gibi yolculukla insanları denemek ve (hem kudretimize hem de senin verdiğin habere) inanıp inanmadıklarını ortaya çıkarmak istedik." (İsrâ Sûresi, 60. âyet)

Bir zat şöyle demiştir:

"Ben on iki sene nefsimi demirci tokmağıyla vurdum. O yumuşayınca, bu sefer beş sene kalbimin aynasını parlattım. Bunu da bitirince, belimde "zünnar"²²⁶ (papaz kuşağı) bulunduğunu fark ettim. Beş sene de bu zünnarı açmaya çalıştım. Bunu da yaptıktan sonra, Hakkın nuru güneş gibi parladı. Onun ışığıyla bakınca, kendisinden başka bütün varlıkların ölü olduklarını gördüm ve üzerlerinde dört tekbir getirip cenaze namazını kıldım."

225 - İsrâ, Peygamberimizin Mekke'den Kudüs'e götürülmesidir. Miraç ise, oradan göklere çıkarılmasıdır. Birinci olay İsrâ sûresinin başında, ikinci olay da Necm sûresinin başında anlatılmıştır. Bu iki olayın ayrı sûrelerde anlatılmış olmasına bakan bazı âlimler, iki olayın ayrı zamanlarda meydana geldiğini söylemişlerdir. Fakat genel kanaat, ikisinin aynı gecede gerçekleşmiş olması yönündedir.

226- Zünnar kalın bir kuşaktır. Onu giyen, rükû' ve secde etmek için eğilemez. Papazlar onu giyerler. Bu sebeple, o küfür sembolü olmuştur.

Bu sözün açıklaması şöyledir: Sözün sahibi, nefsiyle mücadele etmiş ve onun sertlik ve katılığına oluşturan ucup, kibir, hırs, kin, hased ve diğer kötü sıfatlarını gidermeye çalışmış, bunun için de Allah teâlâ korkusunu körük gibi yakmış ve nefsinin başını emir ve nehiylerin çekiç ve tokmağıyla dövmüştür. Onu bu suretle yumuşatıp kötü sıfatlarından temizledikten sonra, kalbine bakmış ve onun üstünde amelini görmek, gösteriş yapmak, Hakkın rızasını aramak yerine sevap ve uhrevî kazanç istemek ve mukarreblerin nazarında gizli şirk olan keramet türü hallerle şereflendirilme beklentisinin bir kir ve toz tabakası gibi durduğunu görmüş ve bunları da silmiştir. Ondan sonra, **kalbinin dünya ve içindeki varlıklarla gizli alâka ve bağlantılarının bulunduğunu fark etmiştir. Bu alâka ve bağlantılar, temiz ve masum bile olsalar, bir ölçüde ibadet, hizmet ve itâati engelledikleri için, Hak ehlinin gözünde zünnar gibidirler.** Bunun üzerine, sözü edilen zat, bu alâka ve bağlantıları da koparmıştır. Kalbini bu suretle tüm varlıklardan çekince, onların ölü olduklarını görmüş ve onları diri gibi gösterenin kendi ilgi ve alâkasının olduğunu anlamıştır. Ölüler üzerinde cenaze namazı kılmak farz olduğu için, o da bu ölülerin üzerinde bu namazı kılmıştır. Ancak onun kıldığı bu namaz, diğer cenaze namazlarından farklıdır. Çünkü bu namazı kılan kimse, varlık âleminde yalnız Allah Teâlâ'yı diri, O'nun dışında kalan bütün eşyayı ise ölü olarak görür. O'nun nazarında, Allah Teâlâ'dan başka her şey hayal, her şey yokluk ve her şey hiçliktir. **(Bu makama ulaşan biz zat şöyle demiştir: Beni dünyaya çağırma. Ona geldim, fenâ buldum.)**²²⁷ Kurân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur:

"Yerin üzerindeki herkes fânidirler. Bâki olan yalnız senin yüce Rabbindir."
(Rahmân Sûresi, 26-27. âyetler)

Cenaze üzerinde dört tekbir getirmek ise şundandır: **Halkı Hak'tan koparan şeyler nefis, heves, şeytan ve dünyadır.** Tekbirlerden her biri bu dört şeyden birine karşı söylenir. Mânası ise şudur: Allah teâlâ, mâ'bud, matlup ve maksud olarak bu şeyden daha büyük, daha değerli ve daha hayırlıdır.

Bil ki, sen altı çukur ve hendeği aşmadıkça, Hakka yakınlık menziline ulaşamazsın. Bu çukur ve hendekler şunlardır:

- 1-Uzuv ve organların şeriatın emirlerine muhâlefeti;
- 2-Nefsin alışkanlık ve âdetleri (itiyâdları);
- 3-Kalbin duygusal takıntıları ve eşyaya bağlılıkları;
- 4-Sırrın tabîî (tabiatten gelen) bulanıklıkları (amelini görmek, hak rızasından başka bir şey talep etmek gibi.);
- 5-Ruhun hissî (hislerden hasıl olan) buhar ve dumanları;
- 6-Akim (aklın) hayal ve evhamları (şüpheleri ve yanlış tasavvurları);

Bu çukur ve hendeklerden birincisini geçersen, hikmet pınarlarına ulaşırsın. İkincisini geçersen, ledünnî ilimler (tahsilsiz hâsıl olan, Allah teâlâ tarafından verilen bilgiler) edinarsın. Üçüncüsünü geçersen, meleklerin duâ ve niyazlarını işitirsin. Dördüncüsünü geçersen, İlâhi nurların inişini seyredersin. Beşincisini geçersen, bu nurların kaynağını görürsün. Altıncısını geçersen, ruh bahçelerinin içine girersin, oraya girince de kaba ve ince bütün beşerî ve maddî duygu ve duyarlılıktan soyutlanırsın. Hak, sana bu ruhanileşmiş ve melekleşmiş halinde muhabbet ve sevgisinin şarabından bir bardak içirir. Onu içtikten sonra da mahşere kadar kendine gelip beşeriyete dönmezsin (Bir zat bu son aşamayı kastederek şöyle demiştir: **"Hak,**

227- Fena, fânîlik ve yokluk demektir.

ezelde bu kuluna bir bardak şarap içirdi. Bu kul o şarabın etkisiyle ebede kadar mest ve haraptır."²²⁸

Bu temiz ve manevî ve bütünüyle duygu ve duyarlılıktan ibaret olan bu şarap susuzluğunu şiddetlendirir, ondan aldığın zevk şevk ve iştiyakını çoğaltır, ondan hâsıl olan yakınlık talep ve sa'yini güçlendirir, ondan dolayı hissettiğin sükûn ve itminân da heyecan ve çalkantılarını arttırır. Bu atmosferde beşerî sıfatların eriyip maddî varlığın yok olunca, Hak senin her şeyin olur. Artık konuşursan yalnızca O'nu konuşursun, bakarsan yalnızca O'na bakar ve O'nu görürsün, yürürsen yalnızca O'na doğru ve O'nun için gidersin, elini uzatırsan yalnız O'nun için tutarsın. Burada artık sen olmadığın için, ikilik aradan kalkmış ve gerçek tevhid tahakkuk etmiştir.²²⁹ Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ buyurdu ki, kulum sebatlı bir şekilde ibadet ederek bana yakın olmaya çalışırsa, ben onu sevmeye başlarım. Onu sevince de ben onun kulağıyla duyduğu, gözleriyle gördüğü, eliyle tuttuğu, ayağıyla yürüyüp yaklaşmak istediği şey olurum. Artık o, yalnızca beni duymak ve dinlemek, yalnızca beni görmek, yalnızca benim için alıp vermek ve yalnızca benim için gidip gelmek vaziyetinde olur."²³⁰ (Bu manaya işaret eden bir zat şöyle demiştir:

"Yalnız bir olanı iste, başkası istenmeye değmez. Yalnız O'nu ara, başkası her zaman bulunmaz. Yalnız O'nu gör, başkası her zaman sevindirici olmaz. Yalnız O'nu bil, başkasını bilmek fayda sağlamaz. Yalnız O'nu sev, başkasını sevmek derdine dert katar.")

FASIL-1

1.İMANIN TEMELLERİ

Bil ki, **"kelime-i şehâdet"**²³¹, kısa olan iki cümleden oluşmasına rağmen, hem Allah Teâlâ'nın zatına, sıfatlarına ve fiillerine iman etmeyi, hem de Peygamberin hak, sözlerinin de doğru olduğuna inanmayı ifade eder. İman da bu dört şeye inanmaktan oluşur.

Allah Teâlâ'nın zatına inanmak, O'nun zatiyla ilgili olan on hususa iman etmeyi kapsar. Bunlar O'nun var oluşu, bir oluşu, ezeli ve ebedî oluşu (bir zamanda başlayıp bir zamanda

228- Ruhun şad olsun ey dost! Ben sana bu beyti okuduğum zaman ağlamıştın. Bakalım, senden sonra dünyada bu duyarlılık ve içliliğe sahip kaç mü'min kalmıştır?

Dinî manalar için şarap ismini kullanmak konusundaki fikrimizi daha önce açıkladık.

229- Yanlış anlaşılmasın; kul bu dereceye gelince de yine kuldur. Onun için, haddini aşıp "el-Hak!" gibi şathlar söylemeye kalkmamalıdır. Aradan ikiliğin kalkması ise, kulun artık kendi nefisini görmemesi ve onu amel ve hareketleri için gaye ve hedef olmaktan uzaklaştırmasıdır.

230- Buhari

231- Kelime-i şehâdet biri uzun, diğeri kısa olmak üzere iki tanedir. Uzun olanı, "Eşhedu enlâ ilâhe illellah ve eşhedu enne Muhemmeden Resûlüllah." tır. Hanefiler, "Muhammeden abduhu ve resûluh." derler. Kısa olanı ise, "Lâ ilâhe illellah, Muhamedün-Resûlüllah." tır.

bitmeyişi), cevher, cisim ve araz olmayışı,²³² bir mekâna yerleşmiş ve gözle görülebilir olmayışıdır.

Allah Teâlâ'nın sıfatlarına inanmak, O'nun sıfatlarıyla ilgili olan on hususa iman etmeyi kapsar. Bunlar O'nun diri olması, ilminin bulunması, güçlü olması, irade sahibi olması, duyup işitmesi, konuşması, doğru sözlü olması, hâdis olan (zaman içinde olup biten) olaylara mahal olmaması ve sıfatlarının ezeli ve ebedî olmasıdır.

Allah Teâlâ'nın fiillerine inanmak da O'nun fiiliyle ilgili olan on hususa iman etmeyi kapsar. Bunlar kulların fiil ve amellerinin O'nun (Allah Teâlâ'nın) tarafından irade edilmesi ve O'nun tarafından yaratılması, kulların ise sadece talep ve kesp'lerinin bulunması,²³³ kullarına iyilik etmesinin buna mecbur olmasından değil, O'nun âlicenaplığından ileri gelmesi, kulların gücünü aşan şeyleri onlara teklif etmesinin nazarî olarak câiz olması²³⁴ suçu olmayana ceza vermesinin nazarî olarak mümkün olması²³⁵, kul için en iyi olanı yapmak zorunda olmaması, kullara vâcip olan işlerin yalnızca vahiy ve şariat yoluyla bildirilen şeyler olması, peygamber göndermenin Allah teâlâ için vâcip olmaması, (O'nun rahmet ve merhametinden dolayı olması),²³⁶ diğer peygamberler gibi, son peygamber Muhammed Aleyhissalatü vesselâmın da hak peygamber olması ve bunun mucizelerle teyit edilmiş olmasıdır.²³⁷

Muhammed (sav) peygamberin hak, sözlerinin de doğru olduğuna inanmak da on hususa iman etmeyi kapsar. Bunlar peygamberin kendi akıl ve bilgisiyle konuşmadığı, konuşup söylediği şeylerin Allah teâlâ tarafından ona yapılan vahiyden ibaret olduğu hususlarıyla onun ısrarla Üzerinde durduğu kıyamet kopmasının hak olması, tekrar dirilmenin hak olması, kabir azabının, münker ve nekir sualinin hak olması, sırat köprüsünün, cennet ve cehennemin hak olması ve imam tayininin gerekli ve vâcip olmasıdır.²³⁸

232- Maddî varlıklar cevher, cisim ve araz olarak üç çeşittirler. Cevher bileşik olmayan maddedir. Cisim, bileşiktir. Araz ise, renk, koku, şekil gibi şeylerdir.

233- Kesp kazanmak demektir.

234- Fiilen ise, bu türlü teklifler yapılmamış, yapılan tekliflerde de kolaylık gözetilmiştir. Bunu bildiren âyetler şöyledir: "Allah bir kimseye ancak gücü nispetinde mükellefiyet verir." (Bakara, 286), "Allah din konusunda size herhangi bir zorluk ve sıkıntı vermemiştir." (Hac, 78), "Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez." (Bakara, 185) Ancak, Allah teâlâ mutlak hâkim olduğu için, isteseydi kullarına ağır teklifler de yapabilirdi.

235- Ancak, fiilen böyle bir şey de yoktur. Kul'ân-ı Kerim, baştan sona kadar Allah Teâlâ'nın adaletini anlatır ve O'nun kullarına ancak hak etmeleri halinde ceza verdiğini, çoğu zaman da af yolunu tuttuğunu açıklar. Bir âyet şöyledir: "Size isabet eden bir musibet, sizin yaptıklarınızın karşılığıdır. Allah çoğu yaptıklarınızı da affeder." (Şurâ, 30)

236- Bu husus, "Biz seni merhametten dolayı, âlemlere peygamber olarak gönderdik." (Enbiyâ, 107) gibi âyetlerle sabittir.

237- Bir peygamber hak olunca, ona iman etmek de farz olur. Buna rağmen, ona iman etmeyen kâfir olur. Bu hüküm bizim Peygamberimiz için de böyledir. Buna göre, bu peygambere iman etmeyen kim olursa olsun kâfirdir. Bunun kâfir olmadığını söyleyen veya kâfir olup olmadığına tereddüt eden de kâfirdir.

238- Bir toplumda adalet ve huzurun sağlanması için, imam ve hükümetin tayin edilmesi vaciptir. Bunun vâcip olması imanın veya hükümetin kudsîyetinden dolayı değil, adalet ve düzeni sağlamanın ancak bunlarla gerçekleşebilmesinden dolayıdır. Bu sırrı anlamayan bazı kimseler, "imam-ı kebir" in veli, kutup gibi bir şey olduğunu veya olması gerektiğini zannederler. Halbuki, o, adalet ve düzeni sağlayabilen herhangi bir insan veya bir heyet ve hükümdür. Böyle bir insan, heyet veya hükümet seçim yoluyla gelirse, o zaman bu kalitede olanları seçmek vatandaşlar için vacip olan bir görevdir.

FASIL-2

2.TERBİYE VE EDEP

Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Beni Rabbim terbiye etti ve bana güzel bir edep verdi." Edep, zahir ve bâtın'ın (dış ve için) terbiye edilmiş hâlidir. Bir kimse zâhir ve bâtın'ını terbiye ederse o kimse, edîp ve edepli olur. Bir kimse kendini **"sünnet"** in edeplerine uydurursa, Allah teâlâ o kimsenin kalbini marifet (kendisini tanıma ve bilme) nuruyla nurlandırır **"Habib"** olan peygamberin²³⁹ emirlerine, fiillerine ve ahlâkına uymaktan ve onun edeplerini yaşamaktan daha şerefli bir merteye yoktur. Bunları yapmak, sıradan bir insanı habiblik mertebesine çıkarır.

Üç şeyin bir yönü kula, bir yönü de Allah teâlâya aittir. Yardım dilemek kula, yardım etmek Allah Teâlâ'ya aittir. Cehd etmek kula, muvaffakiyet vermek Allah Teâlâ'ya aittir. Edepli davranmak kula, kabul edilmek Allah Teâlâ'ya aittir.

Edepler aşağıdan yukarıya doğru mükemmelleşerek **sâlihlerin edepleri, velilerin edepleri, sıddıkların edepleri, peygamberlerin edepleri** olmak üzere dört çeşittirler. Diğer bir ifade ile, bunlar yukarıdan aşağıya doğru mükemmelliğini kaybederek peygamberlerin edepleri, sıddıkların edepleri, velilerin edepleri ve sâlihlerin edepleridirler. En aşağı derecede olan sâlihlerin edepleriyle edepleneler, Allah Teâlâ'dan lütuf görme liyakatini kazanırlar. Bunların üstünde olan velilerin edepleriyle edepleneler, Allah Teâlâ'ya yakın olmaya liyakat kazanırlar. Daha yukarıda olan sıddıkların edepleriyle edepleneler, Allah Teâlâ'nın nurunu müşahede etme mertebesini kazanırlar. En üstte olan peygamberlerin edepleriyle edepleneler ise, Allah teâlâ ile ünsiyet etme ve aracısız bir şekilde onunla konuşma mertebesini kazanırlar; bu edep çeşitlerinden mahrum olanlar, bütün bu merteye ve liyakatlerden da mahrum kalırlar. **(Bu yüzden, Mevlâna Celâlüddin şöyle demiştir: Allah Teâlâ'dan edep isteyelim. Çünkü edebi olmayan, O'nun rahmetinden mahrum kalır.)**

*Hak yolundaki büyük zatların emir ve tavsiyelerine uymayanlar, kitap ve sünnet' in edeplerine uymamış olurlar.*²⁴⁰ **Kulluğun başında olanların edepleriyle edeplenmeyenler,**

239- Habib sevilen ve seven demektir. Bu sıfat Peygamberimiz için kullanılır. Çünkü o, Allah teâlâ tarafından en çok sevilen ve Allah Teâlâ'yı en çok seven kimsedir. O aynı zamanda, büyük bir yekûn tutan ümmeti tarafından sevilen ve onları seven müstesna bir insandır. Büyük bir ümmet olan Hristiyanlar da Hz. İsa'yı severler. Ancak onlar Meryem'in oğlu ve Allah'ın peygamberi olan gerçek İsa'yı değil, kendi hayallerinde uydurdukları ve aslı, varlığı bulunmayan, Allah'ın oğlu ve ortağı İsa'yı severler.

240- Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur: "Büyüklerimizi saymayan bizden değildir." Bu ifade çok çarpıcıdır. Bunun yanında bir şey daha söylemek gerekirse, "Büyüklerini saymayan bir millet iflah olmaz." denilebilir. Biz millet olarak yavaş yavaş bu kötü sona geliyoruz. Çünkü, büyüklerimizi ne tanıyor ne seviyor ne de onlardan yararlanıyoruz.

Allah Resulünün Tâif seferini hatırlatıyor. Hani, kâinatın efendisi, kendi şehri Mekke'de hemşehrileri olan müşriklerden ısrarlı zulüm, tazyik ve baskı görmüştü. Bunun Üzerine, biraz nefes almak düşüncesi, biraz da davetini tebliğ edebilme ümidiyle Tâif e gitmişti. Fakat, bu yerin halkı da ona karşı anlayışsız ve acımasız davranmıştı. Buradan da çok büyük bir teessür ve elemle ayrılıp nereye gideceğini bilmez bir halde yola düşmüştü. Dalgın bir halde epey gittikten sonra, bir ağacın golgesinde oturmuş ve halini Rabbine arz ederek, "Ey benim ve bütün mazlum, mağdur ve zayıfların Rabbi,

kullukta ileri dereceye varanların mertebelerini kazanamazlar. Allah Teâlâ'yı tanımayanlar, O'na karşı edepli davranmazlar. O'na karşı edepli davranmayanlar da O'ndan uzak olurlar. Allah Teâlâ'nın emir ve yasakları edepdir. O'nun emir ve yasaklarına uyanlar edep kazanırlar.

Tâatın edebi, onu en güzel bir şekilde ifâ etmeye çalışmak ve fakat buna rağmen, kendini veya tâati değil, Allah Teâlâ'yı görmektir. Kul, tâatıyla cenneti, tâati ifâ etmesindeki edebiyle de Allah Teâlâ'nın yakınlığını kazanır.

Tevhid, Allah Teâlâ'nın tek yaratıcı olduğuna inanmaktır. O'na bu şekilde iman etmeyen tevhidi geçersizdir.²⁴¹ Allah'a ve peygambere iman etmek, şeriata uymayı gerektirir. Şeriata uymayan imanı geçersizdir.²⁴² Şeriat edepli olmayı gerektirir. Edepli olmayanın şeriata bağlılığı geçersizdir.

Edebi terk etmek, kovulmayı gerektirir. Huzurda su-i edepte bulunan, kapının önüne çıkarılır. Burada da su-i edepte bulunan, hayvanların ahırına gönderilir.

En yararlı edep, dini iyice öğrenmek,²⁴³ Allah Teâlâ'nın hakkını gözetmek ve dünyaya karşı zühd yürütmektir. Rabbini bilen, O'na karşı edebi terk ederse, helak olanlarla (kâfir, müşrik ve mücrimlerle) beraber helâk olur.

sığınağı, sahibi, yardımcısı! Beni tanıyan kavmimin de beni tanımayan bu kavmin ile bana karşı bu şekilde zalim ve haşin davranmalarım sana şikâyet ediyorum." demişti. Kendisi bu hazin üslupla şikâyetini sürdürürken, Cebrail aleyhisselâm inmiş ve ona, "Ya Resûlallah! Rabbin beni sana gönderdi. İstersen, şu dağı kaldırıp bu zalimlerin başına indireyim." demişti. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselam, gücünü toplamaya çalışmış ve biraz daha dayanabileceğini düşünerek şöyle demişti: "Hayır! Ben biraz da sabredeceğim. Umarım, Rabbim bunlardan ve zürriyetlerinden bir iman ordusu çıkaracaktır." Hakikaten de onun bu ümidi ve kerameti gerçekleşmiş ve Allah teâlâ, zalim bir topluluktan dünyaya adalet ve fazilet götüren bir iman ve tevhid ordusu çıkarmıştır.

Lût aleyhisselâm da kavminin zulüm ve tazyikine uğramış ve içini çekerek şöyle demiştir: "Keşke size karşı gücüm olsaydı veya güçlü birisine sığınabilseydim!" Bunun üzerine, melekler ona şöyle demişlerdir: "Sabaha kadar sabret. Bunlar sabah vaktinde helâk edileceklerdir. Sabah yakın değil midir?" Ve sabah olunca, ona zulmeden kavmi zelzele ve tufanlarla helâk edilmiştir. Bu olayı anlatan Kurân-ı Kerim onu şu cümle ile bitirmiştir: "Bu türlü azaplar hiçbir zurnan zalimlerden uzak değildir." (Hud, 83)

Zamanımızda da türlü musibetler ve acı hadiseler gibi, geçen korkunç depremler de Allah -Teâlâ'nın bir takım zalim ve mücrimlere şiddetli bir tokalıydı. Bu müstahakların yanında bazı masumların da zarar görmüş olmaları muhtemeldir. Ancak insanlar o kadar gafil, riyakâr ve Allah Teâlâ'ya karşı saygısızdırlar ki, ölüp gidenlerin hepsini Bedir savaşını yapmış gibi, şehit derecesine çıkarıp cennete uçurdular, insanlar, gaflet ve dalâlete hiç doymuyorlar!

241 Mutezile taifesi, kul kendi fiillerinin yaratıcısıdır, derler, bunun yanında da tevhid ehli olduğunu söylerler.

242- Şeriat, Allah Teâlâ'nın peygambere yaptığı vahiyler ve onun Üzerine indirdiği hükümlerdir. Kendisi de bunları tebliğ etmiş ve duyurmuştur. Fıkıh ise, âlimler tarafından bunlara yapılan açıklamalardır. Şeriati kabul etmemek, doğrudan doğruya Allah ve Resulünü kabul etmemektir. Fıkıh kabul etmemek ise, âlimleri kabul etmemektir. Bir tek âlimin veya mezhebin bir görüşünü haklı delil ve gerekçelere dayanarak kabul etmemek câ- izdir. Fakat bütün âlimlerin görüşlerini kabul etmemek için geçerli bir delil ve dayanak bulmak mümkün değildir. Bu sebeple, dine asgarî derecede de olsa saygısı olan bir kimse âlimleri toptan reddetmez.

243 Ancak biz, vicdanı titremeyen bazı kimseler gibi, İslâm yozlaştırıldığını ve şimdi yaşanan dinin islâm olmadığını söylemiyoruz ve böyle bir şeyi söylemenin gerçekle bir alâkası bulunmadığını

Şöyle denilmiştir:

"Üç şeyi yapmakta tereddüt etmemek lâzımdır. Bunlar şaibeli kimselerden (akidesinin bozuk olduğu, farzları terk ettiği, büyük günahları işlediği söylenen insanlardan) uzak durmak, güzel edep kazanmaya çalışmak ve (herhangi bir canlıya) eziyet vermekten sakınmaktır."

Vasat Müslümanların edebi, nefislerini tezkiye etmek,²⁴⁴ uzuv ve organlarını hayırda istimal etmek, haram işlerden uzaklaşmak ve gereksiz istekleri terk etmektir. **Zirvedeki müslümanların edebi ise**, kalplerini temizlemek²⁴⁵, kulluğun inceliklerine riayet etmek, söz ve ahitlerine vefâ göstermek²⁴⁶ vakti boşa harcamamak, akli meşgul eden vesveselere takılmamak, talep ve arayışta sünnet çizgisini muhafaza etmek, tefekkür etme süresini mümkün mertebe uzatmak ve korumaktır.

Allah Teâlâ'ya ibadette hakikî ihlâsı korumaktır.

Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğu söylenmiştir.²⁴⁷

"Benim isim ve sıfatlarımın önünde duran (beni bunlarla tanımaya çalışan), bana karşı edebi gözetmiş olur. Beni tanımak ve keşfetmek bahanesi ve iddiasıyla bunların ötesine geçmeye kalkışan, edep sınırını aşmış olur. Bu kimse, edepsizlere vurulan tokadı yiyip aşağıya yuvarlanır. (Bu kimse Allah Teâlâ'yı şeriat yoluyla değil, akıl veya keşif yoluyla tanımaya çalışmak isteyendir. Bu kimse hiçbir zaman O'nu tanımaya muvaffak olmaz.)"

Mürid, sülûk ve kullukta edep gözetmediği takdirde, başladığı yere geri çevrilir. Bir zat şöyle demiştir:

"Ben Mekke'de iken, bir gün Kâbe'nin önünde oturmuştum. Yorulunca da yere yatıp ayaklarımı uzattım. Beni bu halde gören bir zat, yanıma geldi ve bana şunları söyledi: "Ey falan! Sözde sen ilim ehliyorsun. Halbuki, bu vaziyetin edep bilmeyenlerin işidir". Allah Teâlâ'ya karşı edebi elden bırakma. Aksi takdirde, senin adın ilim ehlinin divanından (defter ve sicilinden) silinir."²⁴⁸

biliyoruz. Çünkü İslâm bütün saflığıyla ortadadır ve müslümanların yaşadığı din de İslâmın kendisidir. Bunun yanında, bir kısım müslümanların kafalarına bazı yanlışlıklar yerleşmiş ve dinî hayatlarına birtakım bidatler girmiştir. Bu yanlışlıklar ve bidatlerin bir kısmı imana da dokunur bir ciddiyettirler. Bir olumsuzluk da ilmî ehliyeti olmayan bir takım kimselerin din rehberi geçinmeleri ve gerek ilimlerinin azlığı ve gerekse niyetlerinin bozukluğu yüzünden dini yanlış tasvir etmeleri ve olup biten hadisleri çarpık yorumlamalarıdır.

244- Tezkiye etmek, terbiye etmek demektir. Nefsi tezkiye veya terbiye etmek, onu kötü isteklerden çekmektir

245- Kalbi temizlemek nefsi temizlemekten daha ince bir iştir. Bu iş, kalbi kötü sıfatlardan arındırmaktır.

246- Bu söz ve ahidlerin çoğu, Allah Teâlâ'ya verilmiş olanlardır. Nitekim, her namazda Fatiha okunurken, "Yalnız sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz." deyip bu ahitler tazelenip tekrarlanır.

247- Bu söz, Kurân âyeti değildir.

248 "Geçmiş zaman olur ki, hayâli cihana değer" demişlerdir. Hayatında çok az mutluluk duyan bu fakir de şad ve mutlu olduğu bir günde Medine mescidinde sabah namazından sonra Allah Resulünün cennet misali türbesine karşı uzanmış, şevk ve iştiaqla onu seyrediyordum. O hâlim ne kadar sürmüştü, bilmiyorum, bir ayağın şiddetle bacaklarıma değdiğini hissettim ve rüyadan uyanır gibi kendime gelip baktım. Nur yüzlü, yaşlı, sakallı bir zat, gülümseyen bir hiddetle bana, "Edep, ey hacı!"

Bir zat şöyle demiştir: **"Edebi hem zâhırde hem de bâtında (hem dış hareketlerde hem de düşünce, duygu ve niyette, ya da hem halk içinde hem de yalnızken) gözet. Edebi zâhırde terk edersen, zahirde (açıkça) cezalandırılırsın. Onu bâtında ihlâl edersen, bâtında (kalbi hayatında) cezalandırılırsın."** (Bu cezalardan hangisinin daha şiddetli olduğu ise, cezanın türüne göre değişir. Ancak kalbî hayatta verilen bir ceza, bazen kişinin dergâhtan uzaklaştırılmasına ve bir daha da kendisine dönüş fırsatı verilmemesine sebep olabilir. İblis hem zâhırde hem de bâtında edebi terk ettiği için, iki şekilde de cezalandırılmış ve ebediyen kovulmuştur. Çünkü o, hem bütün melekler secde ederken zâhiren muhalefet etti, hem de kalbinde kibir taşıdı.)

Edebin aslı ve kaynağı olan güzel seciye, Allah Teâlâ'nın fiili ve icadıdır. Fakat o, çıkmak taşındaki ateş gibi, insan fıtratında gizlenmiştir. Bu sebeple, onu kuvveden fiile çıkarmak lâzımdır. Bunu yapma görevi de kulun kendisine verilmiştir. Kul çalışıp o seciyeyi ortaya çıkardığı takdirde, edep kazanmış olur.

Tasavvuf, Allah Teâlâ'nın insan fıtratına derç ettiği (yerleştirdiği) güzel huy ve seciyeleri ortaya çıkarma mesleği olduğuna göre, sûfilerin herkesten daha fazla buna önem vermeleri, ibâdet ve riyâzet yoluyla fıtratlarındaki güzel huy ve seciyeleri ortaya çıkarıp edep ve terbiyede örnek insan hâline gelmeleri gerekir.

Bütün edepler, Allah Resulünden öğrenilir. Çünkü o, her hâliyle edep örneğidir. Rabbinin huzurunda da en güzel edebi o göstermiştir. **"Gözleri kaymadı ve sınırı aşmadı."** (Necm Sûresi, 17. âyet) Âyeti de bunun delil ve şahididir. Çünkü bu âyet, Allah Resulünün Miraç'ta ilâhi huzurdaki vaziyetini bildirmiştir. Buna göre, o yüce huzurda iken, gördüğü İlâhî nurdan başka bir şeye ve hitabın geldiği cihetten başka bir cihete bakmamıştır. Bu vaziyet, yüce huzurda olmanın gerektirdiği birinci edeptir. (Allah Resûlü Aleyhissalâtü vesselâm, bu edebi insanlarla karşılaşırken ve konuşurken de gözetmiş ve onlarla birlikte olduğu sürece başka şeylere ve başka taraflara bakmamış ve ilgi duymamıştır. Bu edep, karşısındakine değer vermenin ifadesidir.) Diğer bir edep ise, onun bu mertebeye erişmiş olmanın cesaretiyle, kulluğunu unutup istekte ileri gitmemesidir. Halbuki, kendisi de büyük bir peygamber olan Musa aleyhisselâm Tur dağında miraç yaparken, yüce Rabbin hitabını duyunca, bir an kulluğunu unutup **"Kendini bana göster, seni göreyim."** (A'râf, Sûresi, 143. âyet) Demiştir. Bu sebeple, Allah Resulüne, "Sen miraçta Rabbin gördün mü?" diye sorduklarında, "Ben O'nu nasıl görebilirim?" demiş ve kulluğunun sınırını göstermiştir. Sehl et-Tüsterî şöyle demiştir:

"Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm, Rabbinin huzurunda iken kendini görmekten (kendini bir şey saymaktan) sakınmış ve bu yüzden de nefsin isteği sayılabilen herhangi bir talepte bulunmamıştır. O, sadece kendisine gösterilen şeylere büyük bir dikkatle bakmış ve onların delâletiyle Rabbin azametini daha geniş bir çerçevede görmeye çalışmıştır."

dedi ve süratle geçip gözümünden kayboldu. Mahcup olup ayaklarımı toplarken, kendi kendime şöyle mırıldandım:" Sevgi ve iştihak yetmez. Edep de lâzımmış.

FASIL-3

3.TASAVVUF VE SÜLÛK

Bil ki, tasavvuf ve sülûk ahlâk, amel ve bilgilerini tehzip etmek, arıtmak ve temizlemek içindir. Bu ise, kulun kendi zâhir ve bâtınıyla meşgul olması demektir. Bu bir anlamda, Allah Teâlâ'dan başka şeylerle meşgul olmak ise de gaye Allah teâlâ ile meşgul olma liyâkatini kazanmaktır. (Bu yönüyle tasavvuf ve sülûk, namaz kılmadan önce abdest alıp vücudunu temizlemek yerindedir.) Ancak tasavvuf ve sülûk ehlinin cehdini semeresiz ve çabasını sonuçsuz bırakan iki şey vardır. Bunlardan birisi, te'vil yoluna sapıp emir ve yasaklardan ruhsat çıkarmaktır.²⁴⁹ İkincisi de nefislerinin isteklerine uymayı ibadet ve tâat sayan cahil veya kasıtlı kimselerin peşinden gitmektir.²⁵⁰

Vaktin kıymetinden habersiz olan bir kimse gafilidir. Vakti nasıl değerlendireceğini bilmeyen bir kimse cahildir. Vaktinden kazanç tahsil edemeyen bir kimse de âcizdir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsanların çoğu ayetlerimizden gafilirdirler." (Yûnus Sûresi, 7.âyet)

"Ahiretten bir şey beklemeyen, dünya hayatına râzı olan ve ona ısınan, ayetlerimizden gafil olan kimselerin yeri cehennemdir. Bu, amellerinin karşılığıdır." (Yûnus, Sûresi, 92. âyet)

"Bu böyledir. Lâkin insanların çoğu cahildirler." (En'âm, Sûresi, 111. âyet)

"De ki: Ey cahiller! Allah'tan başkasına tapmamı mı istiyorsunuz? ...Onlar Allah'ı lâyıkiyla tanıyamamışlardır." (En'âm, Sûresi, 35. âyet)

"Sakin ha, cahillerden olma!" (En'âm, Sûresi, 35. âyet)

Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam da şöyle dua etmiştir:

"Allah'ım! Acizlikten sana sığınırım."²⁵¹

Allah ve Resulünü kalbinin yegâne hedefi, kıblesi ve gayesi haline getirmedikçe, gündüzleri oruç tutup dilini ağzında hapsedmedikçe (boş sözlerden ve iddialardan kendisini korumadıkça) müridlik yapmak geçersiz bir gayrettir.

Gerçek müridin sırtı rûkûda, alını secde, dili zikirdedir; gözleri yaşlı, kalbi hüznüldür. O çok yemez, çok konuşmaz ve çok uyumaz. Mürid organlarını, duygularını ve aklî melekelerini her zaman Allah ve Resulünün emir ve işaret ettikleri bir vazifeyi yapmak veya bunların

249- Burada şunu belirtelim ki, geçersiz te'villerle ruhsat çıkarmak bir şeydir, Allah teâlâ tarafından verilen ruhsatlarla amel etmek başka bir şeydir. Onun için, bazı tarikatların mutlak olarak ruhsatlarla amel etmemeyi prensip haline getirmeleri pek isabetli değildir. Çünkü Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam, sâbit olan ruhsatları kullanmış, ümmetine de bunları kullanmayı emir veya tavsiye etmiştir. Müsned'teki iki hadis-i şerif şöyledir: "Allah teâlâ, azimetleri gibi ruhsatlarına da uyulmasından hoşlanır.", "Kim Allah Teâlâ'nın ruhsatlarını kabul etmezse, onun üzerine Arefe dağı kadar günah yüklenir." Bu hadislerden ikincisi nispeten zayıf ise de birincisi tam sahihtir.

250- Bu husus da büyük bir vartadır. Bazı câhil veya zındık şeyhler, nefislerinin her istediğine keşif, keramet ve ilham süsünü vermiş ve kimi bid'at, kimi de küfür olan bir takım fikir ve hareketleri bu adlar ve perdeler altında arkalarından giden masum kimselere ve hatta kitlelere kabul ettirmişlerdir.

251 Müttefekun aleyh

nehyettikleri bir işi terk etmekle meşgul eder. Verâ'ya²⁵² riâyet etmek, hevesleri terk etmek, muvaffak olduğu amel ve ibadetleri bütünüyle Allah Teâlâ'nın fazlı ve lütfu olarak görmek, müridliğin olmazsa olmaz şartlarındanır.

Mürid, yaptıklarını **âdet** olduğu için değil, **ibadet** niyetiyle yapar,²⁵³ **ibadeti** de sevap getirsin diye değil, **itâat** için yapar. Bu sebeple, kendisine sevap verilmeyeceğini bilse bile, aynı ibadeti aynı neşe ve coşkunlukla yerine getirir. Itâat ettiği yüce zatı mülâhaza eden ve O'nu görür gibi düşünen bir kimse, ona yaptığı ibadetin farkında olmaz. Çünkü bu kimsenin zihni, gözü ve kalbi Onunla meşgul ve dolu iken, başka bir şeyi görmesi veya mülâhaza etmesi mümkün değildir.

Sağlıklı bir şekilde mürid olmanın bir şartı da kendi **irade** ve **ihtiyarını** terk etmek, işlerini **murâd'ın irade** ve ihtiyarına bırakmaktır.²⁵⁴

Bu mâna şu beyitte şiirleştirilmiştir:

Ben O'nun vasimi dilerim, O benim hecrimi diler.

Ben de dileğimi O'nun dileği için terk ederim

Allah Teâlâ'nın hükmüyle halktan, O'nun emriyle hevâ ve hevesinden, O'nun fiil ve kaderiyle irade ve ihtiyarından vazgeç.²⁵⁵ Bunları başarırsan, Allah Teâlâ'nın ledünnî ilmine liyakat kazanırsın.²⁵⁶ Kurân-ı Kerim'de buna işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Allah'tan sakının, Allah size öğretiyor; Allah her şeyi bilir."²⁵⁷

Halktan vazgeçmek, amel ve ibadetinde onları görmemek, Allah Teâlâ'nın emir ve rızasını onların istek ve rızasından üstün tutmak demektir. (**Bir zat, söyle demiştir: "Hakkın hatırı**

252 -Verâ', şüpheli şeyleri terk etmektir.

253- Haram ve günah olmayan bütün âdetleri ibadet niyetiyle yapmak ve onları bu suretle ibadete çevirmek mümkündür. Mürid, bunu yapan kişidir.

254- Mürid, Allah Teâlâ'nın rızasını arayan kimse demektir. Murâd ise, müridin isteyip talip olduğu şey, yani Allah Teâlâ'nın rızasıdır. Rızasına talip olunan Allah teâlâ da bir anlamda murad olmuş olur. Metindeki murad sözüyle Allah Teâlâ'nın kendisi kastedilmiştir.

255- Fiilî durum ve kaderin hükmü ortaya çıkıncaya kadar, irade ve ihtiyarı kullanmak câiz ve hatta lâzımdır. Fakat, bu olduktan sonra artık teslim olmak ve rıza göstermek gerekir.

256- İlimler kesbî ve ledünnî diye iki kısma ayrılır. Kesbî ilimler çalışmak yoluyla tahsil edilen ilimlerdir. Bu ilimler damdan akan damlalar gibi azar azar gelir ve yavaş yavaş birikirler. Ledünnî ilimler ise, takva ve ibadetle olgunlaşan kimselerin kalp ve dimağlarına ilham edilen ilimlerdir. Bu ilimler kişinin kabiliyet ve ehliyetine göre kovalarla onun kabına boşaltılırlar. Peygamberlerin ilimleri de bu kısımdandır. Çünkü peygamberler özel olarak ilim tahsil etmemiş ve kitaplardan bir şey okuyup öğrenmemişlerdir. Fakat, ledünnî ilimleri alınca her şeyi bilmişler ve dünyanın üstadları haline gelmişlerdir. Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed Aleyhissalatü vesselâm da dağlarla çevrili, dünyadan kopuk, çanak gibi küçük bir beldede dünyaya geldi, güzel ahlâk sahibi olmanın ötesinde ilim adına bir şey öğrenmedi. Fakat kırk yaşına gelince, kendisine ledünnî ilimler verildi. Bu sebeple, o günden bugüne geçen bin beş yüz sene boyunca beşeriyet, sahip olduğu bütün ilmî gelişme ve terakkilere rağmen, onun ilim ve marifetlerinden bir dilenci gibi yararlanmak ihtiyacı içindedir. Bismarck gibi mağrur ve fakat akıllı devlet ve siyaset adamları bile bu gerçeği kabul etmek zorunluluğunu hissetmişler ve "Ey Muhammed! Bu karmakarışık hale gelen beşeriyet sorunlarını ancak sen çözebilirsin." demişlerdir. Ancak, Avrupa kâfirleri bile bu itirafta bulunurken, Asya zındıkları bu büyük peygambere düşmanlıklarını sürdürmektedirler. Bu Asya zındıklarının en zehirli de bizim ülkemizde olanlardır.

257- Bakara Sûresi, 282. âyet

âlidir, hiçbir hatıra fedâ edilmez!") Hevâ ve hevesten vazgeçmek, nefsin arzularına aldırmmamak ve bu konuda zaruri şeylerle yetinmektir. İrade ve ihtiyardan vazgeçmek ise, kade-
rin bir şekilde tecelli ettiğini görünce, en hayırlısının bu olduğuna inanmak, işin başka türlü
olmasını temenni etmemek ve başka ihtimalleri akimden (aklından) silmektir.

Bir zat şöyle demiştir:

Hak şerleri hayr eyler

Zannetme ki gayr (bundan başka türlü) eyler

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler.

Kurân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur:

"Bilin ki Allah, hoşlanmadığınız bazı şeylerde de sizin için çok hayırlar yaratır." **(Nisa Sûresi, 19. âyet)**

Geçmişine dönüp bak! Sen bir zaman anne rahminde bir cenindin. Ne irade ne de kudretin vardı. Fakat seni yaratan, kendi irade ve kudretiyle seni orada rahatça yaşattı. Dünyada da önce beşikte bir çocuktun ve yeni şartlara karşı yine çaresiz ve güçsüzdün. Fakat, merhametli ve güçlü olan Rabbin, seni bu halde de gıpta edilen bir rahatlık, bolluk ve nazlılık içinde tuttu. Şimdi de kendini O'na karşı bu iki vaziyette görürsen, o yine seni o şekilde koruyup kollayacaktır. Çünkü O'nun lütfu sonsuz ve gücü nihayetsizdir. Fakat kendine sahip olmaya kalkar, irade ve ihtiyarını O'nun lütuf ve merhametinin önüne duvar gibi dikersen, ölünceye kadar ve belki de ebede kadar bu ağlama duvarı önünde yas ve matem tutacaksın.

-UZLET'İN LÜZÜMU ²⁵⁸

Ahireti için çalışan kimsenin, bu yolda engellerle karşılaşmamak için uzlet yapması lâzımdır. Uzlet, hüküm yönünden biri farz, biri de fazilet olmak üzere iki türdür. Farz olan uzlet, şerden ve şer ehlinde ayrılmak ve onlardan uzak durmaktır. Fazilet olan uzlet ise, fuzulî (gereksiz ve faydasız) şeylerden ve bu şeylerle uğraşan kimselerden uzaklaşmaktır' Şöyle denilmiştir:

"Hikmet on parçadır. Dokuz parçası susmakta, kalan bir parçası da uzlettedir." ²⁵⁹

Uzlet de bir çeşit susmaktır. Çünkü yalnız kalan insan, konuşmaz. Gerek susmak ve gerekse uzlet sebebiyle konuşmamak ise selâmetliktir. Konuştuğu için pişman olanlar çoktur. Sustuğu için pişman olanlar ise, azdır. Konuştuğu için hata yapanlar çoktur. Sustuğu için hata yapanlar ise hiç yoktur.

Şöyle denilmiştir:

258- Uzlet ayrılmak, uzaklaşmak, uzak durmak demektir. Bazı âlimlere göre halvet ile uzlet aynı şeylerdir. Bazılarına göre ise, halvet ağyar ve yabancılardan, uzlet ise kendi nefsinde ve nefsinin kötü vasıf ve sıfatlarından uzaklaşmaktır. Bu ikinci görüşe göre, uzlet yapmak insanlardan ayrı yaşamayı gerektirmez. Çünkü nefsine uymayan bir kimse, toplum içinde de olsa, uzlet yapmış sayılır. Nefsine uyan bir kimse ise, mağarada da olsa, uzlet yapmamış olur.

259- Hikmet İlmî ve amelî olmak üzere iki kısımdır. İlmî hikmet uzak görüşlü olmak, eşya ve olayların derinliklerine nüfuz edebilmek, olup bitenlerden ibret almak, tecrübelerden yararlanmak demektir. Amelî hikmet ise, ilim ve akıl ölçülerine göre hareket etmektir. İlmî anlamda en büyük hikmet Allah ve Resulünün sözleri, amelî planda da en büyük hikmet Allah ve Resulüne itaattir. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Kime hikmet verilirse, ona büyük bir hayır verilmiş olur." (Bakara, 269)

"İnsan için asıl olan, halvet ve yalnızlıktır. (Çünkü o, anne rahminde de mezarda da yalnızdır.) Başkalarıyla bir araya gelmek ve bir topluluk içinde yaşamak ise sonradan oluşan ve geçici olan bir olaydır. Onun için, asıl olana bağlı kalmak ve ancak ihtiyaç ölçüsünde onun dışına çıkmakla yetinmek lâzımdır. Susmak da konuşmaya göre asıldır. (Çünkü, insan bebek iken de ölü iken de konuşmaz.) Bu sebeple, zorunlu haller dışında susmak gerekir."

Şöyle denilmiştir:

"Uzlet ve aynı mânada olan halvet, varlıklardan maddeten ayrılmak değildir. O, kalbin bütün mevcudiyetiyle Allah Teâlâ'nın huzurunda olması, O'nunla beraber olmanın duyarlılığını yaşaması, bu sebeple O'ndan başka bir şeyin varlık ve yokluğunu hissetmemesidir."

Şöyle denilmiştir:

"Zikrin başlangıcı **dille zikretmektir**. Dille zikir kuvvetli ve ısrarlı bir şekilde yapılırsa, **kalp zikretmeye** başlar. Kalp zikredince, o da **"Allah, Allah"** sesini çıkarır. Kalple zikir kuvvetli ve ısrarlı bir şekilde sürdürülürse, **akıl da zikretmeye** başlar. Akıl da zikre katılınca, artık zâkirin (zikreden kişinin) bütün latife ve melekeleri Allah Teâlâ'nın yakınlığını duyarlar; kalp ve aklın iç gözü olan basiret O'nu müşâhede eder ve zâkir kendisine hem huzur hem de sekr veren bu müşâhedede kaybolur. O zaman, şu âyeti bir mânası tahakkuk eder:

"Bugün mülk kimindir? O, bir ve râm edici olan Allah'ındır." (Fâtır, Sûresi, 16. âyet) Çünkü zâkir, tüm varlığıyla hakkı müşâhede, O'nu tâ'zim ve O'na arz-ı ubudiyetle meşgul ve meşbu (dolu) olduğu için ne başka bir şeyi görür ne de duyar. Bu durumda da ortada Allah Teâlâ'dan ve O'nun hüküm ve hâkimiyetinden başka bir şey kalmaz." Kurân-ı Kerim'de bu hâle işaret edilerek, Allah teâlâ için **"O hem şâhid (gören), hem de meşhûd'tur (görülendir)."** (Burûc, Sûresi, 3. âyet) Denilmiştir. Çünkü, yalnızca kendisinin bulunduğu bu ortamda gören de görülen de O'dur. O, kendisini ve kendi eserlerini görür.

Zikirle bu sonuca ulaşmanın yolu **ağyarı** kendinden uzaklaştırmaktır. **Ağyar ise nefis, şeytan ve var olma, varlık taşıma hissidir**. Bunlardan birisi önünde durdukça, senin Allah Teâlâ'nın nurunu görmeyi ve O'nun huzurunda olduğunu duymayı mümkün değildir. Bunlar, elbette ki, Allah Teâlâ'nın nurunu gizleyebilecek kadar büyük şeyler değildir. Ancak senin görme gücün zayıftır. Bu sebeple, gözüne bir toz parçası girse, bütün dünyayı aydınlatan güneşin nurunu görmeyi engeller ve gündüzü senin için geceye çevirir.

Ağyarı kendinden uzaklaştırmak, daha doğrusu, onların etkilerinden kurtulmak ise, şu **cehd ve mücadeleleri** gerektirir:

1-Yemek ve gıdayı azaltmak. Çünkü yemek ve gıda, maddî varlığa kuvvet verir, nefis ve şeytanı güçlendirir. Bu sebeple, yemeyi ve gıdayı en aza indirmek lâzımdır. Sağlık yönünden zarar görmemek için de bunu tedricen (bünneyi alıştırarak) yapmakta yarar vardır.

2-Kendi akıl ve fikrinin istibdadından kurtulup güvenilen bir âlimin veya olgun bir şeyhin emir ve işaretleriyle hareket etmek. Çünkü herkesin akıl ve fikri, ona rehberlik etme gücüne sahip değildir. İnsanların çoğu yıl ve takvim hesabıyla büyürler, fakat akıl ve fikir olgunluğu açısından yine çocuk kalırlar. Onun için, hareketleri, karar ve karakterleri, tercihleri, zevkleri ve tüm işleriyle çocuk ve sefihtirler.²⁶⁰ Normal çocuklar için bir veli ve rehber gerektiği gibi, anormal çocuklar olan sefihter için de bunlar gereklidir.

3-On şeye devam etmek. Bunlar her zaman abdestli olmak, oruç tutmak, susmak, halvet yapmak, **lâ ilâhe illallah** sözüyle zikretmek, terbiye ve tasarrufu altına girdiği büyüğün ilim ve amelinden yararlanmak, vesveseleri akıl ve kalpten uzaklaştırmak, Allah Teâlâ'dan gelen tatlı ve acı her olayı rıza ve teslimiyetle kabul etmek, çokça dua edip cenneti istemek ve cehennemden sakınmaktır.

260- Sefih, yaşı ve cesedi büyüdüğü halde akıllı büyümeyen kimsedir. Reşit ise, yaşı ve cesediyle paralel olarak akli melekeleri de gelişen kimsedir.

Zikir esnasında gözlerini kapadığın zaman, maddî varlığını siyah bir gece gibi görürsün. Zikre devam edince, bu muhit siyahlık büzülüp toplanır ve siyah bir bulut haline gelir. Zikri sürdürürsen, bu bulut beyaz bir pamuk yığını şekline girer. Bu, maddî varlığının karanlığından ve engelinden kurtulduğunun işaretidir. **Zikir yaparken nefis mavi bir renk yığını şeklinde görünür.** Bu hava rengindeki yığından şimşek ve yıldırımlar gibi sert ışıkların akması, nefsin hamlik, sertlik ve serkeşlik halinde olduğunu, ay ve yıldızların ışığı gibi yumuşak ve okşayıcı ışıkların akması ise, onun olgunluk halinde olduğunu gösterir. Şeytan ise küfür karanlıklarıyla sarılmış nursuz bir ateş şeklinde görülür. Çünkü onun yaratılışı da ateştir. (Rahman Sûresi, 15. âyet) Bazen de büyük cüsseli bir zenci gibi görünüp sana sokulmak ister. O zaman, "Ey imdad isteyenlerin imdadcısı! Bana imdad et!" diye duâ edersen, senden uzaklaşır.

-TASAVVUF VE SÛFİ

Tasavvuf; nefsi Allah Teâlâ'ya ubudiyet, ibadet ve kullukta eritmek, kalbi de O'nun azamet ve rububiyetiyle meşgul etmek ve tefekkür bağıyla O'na bağlayıp rapt etmektir. Şöyle denilmiştir:

"Tasavvuf; yoklukları gizlemek, diyanet (dindarlık) ve âhiret için âfet olan şeyleri (tasavvurları, huyları ve amelleri) kendinden uzaklaştırmaya çalışmaktır." Şöyle de denilmiştir:

"Tasavvuf; kalbi maddî âlemden koparmak, tabîî ve beşerî huy ve sıfatları atmak, nefis hesabına olan işlerden uzaklaşmak, hakikî ilimleri tahsil etmek, Allah Rasûlünün şariat ve sünnetine uymaktır."

Sûfî de o kimsedir ki, kendisi için fakirliği süs, sabrı (sabırlı olmayı) ziynet, rızayı (kader ve takdire râzı olmayı) binek, tevekkülü sermaye, Allah Teâlâ'yı gaye edinir; ²⁶¹ uzuvlarını ibadette ve emre itaatte, gücünü şehvetleri bırakmakta kullanır; zühdü ve nefsin arzularına aldırmamayı prensip haline getirir; dünyaya hiç rağbet etmez ve nefesine hiç değer vermez; tüketimi zaruret ve kifayet miktarını geçmez; her işinde Rabbinin sığınıp iltica eder; yalnızca O'nunla ünsiyet eder ve O'nun sevgisinden mutluluk duyar; dini konusunda çok ihtiyatlı davranır; işlere en önemli olandan başlar; Rabbinin rızasını her şeye tercih eder Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın rızası her şeyden büyüktür." (Tevbe Sûresi, 72. âyet) Sufinin inanç ve anlayışına göre, "Hakkın hatırı âlîdir. Hiçbir hatıra fedâ edilmez."

Sehl ibni Abdullah şöyle demiştir:

Sûfî, kalbi bulanıklıktan (beşerî hislerden) arı olan, fikir ve tefekkürle dolan, altın ve toprağı aynı değerde (veya değersizlikte) bulan kimsedir."

261- **Sufi'nin** vasıfları arasında günümüzün düşünce ve anlayışına uymayan bir sıfat vardır. O da fakirliği süs gibi kabullenmektir. Bu yaklaşım umum halk için doğru olmayabilir. Fakat, Sûfî dünyayı bırakmış, kendisini âhirete vermiş bir insandır. Bu insanın fakirliği zenginliğe tercih etme hakkı da vardır. Çünkü fakirlik, dünyayı terk etmekte büyük yardımcıdır. Bir şeyi olmayan bir kimse dünyayı boşayıverir. Fakat mal ve servete sahip olanlar dünyayı bu rahatlıkla bırakamazlar. Bununla birlikte Sûfî için süs olan fakirlik, herkes için ideâl bir durum değildir. Onun için, fakirliği herkese telkin ve tavsiye etmek ve onu devlet ve millet politikası haline getirmek doğru değildir. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Değerler objektif ve sübjektif olmak üzere iki kısımdır. Objektif değerler herkes içindirler. Sübjektifler değerler ise, bazı haller ve bazı kimseler içindirler. Örneğin diyet yapmak sübjektif bir değerdir. Hastalık sebebiyle buna ihtiyaç duyulur.

Şöyle de denilmiştir: "Sûfi, devamlı olarak tasfiye ile meşgul olan²⁶², kalbini kirletici özelliği olan şeyler den temizleyen, vaktini bulandırıcı olan işlerden arındıran kimsedir. Sûfi olumsuzlukları düşünmez, kötülükleri kurcalamaz, su-i zanlara yer vermez, her şeyin iyi tarafına bakar, faydalı yönünü görür. Sûfiye göre, ölü köpeğin dişleri güzeldir. Bardağın yarısı doludur. Hak şerleri hayr eyler. Sûfi şöyle söyler:

*Seyrimde bir şehre vardım
Gördüm sarayı güldür gül
Sultanın tacı tahtı
Bağı duvarı güldür gül*

*Gül alr gül satarlar
Gülden terazi tutarlar
Gülü gül ile tartarlar
Çarşı pazar güldür gül.*

Sûfi, muhtaç olduğu yardım ve desteği Allah Teâlâ'ya karşı duyduğu ihtiyaçtan alır çünkü kul Allah Teâlâ'ya karşı ihtiyaç duyar ve bunu şuurlu olarak düşünürse, O'ndan yardım ve destek görür. O'na karşı istiğna (muhtaç olmamak) vehmine kapılırsa, o zaman da kendi zayıflığı altında kalıp ezilir. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kim kendi aczini bilip Allah'a sığınır, Allah ona yeterlidir." (Talâk Sûresi, 3. âyet)

"Allah size yardım ederse, size galip gelen olmaz. O sizi kendi halinize bırakırsa, size yardım eden bulunmaz. Mü'minler yalnızca Allah'a güvenip dayansınlar" (Âl-i İmrân Sûresi, 160. âyet)

"Hüneyn'de çokluğunuza güvendiniz. Fakat bu size bir yarar sağlamadı. Sayınıza rağmen sıkıştınız ve yenilip kaçtınız." (Tevbe Sûresi, 25. âyet)

"Yeryüzünde dolaşmıyorlar ve helâk ettiğimiz fert ve milletlerin akıbetlerini görmüyorlar mı? Bunlar güçlü, varlıklı ve eser sahibi kimseler ve milletlerdi. Fakat bütün bu güç ve varlıkları onları elimizden kurtaramadı." (Gafir Sûresi, 82. âyet)

"Sabah vakti onları öldürücü bir çığlık (gök sesi) yakaladı. Sahip oldukları şeyler onları bundan koruyamadı." (Hicr Sûresi, 83-84. âyet)

"Ne dersin! O inkârcı ve mücrimlere birkaç sene mühlet versek de ondan sonra onlara vadettiğimiz azap ve felaketi göndersek, onlar, kendilerini bize karşı koruyabilirler mi?" (Şuarâ Sûresi, 205-207. âyet)

"İnsan (gafil ve inançsız kimse), sıkıştığını görünce bize dönüp yalvarır. Biz onu bu sıkıntıdan kurtarınca, "Ben kendim yaptım, kendim ettim." der... Ondan önce de böyle söyleyenler oldu ve biz onları yakalayınca, söyledikleri hünerleri ve iş bilirlikleri onlara yardımcı olamadı." (Zümer Sûresi, 49-50. âyet)

262- Tasfiye arıtmak demektir. Çoğu maddeler tasfiyeye muhtaçtırlar. Onun için, mutfaktaki süzgeçten fabrikalardaki arıtma ve eritme tesislerine kadar değişik yol, usul ve âletlerle bu şeyler arıtılır. Tıpkı bunun gibi, insan tabiatı, huyu, mizacı, nefsi, arzuları, tasavvurları, sevgi ve nefretleri de tasfiyeye muhtaçtırlar. Sûfi, bunların tasfiyesiyle meşgul olan ve bu işi kendine mesele ve meslek yapan kimsedir.

"Onlar inkâr yoluna sapınca, kendilerine verdiğimiz gözleri, kulakları ve akılları da onlara bir fayda sağlayamadılar ve onlar için azabımıza karşı uyarıcı olamadılar."²⁶³

Allah teâlâ tarafından muvaffakiyet verilmiş bir kul, nüfuz edici olan basiretiyle nefsinin yanlış yöndeki bir hareket ve kıpırdanışını anında görür ve onu derhal bastırır. Kul nefsinin bastırıp kalbini işlettikçe Rabbine yakınlığı artar. Nefsine fırsat verip kalbini engelledikçe de O'ndan uzaklaşır. Kul, Rabbinden aldığı güçle kalbini, kalbinden aldığı destekle de nefsinin hizaya getirir. "Kalbine danış!" hadisinin mânası şudur: Önce Allah teâlâ'ya danışıp kalbini düzelt. Ondan sonra da kalbine danışıp nefsini ıslah et. Kurân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur:

"Allah için (rızasını kazanmak ve O'na yakın olmak için) nefsinizle mücâdele edin ve bunun karşılığı olan (göz aydınlatıcı) mükâfatı müşâhede edin." (Mâide Sûresi, 8. âyet)

-TASAVVUFUN PRENSİPLERİ

Tasavvuf yoluna giren bir kimsenin uyması gereken temel prensipler şunlardır:

1-Helâl yemek. Haram yiyen bir kimsenin tasavvufla alâkası yoktur.

2-Ahlâk, fiil, emir ve sünnetiyle Allah Resulüne uymak. Allah Resulüne mutlak bir şekilde uymayan bir kimsenin süfliliği yalancılıktır.

3-Kurân ve hadisi bilmek. Kurân ve hadisi bilmeyen bir kimse ne başkasına kılavuz olabilir ne de kendisi doğru yolu bulabilir. Çünkü, âhiret ve kurtuluş yolu olan doğru yolun istikametini Kurân ve Sünnet çizmişlerdir.

4-Dava ve iddiayı bırakıp **verâ'** ve **takva** halinde yaşamak.²⁶⁴

Tasavvufun başı ilim, ortası amel, sonu Allah teâlâ vergisidir. İlim ne istediğinizi ve neyin peşinde olduğunuzu açıklar. Amel, o cihete yönelmenizi sağlar. İlâhî mevhibe ve vergi (tevfik ve inayet) de sizi hedefe ulaştırır.

Tasavvuf ehli üç kısımdır:

Bir kısmı yolun **başında**, bir kısmı **ortasında**, bir kısmı **sonundadır**. Yolun başında olanlarda irade ve niyet ön plandadır. Ortada olanlarda amel ve cehd önem kazanır. Sonda olanlarda ise yakın ve itminân öne çıkar.

Sûfi vaktinin sahibidir; onu bir altın değerinde bilir ve o titizlikle kullanır. O, hal sahibidir; onda duymak, sezmek ve hissetmek dış duyulardan daha kuvvetlidirler. Onun yakîni de hiçbir şeyle sarsılmaz.

Şöyle denilmiştir:

²⁶³ Ahkâf Sûresi, 26. âyet

Not: Allah teâlâ, bir fert veya toplumu bir azap ile cezalandırmak istediği zaman, onların gözleri kör, kulakları, sağır ve kafaları çalışmaz olur. Bunlar ayyuka çıkan ses ve gürültülerle gelmekte olan azabı ne görür, ne duyar, ne de anlarlar. Ve azap gümbür gümbür gelir.

²⁶⁴ Vera' ve takva aynı şeylerdir. Fakat, ikisi bir arada kullanıldıkları zaman vera' şüpheli şeylerden, takva da haramlardan sakınmak manasında olurlar.

"Sûfilere bu ismin veriliş sebebi, onların kulluk mescidinde birinci safta durmaları, himmetlerinin yüksekliğiyle Allah Teâlâ'ya en yakın bir durumda olmaları, kalpleriyle O'na yönelmeleri, iç âlemleriyle kendilerini O'nun huzurunda hissetmeleridir."

Sûfilerin nazarında bolluk-darlık, nimet-musibet, sefâ-cefâ, tokluk-açlık, uyumak-uykusuzluk aynı şeylerdir. Onlar Allah Teâlâ'dan bir şey istemek yerine, O'nun hukukunu ifâ etmeyi esas alırlar. Onların bedenleri ayrılığın ifadesi olan kullukta, kalpleri (zihin, akıl ve düşünceleri) ise tevhidin icabı olarak Allah teâlâ ile beraberdir. Bu hal, sûfilerin seyyidi olan **Allah Resûlünün** yaşadığı hâli ve uyulması gereken sünnetidir. Sûfilerin işi nefeslerini saymaktır. (Çünkü her bir nefes, ölüme doğru atılan bir adımdır. O son adım da olabilir.) Sıfatları ise yoruluncaya kadar ibadet etmek, yorucu olan amelleri yapmak, acılara katlanmak, arzuları terk etmek, rahatlıktan yüz çevirmek, nimete değil, külfete tâlip olmak, tehlikeleri göze almak, doğruluğu gözetmek, edebi korumak, Allah teâlâ hangi nerede ve niçin çağırırsa, "Lebbeyk!" deyip öne atılmaktır.²⁶⁵

-MELÂMİLİK VE İHLÂS ²⁶⁶

Melâmilik içi ve dışı bir tutmak, iyilik gösterip kötülüğü gizlememektir. Melâmetî olan Sûfi, doğruluk ve ihlâsa çok önem verir. Bu sebeple, onda yalancılık ve iki yüzlülük bulunmaz ve o, gerçek olan amel ve kerametlerinin de kimse tarafından bilinmesini istemez. Bu şeylerin kendisiyle Allah teâlâ arasında kalmasından özel bir zevk duyar. Amel ve iyilikleri bir kimse tarafından bilindiği takdirde, lezzeti bozulmuş gibi rahatsızlık ve huzursuzluk duyar. Bu hal, melâmetilerin ihlâsa büyük bir değer verdiklerini ve onların kulluğun zevk derinliğine vardıklarını gösterir. Çünkü ibadet ve kulluğun kabulü gibi, zevki de ihlâstadır. Bu sebeple, ihlâssız amel hem gayr-i makbul, hem de lezzetsiz ve tatsızdır.

İhlâs, "Ben ihlâs sahibiyim." demek değildir. O, riya ve gösterişe karşı kalbinde tepki, alerji ve rahatsızlık duymaktır. Şöyle denilmiştir:

"İhlâs, devamlı olarak Allah Teâlâ'ya bakmak ve onu görmektir."

²⁶⁵ Lebbeyk!" buyur demektir. Hacılar, hac ederken bu sözü çokça ve sıkça söylerler. Fakat çokları hacı bitirip ev ve işlerine dönünce, Allah Teâlâ'nın çağrılarını "Lebbeyk!" şeklinde cevap vermeyi de ihramlarıyla birlikte hatıra sandığına yerleştirirler. Halbuki, Allah teâlâ kulun ölümüne kadar onu her yerde çağırıp kendisine şunu yap, bunu yapma! der. Onun da bu çağrılara, "Lebbeyk!" deyip cevap vermesi ve verilen emirlere süratle ve istekle uyması lâzımdır. Diğer bir ifade ile, gerekli olan, ömürde bir veya birkaç sefer hac ve umreye gidip "lebbeyk!"

Çekmek, ondan sonra da ağzına gem vurup susmak değil, her yerde ve her zaman "lebbeyk!" deyip Rabbinin davetlerine icabet etmek ve emirlerine koşmaktır. Hac ve umre bunun bir tatbikatı ve talimidir.

²⁶⁶- Vaktiyle bir takım bozuk kimseler, melâmilik ismine sığındıkları için, İmam Gazali, birkaç risalesinde melâmilik hakikatini ve gerçek melâmilik vasıflarını açıklamış ve bu suretle bozuk kimselerin üzerindeki perdeyi kaldırıp atmıştır.

Bazı kutsal kavramlara kene gibi yapışan sahtekârları deşifre edip defetmenin iki yolu vardır. **Birincisi**, bu kimselerin bozuk olan hâl ve hareketlerini teşhir etmektir; **İkincisi** ise, bu kavramların hakikat ve mahiyetlerini açıklayıp sömürölmelerini önlemektir. Büyük zatların çoğu ikinci yolu tercih etmişlerdir. Çünkü, birinci yolda dolaylı olarak da olsa kötülüklerin propagandası vardır. İkinci yolda ise, sadece doğruların öğretimi ve tanıtımı söz konusudur. Bu yolda nefis ve garazın payı da yoktur.

Devamlı olarak O'na bakmak ve O'nu görmek ise, halka bakmak ve onları görmek olayını engeller. Çünkü, bir anda iki şeye bakmak ve iki şeyi görmek (iki şeyi düşünmek, iki şeyi duymak) mümkün değildir.

Cüneyd Bağdadi (ks) şöyle demiştir:

"İhlâsın temeli sıdk ve doğruluktur. Sıdk ve doğruluk ise, Allah Teâlâ'nın uluhiyetine (ilâh olduğuna) yalnız sözle değil, kalben de inanmak ve O'na kulluk yapmayı samimî olarak istemektir."

İhlâsın bir derecesi de **muhâlasa**'dır. Muhâlasa, amelini başkasına göstermemenin yanında, bizzat kendisinin de onu görmemesidir. Muhâlasa sahibi, kendisini ve amelini görmek yerine, Rabbini ve O'nun tevfiğ ve inâyetini görür. O, Rabbini görünce kendisini, Rabbinin tevfiğ ve inâyetini görünce de amelini göremez olur.

İhlâs sahibi halkı da görür ve bu sebeple amelini onlardan gizler. Muhâlasa sahibi ise, yalnız Allah Teâlâ'yı görür. Onun nazarında Allah Teâlâ'dan gayrı her şey yokluğun bir çeşidi ve türüdür. İki âlemde de var olan yalnızca Allah Teâlâ'dır. O, Allah Teâlâ'dan başka bir şey görmediği için de amelini gizlemek için özel bir çaba harcamaz. Şöyle denilmiştir:

"Melâmetilerde zikir dört derecelidir. Bir üst dereceye çıktıkça, ondan önceki zikir terk edilir. Bunlar dille zikir, kalple zikir, sırla zikir ve ruhla zikirdir. Ruhla zikir, Allah Teâlâ'yı müşâhede etme halidir. Zâkir (zikreden kişi) bu son dereceye ulaştınca, artık zikri terk eder. Çünkü zikir, görülmeyen bir şeyi düşünmek ve hatırlamaktır. Müşâhede durumu hasıl olunca, düşünme ve hatırlama diye bir olay söz konusu olmaz."²⁶⁷

Zikir iki türlüdür. Birincisi, Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü, isim ve sıfatlarını düşünmek, ikincisi de O'nun nimetlerini ve kullarına yaptığı iyilikleri düşünmektir. Bu düşünmelere hatırlamak da denebilir. Çünkü, düşünmek ya ilk sefer ya da tekrarlamak tarzında olur. İkincisi hatırlamaktır. Zikir de genelde bu anlamdadır. Çünkü mü'min, Allah Teâlâ'yı veya O'nun nimetlerini zikrederken, bunları ilk sefer düşünmüyor, düşüncesini tazeliyor ve onu unutmama-ya çalışıyor.

Zikirde niyet ve kasıt iki kısımdır. Birincisi, Rububiyetin hakkını vermek ve iyiliğin şükrünü edâ etmektir. İkincisi ise, sevap kazanmak ve manevî mertebe elde etmektir. Bu niyetlerden birincisi ikincisinden daha üstündür.

FASIL-4

4.VÜSÛL VE VİSÂL

Bil ki, lügat itibarıyla **vüsûl**, aranıp talep edilen bir şeye, yere, hâle ulaşmak demektir. **Visâl** ise, ayrılık çeken iki insanın birbirine kavuşmasıdır. (Bu kavuşmada hasret ve özlem bulunduğu için, bu eylem varlıklar arasında insanlara mahsustur. Çünkü cansızlar ve diğer canlılar insanlar gibi hasret ve özlem duymazlar. Bu kelimeler kulun Allah Teâlâ'ya karşı vaziyetini belirlemek için kullanıldıkları zaman ise, **vüsûl ve visâl**, kulun çok sevdiği Rabbinin marifetini kazanması ve manevî anlamda kendisini O'na veya O'nu kendisine yakın hissetmesi mânasını ifade ederler. Çünkü bu kelimelerin lügatte taşıdıkları mânada

267- Şimdiki zamanlarda Allah Teâlâ'yı müşâhede etme derecesine ulaşan insan yok gibidir. Onun için, Kur'ân ve hadisin ısrarlı emirlerine uyarak zikri kalp ve dille sürdürmek lâzımdır.

Allah Teâlâ'ya ulaşmak veya kavuşmak mümkün değildir. Vüsûl ve visâl derecesinde Allah Teâlâ'nın marifet ve yakınlığını kazanan bir kimse, yalnızca O'nu tanır, sadece O'nu düşünür ve O'nu duyar. Bu sebeple, kendisi **Allah Teâlâ'nın tefekkür ve muhabbetinde kaybolur. O artık ne kendisini ne de kendisine ait vasıf ve sıfatları görmez.** Görmemenin de ötesinde, onları duyup hissetmez. Buna göre, **vüsûl**, Allah Teâlâ'yı sevgiyle tefekkür ederken, kendi kendini unutmak ve kendi varlığını kaybetmektir. **Visâl ise**, bu halde iken, Allah Teâlâ'yı kalp gözüyle görmek ve görür gibi yakın hissetmektir. Müminler âhirette Allah Teâlâ'yı başlarındaki gözleri ile gördükleri gibi, dünyada da O'nu kalp gözüyle görürler. Ancak gözlerin görmesiyle kalbin görmesi aynı şeyler değildir. Kalbin görmesi, şekil görmekten ziyade şiddetle duymaktır.

Bil ki, sûfilik dört temel üzerine kuruludur. Bu temeller ictihad, sülûk, seyr ve tayfıdır. **İctihad**, İslâmın hakikatleriyle hem-hâl olmaktır. **Sülûk**, imanın hakikatleriyle hem-hâl olmaktır. **Seyr**, ihsân'ın hakikatleriyle hem-hâl olmaktır.²⁶⁸ **Tayr** da bu adımlarla yürüyen kulun Allah Teâlâ'nın lütuf ve keremiyle O'nun yakınlığına uçurulmasıdır. (Burada uçurma tabiri yerinde bir tabirdir. Çünkü, kulun sınırlı olan kendi cehd ve emeği bir yerde biter. Ondan sonraki mesafede ise yol yürümeye kapalıdır. Kulun kendisinde uçma yeteneği de olmadığı için, bundan sonra onun İlâhî güç ve lütufla uçurulması lâzımdır.) Bu uçurma olayıyla vüsûl ve visâl denilen durum gerçekleşir. Çünkü bu olayla kul, Rabbine ulaşabileceği en son yakınlık derecesine ulaşır, marifeti, muhabbeti ve arınmışlığı da artabileceği en yüksek dereceye çıkar. Kurân-ı Kerim'de bu dereceye ulaşanlara **"mukarrebler"** denilmiş ve mükâfatları şöyle bildirilmiştir:

"Ölen kişi mukarreblerden ise, önünde rahatlık, çiçekler ve nimet dolu bahçeler vardır"²⁶⁹ Ancak, zaman geçtikçe mukarreblerin azalacağı da haber verilmiş ve şöyle buyurulmuştur: **"Mukarreblerin çoğu öncekilerden, birazı da sonrakilerdendir"** (Vakıa Sûresi, 13-14. âyet)

Vüsûl ve visâl' in yolu zikir ve namazdır. Bundan dolayı bunlar farz kılınmışlardır. Aynı sebepten dolayı, Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm da çok zikretmiş, çok namaz kılmış ve şöyle buyurmuştur:

"Gözümün nuru (aydınlığı) namazdadır."

Lügatte kendilerine göre mânaları olan kelime ve terimler Allah teâlâ ile ilgili münasebetlerde kullanıldıkları zaman, manalarını Şeriat ölçülerine göre yeniden ayarlamak lâzımdır. Çünkü, bunları lügat manalarıyla Allah teâlâ için kullanmak câiz bu hâllerinde küfrü de mucip olabilirler. Bu sebeple, şeriat ölçülerine sığmayan ve uymayan kelime ve terimleri hiç kullanmamak gerekir. Vecd ve zevk ehli tarafından kullanılan ittisâl deyiimi de ayarlanması gereken kelimelerdendir. Çünkü bu kelime lügatte iki şeyin birbirine yapışması demektir.

268 - İslâmın hakikatleri, farzlar ve amele taalluk eden diğer emirler ve hükümlerdir. İmanın hakikatleri, âmentü'de zikredilen altı esastır. Bunlar Allah Teâlâ'ya, meleklerle, peygamberlere, kitaplara, âhiret gününe ve kadere inanmaktır. **İhsan'ın** iki mânası vardır. **Birincisi**, iyi olmak, iyilik yapmak, iyiliğe iyilikle karşılık vermek, yaptığı işi iyi ve tam yapmaktır. **İkincisi** ise, Allah Teâlâ'yı kendine yakın hissetmek ve ibâdet ederken O'nu görür gibi olmaktır.

Tahakkuk kelimesinin karşılığı olarak kullandığımız "hem- hâl olmak" sözü, bir şeyle kaynaşmak, onunla içli dışlı olmak, haşır neşir olmak, et ve kemik haline gelmektir. Bu itibarla bu söz, farzları ifa etmek, bazı esaslara iman etmek ve bazı iyilikleri yapmak sözünden daha derin bir mânayı taşır.

269 - Vakıa Sûresi, 88-89. âyet.

Not: Ölüncü kara toprağın bağrına sokulacağını ve karanlık, dar bir çukura gömüleceğini düşünüp ürperen bir insana, âlemlerin Rabbi tarafından bu müjdenin verilmesi, ah bilerseniz, ne muazzam ve müthiş bir olaydır.

Herhangi bir şeyin Allah teâlâ ile ittisalî mümkün değildir. Çünkü, ittisal, iki şey arasında bir çeşit benzerlik ve münasebet gerektirir. Allah ile diğer varlıklar arasında ise bu türden hiçbir benzerlik ve münasebet yoktur. Onun için, ittisal kelimesini bu anlamda Allah teâlâ ile ilgili olarak, kullanmak küfürdür. **Sözü edilen kimselerin bahsettikleri ittisal ise**, Allah Teâlâ'nın hakikî marifetiyle buluşmak ve O'nun manevî yakınlığını kazanmaktır. Bunu anlatmak isteyen **Süfyân es-Sevrî** şöyle demiştir:

"İttisal, kulun kendisini yok hissettiği bir ortamda kalbin Allah Teâlâ'yı mükâşefe etmesi, sırrın O'nu müşâhede etmesidir."

Bu mükâşefe ve müşâhede de üç türdür.

Birincisi, kendinde ve âlemde yalnızca Allah Teâlâ'nın fiillerini görmektir. Bu görüşe sahip olan kul, etrafında olup biten bütün şeylerde kaderin hüküm ve işleyişini görür. Ancak, bu görüş mücerret bilmek veya inanmak değil, bunlara ilâve olarak kalben ve ruhen duymak ve hissetmek şeklindedir.

İkincisi, her şeyde ve her yerde yalnızca Allah Teâlâ'nın sıfatlarını görmektir. Bu derecede olan kul, örneğin, güçlü olan şeylerde Allah Teâlâ'nın kudretini, güzel olan şeylerde O'nun sanatını, nimet olan şeylerde O'nun rahmetini, azap olan şeylerde O'nun kahr ve gazabını görür. Bu görüşte de hem ilim ve iman hem de kalbî duyuş ve his vardır.

Üçüncüsü, her şeyin yerinde Allah Teâlâ'nın nurunu görmektir. Bu derece fenâ derecesidir. Bu dereceye ulaşmak ve eşya yerinde Allah Teâlâ'nın nurunu görmek için eşyanın yokluğunu görmek lâzımdır. Çünkü eşyanın varlığını görmek, Allah Teâlâ'nın nurunu görmeye engeldir. Bunların ikisi bir arada görülmezler.

Şu gerçeği de bilmek lâzımdır ki, kul, bu yüksek derece ve makamlara ulaşırken de Allah Teâlâ'ya giden yolda henüz yolculuğun başında sayılır. Çünkü Allah Teâlâ'ya giden nihayetsiz yolda bütün adımlar ilk adımdır ve her zaman Allah teâlâ uluhiyetin ulaşılmaz zirvesinde, kul da kulluğun aşılmaz sınırlılığı ve mahdudiyeti içindedir.²⁷⁰

270- Vüsûl, visâl, ittisâl gibi kelime ve sözler bir sürü te'vil den geçirildikten sonra doğru bir manaya çekilebilirlerse de bize göre, bunları Allah teâlâ ile olan ilişkileri ifade etmek için kullanmak câiz değildir. Çünkü bu kelime ve sözler, tamamen beşerî özellikler taşırlar. Bu sebeple, onları te'vil etmek aşırı bir tekellüf ve taassüftür. Tekellüf ve taassüf yoluyla yapılan düzeltmeler de geçersizdirler. Fakat te'vil etme gücü kuvvetli olan merhum **İmam Gazalî** ve asrımızda onun çapında gördüğümüz merhum Bediüzzaman gibi zatlar, tevhid ve tenzih-i ulûhiyet konusunda çok hassas olmalarına rağmen, şu veya bu şekilde İslâm kültürüne dahil edilmiş sakat görüş, inanç ve sözleri eleştirip batıl olduklarını ortaya çıkarmak yerine, te'vil ölçülerini zorlayarak onları savunma cihetine gitmişlerdir. Bu sebeple, bunlar Hallac-ı Mensubun "Enel Hak" sözünü de te'vil etmişler, Muhyiddin-i Arabî'nin bazı acayip söz ve keşiflerini de reddetmeyip akıl çerçevesi içine sokmaya çalışmışlardır. (İmam Gazalî, Muhyiddin-i Arabî'den önce olduğu için, bunun dinle kabil-i telif olmayan sözlerini te'vil ve tefsir etme görevi İmam-ı Rabbani, Şa'rânî ve Bediüzzaman'a kalmıştır.)

FASIL-5

5.TEVHİD VE MARİFET

Tevhid, kadîm olanı (başı ve başlangıcı olmayanı), hadis (sonradan) olandan ayırmak ve bundan (hâdis olandan O'na (kadîm olana) yönelmektir. Kadîm olan yalnızca Allah teâlâ olduğu için, tevhid yalnızca O'nu görmek ve O'nu duymaktır. O'nunla **birlikte hâdis olan şeyleri ve hatta kendi varlığını da görüp hisseden bir kimse, farklı mahiyetteki iki şeyi görüp duyduğu için tevhid' ten uzaklaşmış ve ikiliği kabul etmiş olur.** Kadîm ile hâdisin mahiyetleri birbirinden farklı oldukları için, **hâdis'in** özellik ve sıfatları olan şekillilik, benzerlik, yapışmak, ayrılmak, birlikte olmak, bir arada bulunmak, birbirine karışmak, bir şeyin içine girmek, bir şeyden dışarı çıkmak, değişmek, yok olmak gibi durumlar **kadîm** için söz konusu değildirler. Bu vasıflardan beri olan Allah teâlâ, görme, düşünme ve duymanın sınırlı olan çerçevesi içine sığmaktan da yücedir. O'nu kelime ve ibarelerin sınırları içine sığdırmak da imkânsızdır. Bu sebeple, O'nu anlamak da anlatmak da zordur. Anlatmak kelimelerle olduğu için, daha da zordur. Çünkü kelimeler, O'nu anlattıkları zaman farklı manalar kazanırlar. Örneğin, O'nu görmek demek, aslında O'nu görmeye çalışırken hayrete düşmek, O'nu anlamaya çalışırken şaşırıp kalmak demektir. (Bu olay, şiddetli bir ışığa bakarken veya derin bir meseleyi anlamaya çalışırken de böyledir.)

Eğer, Allah teâlâ için, **"O nerde?"** diye sorarsan, bil ki, yer ve mekân O'nun yaratığıdır.

Eğer, O'nun için, **"Ne zaman?"** diye sorarsan, bil ki, zaman O'nun icadıdır.

Eğer, O'nun için **"Nasıl?"** diye sorarsan, bil ki, keyfiyet (nasıl oluş) O'nun fiilidir.

Eğer, O'nun için, **"Ne kadar?"** diye sorarsan, bil ki, kemiyet (miktar durumu) O'nun amelidir. Bu sebeple, bu sorular O'nun zatına yönelik olarak sorulamazlar. Çünkü ezel ve ebed O'nun tasarruf alanlarıdır. Kevn ve mekân (varlıklar ve yerler) O'nun tezgahlarıdır. O; akıl, fehm, his ve kıyas çerçevesine giren her şeyden yüce ve mukaddestir. Bütün bunlar **hâdistirler. Hâdis olan insanlar da ancak bu hâdisleri anlayıp algılayabilirler ve onları Allah Teâlâ'nın varlığı, birliği ve büyüklüğü için delil ve kılavuz yapabilirler.** O'nun zatını idrâk etmekten ise âcizdirler. **Hız. Ebubekir** e nisbet edilen bir sözde denildiği gibi, **"İdrâk (akıl), Allah Teâlâ'yı idrâk etmekten âcizdir. O'nu idrâk etmek, O'nu idrâk etmekten âciz olduğunu bilmek ve itiraf etmektir."** Onun için, kula düşen, bilemeyeceğini bilmek ve bu konudaki aczini kabul etmektir. Allah Teâlâ'yı yine ancak O bilir. Bu sebeple, tevhid ehlinin O'nu idrâk etmek konusunda kazandıkları marifet kendileriyle sınırlıdır. O, Allah Teâlâ'yı kendilerine göre tanımaktır, Allah Teâlâ'ya göre ve O'nun hakikatiyle tanımak değildir. Hal bu olunca, Allah Teâlâ'yı hakkıyla tanıdığını iddia eden ve O'nu tanımanın son sınırına vardıklarını söyleyenler, aldanmış olurlar. Kurân-ı Kerim'deki şu âyet-i kerime bunları uyarıcı mahiyettedir:

"Allah hakkında şeytan sizi aldatmıştır." (Hadid Sûresi, 14. âyet)

Tevhidin nuru güneşin nuru gibidir. Güneşin nuru bütün zulmetleri sildiği gibi, onun (tevhidin) nuru da Allah teâlâ ile bağlantısı bulunmayan ve O'nun için olmayan her şeyi silip yok eder. **Cüneyd** rahimehullah şöyle demiştir:

"Resmî (Allah teâlâ için olmayan) ameller ve dünyevî (zahire yönelik olup kalbî derinliği bulunmayan)) ilimler tevhidin nuru karşısında eriyip yokluğa dönüşürler."

-TEVHİD'İN UNSURLARI

Bil ki, tevhid beş şeye iman etmekten oluşur. Bütün mükelleflerin bu şeylere iman etmeleri lâzımdır. Bunlar şöyledir:

1-Allah Teâlâ'nın varlığına iman etmek. Allah Teâlâ'nın varlığına iman etmemek tatil'dir. Tatil, âlemi yaratıcısız, sahipsiz, gayesiz ve sonuçsuz görmektir.

(Bu görüşe göre, bu dünyadaki varlıklar tesadüfün eserleri ve oyuncaklarıdır. Şefkat gözüyle bakıldığı zaman da yetim, garip ve çaresizdirler. Ne koruyucuları ne savunucuları ne de gelecekleri vardır. Onun için, yaşamaları güvensiz, ömürleri vefasız ve beklentileri ümitsizdir.)

2- Allah Teâlâ'nın birliğine iman etmek. Allah Teâlâ'nın birliğine iman etmemek şirktir. Şirk, Allah teâlâ ile birlikte başka yaratıcı ilâhların bulunduğu inanmaktır. Şirke inanan müşrikler, her şey için ayrı bir yaratıcı aramak ve çoğalan yaratıcılar arasında bocalamak durumunda kalırlar.)

3- Allah Teâlâ'yı cisim ve araz olmaktan ve bunların özellik ve sıfatlarını taşımaktan tenzih etmek. Tenzih'in zıddı teşbih'tir. Teşbih, Allah Teâlâ'yı cisim ve arazlara benzetmek ve bunlar için lâzım olan hususiyet ve özellikleri O'nun için de düşündürmektir.

4- Allah Teâlâ'nın her şeyi kendi kudreti ve ihtiyârı (iradesi) ile yarattığına iman etmek. Buna göre, Allah teâlâ her şeyi kendi kudret ve ihtiyârı ile yaratmıştır. Bu inancın dışına çıkan bazı filozoflar ise, Allah Teâlâ'nın eşyanın illeti olduğunu söylemişlerdir. İlet, bir şeyin var olmasına sebep olan ve fakat bu işte kendi iradesi, isteği ve seçimi bulunmayan şeydir. Örneğin, güneş gündüzün oluşmasının sebebi ve illetidir ve onun bu işte irade ve ihtiyârı yoktur. Allah Teâlâ'nın eşya ve âlemin yaratıcısı değil, illeti olduğunu söyleyenler, O'nu güneşe benzetirler. Bu inanç da küfürdür.

Çünkü iradesiz olmak büyük bir kusurdur, irade dışı bir oluşuma sebep olmak da meziyet değildir.

5-Allah Teâlâ'nın her şeyi tedbir, tedvir de terbiye ettiği, evirip çevirdiği, halden hale soktuğu ve yapıp yıktığına iman etmek. Bu inancın aksi, sebeplerin (tabiat kanunlarının, yıldızların ve meleklerin) eşyada etki yaptığı inancıdır, **"lâ ilâhe illallah"** sözü bu beş inancın toplu bir halde ifadesidir. Bu itibarla, bu inançlardan herhangi birisi gerçekleşmediği takdirde, **"lâ ilâhe illallah"** demenin bir değeri yoktur.

-TEVHİD KONUSUNDAKİ İHTİLÂFLAR

Bil ki, bütün Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın her türlü yüceliklere ve yüce sıfatlara sahip olduğu, her türlü noksanlık ve eksikliklerden de beri ve münezzeh bulunduğu hususunda ittifak halindedirler. Ancak, bunlar bazı vasıfların yücelik mi, yoksa noksanlık mı olduğu konusunda ihtilâf etmişler ve bu ihtilâfın tabiî neticesinde de kimileri bu vasıfları Allah teâlâ için kabul etmişler, kimileri de bunları O'ndan nefyetmişlerdir. Bunun bazı misalleri şöyledir:

1- Mutezile taifesi, insanın kendi fiillerinin yaratıcısı olduğunu söylemişlerdir. Bunların bunu söylemekteki gerekçeleri şudur: insanların fiillerini Allah teâlâ yaratmış olsa, bu fiillerden dolayı onları cezalandırmaması lâzımdır. Çünkü, dahli bulunmayan bir kimseyi kendi fiilden dolayı cezalandırmak zulümdür. Zulüm ise bir eksiklik ve kusurdur. Onun için, Allah Teâlâ'yı zulümden tenzih etmek gerekir. O'nu bundan tenzih etmek için de insanların fiillerinin onlar tarafından yaratıldığını söylemeyi icap ettirir.

Ehl-i sünnet ise, yaratma ve yapmayı birbirinden ayırmış, yaratmayı Allah Teâlâ'nın fiili, yapmayı da kulun fiili olarak görmüşlerdir. Nitekim, Kurân-ı Kerim'in ilgili âyetlerinde de konu bu şekilde açıklanmıştır. Ehl-i sünnet, yaratıcılığın paylaşılmasını bir eksiklik ve kusur olarak

mütalaa etmişler ve Allah Teâlâ'yı bu kusurdan (yaratıcılığının paylaşılmasından ve bu vasıfta ortaklarının bulunmasından) tenzih etmişlerdir.²⁷¹

2- Mücessime taifesi, Allah Teâlâ'nın cisim olduğunu ve bir cihette bulunduğunu söylemişlerdir.²⁷² Bunlara göre cisim olmamak ve herhangi bir cihette bulunmamak yok olmak demektir. Yokluk ise en büyük kusurdur. Öyleyse, Allah teâlâ cisimdir ve bir cihettedir.

Ehl-i sünnet ise, Allah Teâlâ'yı cisim olmaktan ve bir cihette bulunmaktan tenzih etmişlerdir. Çünkü cisim olmak, yaratıklarla aynı derecede olmak demektir.²⁷³ Bu ise, Allah teâlâ için bir kusurdur. Bundan başka, cisim olmak terkip ve tahlili gerektirir. Çünkü bunlar cisimlerin ayrılmaz özellikleridir. Terkip ve tahlil ise, bir cismin önce yok iken parçalarının birleşmesi veya birleştirilmesi sonucunda var olması ve parçalarının dağılması veya dağıtılması neticesinde de yok olması demektir. Bu haller ise, Allah Teâlâ'ya yakışmayan kusurlardır. Bu sebeple, O'nu cisim olmaktan tenzih etmek lâzımdır. Allah teâlâ cisim olmadığına göre, O'nun bir cihette olması da söz konusu değildir. Çünkü bu da cisimlerin bir özelliğidir.²⁷⁴

3- Mutezile taifesi, kendisine itâat edenleri mükâfatlandırmayı Allah teâlâ için vâcip saymışlardır. Gerekçeleri de iyiliği karşılık bırakmanın zulüm ve haksızlık olması, bunun da Allah Teâlâ'ya yakışmamasıdır. (Mutezile, benzer bir gerekçe ile, büyük günah işleyenleri cehennemde yakmanın da Allah teâlâ için vâcip olduğunu ileri sürmüşlerdir.)

Ehl-i sünnet ise, yaratıklara karşı hiçbir muamelenin Allah teâlâ için vâcip olmadığını söylemişlerdir. Çünkü vâcip olmak, hürriyet ve serbestliği sınırlandırır. Sınırlı olmak ise, Allah Teâlâ'ya yakışmayan bir kusurdur. Allah teâlâ elbette ki, iyilikleri mükâfatlandırır, ancak bu O'nun lütuf ve rahmetinin eseri ve adaleti sevmesinin sonucudur. (Kötülükleri cezalandırması da bu gibi sebeplerdendir.)

4- Mutezile taifesi, Allah Teâlâ'nın kullar tarafından işlenen günah ve kötülükleri irade etmediğini ve istemediğini söylemişlerdir. Gerekçeleri de şudur:

Kötülükleri yapmak gibi, irade etmek ve istemek de bir kusurdur. Onun için, Allah Teâlâ'yı bu kusurdan tenzih etmek lâzımdır.

271 Mutezile, kuldaki yaratma gücünün ona Allah teâlâ tarafından verildiğini söylemişlerdir. Nitekim, İmam Matürîdî de buna yakın bir şey söylemiştir. Bu itibarla, Mutezile'nin kulun yaratması dedikleri olay, aslında ehl-i sünnetin (özellikle de İmam Maturîdî ve ekolünün) yapmak ve kesbetmek dedikleri olaydan çok farklı değildir. Kulun yaratma gücünün de kendisine ait olduğunu söylemek ise açıkça küfürdür. Çünkü, Kurân-ı Kerim'de "Allah'tan başka yaratıcı yoktur. Allah her şeyin yaratıcısıdır."(Fâtır, 3, 62; Zümer, 62) buyurulmuştur.

272- İslâm âlimlerinin çoğu, mücessime taifesini tekfir etmişlerdir. Çünkü Allah teâlâ cisim değildir. Cisim O'nu yarattığı bir maddedir. Şunu da bilmek lâzımdır: Mücessime'nin çoğu Allah Teâlâ'nın cisim olduğunu söylerken, O'nun et ve kemikten ibaret olduğunu kastetmemişlerdir. Çünkü cismin pek çok cins ve türleri vardır.

273- Hani, kendilerini bizden üstün tutanlara şöyle deriz: "Ne bu kibir, bu büyüklük taslaması? Hepimiz aynı sudan ve aynı topraktanız!" Buna göre, eğer yüce Rabbimiz de bizim gibi cisim olsaydı, ona da böyle itap etmek bir anlam ve haklılık kazanabilirdi. Fakat, o böyle değildir.

274- Ehl-i sünnetin çoğu Allah teâlâ için cihet düşünmekten şiddetle sakınmışlardır. Fakat, âyet ve hadis nassları cihetin varlığını bildirilmişlerdir. Çünkü Allah teâlâ kendi Arş'ının üzerindedir. Bu itibarla O'nun ciheti, daha doğrusu kulların O'na yönelik ciheti Arş'ın cihetidir. Kurân-ı Kerim'deki Arş. âyetleri gibi, "ileyhi= O'na doğru, O'na taraf" sözüyle söylenmiş pek çok âyet-i kerimler de ciheti ispat etmişlerdir. Ancak, altını çizerek şunu da söylemek lâzımdır ki, Allah Teâlâ'nın bütün vasıf ve sıfatları gibi, cihet sıfatı da cisim ve maddelerin sıfatlarından farklıdır. Bu itibarla, cihet sıfatı Allah Teâlâ'ya yakışan ve O'nun yüceliğine göre anlamı olan bir vasıf halinde vardır. Bunu inkâr etmek, yukarıda işaret edilen âyetleri de inkâr etmeyi veya te'vil etmeyi gerektirir.

Ehl-i sünnet ise şöyle demişlerdir: Allah Teâlâ'nın mülkünde O'nun irade etmediği ve istemediği işlerin olup bitmesi ve kulların O'nun iradesi dışında işler yapması Onun gücü, otoritesi ve hâkimiyeti adına bir kusur ve eksiklik. Bu yüzden, O'nu bundan tenzih etmek lâzımdır.

Bunu söyleyen Ehli sünnet, irade ve rızayı birbirinden ayırmışlardır. Onlara göre, Allah teâlâ günah ve kötülükleri de irade eder ve bunların yapılması için izin, fırsat ve güç verir. Fakat bu O'nun kötülükleri sevmesinden ve bunların yapılmasına râzı olmasından dolayı değildir. Çünkü **"O, kullarının küfre düşmelerine ve kötülük yapmalarına rıza göstermez."** (Zümer, 7; Mâide, 64, 87; Hac, 38; Şura, 40) Ancak imtihan bunlara da fırsat verilmesini gerektirir. Çünkü imtihan edilen bir kimseye yanlış yapma imkân ve fırsatının da verilmesi lâzımdır.

5- Mutezile taifesi, Allah Teâlâ'nın kullar için en yararlı olan işleri yapmasının vâcip olduğunu söylemişlerdir. Çünkü gücü yetenin diğerleri için en iyi olan işi yapmaması bir kusurdur.

- Ehl-i sünnet ise, "Allah Teâlâ'yı herhangi bir mülâhaza ile mecburiyet altına sokmak câiz değildir.

Çünkü bu hal O'nun için bir eksiklik." demişlerdir. Kullar için en iyi olan işlerin yapılıp yapılmadığı meselesi ise, tartışmalıdır. Doğru olan görüş odur ki, Allah teâlâ mecbur olmaksızın kulları için en iyi işleri yapar. Ancak insanların bir kısmı bunları kendi aleyhlerine çevirir ve onlara şer görüntüsünü kazandırır. Musibetler de Allah Teâlâ'n işleridir. Ancak bunlarda da kötülük yoktur. Çünkü musibetler üç Kısımındırlar. Bir kısmı cezadırlar. Kurân-ı Kerim'de bunlara işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Size isabet eden bir musibet, kendi yaptıklarınızın karşılığıdır. Allah, yaptıklarınızın çoğunu da affeder." (Şura Sûresi, 30. âyet)

"Allah, günahlardan dönmeleri için insanlara, yaptıklarıyla müstahak oldukları cezanın bir kısmını tattırır." (Rum Sûresi, 41. âyet) Bir kısmı hata ve yanlışların sonuçlarıdır. **Bunlar insanları bilgi edinmeye ve dikkatli davranmaya zorlarlar.** Bu da ilmî gelişmelere ve terakkilere yol açar. **Bir kısmı da günahların affına vesile olmak**, cennete gitmek için gerekli olan sermayeyi tamamlamak, aşırı dünya sevgisinden kurtulmak, nefsin tazyik ve baskısını ortadan kaldırmak, kötülük yapmayı önlemek, âhiret için daha çok çalışmak, ölüm korkusunu azaltmak, hatta bazen onu aratmak, ibret oluşturmak, nimetlerin kıymetini ortaya çıkarmak gibi hikmet ve maslahatları temine yöneliktirler.

-HEVÂ VE BİD'ATLAR²⁷⁵

Bil ki, hevâ ve bid'atlar, asıl ve kök olarak altı tanedir. Bunlardan her iki tanesi de birbirinin zıddı durumundadırlar. Çünkü biri ifrat, diğeri de onun zıddı ve aksi olan tefrittir. Şeytanın yolları olan bu hevâ ve bid'atlar şunlardır:

- 1-Teşbih.
- 2-Tatil. Bu ikisi birbirinin zıddıdır.
- 3-Cebr.

275- Hevâ, nasslara dayanmayan dinî görüş demektir. Bu görüş sahiplerine "hevâ ehli" denir. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur: "Birinizin hevası, benim getirdiğim esaslara uymadıkça, o iman etmiş olmaz." Bid'at ise, dinin amel kısmına sokulan yabancı unsur demektir. Bid'atları işleyenlere de "bid'at ehli" denir. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm, şöyle buyurmuştur. "Her türlü bid'at dalâlettir ve her türlü dalâlet cehennemliktir."

Hevâ ve bid'at aynı mânada da kullanılırlar. Nitekim, metinde o şekilde kullanılmışlardır

4-Kader. Bu ikisi birbirinin zıddıdır.

5-Rafd.

6-Nasp. Bu ikisi birbirinin zıddıdır ve bütün bunlar, sırat-ı müstakimden sapmanın sonucunda ortaya çıkan bâtil görüşlerdir. Bu görüşlerden **teşbihi** benimseyenler, Allah Teâlâ'ya nass'larla (Kurân ve hadislerle) vârid olmayan sıfatlar (örneğin oturma, kalkma, yerleşme, ayrılma, bir şeyin (mekânın) içine girme gibi haller) nisbet etmişlerdir. Bu sıfatlar insanların, cisim ve maddelerin sıfatları oldukları için, bunların Allah Teâlâ'da bulunduklarını söylemek, O'nu bu şeylere benzetmektir. Halbuki Kurân-ı Kerim'de, **"Allah'ın. Hiçbir misli, benzeri ve örneği yoktur."** (Şurâ Sûresi, 11. âyet) Denilmiştir

Tatili benimseyenler, bunların aksine, Allah Teâlâ'nın naslarla sâbit olan sıfatlarını da inkâr etmişlerdir. Allah Teâlâ'yı tanıtan ve büyüklüğünü gösteren bu sıfatlar inkâr edilince, geride ne olduğu anlaşılamayan ve büyüklüğü görülemeyen meçhul bir mahiyet kalmış olur.

Ehl-i sünnet ise, ne teşbih ehli gibi, kendi hevâ ve akıllarına göre Allah Teâlâ'ya sıfat uydurmuşlar, ne de tatil ehli gibi, O'nun sâbit olan sıfatlarını inkâr etmişlerdir. Böylece orta yolu bulmuşlar ve hak çizgisini temsil etmişlerdir.

Cebri benimseyenler, Allah Teâlâ'nın insanları fiile zorladığını, bu sebeple onların yaptıkları fiillerde hiçbir katkılarının bulunmadığını söylemişlerdir.

Kaderi benimseyenler, bunların aksine, insanların kendi fiillerinin yaratıcıları olduklarını ileri sürmüşlerdir.

Ehl-i sünnet ise, fiillerde kudret gerektiren yaratma cihetinin Allah Teâlâ'ya, tercih etmek ve istemek anlamında olan **talep ve kesp** cihetinin de insanlara ait olduğunu söyleyerek orta yolu bulmuşlar ve hakkın temsilcisi olmuşlardır.

Rafd ehli, diğer adlarıyla **râfiziler**, ehl-i beyti sevdiklerini söylemişler ve bunu bahane ederek ashâba buğz etmişler ve onlar aleyhinde dillerini uzatmışlardır.

Nasp ehli veya **nâsibiler**, bunların aksine, ashâbı sevdiklerini söylemişler ve bunu vesile ederek ehl-i beyte ve özellikle Hazret-i Ali'ye düşmanlık etmiş ve onu küfür ve zulümle suçlamışlardır.

Ehl-i sünnet ise, orta yolu takip ederek hem ashâbı hem de ehl-i beyti sevmişler ve hepsine ayırım yapmadan sevgi ve saygı duymuşlardır. Çünkü hem ashâbın hem de ehl-i beytin, İslâm dininin bize kadar yaşayıp gelmesinde yeri doldurulamayan hizmetleri, emekleri ve fedakârlıkları geçmiştir. Allah teâlâ da onları birbirinden ayırmaksızın Kurân-ı Kerim'de övmüş ve kendilerine büyük mükâfatlar vadetmiştir. Örneğin, bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"Önce iman eden muhacirler ve ensârdan ve iman etmekte bunlardan sonra gelenlerden Allah râzı olmuştur, bunlar da O'ndan râzı olmuşlardır. Allah bunlara altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Bu büyük bir kazançtır" (Tevbe Sûresi, 100. âyet)

Allah teâlâ, ashaptan sonra gelenler mü'minleri izlemeleri gereken tutumu da şöyle belirtmiştir:

"Onlardan sonra gelenler şöyle dua ederler Rabbimiz! Bizi ve bizden önce geçen mü'minleri affet ve iman edenlere karşı kalplerimize kin ve düşmanlık sokma. Sen çok şefkatli ve çok merhametlisin." (Haşr Sûresi, 10. âyet)

Bil ki, Kurân-ı Kerim'in bazı yerlerinde kulun fiilleri kendisine nisbet edilmiştir. Örneğin, şöyle buyurulmuştur:

"Bu, onların yaptıklarının karşılığıdır." (Vakıa Sûresi, 24. âyet)

"Müşrikleri öldürünüz."²⁷⁶ Bazı yerlerde de bu fiiller Allah Teâlâ'ya nisbet edilmiştir. Örneğin şöyle buyurulmuştur:

"Onları sen öldürmedin, Allah öldürdü. (Müşriklerin üzerine çakıl) attığın zaman da sen atmadın, Allah attı" (Enfâl Sûresi, 17. âyet) Çelişki gibi görünen bu durum, bir fiilin iki yönünün bulunmasından dolayıdır. Bunlardan birisi talep, kesp ve yapma yönüdür. Bu kula aittir. Diğerisi ise yaratma ve icâd etme yönüdür. Bu da Allah Teâlâ'ya aittir. Bu hususla ilgili bir incelik de şudur: Kul, fiili yapan, Allah teâlâ da O'nu bundan dolayı mükâfatlandıran veya cezalandırandır. Böylece, mükâfat ve ceza fiilin bir yönü ve boyutu olmuş olur.

Fiillerin kesp yönünü de kula değil, Allah Teâlâ'ya atf eden bazı sûfiler (Muhyiddin ibni Arabî gibileri), Allah Teâlâ'yı hem Mâ'bud hem de âbid görmüşler ve Şeriat izin vermediği halde "âbid" ismini de O'nun için kullanmışlardır. Şeriatla göre ise, **"mâ'bud" Allah teâlâ, "âbid" de kuldur.** Örneğin bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"Ey insanlar! Sizi ve sizden önceki (baba ve dedelerinizi) yaratan Rabbinize ibadet edin." (Bakara Sûresi, 21. âyet)

"İbadet edin!" denilince, ibadet edenler âbid, kendisine ibadet edilen de "mâ'bud" olmuş olur.

Fiillerin kesp yönü kula ait olduğu için, cezalar da bunun Üzerine bina edilmiştir. Örneğin Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Size isabet eden bazı musibetler, sizin yaptıklarınızın karşılığıdır." (Şurâ Sûresi, 30. âyet)

"Kıyâmet gününe günahlarla gelenler, yüz üstü ateşe atılırlar ve onlara, "Bu sadece sizin amellerinizin karşılığıdır." denir." (Neml Sûresi, 90. âyet)

Fiillerin kesp yönü bulunduğu için, onları düzenlemek için peygamberler gönderilmiş, kitaplar indirilmiş ve dinler tesis edilmiştir.

Bir fiil değişik açılardan değişik fâillere nisbet edilebilir. Örneğin, hırsızın elinin kesilmesi bir cihetten kesme fiilini icra eden cellada, bir cihetten kendisini buna müstahak hale getiren hırsıza, bir cihetten de bu cezayı emir ve takdir eden Allah Teâlâ'ya nisbet edilir. Bu böyle olduğu için, fiilin yalnızca yaratma ve takdir yönünü görüp kesp yönünü inkâr etmek veya bunun aksini yapmak eksik ve yanlış bir değerlendirme olur. O halde, inanılması gereken gerçek şudur: Kul, Allah Teâlâ'dan bağımsız bir şekilde ve O'nun istek ve iradesine muhalif olarak bir iş yapamaz. Ancak o, hayvanlar ve cansızlar gibi bütünüyle eli kolu bağlı bir varlık da değildir. Ona saadet takdir edilmişse, o bu takdire bağlı olarak iyi işler yapar ve cennete gider. O'na şekavet murad edilmişse, o zaman da bu yönde kötü işler yaparak cehenneme gider.

Bil ki, fiildeki yaratma ve kesbin ikisini de kendine nisbet eden bir kimse **kaderî'dir.** Bunların ikisini de kendinden uzaklaştıran bir kimse **cebrî'dir.** İrâde ve yaratmayı Allah Teâlâ'ya, talep ve kesbi kendine nisbet eden kimse de sünnidir. Sünnî demek, Allah Rasûlünün sünnetine uyan ve onun yolunda olan kimse demektir. Kaderî ve cebrî ise, özellikle fiilin izahı konusunda sünnete muhâlefet etmiş ve Allah Rasûlünün izinden ayrılmışlardır.

276- Ayetin tamamı şöyledir: "Haram aylar geçince, müşrikleri gördüğünüz yerde öldürün, onları tutup esir edin ve her yerde önlerine geçin. Fakat eğer küfürden tevbe edip namaz kılar ve zekât verilerse, yollarını açın. Allah bağışlayıcı ve merhametlidir." (Tevbe, 5) Müşriklerle savaşmayı ve onları öldürmeyi emreden bu âyet, müslümanlarla müşriklerin fiilen savaş halinde oldukları ve birbirlerini öldürdükleri bir dönemde indirilmiştir. Bu sebeple, savaşma ve öldürme emrinin verildiği zamandaki fiilî durumu gözden uzak tutmamak lâzımdır. O halde, âyette durup dururken kimseyle savaşma ve onu öldürme hükmünü çıkarmak doğru değildir. Ayrıca, âyetin sonundaki "Allah bağışlayıcı ve merhametlidir." fezlekisi de mü'minlerin bu vasıflara sahip olmaları gerektiğini ima etmiştir.

Kader, kadir olan Allah Teâlâ'nın bir şeyi takdir etmesidir. **Kazâ** ise, O'nun bu şeyi yaratmasıdır. Daha açık bir ifade ile, kader, bir şeyin Allah teâlâ tarafından takdir edilmesi, yaratılmasına karar verilmesi, kemiyet ve keyfiyetinin belirlenmesi ve zamanının tayin edilmesidir. Kazâ ise, zamanı gelip şartları tahakkuk edince o şeyin kader ölçülerine ve planına göre fiilen yaratılmasıdır. Kader toptan yapılmış²⁷⁷, kazâ ise zaman ve mekâna yayılmıştır.

Kader sadaka, duâ, ibadet, istiğfar veya Allah Teâlâ'nın mücerret lütuf ve rahmeti sayesinde değişebilir. Çünkü bir kısım kaderler şartlara bağlanmıştır. Kazâ ise, değişmez. Çünkü onda şartlara bağlanmış, olma durumu yoktur. Onun için, Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah, yaratmak istediği zaman, sadece, **"Ol!" der ve emrettiği şey olur.**" (Gâfir Sûresi, 68. âyet) Kazâdaki kesinlikten dolayı, ona " mübrem (kesin) emir" de denilmiştir.

Suâl: Kulda oluşan kudretin (gücün) fiilde etkisi varsa, bu kudret fiilin icadında Allah Teâlâ'nın kudretine ortak olmuş olur. Onun bunda etkisi yoksa, o zaman da cebr (zorlama) durumu gerçekleşir.

Cevap: Kulda oluşan kudretin fiilde etkisi vardır. Ancak bu etki, yaratmak ve icâd etmek şeklinde değil, kesp ve yapmak şeklindedir. Allah Teâlâ'nın kudretinin etkisi ise, yaratmak ve icâd etmek tarzındadır. Bu sebeple, iki kudretin fiilde ortaklaşması veya cebr olayı gerçekleşmez.

Kulun kudretini Allah Teâlâ'nın kudretine ortak etme durumunu defetmek için, kulda kudret bulunmadığını ve onun fiili cebr (zorlanmak) yoluyla işlediğini söylemek doğru değildir. Çünkü kudretsiz ve iradesiz olan bir varlığa kitaplar ve peygamberler göndermek, ona yönelik emirler ve yasaklar koymak, ona öğüt vermek ve onu tehdit etmek anlamsızdır. Bir kimse, Allah Teâlâ'nın bu türlü anlamsız işler yaptığını söylerse, o kimse akıl ve muhakeme yönünden tedâviye muhtaç bir hastadır. Bu böyle olmasına rağmen, **bazı kimseler, önce Kurân-ı Kerimi doğru bir şekilde anlamaya çalışmaları gerektiği halde, bunu yapmadıkları için, yanlış anladıkları bazı âyetlerden cebr mânasını anlamışlardır. Bazı kimseler de bazı âyetlerden kader (kaderilik, insanın fiilinin yaratıcısı olması) hükmünü çıkarmışlardır.** Bu ikincileri, yaratıcının kadîm (hep var olan) kudretiyle yaratığın (insanın) hâdis (sonradan) olan kudretini birbirine karıştırmışlardır. **Halbuki bu ikisi birbirinden ayrı ve farklı şeylerdir ve yaratıcının kudreti yalnızca yaratmayla ilgili iken, yaratığın kudreti de sadece kesple ilgilidir.** Mükellefiyet ve sorumluluk da kesbe, dolayısıyla kesbin sahibi olan yaratığa yöneliktir. Onun için, yaratıcı Allah teâlâ olmasına rağmen, sorumlu kesp sahibi olan kuldur.

Bu sebeple, Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah insanlara hiç zulmetmez. Fakat onlar, kendilerine zulmederler." (Yûnus Sûresi, 44. âyet)

"Bunlar, yıkılışlarını sana haber verdiğimiz memleketlerdir. Biz onları yıktık. Kiminden hâlâ izler vardır, kimi de tamamen silinmiştir. Fakat bunların sakinlerine biz zulmetmedik, onlar kendilerine zulmettiler." (Hûd Sûresi, 100-101. âyet)

"Mücrimler cehennem azabı içindedirler ve orada ebediyen kalıcıdır. Azapları hiç hafifletilmez ve onlar bundan ümitsizdirler. Onlara biz zulmetmedik, fakat onlar kendi kendilerine (ve başkalarına) zulmettiler." (Zuhuruf Sûresi, 74-77. âyet)

277- Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur: "Allah teâlâ, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce, bütün yaratıkların kaderlerini yazmıştır." (Müslim, Tirmizî), "Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı varlık kalemidir. O, bunu yaratınca kendisine, "Kıyamete kadar gelip geçecek şeylerin kaderlerini yaz!" dedi. Kalem de (anında) yazdı." (Ebu Davud, Tirmizî)

İLİM VE MA'RİFET

İlim lügatte mutlak olarak bilmek demektir. Mâ'rifet ise, bilmezken daha sonra bilmektir. Bu sebeple, Allah Teâlâ'ya, "âlim-ilim sahibi" veya "allâm" (çok ilim sahibi) denir, fakat "ârif-marifet sahibi" denilmez. Çünkü, O her şeyi ezelden beri bilir. İnsanlar ise, daha sonra öğrenirler.

Sûfilerin dilinde ise mâ'rifet, şek ve şüphe kaldırmayan kesin ilim demektir. Marifetteki bu kesinlikten dolayı, sûfiler Allah Teâlâ'yı bilmeyi mâ'rifet sözüyle ifade ederler ve O'nu kesin bir şekilde bilen (zatının gerçek, emirlerinin hak ve doğru olduğunda şüphe etmeyen) kimseye "**arif**" derler. **Bazılarına göre de İlim ile mâ'rifet arasındaki fark şudur: İlim** bir şeyi külli ve kapsamlı bir şekilde bilmek, **marifet** ise onu cüz'i ve sınırlı bir şekilde bilmektir, insanların Allah teâlâ hakkındaki bilgileri cüz'i ve sınırlı olduğu için de O'nu (Allah Teâlâ'yı) bilen bir kimseye "**âlim**" denmez, "**ârif**" denir.

Suâl: Allah Teâlâ'nın zatı ve sıfatları hakkındaki mâ'rifet nedir?

Cevap: Allah Teâlâ'nın zatı hakkındaki mâ'rifet, O'nun var olduğunu, bir olduğunu, araz olmadığını²⁷⁸ kendi gücüyle ayakta durduğunu (bunun için başkasına muhtaç olmadığını) ve hiçbir şeyin O'na benzemediğini kesin olarak bilmektir. Sıfatları hakkındaki mâ'rifet ise, O'nun diri ve ilim sahibi olduğunu, her şeyi görüp işittiğini ve uluhiyete yakışan her türlü yüce sıfatlarla vasıflı bulunduğunu şüpheyi yer vermeyen bir kesinlikle bilmektir.²⁷⁹

Suâl: Marifetin özü ve ruhu nedir?

Cevap: Marifetin özü ve ruhu tenzihtir. Tenzih ise, Allah Teâlâ'nın ne zatının ne de sıfatlarının benzeri, misli ve denginin bulunmadığını söylemektir. Kurân-ı Kerim'deki, "**Allah'ın benzeri ve misli yoktur.**" (Şûra Sûresi, 11. âyet) âyeti tenzihi ders vermiştir.

Suâl: Ma'rifetin varlığının alâmeti nedir?

Cevap: Bunun alâmeti, kalbin Allah Teâlâ'yı bilmekle dirilmesidir. Kalbin dirilmesi ise, Allah Teâlâ'yı müşâhede etme derecesinde sevmek ve O'ndan korkmak ve utanmaktır. Bunun yanında, ibadet etme isteğinin artması ve ibadet etmekten zevk almaktır. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm mâ'rifet "**ihسان**" demiş ve onu şöyle tarif etmiştir:

"İhsan, Allah Teâlâ'yı görürcesine O'na ibadet ve kulluk etmektir."

Hakikî marifetle bu dereceye ulaşılır ve onun ışıyla Allah Teâlâ'nın zat ve sıfatları müşâhede edilir. Ancak bu müşâhede, maddî ve sınırlı olan bir şeyi görmek gibi kuşatıcı değildir. Çünkü kulun mâ'rifet gücü Allah Teâlâ'yı kuşatıcı bir şekilde müşâhede etmek ve görmek için yeterli değildir. Kaldı ki, Allah Teâlâ'nın kendisi de sınırlı bir varlık değildir. O, her türlü sınır, tahdit ve kuşatılma halinden münezzehtir. İman ve ma'rifetle hâsıl olan dirilmeyi anlatan bir âyet-i kerimde şöyle buyurulmuştur:

"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine bir nur verip insanlar arasında yolunu aydınlattığımız kimse, karanlıklar içinde kalan ve onlardan bir türlü kurtulamayan kimse gibi midir? İnkârcılar karanlıkta oldukları için, yaptıkları çirkin işler şeytan tarafından kendilerine güzel gösterilir." (En'âm Sûresi, 122. âyet)

Bil ki, mükâşefede görülen İlâhî azamet ve büyüklük, kalpte korku ve heybeti artırır, görülen güzellik ve lütuf ise sevgi ve muhabbeti çoğaltır. Eğer güzellik ve lütuf görülmezse,

102- Araz, zatî ve sabit bir mahiyeti olmayan ve bu sebeple her han dağılıp yok olmaya müsait olan şey demektir.

279- Alimlerin tespitine göre, Allah Teâlâ'nın sübûtî sıfatları yedi tanedir. Bunlar hayat, sem', basar, irade, kudret, ilim ve kelâmdır. Hanefî âlimleri bunlara tekvin sıfatını da eklemişlerdir. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm, Allah Teâlâ'n doksan dokuz ismi bulunduğunu söylemiştir. Kurân-ı Kerim'e serpiştirilen bu isimlerin her biri bir sıfatı ifade eder. Örneğin, âlîm ismi ilim sıfatını, rahîm ismi rahmet sıfatını bildirir.

azamet ve büyüklüğü görmekten neşet eden korku ve heybet kalbi yakıp yıkar. Bundan dolayıdır ki, Kurân-ı Kerim'de Allah Teâlâ'n **celâl** (azamet ve büyüklük) sıfatları zikredildikçe, onlarla birlikte **Cemâl** (güzellik ve lütuf) sıfatları da zikredilmiştir. Çünkü, diri olan bir kalp, Allah Teâlâ'n salt azamet ve heybetini görmeye ve düşünmeye dayanamaz. Hatta buna dağlar bile dayanmaz. Onun için, Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Biz bu Kuran'ı bir dağın üzerine indirseydik, o dağın Allah korusuyla parçalanıp darıldığını görürdün." (Haşr Sûresi, 21. âyet)

"Musa'nın Rabbi dağa tecelli edince dağ sallanıp parçalandı, Musa da bayılıp yere düştü."²⁸⁰ (A'râf Sûresi, 143. âyet)

Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm da şöyle buyurmuştur: **"Allah teâlâ ile yaratıklar arasında bir perde vardır. Bu perde kalkarsa, O'nun yüzünün nuru (azamet ve heybeti) bunların hepsini yakar."**²⁸¹

Ariflerden bir zat şöyle demiştir:

"Allah teâlâ dünyayı ve kalbi karanlık yaratmış, ondan sonra güneşi dünyaya, mârifeti de kalbe ışık yapmıştır. Onun için, dünya güneşsiz kaldığı zaman karardığı gibi, kalp de ma'rifetsiz kalınca kararır."

Şöyle denilmiştir:

"Arifin kalbindeki güneş (mâ'rifet ışığı), dünya güneşinden daha parlak ve daha aydınlatıcıdır. Ve dünya güneşi battığı halde bu güneş hiç batmaz."

Şöyle denilmiştir:

"Mâ'rifet, müminin kalbinde yakılan bir lâhî ışıktır. Bu ışık kadar aydınlatıcı başka bir ışık yoktur."²⁸²

Şöyle denilmiştir:

"Herkes karanlıkta kör gibi yaşarken, ârifler kalplerinin ma'rifetiyle Rablerinin nurunu görürler ve bu nurun ışığında her eşyanın hakikat ve mahiyetini de anlarlar."²⁸³

280 A'râf Sûresi, 143. âyet. Not: Bazı inkârcılar, inançsızlıklarını mazur göstermek için, "Allah varsa, niye açıkça bize görünmüyor? Veya niye doğrudan bize hitap etmiyor?" derler. Bu akılsızlar bilmezler ki, güçleri ne Allah Teâlâ'yı görmeye ne de ondan söz dinlemeye yeterli değildir. Dağlar bile O'nun tecellisine dayanmaz ve fiilen de dayanmamışken, onlar nasıl dayanabilirler?

Evet, kâinatları yaratıp yöneten fevkalâdenin fevkalâdesi bir güç ve kudrete sahip yüce bir padişah, elbette ki kâinatların bile dayanamadığı bir heybete sahiptir.

281- Müslim, Ahmed

282- Başka ışıktan maksat akıl, ilim, tecrübe, nasihat gibi bilgi yollarıdır. Fakat vahiy ma'rifetten daha üstündür. Onun ışığı, ma'rifet ışığı gibi yalnız bir kalbi değil, bütün dünyayı aydınlatır. Onun için, vahiy alan peygamberin ma'rifet sahibi bir kimseden üstünlüğü tıpkı güneşin mumdan üstünlüğü gibidir. Kaldı ki, son tahlilde, mumun ışığının da güneşten gelmesi gibi, ma'rifetin ışığı da vahiyden gelir. Vahiy ve Kurân'dan gelmeyen bir ma'rifet ise dalâlet ve karanlıktır.

283- Günümüzde alt ve elit tabakaların da dahil bulunduğu müslümanların çoğunluğu, etraflarında olup biten olay ve hadiselerin mâna ve mahiyetini anlayamıyorlar ve bunları ters yapıp o şekilde algılıyorlar. Bu hal, bunların kafalarında dillerini çalıştıracak kadar bilgi kırıntıları bulunsa bile, kalplerinde marifet bulunmadığını gösteriyor. Çünkü marifet ancak Allah Teâlâ'dan korkan ve ihlâs sahibi olan kimselerin kalplerinde bulunur. Halbuki, zaman ve olaylar gösteriyor ki, çoğu kelli felli, şöhretleri belli kimselerde bile Allah teâlâ korkusunun ve ihlâsın zerresi yoktur. Bunları kasteden Allah Resûlü Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde terazi önüne kelli felli adamlar

Bir ârife sormuşlar:

"Kul, Rabbinin marifetine sahip olduğunu nasıl anlar?" Kendisi şöyle cevap vermiş:

"O bunu kalbinde Rabbinden (Rabbini düşünmekten, sevmekten ve nurunu müşâhede etmekten) başka bir şeye yer kalmadığını görmekte anlar."

H. Ali'ye sorulmuş:

"Gördüğün bir ilâha mı, yoksa görmediğin bir ilâha mı kulluk ediyorsun?" Kendisi şu cevabı vermiş:

"Gördüğüm bir ilâha kulluk ediyorum. Ancak O'nu gözlerimle değil, kalbimle görüyorum."

Cafer es-Sâdık'a sormuşlar:

"Allah Teâlâ'yı görmüş müsün?"

Kendisi şöyle demiş: "Görmediğim bir ilâha kulluk etmem."

Sormuşlar: "Onu nasıl görebilirsin ki, Kurân-ı Kerim'de, **"Gözler O'nu görmezler."** (En'âm Sûresi, 103. âyet) Buyurulmuştur?"

Şöyle demiş: "Baştaki gözler O'nu görmezler, fakat O'nun marifetiyle aydınlanan kalpler O'nu görürler."

Allah teâlâ, diğer varlıklar cinsinden olmadığı için, O'nu görmenin yolu gözler değil, kalplerdir.

Bir ârif şöyle demiştir: "Mâ'rifet; âdetleri (âdet üzere yapılan işleri) terk etmek, ibadet ve tâat"²⁸⁴ yapmaktan başka bir istek duymamak, Allah Teâlâ'nın zikrine ısınmak ve O'ndan başka bir şeye iltifat etmemektir."

Bil ki, Allah Teâlâ'nın ne zatının ne de sıfatlarının mahiyetini bilmek mümkün değildir. Bunların mahiyetini ancak kendisi bilir. Kullara düşen ise, O'nun mahiyetini kurcalamak değil,²⁸⁵ O'nu tazim ve tenzih etmektir. (Tazim etmek büyötmek demektir. Allah Teâlâ'yı tazim etmek, O'nun yüce sıfatlara sahip olduğuna inanmaktır. Tenzih etmek ise, O'nun kötü sıfatlardan uzak olduğuna ve kusur ifade eden hiçbir vasıf ve sıfatın O'nda bulunmadığına inanmaktır.)

Mâ'rifet, basiret, mükâşefe, müşâhede ve muâyene, ayrıntılarda farklı da olsalar, genel anlamda aynı şeylerdir. Bunların hepsi, Allah Teâlâ'yı kalp nuruyla tanımak ve O'nu görür gibi bilmek ve duymaktır.

Yakîn, inanç ve bilginin kişi için zarurî ilim haline gelmesidir.²⁸⁶ İman kalpte yakîn haline gelirse, ondan mâ'rifet doğar. Bundan sonra, şeriatin haber verdiği her şeyin kesin bir şekilde doğru oldukları müşâhede edilir.

getirilir. (Dünyada olsa, bunların arkasında övgüler yağdıran binlerce ayak takımı, saf ve avâm halk bulunur.) Fakat, teraziye konulunca, bir sinek kanadı kadar ağırlıkları çıkmaz."

284- Allah Teâlâ'nın emrine uyularak yapılan her iş ibadet ve tâattır. Buna rızık temini için çalışmak, ilim tahsili için çabalamak, hayır ve hasenat yapmak için mal ve servet için çırpınmak da dahildir. Tek şart, farzları ifâ etmek ve haramlara girmemektir.

285- Mantıktaki manasıyla Allah teâlâ için "mahiyet" sözünü kullanmak câiz değildir. Fakat biz burada bu sözü o mânada kullanmadık. Muhakkak ki, onu hiç kullanmamak en iyisidir. Fakat, onun yerine kullanacak bir kelime bulamadık. Buna hakikat mı deseydik? Öyleyse, bunu demiş olalım.

286- Genel anlamda zarurî ilim, kesin olduğu ve herkes tarafından kabul edildiği için tartışılmayan ilim demektir. Bu türlü ilimlere "zaruriyyât" denir. İki kere ikinin dört etmesi, güneş doğunca gündüz olması gibi şeyler zaruriyyât'tandır. Bunun karşıtı nazariyyât'tır. Nazariyyât, tartışılan ve kimileri tarafın-dan kabul edilirken, kimileri tarafından reddedilen ilimler ve görüşlerdir. Özel anlamda ise bir kişinin

Yakın ve mâ'rifet ibadet ve cehd' in semereleridir.

İlhâm, dünyadaki şeylere iltifat karanlığından temizlenen kalpte yakılan ışıktır. İlhamın ışığında ledünnî ilimler²⁸⁷ hasıl olur.

Ferâset de²⁸⁸ Allah teâlâ tarafından bilgilendirilmektir. Ancak o, derece itibarıyla ilhamın altındadır. Çünkü ferâsette, bilmeyi kolaylaştıran bazı alâmetler ve belirtiler vardır, ilham ise bütünüyle Allah Teâlâ'dandır. Vahiy ise ilhamın da üstündedir.

Vahiy alanlar peygamberlerdir, ilham alanlar velilerdir. Ferâset alanlar ise salih mü'minlerdir.

FASIL-6

6.KALP, RUH, NEFS, AKIL

Bil ki, bu isimler bazen aynı, bazen de farklı manalar için kullanılırlar.

Kalp iki şey için kullanılır. Bunlardan birisi, yumruk biçimindeki maddî kalptir. Göğsün sol tarafında bulunan bu kalp, vücudun kan deposu ve pompasıdır. Diğer ise, bu kalple ilgi ve ilişkisi bulunduğu kabul edilen manevî kalptir. Bu kalbe ruh da denir. Bu kalp insanın hakikatidir. İnsan, bununla duyar, bununla bilgi edinir, bununla mükellefiyet altına girer ve bununla sevap veya cezaya müstahak olur.

Ruh da iki şey için kullanılır. Bunlardan birisi kalbe gelip giden kanın buharıdır. Kan, irili ufaklı damarlarla vücudun her tarafına giderken, onun buharı olan ruh da gittiği her yere (bütün doku ve hücrelere) hayat ve canlılık götürür ve duyu organlarını (göz, kulak, burun, dil gibi) çalıştırır. Doktorlar ruh derken bunu kastederler. Bu türlü ruh hayvanlarda da vardır. İkincisi, kalbin de ikinci mânası olan ve insanın hakikatini oluşturan şeydir. Bu ruhun da kanla ilişkisi vardır. Fakat, bu ruh kandan ayrı ve sâbit bir şeydir. Bu ruhun ne olduğu Peygamberimize sorulunca, şu âyet indirilmiştir:

"Senden ruhu soruyorlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindendir. Size (bu konuda) az bir bilgi verilmiştir" (İsrâ Sûresi, 85. âyet)

kesin olarak bildiği veya inandığı şeydir. Buna göre, bir kişi için zarurî olan bir şey, başka bir kişi için nazarî olabilir. Şu durumlar da varittir: Bazı şaşkınlara zarurî olan şeyleri nazarî zannederler ve onlarda şüphe ve terddüt ederler. Bunların hali, güneşi bir yıldız zannedip vaktin gece olduğunu söyleyen uyku sersemlerinin hali gibidir.

Söz ve görüşleri de o kadar geçerlidir. Bazı kimseler de nazarî olan şeyleri zarurî zannederler ve herkesin de onları o şekilde kabul etmelerini isterler. Bunlar da rüyayı uyanıklık zannedip uykuda gördüklerini hakikat zanneden sarhoşlar gibidirler. Sözleri de iddiaları da o kadar muteberdir.

287- Ledünnî deymi, bir âyet-i kerimeden alınmıştır. Hızır aleyhisselâmdan bahsedilen bu âyette şöyle buyurulmuştur: "Ona kendi katımızdan bir rahmet ve kendi tarafımızdan bir ilim verdik." (Kehf, 65) Kendi tarafımızdan sözü âyette "ledünnâ" lafzıyla ifade edilmiştir. Buna göre ilimler kesbî ve ledünnî olmak üzere iki kısımdırlar. Kesbî ilimler çalışarak ve kitap okuyarak kazanılan ilimlerdir. Ledünnî ilimler ise, doğrudan doğruya Allah teâlâ tarafından verilen ilimlerdir. Bu ilimlerin en mühimlerini de peygamberlere indirilen vahiyler teşkil ederler.

288- Arapça olan bu kelime, dilimize feraset olarak geçmiştir. Ve bu dilde daha çok sezgi mânasında kullanılır.

Nefs de iki şey için kullanılır. Bunlardan birisi, kızgınlık ve şehvet gibi hislerin kaynağı olan şeydir. Sûfiler de nefsi bu mânada kullanırlar ve onu kötü huyların sebebi ve kaynağı olarak görürler. Onun için, örneğin, "Nefisle mücâdele etmek, şehvet ve hiddeti bastırmak lâzımdır." derler. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Senin en büyük düşmanın, iki yanın arasındaki nefsidir." Diğer ise, kalp ve ruhun da ikinci mânaları olan şeydir. Bu mânadaki nefis, insanın ruhu ve hakikatidir. Bu nefis, Allah Teâlâ'nın emirlerine karşı takındığı tavra göre sıfat kazanır. Bu sebeple o, kendi içindeki muhalefeti kırıp İlâhî emirlere tam uyduğu takdirde, **"mutmainne nefis"** ismini alır. İlâhî emirlere uymak için kendi kötü duygularıyla mücâdele etmek zorunda kaldığı takdirde, **"levvâme nefis"** ismini alır. Kötü duygularına teslim olup İlâhî emirlerden yüz çevirdiği takdirde ise, **"emmâre nefis"** adını alır. Nefsin bu üç hali şu âyetlerde bildirilmiştir:

"Ey mutmainne nefis! Râzı olmuş ve kendisinden râzı olunmuş bir halde Rabbine dön. Kullarımın arasına ve cennetime gir." (Fecr Sûresi, 27-30. âyet Not: Bu hitap, ölüm anında veya mahşerde bu nefislere, yani ruhlara yöneltilir.)

"Kıyamet gününe ve levvâme nefse yemin ederim ki, biz insanları dirilteceğiz ve onların parmak izlerini de düzelterek." (Kıyamet Sûresi, 1-4. âyet)

"Nefis, kötülüğü çokça emredicidir (emmâredir). Rabbimin merhamet ettiği nefisler (mutmainne ve levvâme olanlar) ise böyle değildirler." (Yusuf Sûresi, 53. âyet)

Kurân-ı Kerim'de olduğu gibi, ilahiyatçı filozoflar da nefsi genellikle ruh manasında kullanırlar.

Akıl da iki şey için kullanılır.

Bunlardan birisi, eşyanın hakikatlerini bilmektir. Bu akıl, ilimle eş anlamlıdır. İkincisi ise, ilmi idrâk eden şeydir. Diğer bir ifade ile, idrâk merkezidir. Bu şey kalp, ruh ve nefsin de ikinci mânaları olan insanın hakikatidir.

-KALBİN, YANİ RUHUN ASKERLERİ

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Göklerin ve yerin askerleri (göklerde ve yerde olan askerler) Allah'ın askerleridir." (Fetih Sûresi, 4. âyet)

"Rabbinin askerlerini (bunların çeşitlerini ve sayılarını) ancak kendisi bilir." (Hicr Sûresi, 29. âyet)

Bu âyetlerin de ifade etikleri gibi, yer ve gökteki varlıkların hepsi Allah Teâlâ'nın askerleridir. Allah teâlâ, bunları istediği şekillerde talim eder, istediği işlerde kullanır, onlarla istediği şeyi yıkar, istediği şeyi yapar, kimini hayra, kimini de şerre âlet eder. Kuşlar, sinekler ve mikroplar bile O'nun emriyle büyük işler yaparlar. Ancak O, askerlerin bir kısmını direkt olarak sevk ve idare ederken, bir kısmını da kendi emri altındaki küçük kumandanlara emanet etmiştir. Bu cümleden olarak, bir miktar askeri de kalbin emir ve komutasına vermiştir. Kalbin komutasındaki askerler gözle görülenler ve basiretle görülenler olmak üzere iki kısımdır. Gözle görülenler el, ayak, göz, kulak ve dildir. Basiretle görülenler ise, irade, kudret ve idraktır. İrade çekici ise şehvet ve istek halini alır. İtici ise gazap ve kızgınlık durumuna gelir. Kudret uzuv ve organları irade istikametinde kullanan güçtür. İdrak ise, duyu organlarının algılamasını sağlayan ve onlar vasıtasıyla bilgi toplayan merkezdir. (Beyin de denilen) bu merkez beş parçadan (veya beş bölüm ve bölgeden) oluşur. Bunlar ortak his, hayal, tefekkür, hatırlama ve hafızadır.

İnsanın hakikati olan kalp, bu asker ve cihazlara muhtaçtır. Çünkü onun âhiret azığı olan ilim ve amel ancak bunlar sayesinde elde edilebilir. Bunları bu yönde kullanmak da kalbin görevidir. Kalbin bir görevi de mahal ve mekânı olan, hadis-i şerifin ifadesiyle de âhiret

yolculuğunda onun bineği olan vücudu korumak ve beslemektir. Vücudu korumak için ona kızgınlık duygusu ve bu duyguyu fiil haline getirecek olan el ve ayak gibi uzuvlar verilmiştir. Bunlar, zararlı şeylere karşı savunma silahlarıdır. Onu beslemek için de kendisine şehvet duygusu ve bu duyguya bağlı âlet ve organlar (dil, mide gibi sindirim cihazları) verilmiştir. Bunlar da vücudun yaşaması için gerekli olan gıdayı temin ederler. Bütün bu işlerin doğru ve düzenli bir şekilde yapılması için bilgiye de ihtiyaç vardır. Bu sebeple ona ayrıca idrak gücü ve bunun emrinde çalışan duyu ve algılama organları da verilmiştir.

Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi, kızgınlık ve şehvet hisleri ve bunların cihazları önemli maksatlar için yaratılmışlardır. Bu sebeple, yaratılış maksatlarına uygun olarak kullanılmaları halinde, bunlar insan için âhiret yolculuğu esnasında çok kıymetli vazifeler ifâ eder ve büyük faydalar sağlarlar. (Ancak, insanların çoğu nefis ve şeytanın tahriklerine uyup bu duyu ve cihazları, bu askerleri ebedî hayatları aleyhine sonuç verecek biçimde kullanırlar.)

Bil ki hayvanların canlılığını temin eden şey yalnızca kandır. Onlar kanın gücü sayesinde diri ve hareketlidirler. Onlarda akıl ve idrâk gerektirmeyen hisler de vardır. Fakat kendilerinde İnsanî ruh (akıl ve idrâk) bulunmadığı için, hayvanlar sorumlu değildirler. Onun için de kanları çekilince ebediyen ölürlər.

İnsanlarda ise, kandan ileri gelen canlılığın yanında, başlı başına bir varlık olan ruh da vardır. Bu ruh, cesetle birlikte yaşadığı gibi, tek başına da yaşayabilir. Bu ruh, yukarıda anlatılan âlet ve cihazlarla donatılmış ve Allah Teâlâ'ya karşı muhatap ve sorumlu mevkiine çıkarılmıştır. Bu mevki onun ebedî saadetine de ebedî felâketine de yol açabilir.

Durum bu olduğu için, cesedin ölmesiyle birlikte ruh ölmez. Cesedin ölmesi, ruhun bu dünyadaki imtihan süresinin son bulması ve bundan sonraki âlemde mükâfat veya ceza görme vaktinin gelmesi demektir.

Hayvani ruh kandan yükselen bir buhar ve araz iken, **İnsanî ruh** lâtif (ince, şeffaf, saydam, transparan) bir cisimdir. Çünkü cisimler kesif (katı, koyu, kalın, boyutlu) ve latif olmak üzere iki kısımdırlar. Ceset birinci tür cisimden, ruh ise ikinci türdendir.

Bazı âlimlere göre ise, ruh cisim değil, cevherdir. Çünkü cisimde terkip (birkaç parçanın birleştirilmesi) özelliği vardır. Cevher ise bir tek parçadır. Ruh da bir tek parçadır.

Kurân-ı Kerim'de, **"Âdem'i tesviye ettiğim zaman ona ruhumdan üfledim."** (Hicr Sûresi, 29. âyeti) Buyurulmuştur.

Bu âyetteki tesviye, Âdem'in maddesini ruhu kabul edecek vaziyete getirmek ve ona uygun bir düzen vermek demektir. Hz. Âdem'in maddesi topraktı. Ondan sonraki insanların maddesi ise, erkek suyudur. Bu su kadın rahminde dört ay tesviye edilir ve ruhu kabul edebilecek bir düzene sokulur. Bundan sonra da ona ruh üfürülür. Ruhun üfürülmesi deyimi, bu olayın ateşin yakılması olayına benzetilmesinden dolayıdır. Çünkü ateş yakılırken ona üfürülür. Ruh da ateş gibi yanmaya başlar. Ancak Allah teâlâ ruha üflemez. Çünkü üflemek içinden nefes çıkarmakla olur. Bu ise Allah teâlâ için muhâldir. O'nun yaptığı şey ise, ruhun yanması için emir vermektir. Çünkü o herhangi bir iş yapmak istediği zaman zaman, sadece ona, "Ol!" der ve o iş olur. Bu sebeple, meselâ Allah teâlâ,

"Biz göğü bina ettik." (Nebe Sûresi, 12. âyet) Veya

"Biz bu mücrimleri denizde boğduk." (Araf Sûresi, 136. âyet)

Derken de bu ifadelerden O'nun duvar ustası gibi gökte çalıştığı veya elleriyle suçluların boğazlarını sıkıp onları boğduğu mânâsı çıkmaz. Bütün bu ve benzeri fiillerde Allah Teâlâ'nın yaptığı şey, "ol!" emrini vermekten ibarettir. Ama, işin hususiyetine göre bu emir göğü yapma, mücrimleri boğma, ruhu üfleme gibi kelimelerle anlatılmıştır.

"Adem'i tesviye ettiğim zaman ona ruh üfledim" âyeti şu mânâyı da kapsar: Allah teâlâ, mutlak cömertlik sahibidir. Ancak her varlık O'nun cömertliğinden kendi kabiliyeti nispetinde yararlanır. Bunun maddî âlemdeki misâli güneştir. Güneş de O'nun bir cömertliğidir. Ancak, bundan her şey kendi kapasitesi kadar ışık alır. Bu sebeple, bazı şeyler az ışık alır ve

karanlıkta kalırlar, bazı şeyler de çok ışık alır ve aydınlığa çıkarlar. Bunlardan bazıları da bizzat kendileri de ışık haline gelirler. Bu böyle olduğu için, ruh üfürülmesinden önce cesedin tesviye edilmesi ve Allah Teâlâ'nın bir lütfu olan ruhu alabilecek hale getirilmesi lâzımdır. Çünkü ceset tesviye edilmezse, sünnetullah gereği, ona ruh üfürülmez. Herhangi bir şeyi Allah Teâlâ'nın lütuf ve keremine lâyık hale getirmek de cesedi tesviye etmek gibidir.

-ALLAH TEALA'NIN ZATI HAKKINDAKİ TASAVVURLAR

İnsanların Allah Teâlâ'nın zatı hakkındaki tasavvurları, onların aklî ve dinî gelişmişlik seviyelerine göre farklılık gösterir.

Bu sebeple, âmî (sıradan insan) derecesinde olanlar, Allah Teâlâ'yı elle işaret edilebilen bir cisim olarak tasavvur ederler ²⁸⁹ ve O'na cisimlere mahsus olan sıfatlar (oturmak, kalkmak, yürümek gibi özellikler) atfederler.;

Bu dereceden bir parça yukarıda olanlar, Allah Teâlâ'yı cisim olarak düşünmez; ancak yine de O'nun bir cihette olduğunu tasavvur ederler. Halbuki bir cihette olmak cisimlere mahsus bir keyfiyettir. ²⁹⁰ Mârifeti bunlardan da fazla olanlar, Allah Teâlâ'yı cisimlere mahsus bütün sıfat, vasıf ve arazlardan tenzih ederler. Eş'ariler bu seviyeye ulaşmışlardır.

Mutezile ise, bu makul çizgide de durmamış ve Allah Teâlâ'yı tenzih etmek iddiasıyla O'nun sâbit olan sıfatlarını inkâr edip hataya düşmüşlerdir. Bu taifeye göre, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını kabul etmek O'nu yaratıklara benzetmek olur. Çünkü bu sıfatlar yaratıklarda da vardır. Bu telakki yanlıştır. Çünkü, Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla kulların sıfatları, mahiyette değil, yalnızca isimde birbirine benzerler, isimde benzerlik ise, bir mahzur oluşturmaz.

Suâl: Bu sıfatlar nelerdir?

Cevâp: Bu sıfatlar **hayat, ilim, kudret ve irade** sahibi olmak, görmek, duymak ve konuşmaktır. Bunlar, kemâl sıfatlarıdır. Bunların yokluğu ise kusur ve eksikliklerdir. Bu sebeple, Allah Teâlâ'nın bunlara sahip olduğuna iman etmek farzdır. Kullarda da bu isimleri taşıyan sıfatlar vardır. Fakat Allah Teâlâ'nın sıfatları Allah Teâlâ'ya göre, kulların sıfatları da kullara göredir. Her şeyden evvel, Allah Teâlâ'nın sıfatları ezeli ve ebedidir. Kulların sıfatları ise belli

289- Daha önce de işaret edildiği gibi, cisim olmak her zaman et ve kemikten olmak demek değildir. Bu itibarla, Allah teâlâ için cisim diyenlerin bir kısmı onun et ve kemikten olduğunu söylememişlerdir. Allah Teâlâ'nın et ve kemikten olduğunu veya et ve kemikli cisimlerin özelliklerini taşıdığını söylemek ise küfürdür. Bu yakınlarda dikkatsiz bir adam, bir topluluğa hitap ederken, onların kendisine gösterdikleri ilgiden memnun olmuş ve şöyle demişti: "Allah sizleri alınlığınızdan öper." Böyle bir söz küfürdür. Allah teâlâ hakkında söz söylerken azamî dikkat göstermek lâzımken, bazıları ağızlarına geleni söylerler. Önlerinde birkaç günlük dünya ömrü vardır. Ondan sonra, kâinat sultanına hesap vermek için bacaklarından sürüklenip götürülünce, bakalım ne halt yiyeceklerdir?

290- Biz, daha önce de bir cihette bulunmanın cisimlere mahsus bir keyfiyet olmadığını ve Allah Teâlâ'nın bir cihette olmasının O'nun açısından değil, kul açısından olduğunu belirttik. Bu özellik de Allah Teâlâ'ya mahsustur. Bunu söylememizin sebebi şudur: Allah teâlâ bir cihette olmazsa, hiçbir cihette de olmaması lâzımdır. Çünkü bütün cihetlerde olursa, bir cihette de olmuş olur. Hiçbir cihette olmazsa, o zaman da hiç olmaması lâzımdır. Çünkü hiçbir cihette olmayan bir şey yok olan bir şeydir.

Bir cihette olmak bir mekânda olmak demek değildir. O, iki şey arasındaki mesafe ve uzaklıktır. Bu şeyler manevî şeyler ise, aralarındaki mesafe de manevîdir. İkisi de maddî ise, mesafe de maddîdir. Yalnız birisi maddî ise, o zaman da mesafe bir yönüyle manevî, bir yönüyle maddîdir. Ayet ve hadisler de cihetin varlığını açıkça bildirmişlerdir. Neymiş, efendim? Cihet kabul edilirse, bilgi ve kültürü az olanlar, Allah Teâlâ'nın bir mekânda olduğunu zannedeceklermiş. Aman sen de?

bir süre içindir. Bu süreden sonra, bu sıfatlar birer birer alınır ve en sonunda da hayat sıfatı alınarak kul ölüme mahkûm edilir.

Suâl: Allah Teâlâ'nın benzerlik taşımayan özel sıfatı hangisidir?

Cevap: Bu sıfat "**Kayyûm**" olma sıfatıdır. Kayyûm; kendi kendine var olan, kendi gücüyle ayakta duran ve diğer her şeyi de kendi gücüyle ayakta tutan demektir. Bu sıfatın özelliğinden dolayı, bazı âlimler ve ehl-i mâna veliler onun Allah Teâlâ'nın ism-i a'zamı olduğunu söylemişlerdir. Bu mübarek isim, Kurân-ı Kerim'in en büyük âyeti âyet'ül-kürsi'nin ilk cümlesinde de yer almıştır.

Suâl: Halk âlemi ve emir âlemi ne demektirler?

Cevap: Halk âlemi sebepler vasıtasıyla yaratılan ve yönetilen âlem demektir. Buna şehâdet âlemi ve maddî âlem de denir. Cesetler de bu âlemdendirler. Onun için, cesetlerin yaratılması bilinen sebepler zinciri içinde gerçekleşir. **Emir âlemi** ise, yaratılma ve yönetilmesinde sebeplere yer verilmeyen âlem demektir. Bu âlem gayb âlemi ve âhiret âlemidir. Ruhlar da bu âlemdendirler. Onun için, Kurân-ı Kerim'de,

"**De ki: Ruh Rabbimin emrindendir.**" denilmiştir. Bu âlemdeki yaratma ve yönetme şekli şöyledir: "**Allah bir şey irade ettiği zaman, ona "Ol!" der ve o şey hemen olur.**" (Yasin Sûresi, 82. âyet)

Suâl: Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ, **Âdem'i kendi suretinde** (bir rivayette de Rahman'ın suretinde) yaratmıştır." Bu hadis-i şerifin mânası nedir?

Cevap: Bu hadis-i şerif, Allah Teâlâ'nın Âdem'i ve onun zürriyetini bir model üzerine yarattığını ve bu modelin kendi sureti olduğunu bildirmiştir. Ancak, Allah Teâlâ'ya suret izafe edilmesi, O'nun cisim olduğunu akla getirir. Nitekim, bu gibi hadislere dayanan bazı kimseler, Allah Teâlâ'nın cisim olduğunu söylemiş ve dalâlete düşmüşlerdir. Bunların bilmediği veya gözden kaçırdığı husus şudur: Arapçada suret, her zaman madde için kullanılmaz. O aynı oran ve sıklıkla mâna için de kullanılır. Bu sebeple, örneğin, "Meselenin şekli ve sureti şöyledir. Olayın aslı ve sureti böyledir." denir. Çünkü sûret tarz, usul, tertip, münasebet ve uyum demektir. Bunlar ise, maddî şeyler gibi, manevî şeyler için de geçerlidirler. Hal bu olunca, Allah Teâlâ'ya sûret izafe edilmesi O'nun cisim olmasını gerektirmez. Nitekim, O'nun cisim olmadığı da Ehl-i Sünnetin kesin akidesidir.

Hadisteki sûret ise, sıfatlarla ilgilidir. Bu şu demektir: Allah teâlâ kendisi ilim, kudret, irade, görmek, işitmek, konuşmak gibi sıfatlara sahip olduğu gibi, Adem'i ve onun zürriyeti olan diğer insanları da bu sıfatlara sahip olarak yaratmıştır. Diğer canlı türlerini ise, bu şekilde yaratmamıştır. (Ancak, daha önce de söylendiği gibi, Allah Teâlâ'nın sıfatları ile kulların sıfatları yalnızca sûret ve isimde birbirine benzerler. Mahiyet itibarıyla ise birbirinden tamamen farklıdır. Hadisteki sûret kelimesi de esasen bu benzerliğin mahiyette değil, sadece sûret ve şeklide olduğunu bildirmiştir.)

Suâl: Rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ, **ruhları cesetlerden iki bin sene önce yaratmıştır. Beni de diğer peygamberlerden önce halk etmiştir.**" Bu hadisin zâhir mânası, ruhların cesetlerden önce yaratıldığını gösterir. Nitekim, "**Rabbin Âdemin zürriyetini babalarının sırtından çıkarıp kendi varlığına şahid kıldı.**" (A'râf Sûresi, 172. âyet) Ayetinin de bu hususa işaret ettiği söylenmiştir.

FASIL-7

7.MUHABBET VE SEVGİ

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Sizden kim dinden dönerse, bilsin ki, Allah başka bir topluluk getirecek ve hem kendisi o topluluğu sevecek hem de o topluluk kendisini sevecektir."²⁹¹ (Mâide Sûresi, 54. Âyet)

"İman edenler, Allah'ı her şeyden daha çok severler" (Bakara Sûresi, 165. âyet)

"Allah, iman edip sâlih amel işleyenlerde sevgi yaratacaktır." (Meryem Sûresi, 96. âyet)

Bil ki, Allah teâlâ muhabbet ve sevgisi tevhid ve ma'rifetin meyvesidir. Bu sebeple, ilâh olarak O'nu bir bilen ve O'nun sınırsız olan büyüklüğünü idrâk eden kimseler, O'nu severler. Sevgilerinin derecesi de bilgi ve idrakleri derecesindedir. Bu sebeple, kulun Allah Teâlâ'yı tanınması ve O'nun hakkındaki bilgisi ve marifeti arttıkça, O'nu sevmesi de artar. Allah Teâlâ'yı sevmeyenler ise, O'nu hiç tanımayan ve bilmeyenlerdir. (Bu kimseler maddî şeyler hakkında türlü bilgilere sahip olabilirler. Fakat onlar, Allah teâlâ hakkında hiçbir bilgiye sahip değildirler. Onlar bu konuda toplumun en cahil fertleridirler.)

Allah Teâlâ'yı sevmek, Kurân ve hadislerin emirleriyle vâciptir. Bu sevgi, ruha zevk veren ve kulu ibadet ve tâat içtenlikle sevk eden bir güçtür. Bu sevgi, Allah Teâlâ'yı çokça zikretmeyi ve O'nun hatırını her şeyin Üstünde tutmayı gerektirir.

Allah teâlâ sevgisinin kalbe verdiği zevk, bazen artar ve kulun tahammül gücünü aşar. Bu durumda da onda sekr denilen baygınlık hali gerçekleşir. Ancak, bazı sûfilerin zannettikleri gibi, sekr ne muhabbetin şartı ne de onun kemâl derecesidir: Bu sebeple muhabbetini ispat etmek veya onu yükseltmek için kendini sekr ve baygınlığa zorlamak doğru değildir. Sekr, kasıtlı ve yapmacık olmamalıdır. Çünkü o ne muhabbetten ne de zikirde gaye değildir. O bir anlamda zayıflık ve hamlık eseridir. Bu sebeple, peygamberler, Allah Teâlâ'yı herkesten daha fazla sevmelerine rağmen, **"sekr"** geçirmemişlerdir. Onlar daima **"sahv"** halinde kalmışlardır. **"Sahv"** ise kendinde olmak, akıl ve iradesine sahip çıkmaktır.

-MUHABBETLE İLGİLİ BAZI DEYİMLER

Sûfiler, muhabbetle ilgili bazı deyimler ve terimler kullanırlar. Bunlar şöyledir:

1- Zevk. Zevk, muhabbetten hasıl olan ruhî lezzet ve tatlılıktır.

132- Mâide Sûresi, 54. Âyet

Not: Bu topluluğun kimlerden oluştuğu âyetle tayin ve tahdid edilmemiştir. Bu suretle, bu topluluktan olma hakkı ve fırsatı bütün millet ve ırklara tanınmıştır. Ancak tarih içinde fiilen bu topluluktan olma vasfını kazanan milletler olmuştur. Yemenliler ve Türkler bunlardandır. Türkler, Arapların güç ve kuvvetlerini yitirdikleri ve dış saldırıların etkisiyle dağıldıkları kritik bir zamanda İslâmın bayraktarlığı ellerine almış ve onu asırlarca dalgalandırmışlardır. Bunu göz önünde tutan merhum Bedüzzaman, bu âyetle bildirilen kavmin Türk kavmi olduğunu söylemiştir. Osmanlıların yıkılışından sonra, gerçi Türk kavmi artık devlet olarak İslâmın bayraktarlığını yapmıyor; ancak bu kavmin büyük bir kısmı hâlâ eski ahd üzerindedir ve İslama sivil planda hizmet etmekte ve onu yaşatmaya çalışmaktadır. Bozulanlar ise yalnızca Türkler değil, bu coğrafyada yaşayan çeşitli ırktan insanlardır.

2- Lahz. Lahz, kalp gözüyle Allah Teâlâ'yı görmektir. (Gözle görmek gibi olmayan bu olay, ağırlıklı olarak bilmek ve duymak şeklindedir.) Buna işaret eden Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: " Allah Teâlâ'yı görürcesine O'na ibadet ve kulluk et."²⁹²

3- Vakıt. Vakıt, muhabbetin yoğunluk kazanıp şiddetlendiği zamandır.

4- Safâ. Safâ, muhabbet dalgalarıyla kalp ve hislerin temizlenip arınmasıdır. (İnsanların kalp ve his kirliliği, Allah Teâlâ'yı az sevmelerinden dolayıdır. Bu sevgi tam olursa, kalp ve duygular inci ve mercanlar gibi temiz, pâk ve parlak hale gelirler.)

5- Nefes. Nefes, muhabbetin şiddeti altında ciğerine sertçe hava çekmek ve o esnadaki duygularını anlatmak için söz söylemek veya işaretle bulunmaktır.

6- Gaybet. Gaybet, zihnen ve kalben Allah Teâlâ'nın tefekkürü ile meşgul olup O'nun dışındaki şeylerden habersiz hale gelmektir.

7- Sekr. Sekr, (biraz yukarıda geçtiği gibi) muhabbetin verdiği zevkle kendini kaybetmektir. Sekr, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını görmek ve bundan alınan zevkle mest olmaktır. '

8- Sahv. Sahv, sekrden önceki kendinde oluş hali ile ondan sonraki kendine geliş halidir. Sahv, sekrden üstündür. Sahv, muhabbetin bilgi ve şuur hali, sekr ise onun his ve zevk halidir.

9- Fenâ. Fenâ, kelime olarak yok olmaktır. Deyim olarak ise, Allah teâlâ dışındaki varlıkları ve bizzat kendi varlığını yokluk derecesinde görmektir. Bu görüşe sahip olan bir kimse, Allah Teâlâ'dan başka her şeyin O'nun gücüyle varlığını sürdürdüğünü, kendisine ait bir güce sahip olmadığını, bu itibarla hakikî varlık sahibinin yalnızca Allah teâlâ olduğunu, diğer şeylerin ise, bir yönüyle yok olduklarını müşâhede eder.

10- Beka. Beka, varlıklardan yüz çevirip Allah Teâlâ'ya sığınmak ve O'nunla var olmaktır. Fenâ mertebesinde varlıkların hakikatte yok olduklarını gören bir kimse, bundan sonra Allah Teâlâ'ya döner ve O'ndan başka hiçbir şeye iltifat etmez ve değer vermez. O artık Allah teâlâ ile birlikte kalır ve yalnızca O'nu düşünür, O'nu görür, O'nu sever ve O'na kulluk eder.

Beka, ulaşılabilen en son mertebe ve en yüksek derecedir. Peygamberimiz de bu mertebede olduğu için onun Kurân-ı Kerim'de onun hakkında, "**Gözü (Allah'ı görmekten) kaymadı ve (O'nu) aşmadı.**" (Necm Sûresi, 17. âyet) buyurulmuştur.

Muhabbeti bu zikredilen derecelere çıkarmak, ancak uzun süren bir cehd ve mücâdele ile mümkün olur. Bu sebeple, bu şekildeki muhabbet az sayıda kimselerde gerçekleşir. Bu kimseler de velilerdir. Veliyi veli yapan da bu sevgidir. Herkese farz olan sevgi ise, Allah Teâlâ'nın yüce sıfatlarına iman etmekten hasıl olan sevgidir. Çünkü Allah teâlâ hem büyüktür hem merhametlidir hem cömerttir. Bu vasıfların gölgesi ve asgarisi bile bir varlıkta bulunduğu zaman, kalplerde ona karşı sevgi ve muhabbet oluşur.

FASIL-8

8.ALLAH TEÂLÂ İLE ÜNSİYET ETMEK

Bil ki, ünsiyet etmek, sevgi ve muhabbetin önemli meyvelerindendir. Çünkü insan ancak sevdiği ile ünsiyet ederdi.²⁹³

Allah teâlâ ile ünsiyet etmek, O'nun yakınlığını düşünmekten, lütuf ve merhametini görmekten dolayı kalbin rahatlık ve ferahlık duymasıdır.

Şöyle denilmiştir:

"Ünsiyet, eşyanın kalpteki izlerinin silinmesi ve kalbin Allah Teâlâ'nın varlığıyla sükûnet, hafiflik ve huzur bulmasıdır." Bu hali yaşayanlar, **"Allah var, gam ve keder yok."**, **"Allah her şeye bedel."** der, moral ve güç bulurlar.

Allah teâlâ ile ünsiyet bulabilmek için, eşyanın kalpten çıkarılması şarttır. Çünkü eşya, kul ile Allah teâlâ arasına giren perdelerdir. İnsanın kendisi de bu perdelerdendir. Bu perdeler bulundukça, Allah teâlâ ile hakikî yakınlık, müşâhede, Ünsiyet ve hatta muhabbet gerçekleşmez.

Ünsiyet iki türlüdür:

Birincisi, Allah Teâlâ'nın yakınlığını duymanın verdiği ünsiyettir. Bu, âriflerin (Allah teâlâ hakkında ilim ve mâ'rifet sahibi olan kimselerin) ünsiyetidir.

İkincisi, Allah Teâlâ'nın varlığına (var oluşuna) inanmanın verdiği ünsiyettir. Daha düşük derecede olan bu ünsiyet bütün mü'minlerin ünsiyetidir. Çünkü bunlar eşyaya yansıyan kudret, güzellik, lütuf ve merhametin Allah Teâlâ'ya ait olduğuna inanırlar ve bu inanç yoluyla Allah Teâlâ'nın yakınlığını duyar ve ünsiyet bulurlar.

Allah teâlâ, dünyada da âhirette de kullarına aynı yakınlıktadır. Ancak, bunlar âhirette O'nu başlarındaki gözlerle görebilirken, dünyada ancak yakîn (kuvvetli iman) ve basiret gözüyle görebilirler.

Allah teâlâ'dan korkmak kalpte çekilme, büzülme, söz ve hareketlerine olağan üstü dikkat etme ve niyaz pozisyonunda olmayı sonuç verirken, **O'nu sevmek** bir parça serbestlik ve bir ölçüde nazlanma halini doğurur. Bu halin şerî ve meşrû sınırların dışına taşmaması için, beraberinde korkunun da bulunması lâzımdır. Çünkü ne ümitsizliğe düşüren bir korku ne de dikkatsizlik ve külfetsizliğe yol açan bir muhabbet makbul değildir. Bu ikisi de küfre açılan yollardır. Kurân-ı Kerim'de, mü'minlerin Allah Teâlâ'ya karşı tavrı şöyle belirlenmiştir:

"Onlar, korku ve ümitle Rablerine yalvarırlar." (Secde Sûresi, 16. âyet)

Suâl: Gayret nedir?

Cevap: Gayret, iki türlüdür. Bunlar Allah Teâlâ'nın gayreti ile kulun gayretidir. Allah Teâlâ'nın gayreti de iki çeşittir. Birincisi, O'nun küfür, zulüm ve günah işlemekte ısrar eden kimselerin iman etmelerini ve kelâmını (Kurân-ı Kerim'i) anlamalarını istememesi ve hatta önlemesidir. Şu âyetlerdeki durumlar bu gayretin sonuçlarıdır:

"Allah, zâlimleri doğru yoldan saptırır." (İbrahim Sûresi, 27. âyet)

"Allah, fitneci olanları doğru yola iletmez." (Nahl Sûresi, 37. âyet)

"Allah israfçı ve şüpheci kimseleri doğru yoldan saptırır." (Gâfir Sûresi, 34. âyet)

"Allah, inançsızları doğru yoldan saptırır." (Gâfir Sûresi, 74. âyet)

"Biz inançsızların kalpleri üzerine, Kurân'ı anlamalarını önleyen perdeler koyarız ve kulaklarını da onu duymamaları için sağırlaştırırız." (İsrâ Sûresi, 46. âyet)

137- Bir şâir şöyle demiştir: "Sevdikleriyle birlikte olan için iğne deliği geniş bir meydandır. Düşmanlarıyla beraber olan için, geniş meydanlar daracak zindandır."

"Allah, kâfir olmak için acele edenleri fitneye uğratmıştır. Ve O bunların kalplerini temizlemek istememiştir. Bunlar için dünyada rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır." (Mâide Sûresi, 41. âyet)

İkincisi, hadis-i şerifte de açıklandığı gibi, O'nun kötü, kirli ve çirkin işleri yasaklamasıdır.

Bu gayrete de şu âyetlerle işaret edilmiştir:

"Allah, emir ve yasaklar koymakla sizi sıkıntıya sokmak istemez. O, sizi bunlarla temizlemek ve bunların sağladığı faydalarla nimetlendirmek ister." (Mâide Sûresi, 6. âyet)

"Allah, bu emir ve yasakları koymakla kendisine ve âhiret gününe iman edenleri arındırmak ve temizlemek ister." (Bakara Sûresi, 232. âyet)

"De ki: Rabbim yalnızca çirkin şeyleri ve edep dışı işleri yasaklamıştır." (A'râf Sûresi, 36. âyet)

Kulun gayreti de iki çeşittir. Birincisi, genel olarak halkın gayretidir. Bu gayret, namusunu koruma hissidir. Allah teâlâ Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Mü'min kimse gayret sahibidir. Gayret sahibi olmayan bir kimse deyyustur. Deyyus da cenneti görmez, onun uzaktan kokusunu bile duymaz." İkincisi, Allah teâlâ ile ünsiyet bulan kulun gayretidir. Bu gayret, ulaşılan tatlı ve lezzetli ünsiyetin maddî meşguliyetlerle veya herhangi bir sebeple bozulmaması için dikkat ve titizlik göstermektir.

Suâl: Üns ile şevk arasındaki fark nedir?

Cevap: Üns, ulaşılan ünsiyet ve müşahade edilen şeyle yetinmektir. Şevk ise, bununla yetinmemek, daha fazlasına tâlip olmak ve hep fazlası için iştiaf duymaktır.²⁹⁴ Şevk sahibi bilir ki, üns yoluyla kazandığı lütuf (marifet, ilim ve yakınlık), ondan daha ötedekilerin yanında denizden bir damla gibidir. Bu sebeple, o hep daha ötedekileri ister ve bunlar için çalışıp çırpınır.

Şevk sahibinin Allah teâlâ hakkındaki marifeti daha çok, O'na yakınlığı da daha fazladır.

Suâl: Vecd nedir?

Cevap: **Vecd**, (lügatte genel kullanımda) görmek ve bulmak demektir. Sûfilerin ıstılahında (özel kullanımında) ise, kalp gözüyle görülebilen şeyleri görmek ve onları bulmaktır. Buluş ve elde ediş demek olan vecd, maddî alanda olduğu gibi, manevî alanda da heyecan ve coşkunluk doğurur. Bunlar (coşkunluk ve heyecan) bazen dehşete kapılma (şoke olma) derecesine de ulaşabilirler. Dehşete kapılan bir kimse ise, kendi kendinden habersiz bir duruma gelir ve vücuduyla ilgili duyarlılığını kaybeder. Kurân-ı Kerim, Mısırlı kadınların hayran oldukları Yûsuf peygamberi gördüklerinde bu türlü bir dehşete kapıldıklarını ve **"Onu görünce, acı duymadan ve farkına varmadan ellerini kestiklerini"** (Yusuf Sûresi, 31. âyet) haber vermiştir. (Ancak, her şeye rağmen, vecd coşkunluğunu oynamak, zıplamak gibi hafiflik ve basitliklerle açığa çıkarmaktan sakınmak lâzımdır. Esasen, hakikî vecdi duyanlar, derin sular gibi vakur ve görkemli dağlar gibi ağırdırlar. Sûfiler, bunların vecd haline **"temkin"** derler. Temkin, istikrar ve sebat sahibi olmak demektir.)²⁹⁵

Suâl: Hâl ve makam ne demektirler?

Cevâp: Hâl, ruhî duyuş ve buluşların gelip geçici olmasıdır. Makam ise, bunların sabitleşmesi ve devamlı hale gelmesidir. Tariflerinden de anlaşıldığı gibi, makam hâlden, dolayısıyla makam sahibi de hal sahibinden üstündür.

El-Vâsitî şöyle demiştir:

294- Sûfiler şevk hali için, "Daha fazlası yok mu?" âyetini (Kaf, 30) okurlar

295 - Nakşibendi tarikatı gibi ciddî tarikatlerde de vecd bahanesiyle oynayıp zıplamak yasaklanmıştır.

"Varlıklardan tevehhüş etmeyen bir kimse, Allah teâlâ ile ünsiyet etme derecesine ulaşamaz."

El-Verrak şunu söylemiştir:

"Allah teâlâ ile hakikî ünsiyet arttıkça, O'na karşı saygı ve ta'zim de artar. Kullarla ünsiyet ise, saygı ve ta'zimi ortadan kaldırır." Bu şundandır ki, Allah Teâlâ'yı tanıdıkça O'nun daha büyük (yüce) olduğu görülür.

Kulları tanıyınca da onların tahmin edilenin altında oldukları fark edilir. Allah teâlâ, kelimenin hakikî anlamıyla büyüktür. Kullar ise, zan ve tahmin ile büyürler. Onun için, Allah teâlâ ile ünsiyet etmek, O'na karşı heybeti de arttırdığı halde, kullarla Ünsiyet heybeti azaltır.

(Ancak, peygamberler de hakikaten büyük (derecede) varlıklardır. Çünkü Allah teâlâ onları kendi zatına elçi yapmak için büyük sıfat ve yeteneklerle yaratmıştır. Bu sebeple, ehl-i sünnet akidesine göre, başka hiçbir beşer (ne bir veli ne bir imam) hiçbir fazilet ve meziyette peygamberlerin seviyesinde değildir. Bunun aksini iddia eden de kâfir olur. Peygamberlerin sahip oldukları sıfat ve yeteneklerin başında da güzel ahlâk, doğruluk, iffet, ismet (günahlardan korunmuş olmak), emanet (güvenilir olmak) ve merhamet gelir. Peygamberler büyük oldukları için, Busirî, Peygamberimiz hakkında şöyle buyurmuştur: "Hristiyanların Hz. İsa için iddia ettikleri şeyi bırak.²⁹⁶ Bunun dışında hangi büyüklüğü istersen ona nisbet et")

Allah teâlâ ile Ünsiyet etme derecesine ulaşan bir kul, O'nu zikretmek, O'na ibadet etmek, O'nun Kurân'ını okumak ve O'nun rızasına vesile olan diğer salih ve hayırlı amelleri yapmakla da Ünsiyet eder. Bu sebeple, bunları çok yapar ve onlardan usanmaz. Bu durum, Allah teâlâ ile ünsiyetin derecesini de Gösterir. Bu konuda da en önde giden Allah Resulüdür. Çünkü O, Allah teâlâ ile en üst derecede ünsiyet ettiği için, bu şeylerle de azami ölçüde ünsiyet ederdi. Onun için, başkasının yapamayacağı kadar çok zikreder, yorulmadan ibadet eder, "Gözümün nuru namazdadır." der ve her türlü salih ve hayırlı ameli yapmak için muttasıl çaba ve gayret gösterirdi.

FASIL-9

9.HAYÂ VE MURÂKABE

Bil ki, tevbe muttakilerin (takva sahiplerinin) ilk makamı olduğu gibi, hayâ (utanma) da mukarreblerin (Allah Teâlâ'ya en yakın olanların) ilk makamıdır. Hayayı uyandıran sebep iki şeyden oluşur. Bunlardan birincisi, Allah Teâlâ'nın kulunu görüp gözettiğini bilmektir] Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Rabbin, (seni) gözetlemektedir." (Fecr Sûresi, 14. âyet)

"Allah, her şeyi görüp gözetendir." (Mücâdele, 6; Burûc, 9; Fussilet, 53; Sebe', 47; Hac, 17; Yunus, 46; Mâide, 117; Âl-i İmrân, 98)

"Siz nerde olursanız olun, Allah sizinle beraberdir." (Hadid, 4; Muhammed, 35;) Allah Teâlâ'nın Kurân-ı Kerim'de sıkça zikredilen isimlerinden iki tanesi, "her şeyi gören ve her şeyi işiten" isimleridir. Hz. Âişe radiyallahu anha şunu anlatmıştır:

"Havle binti Sa'lebe, odanın bir köşesinde Allah Resulüne kocasından şikâyetle bulunuyordu. Ben de odanın öteki köşesinde oturuyordum. Kadın, yavaşça konuştuğu için,

296- Hristiyanlar, Hz. İsa'nın ilâh olduğunu söylerler.

ben bu mesafede onun sesini duymazken, Allah teâlâ yedi kat göklerin ötesinde onu duydu ve konuyu ciddî bulup hakkında Mücâdele sûresini indirdi."

İkinci şey ise, Allah Teâlâ'ya itaat ve O'nun vâcip olan hakkını ifâ konusunda kendi kusur ve eksiklerini bilmektir. Bu iki şeyi bilmek, hayâ duygusunu uyandırır. Hayâdaki kuvvet ve şiddet de bu bilginin açıklık ve derinliği nispetinde olur. Çok ileri dereceleri de bulunan hayânın herkese farz olanı, emirleri yapmaya ve yasakları terk etmeye sevk eden miktarıdır. Hiç hayâsı olmayan iman geçerli değildir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, buna işaret ederek, "Hayâ imandandır." buyurmuştur. Bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ'dan hayâ edin. Bunun için de başınızı ve başınızdaki organları, karnınızı ve karın bölgesindeki organlarınızı haramlardan koruyun. Ölümü ve ondan sonraki çürümeyi hatırlayın ve bilin ki, âhirete tâlip olan bir kimse, dünya hayatının ziynetini terk eder."

Bu kadar hayâ, hayânın tabanı ve olmazsa olmaz miktarını teşkil eder. Bundan sonra, imanın kuvvetine göre, onun grafiği yukarıya doğru yükselir. Örneğin- Hz. Osman radiyallu anh şöyle demiştir:

"Ben yıkanmak için karanlık banyoda soyunurken de Allah teâlâ'dan haya eder, utanırım."

Seriy rahimehüllah şöyle demiştir:

"Utanma ve ünsiyet kalpleri dolaşırlar. Bir kalpte zühd ve vara' bulurlarsa, ona yerleşirler. Bunları bulamazlarsa, onu geçerler." Zühd ve vera" ise, haram, şüpheli ve fuzulî şeyleri istememek ve bunlara ilgi duymamaktır.

Haya ve utanma, kalp ve ruhun Allah Teâlâ'nın büyük olan hakkı karşısında burulup büzülmeleridir. Ünsiyet ise, O'nun lütuf ve merhametini görmenin lezzetini duymalarıdır.

Zünnûn rahimehüllah şöyle demiştir:

"Hayâ, kendi kusuruna karşı Allah Teâlâ'nın heybetini duymaktır."

İbni Ata rahimehüllah şöyle demiştir:

"İlmin özü, Allah teâlâ'dan utanmak ve O'nun heybetini duymaktır. Bir ilimde bu özellikler yoksa, o ilim boştur."

Süleyman ed-Dârânî rahimehüllah şöyle demiştir:

"Hayâ sahibi bir kimse, ibadet ve hizmetlerini eksik ve yetersiz bulduğu için, günah işlemiş gibi bunlardan utanır."

Bu zat şunu söylemiştir:

"Kulluğun alt yapısı dört şeydir. Bunlar **korku, ümit, tazim (saygı) ve hayadır**. Bu temeller üzerine bina edilmeyen bir kulluk yıkılmaya mahkûmdur."

Bir zat da şöyle demiştir:

"Hayâ sahipleri, Allah Teâlâ'nın kendilerini görüp gözettiğini duydukları (hissettikleri) için, O'na karşı azamî tazim ve saygı hali içinde olurlar."

Murâkabe ise, Allah Teâlâ'nın gözetimi altında olduğunu düşünmek ve hissetmektir. Bu hal hem Allah teâlâ'dan utanmayı hem de ondan korkmayı ve ona karşı saygı ve edep hududunu muhâfaza etmeyi doğurur. Murâkabe, daha ileri aşamalarda fena'ya yol açar. Bu durumda kul, Allah teâlâ'dan başka hiçbir şeyi görmez. Kendi kendisini de göremediği için, organları otomatik olarak görev yaparlar. Ancak, terbiye ve disipline alıştırdıkları için, doğru çizgiden ayrılmazlar. Bu kimsenin dilinden "şath" denilen saçmalıklar da duyulmaz.²⁹⁷

297- İçki, kişinin karakterini ortaya çıkarır, derler. Tıpkı bunun gibi, sekr ve fena hâli de, sufinin ne kadar terbiye ve olgunluk kazandığını, Allah teâlâ hakkında ne ölçüde edep ve saygıya sahip olduğunu gösterir.

İhsan da murâkabe demektir. Riâyet, himmet ve edep ise, haya ve murakabenin ürünleridir. Riâyet, hakları kabul etmek; himmet, büyük şeylere tâlip olmak; edep ise, ölçüleri korumak demektir.)

Haya ve murâkabe sahibi olan kimseler, kötü olan işleri yalnız âhirette mahcup olmak korkusuyla terk etmezler. Çünkü bunlar, Allah Teâlâ'yı dünyada da gördükleri için, bu şeylerin mahcubiyetini burada da duyarlar.

FASIL-10

10.KURB VE YAKINLIK²⁹⁸

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Secde et ve yaklaş." (Alâk Sûresi, 19. âyet)

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şunu söylemiştir:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu hal, secde halidir."

Çünkü Allah Teâlâ'ya yakınlık, kendini ve varlık âlemini terk etmekle gerçekleşip Secde halinde de bu hal yaşanır. Secde eden kul, olmuş ve olacak bütün şeylerin sergisini toplar (defterini dürer) ve İlâhî azamet karşısında yokluk seccadesinin ucuna baş ve alnını koyar.

Allah Teâlâ'ya yakınlık halini yaşayanlar, uzaklık düşüncesine tahammül edemezler. Onun için bir zat şöyle demiştir: "Ben, " ya Allah! Ya Rab!" dediğim zaman, bu sözler bana dağlar kadar ağır gelirler. Çünkü "ya" çağrı edatı uzaklığı aklıma getirir. Allah teâlâ'dan uzak olmak düşüncesi de bana çok ağır gelir." Allah teâlâ açısından hiçbir uzaklık söz konusu değildir. Fakat kul açısından, kulun kul oluşu ve onun ihtiyaçları arada bir uzaklık ve mesafe gibidirler. Bu sebeple, ihtiyaç için çağırırken, "ya Allah!" diye çağrılır. Çünkü Allah teâlâ uluhiyet zirvesinde, kul ubudiyet çukurunda, O izzet ve gına makamında, kul fakr ve zillet eşliğindedir.

Cüneyd rahimehullah şöyle demiştir:

"Allah teâlâ, kullarına kendi kalplerinde duydukları yakınlık kadar yakındır. Onun için, herkes kendi kalbinde duyduğu yakınlığı yoklasın."

Yakup es-Susî rahimehullah da şunu söylemiştir: "Allah Teâlâ'ya yakınlık duymak, araya yakınlık kavramı da girmeyecek ölçüde olmalıdır."

Şiir:

**Ben seni içimde anıp zikredince
Dilimin zikri bana yabancı gelir
Özüm tümüyle seni tazimde iken
Dilimin seni tazimden utancı gelir.**

Zünnun rahimehüllah şöyle demiştir:

"Kul Allah Teâlâ'ya yaklaştıkça, O'na heybet duyması da artar."

298- Kurb yakınlık demektir. Din ve tasavvuf ıslahında ise, kulun Allah teâlâ'ya yakın olmasıdır.

Sehl rahimehüllah şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'ya yakınlığın ilk aşaması haya duymaktır."

Naarâbâdî de şunu söylemiştir:

" Sünnete uymak marifet kazandırır. Farzları edâ etmek yakınlık sağlar. Nafilelere devam etmek de muhabbet doğurur."

FASIL-11

11.İLMİN LÜZUMU VE ŞEREFİ

Bil ki, göklerin, yerin ve bunlardaki çeşitli varlıkların neler olduğunu, neye yaradıklarını ve hepsinin yaratıcısı olan Allah Teâlâ'nın varlık ve azametini nasıl delâlet ettiklerini bilmek ilimle olur. İlim, bütün bu sorulara cevap veren ve bunlardaki belirsizlik ve karanlığı gideren bir ışıktır. Kur'ân-ı Kerim'de, yaratılışın önde gelen gayesinin ilim olduğu belirtilerek şöyle buyurulmuştur:

"Allah, yedi kat göğü ve o kadar da yeri yarattı ve emrini bunlarda cârî ve hâkim kıldı ki, Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle ihâta edip kuşattığını bilirsiniz." (Talâk Sûresi, 12. âyet)

"Ben cinleri ve insanları bana ibadet etsinler diye yarattım." (Zâriyat Sûresi, 56. âyet) Bazı müfessirlere göre, bu ikinci âyette Allah Teâlâ'yı bilmek, O'na ibadet etmek lafzıyla ifade edilmiştir. Çünkü ilim hem ibadetin vesilesi, öncüsü ve şartıdır, hem de bizzat ibadettir.

İlim eşyanın ve insanın yaratılış gayesi olduğuna göre, en şerefli ve öncelikli iş de ilim öğrenmek, ilimle meşgul olmak ve ilmin hizmetinde bulunmaktır. Ancak ilmin mücerret olarak bırakılmaması, amel, ibadet ve ahlâk haline getirilmesi lâzımdır. Aksi takdirde, ilim, **"eşeğin sırtındaki kitap yükü olmaktan"** (Cuma Sûresi, 5. âyet) ve sahibi aleyhinde delil ve şahit olmaktan öteye gitmez. Bu türlü bir ilim, sahibini bilmezlik mazeretine sığınmak imkânından mahrum bırakır. Halbuki bazı hallerde bu mazeret cahillere sığınmak olabilir.

Bu böyle olmakla birlikte, (ilim önem bakımından amel ve ibadetten öncedir. **Bu da iki sebepten dolayıdır. Birinci sebep**, ilim olmadan amel ve ibadetin doğru bir şekilde yapılamamasıdır. **İkinci sebep** ise, ibadetten neyin kastedildiğinin ve onunla nereye varmak gerektiğinin ilimle anlaşılmasıdır. Bu böyle olduğu içindir ki, hakikî ilim sahipleri, ibadet ettikçe Allah Teâlâ'ya karşı haşyet, tâ'zim ve saygıları çoğalır, iyi işlere karşı hırs ve talepleri, kötü işlere karşı da tepki ve alerjileri artar. Bu gerçeğe işaret edilen Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kulları arasında Allah'a karşı gerçek huşu' ve saygıyı ancak âlimler duyarlar." (Fâtır Sûresi, 28. âyet)

"Allah size imam sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi; sizi küfür, fasıklık ve günahkârlıktan da iğrendirdi. İşte bunlar (bu vasıfta olanlar) âlimlerdir." (Hucûrat Sûresi, 7. âyet)

Durum bu olduğuna göre, faydalı ve hakikî ilmin tahsiline çalışmak lâzımdır. Bu ilmin de en öncelikli, en şerefli ve en faydalı olanı Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını bilmek ve O'na nasıl ibadet edileceğini öğrenmektir. Çünkü O'nu yanlış bir şekilde bilmek, küfür ve dalâlet, ibadeti yanlış yapmak ise boşuna yorulmaktır. Allah Teâlâ'yı bilmek, O'nun için vâcip olan sıfatların hangileri olduğunu ve O'nun hakkında câiz olan ve câiz olmayan şeylerin neler olduğunu bilmektir. İbadeti bilmek de farz, vâcip ve sünnetlerin hangileri olduğunu, emir ve yasakların

neler olduğunu ve bunların hangi yol ve usulle ifâ edilmeleri gerektiğini bilmektir. Buna göre, bütün mükellefler için üç çeşit ilim öğrenmek farzdır. Bu ilimler şunlardır:

Tevhid ilmi. Buna akide ve iman ilmi de denir.²⁹⁹ Bu ilmin konusu, doğru olan akideyi öğretmektir. Bu ilim sayesinde Allah Teâlâ'nın zat ve sıfatları ve "**âmentü**" nün diğer esasları doğru bir şekilde öğrenilir. (Bunların doğru şekli ise, ehl-i sünnet' in izah ve yorum tarzıdır.)

İbadet ilmi. Bu ilme fıkıh da denir. Bu ilmin konusu, ibadetlerin neler olduğunu ve nasıl ifâ edilmeleri gerektiğini, ibadeti bozan şeylerin neler olduğunu açıklamaktır.

Kalp ilmi. Bu ilme tezkiye, tehzip ve tasavvuf ilmi de denir. Bu ilim Allah Teâlâ'yı tâ'zim etmeyi, O'na karşı huşu' duymayı, edepli olmayı, O'nu sevmeyi, O'nu zikir ve tefekkür etmeyi, O'nun sevdiği huy ve sıfatları kazanmayı, O'nun razı olmadığı ahlâk ve sıfatlardan arınıp temizlenmeyi öğretir.

Allah Teâlâ'nın lütuf ve minnetiyle (tevfik ve yardımıyla) bu üç ilmi öğrenen ve onların gerektirdiği şekilde iç ve dış davranışlarını tanzim edip düzenleyen bir kimse, Allah Teâlâ'nın kendi üzerindeki hakkını edâ etmiş bahtiyarlardan olur ve şu âyetle cennet ve ebedî mutluluğa davet³⁰⁰ edilir:

"Ey mutmâin nefis! Razı olmuş ve O'nu razı etmiş olarak Rabbine dön. Kullarının arasına gir ve cennetine buyur." (Fecr Sûresi, 27-30. âyet)

FASIL-12

12.ALLAH TEÂLÂNIN GÜZEL İSİMLERİ

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'tan başka ilâh yoktur; en güzel isimler de Onundur." (Tâha Sûresi, 8. âyet)

"En güzel isimler Allah'ındır. O'nu bu isimlerle çağırın" (A'râf Sûresi, 180. âyet) Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şunu söylemiştir:

"Allah Teâlâ'nın doksan dokuz güzel ismi vardır. Kim bunları ezberleyip okursa cennete gider." Bu isimlerden bir tanesi "**ism-i a'zam**" dır. En büyük isim demek olan bu ismin hangisi olduğu konusunda âlimler arasında ihtilaf varsa da en makul görüşe göre o, "Allah" ismidir. Çünkü bu isim Allah Teâlâ'nın özel ismidir ve Kurân-ı Kerim'de en çok zikredilen isimdir.³⁰¹ Bu isim zat ismidir. Diğer isimler ise sıfat isimleridir. Bu sebeple Allah ismi Allah Teâlâ'nın zatını ifade ederken, diğer isimler Ondaki birer sıfatı ifade ederler. Örneğin, "**Rahmân**" ismi, Allah Teâlâ'nın rahmet sıfatına sahip olduğunu bildirir. Bu sıfatların kaynakları da **yedi sıfattır**.

299- Bu ilme kelâm ilmi diyenler de vardır. Ancak kelâm ilmi, bu ilmin kendisi değil, onun üzerindeki izah, açıklama ve tartışmalardır. Bu itibarla, tevhid ilmine "metin", kelâm ilmine "onun şerhi" demek daha doğrudur.

300- Davet çağırmak demektir.

301- Bu mübarek isim Kul'ân-ı Kerim'de 2700 kere tekrarlanmıştır. Onu takip eden isim "Rab" ismidir. Bu isim 1030 kere tekrarlanmıştır. Alîm ismi 178, Rahman ve Rahîm isimleri 185, Hakim ismi 100, Azîz ismi 98, Kadir ismi 57, Basîr ismi 51, Semî ismi 45 kere tekrar edilmişlerdir. Diğer isimlerin tekrarı bunlardan daha azdır.

Bunlar **hayat, ilim, irade, kudret, sem' (duymak, işitmek), basar (görmek) ve kelâm'dır.** Buradaki kelâm konuşmak demektir. Hanefilere göre, "tekvin" de bu temel sıfatlardandır. Tekvin, "Kün!" emrini vermektir. Kün ise "Ol!" demektir. Çünkü Allah teâlâ, istediği şeyleri bu emirle yaratır. Bu sıfatlara zatî ve subutî sıfatlar denir.

Bil ki, kulun kemâli (mükemmelliği) ve saadeti de Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla vasıflanmasında ve bu sıfatların manalarını kazanmasındadır. Onun için bir rivayette, "Allah Teâlâ'nın ahlâkıyla ahlâklanın." buyurulmuştur. Buradaki ahlâktan maksat güzel sıfatlardır. Ancak kulun bu sıfatlarla vasıflanması ve ahlâklanması, kulluk ölçüleri içindedir. Bu ölçüler ise, çok sınırlı ve dardırlar. Bu böyle olduğu için de Allah Teâlâ'ya ortak olmak veya O'na benzemek gibi bir durum ortaya çıkmaz. Çünkü "**O'nun benzeri yoktur.**" (Şura Sûresi, 11. âyet) ve "**Göklerde de, yerde de O en yüce varlıktır.**" (Rum Sûresi, 27. âyet) Ancak, damlanın denizi, zerrenin de güneşi göstermesi gibi, kullardaki güzel sıfatlar (hayat, ilim, irade, kudret, görmek, işitmek, konuşmak) da Allah Teâlâ'nın en güzel olan sıfatlarını bir ölçüde tasavvur etmeye ve tanımaya vesiledirler. Çünkü insanlar, hiçbir ölçüde sahip olmadıkları bir vasıf ve sıfatı ne tanıyabilir ne de tasavvur edebilirler. Bundan dolayıdır ki, onlar Allah Teâlâ'nın mahiyeti ve ezeliyeti hakkında hiçbir şey bilmezler. Çünkü bu iki hakikat, her yönüyle Allah Teâlâ'ya mahsusturlar. Bu böyle olduğu için de Allah teâlâ sıfatlarıyla malûm iken, mahiyet ve ezeliyeti ile meçhuldür. O'nun bu yönlerini yalnızca kendisi bilir. Kullar içinde O'nu en çok bilenler ise, O'nun bilinen sıfatları hakkında en çok bilgi ve marifete sahip olanlardır.

İnsanlar bir ölçüde sahip olmadıkları ve denemedikleri bir şeyi bilemedikleri için, onlar nübüvvet ve peygamberliğin hakikatini de bilemezler. Bu konuda da nübüvvet yoluyla indirilen vahiy ve kitabı öğrenmekle yetinmek zorundadırlar. (Nübüvvetin hakikati de insan bilgisine kapalı olduğu için, bir takım felsefecilerin, müsteşriklerin ve sûfîlerin onu anlamaya ve anlatmaya çalışmaları, onları kasıtlı veya kasıtsız olarak bir sürü yanlış ve bâtıl görüş üretmeye sevk etmiştir.)

Eğer denilse ki, âriflerin Allah teâlâ hakkındaki marifetlerinin (bilgilerinin) son sınırı nedir?

Biz de deriz ki, bu sınır, Allah teâlâ'nın mahiyetini ve zatının hakikatini bilmenin mümkün olmadığını, bu bilginin O'nun kendisine mahsus bir sır olduğunu bilmektir. Bunu bilen âlimler ve ârifler, onu kurcalamaktan sarf-i nazar ederek, Allah teâlâ'nın iş ve icraatında ve yarattığı varlıklarda kendisini gösteren isim ve sıfatlarını mümkün olan en geniş bir çerçevede anlamaya çalışırlar.

Allah teâlâ'nın isimlerini mânaları açısından on grupta toplamak mümkündür.

1)-Bu gruptaki isimler, yalnızca zatı ifade ederler. "Allah" ismi bu gruptandır. "Varlığı zorunlu olan zat" anlamıyla alındığı takdirde, "**el-Hak**" ismi de bu gruba dahildir.

2)-Bu gruptaki isimler, zattan bir olumsuzluğu nefyederler. "el-Kuddûs", "es-Selâm", "el-Ganiyy", "el-Ehad" ve benzerleri bu gruptadırlar. Çünkü "**el- Kuddûs**", akıl ve hayale gelen her türlü kirlilikten temiz ve münezzeh olan zat demektir. "**es-Selâm**", hiçbir eksikliği ve kusuru olmayan, hastalık, ölüm gibi olumsuzluklardan selâmette olan zat demektir. "**el-Ganiyy**", hiçbir ihtiyacı olmayan, varlıklı ve zengin olan zat demektir. "**el-Ehad**", benzeri olmayan, ortak ve rakip problemi bulunmayan ve parçalardan oluşmayan zat demektir.³⁰²

3)-Bu gruptaki isimler, zata yüce bir vasıf eklerler. "el-Alîyy", "el-Azîm", "el-Evvel", "el-Âhir", "ez-Zâhir", "el-Bâtın" ve benzerleri bu gruptadırlar. Çünkü "**el-Alîyy**" rütbe ve mertebe itibarıyla varlıkların üstünde olan zat demektir. "**el-Azîm**", idrâk sınırlarını aşacak derecede

302 Allah teâlâ'nın parçalardan oluşmaması şundandır ki, parçalardan oluşmak hem oluşturana ihtiyaç duyurur hem de bir gün dağılmayı gerektirir.

büyük olan demektir.³⁰³ **"el-Evvel"**, varlıklardan önce var olan zat d emektir. **"el-Ahir"**, varlıklardan sonra da var olan demektir. (Çünkü, kıyamet koptuğu zaman bütün varlıklar yok edilirler. O zaman da ilk zaman olduğu gibi, yalnız Allah teâlâ vardır.) **"ez-Zâhir"**, akıl gözüyle bakıldığı zaman (yani, aklî delillerle), açık olan zat demektir. **"el-Bâtin"**, baştaki gözle bakıldığı zaman görülemeyen, his ve evhamın ötesinde olan zat demektir.

4)-Bu gruptaki isimler hem bir olumsuzluğu nefyeder hem de yüce bir vasıf eklerler. "El-Melik", "el-Azîz" ve benzerleri bu gruptandırlar. Çünkü **"el-Melik"**, kendisi kimsenin ve bir kuvvetin yönetiminde olmayan, fakat herkes ve her şey kendi yönetiminde ve idaresi altında olan zat demektir. **"es-Samed"**, kendisi bir kimseye ve bir şeye muhtaç olmayan, fakat herkes ve her şey kendisine muhtaç olan zat demektir. "el-Azîz" ise, kıymet ve değeri yüksek olan, kendisine şiddetle ihtiyaç duyulan, ulaşılması zor ve çetin olan zat demektir.³⁰⁴

5)-Bu gruptaki isimler, zatî ve subutî bir sıfata delâlet ederler. Bu isimler, delâlet ettikleri subutî sıfatlar gibi yedi tanedir. Bunlar "el-Hayy", "el-Alîm", "el- Kadîr", "el-Mürîd", "es-Semî", "el-Basîr", "el-Mütekelim"dirler.

6)-Bu gruptaki isimler, ilmin türlerine delâlet ederler. "el-Hakîm", "el-Habîr", "eş-Şehîd", "el-Muhsi" bu gruptandırlar. Çünkü **"el-Hakîm"**, ilmin en şerefli türü olan hikmetin sahibi zat demektir. **"el-Habîr"** ilmin en zor ve ince türü olan gizli ilmin sahibi demektir. **"Eş-Şehîd"** ilmin en kesin türü olan müşâhedenin sahibi zat demektir. (Bu sıfata göre, Allah teâlâ'nın bilgisi her şeyi müşâhede etmek tarzındadır.) **"el-Muhsi"**, hiçbir ayrıntıyı kaçırmayan kapsamlı ilmin sahibi demektir.

7)-Bu gruptaki isimler, kudretin türlerine delâlet ederler. "El-Kavîyy", "el-Metîn", "el-Kahhâr" bu gruptandırlar. Çünkü **"el-Kavîyy"** son derecedeki güce sahip olan demektir. **"el-Metîn"**, hiçbir zorluğa yenilmeyen ve hiçbir şeyden yılmayan güce sahip olan demektir. **"El-Kahhâr"**, her türlü mukavemeti kıran ve her şeyi mağlup eden güce sahip olan demektir.

8)-Bu gruptaki isimler, iradenin türlerine delâlet ederler. "er-Rahmân", "er-Rahîm", "er-Raûf", "el-Vedûd" bu gruptandırlar. Çünkü bunlardan **"er-Rahmân"**, **"er-Rahîm"**, zayıf ve muhtaç olan yaratıkların ihtiyaçlarını giderme iradesine sahip olan zat demektir. **"er-Raûf"**, bu hususta ciddî ve kuvvetli bir irade gösteren zat demektir. **"el-Vedûd"** ise, ihsan ve ikramda bulunma iradesine sahip olan zat demektir. Bu son ismin önceki isimlerden farkı, öncekiler, ihtiyaç anında iyilik yapma iradesine sahip olmayı ifade ederken, son isim, ihtiyaç olup olmamayı gözetmeksizin iyilik yapma iradesine sahip olmayı bildirir.³⁰⁵

9)-Bu gruptaki isimler, bir fiile delâlet ederler, "el- Hâlık", "el-Musavvir", "er-Rezzak", "el-Fettâh" gibi isimler bu gruptandırlar. Çünkü bunlardan birincisi, yaratma fiiline sahip olan, ikincisi tasvir etme, suret ve şekil verme fiiline sahip olan, üçüncüsü rızık verme fiiline sahip olan, dördüncüsü tıkanıklıkları giderme, sorunları çözme, kapalı kapıları açma fiiline sahip olan zat demektir. Genişleten, Daraltan, indiren, Kaldıran, Aziz Eden, Zelil Yapan, Adalet gözetken, Besleyen, Yardım Eden, Cevap Veren, Öldüren, Dirilten, Başlatan, Tekrarlayan, Öne Çıkaran, Geri Bırakan, Tevbeyi Kabul Eden, intikam Alan, Hakkı Gerçekleştiren,

303 Ne Alîyy, mekân itibarıyla yukarıda olan, ne de Azîm cüsse ve gövde itibarıyla büyük olan demek değildir. Ancak, cihet itibarıyla Allah teâlâ yukarıdadır. Çünkü mekân ve cihet, maddî olan varlıklar için birbirine bağlı şeyler olsalar da Allah teâlâ için böyle değildirler.

304 Kayyûm veya Nâdir kelimeleri "el-Azîz" isminin yerini tutmazlar. Çünkü el-Kayyûm kıymetli olan şey demektir. Fakat, bir şey kıymetli de olsa, eğer ona ihtiyaç duyulmazsa önemsizdir. Nâdir de az bulunan şey demektir. Fakat nice nadir şeyler vardır ki, onlara da ya hiç ihtiyaç duyulmaz veya az ihtiyaç duyulur. O zaman önemsiz olurlar.

305 İmam Gazali, sırayla rahmet ve merhamet eden, acıyan ve seven anlamında olan bu dört ismi, çeşitli şekillerde yardım ve iyilik yapma iradesine sahip olmakla tefsir etmiştir.

Toplayan, Dağıtan, Zenginleştiren, Hidayet Veren Zat anlamına gelen isimler de bu gruba dahildirler.

10)-Bu gruptaki isimler, fiilin türlerine delâlet ederler. "el-Mecîd", "el-Kerîm", "el-Latîf" bu gruptandırlar. Çünkü "el-Mecîd", şeref kazandıran ikram türüne sahip olan zat demektir. **"el-Kerîm"**, kendi yüceliğinin eseri olan ikram türüne sahip olan zat demektir. **"el-Latîf"**, lütuf kabilinden olan ikram türüne sahip olan zat demektir.

Görüldüğü gibi, Allah teâlâ'nın güzel isimlerinin bir kısmı, O'nu türlü ayıp ve kusurlardan tenzih ediyor, bir kısmı O'nda bulunan yüce vasıf ve sıfatları bildiriyor, bir kısmı da O'nun fiillerinin tür ve çeşitlerini açıklıyorlar. Bütün bunlar da O'nun niçin tek ilâh olduğunu ve neden övgü, medih ve ibadete lâyık bulunduğunu ispat ediyorlar.

Bu manalar, kısaca, **"Sübhanallahi vel-hamdü lillahi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber."** sözünde derç edilmişlerdir. Bu sebeple, bu söz en önemli zikir kabul edilmiş, çok okunması tavsiye edilmiş³⁰⁶ ve onun Kurân-ı Kerim'de geçen "bâkıyât sâlihât" olduğu bildirilmiştir. Kalıcı sevaplar ve servetler demek olan "bâkıyât sâlihât", Kurân-ı Kerim'de şöyle geçmiştir:

"Mal ve evlat dünya hayatının süsleridir. Bâkıyât sâlihât ise, Rabbinin yanında daha yararlı bir servettir ve talep edilmeye daha lâyıktır." (Kehf Sûresi, 46. âyet)

"De ki: Rahmân olan Allah, dalâlette olanlara geçici olarak ne nimetler verirse versin, bâkıyât sâlihât, âhirette bunlardan daha hayırlı bir servettir ve sonuç itibarıyla daha iyidir." (Meryem Sûresi, 76. âyet)

Bu sözün birinci kelimesi olan **"Sübhânellah"**, Allah teâlâ her türlü kusur ve olumsuzluklardan münezzehtir, demektir.

İkinci kelime olan, **"el-hamdu lillâh"**, her türlü medih, övgü, üstün vasıf ve güzel sıfat Allah teâlâ içindir, demektir.

Üçüncü kelime olan **"Allahu ekber"**, Allah teâlâ, O'nu kusurlardan tenzih edişimizden ve O'na üstün sıfatlar nisbet edişimizden de daha yüce, daha büyüktür, demektir. Çünkü bizim akıl ve idrâkimiz, O'nun ne kusurlardan hangi ince ölçülerde münezzehe olduğunu, ne de güzel sıfatlarla hangi üstün seviyede sahip olduğunu anlamaya elverişli değildir. Bu sebeple, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm yukarıda geçen sözü söyledikten sonra şunu ekledi: "Ben senin medih ve meziyetlerini sayıp bitiremem. Sen benim methettiğim gibi değil, kendi kendini methettiğin gibisin."

Dördüncü kelime olan **"Lâ ilâhe illallah"**, ilk üç kelimenin sonucudur. Mânası ise şudur: "Allah teâlâ her türlü kusurdan münezzehe, her çeşit güzel sıfatlara sahip ve akıl seviyemizin üstünde olduğu için ilâhtır. Bu vasıflarda bir benzeri ve dengi olmadığı için de tektir ve O'ndan başka ilâh yoktur."

İlâh, ibadete ve mutlak itâata lâyık olan demektir.³⁰⁷ Buna lâyık olmak için de zikredilen vasıflara sahip olmak lâzımdır. Allah teâlâ bu vasıflara sahiptir. Öyleyse, O gerçek bir ilâhtır.

306 Farz namazlardan sonra okunan sübhâne, hamd ve tekbir de bu zikrin parçalarıdır.

307- İtâat iki türlüdür. Biri mukayyed, diğeri mutlak. Mukayyed itâat, kayıtlı ve şartlı itâat demektir. Kayıtlı ve şartlı itâat, Allah teâlâ'nın tayin ettiği ölçüler içinde ve en azından, adalet ve doğruluk şartıyla birine itâat etmektir. Bu şekilde insanlara itâat etmek câiz ve hatta çoğu durumlarda farz ve vâciptir.

Mutlak itâat ise, hiçbir ölçü ve esasa bağlılığı önemsemeden itâat etmektir. Bu türlü itâat ancak Allah teâlâ'ya gösterilebilir.

Çünkü bu itâat türü ibadettir, ibadet de ancak Allah teâlâ'ya yapılabilir. Bu sebeple, Allah teâlâ dışında bir kimseye bu türlü itâat etmek, şirktir. Bu, o kimseyi ilâhlaştırmak ve ilâhlıkta Allah teâlâ'ya

Kendisinden başka bu vasıflara sahip başka bir varlık bulunmadığı için de O tektir ve ortaksızdır.

Bu inanç, bütün akıl sahiplerini bağlar. Onun dışına ancak, Allah teâlâ'nın kendileri için zillet takdir ettiği ve kendi kapısından kovup lütfundan mahrum ettiği kimseler çıkabilirler. Bu nasipsizler, dünyada Allah Teâlâ'yı tanımak ve O'nu ta'zim etmek şerefinden yoksun kaldıkları gibi, âhirette de O'nu görme ve cennete girme saadet ve mutluluğundan yoksun kalacaklardır.

FASIL-13

13.ALLAH TEÂLÂ HAKKINDA SAHİH OLAN İTİKAD

Bil ki, Allah teâlâ hakkında sahih olan itikada sahip olmak lâzımdır. Çünkü âhirette kurtuluşun birinci şartı sahih itikattır.

Sahihten itikadın delil ve ölçüsü Kurân, Sünnet (Allah Resûlunun söz ve hadisleri) ve ümmetin icmâi'dir.³⁰⁸ Bu itibarla bu delil ve ölçülerin üçüne birden uygun olan itikat sahih itikattır. Bunlardan hiçbirine uymayan itikat küfür, bazısına uyup bazısına uymayan itikat ise eksik ve sakattır. Çünkü bu üç delil, birbirini açıklayıcı mahiyettedirler. Bu üç delil ve ölçünün müşterek sonucuna göre sahih olan itikat, Allah Teâlâ'yı her türlü kusurdan tenzih etmek ve O'nun her türlü tasavvurun üstünde azamet ve büyüklük sahibi olduğuna inanmaktır. Bunun için de ilhad, teşbih, tecsim, tekyif, hulûl, ittihad, terkib, nakz ve ibahe'den uzak durmak lâzımdır.³⁰⁹

Sahihten olan itikat, ashâbın da inandığı gibi, Allah teâlâ'nın zat ve sıfatlarında bir ve tek olduğuna, zatında dengi, sıfatlarında benzeri, mülk ve yönetiminde ortağı bulunmadığına, zat ve sıfatlarında her hangi bir değişme olmadığına, zevâli bulunmadığına, kadimliğinin başı,

ortak etmektir. Allah teâlâ'dan başka herhangi bir kimse de mutlak itâat isteyemez. İsteddiği takdirde, kendi kendisini ilâhlaştırmış ve Firavunlaşmış olur. En büyük küfür de budur.

308 Ümmetin icmâi da şeffi delildir. Bu, ümmetin herhangi bir zamanda bir konuda fikir ve görüş birliği etmesidir. Çünkü Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Benim ümmetin yanlış üzerinde icmâ ve ittifaak etmez." Ümmetin icmai gerçekleşmediği zaman, ekseriyetin fikir ve görüşü öne çıkar. Bu hususta da Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Çoğunluğa uyun.", "Allah'ın eli cemaatla beraberdir.", "Şeytan iki kişiden bir kişiye göre daha uzaktır. Dört kişiden iki kişiye göre daha uzaktır. Sayı arttıkça o da o kadar uzaklaşır.

309 İlhad, Allah teâlâ'nın varlığında veya büyüklük ve azametinde şüphe etmektir. Tatil, O'nun zatını kabul edip sıfatlarını inkâr etmektir. Örneğin, O'nun ilim veya merhamet sahibi olduğuna inanmamaktır. Fakat, sıfatların O'nun zatından ayrı şeyler olmadığını söylemek, bazılarının zannettiği gibi, tatil değildir. Teşbih, O'nu yaratıklara veya yaratıkları O'na benzetmektir.

Tecsim, O'nun cisim olduğunu söylemektir. Tekyif, O'nun zatını ve sıfatlarını nasıl, niçin ve nedenlerle sınırlandırmak ve bunlar için şekil ve kalıp uydurmaya kalkışmaktır. Hulûl, O'nun herhangi bir mekân veya varlığın içine girdiğine inanmaktır. İttihad, O'nun bir şeyle veya bir şeyin O'nunla birleşip bütünleştiğini düşünmektir. (Bazı sapıkların, ölenlerin ruhlarının Allah teâlâ ile bütünleştiğine inandıkları gibi.) Terkip, O'nun parçalardan oluştuğunu söylemek, nakz ise O'nu parçalara ayırmaktır.

İbâhe, ibadet etmenin gerekmediğini, kalp temizliği, keşf ve keramet gibi şeylerin ibadet yerine geçtiğini söylemektir. İbâhenin diğer bir mânası da haram şeyleri helâl saymaktır.

bâkiliğinin sonu olmadığına, hep var olduğuna ve hep var olacağına, bütün yaratıkları yaratan ve ayakta tutanın kendisi olduğuna, celâl ve cemâl sıfatlarıyla vasıflı bulunduğuna³¹⁰, büyüklüğünün nihayeti ve azametinin sınırı bulunmadığına, cisim olmayıp cisim özelliklerini taşımadığına, ruh olmayıp ruh hususiyetlerini taşımadığına, sınırlı bir cevher olmayıp cevherlerden oluşmadığına³¹¹ bütün varlıkların yaratıcısı olduğuna, kimseye ve bir şeye ihtiyacı bulunmadığına, birinden doğmadığına ve birini doğurmadığına (ne evlat, ne baba olmadığına)³¹², **her varlığa yakın bulunduğuna** (Hac Sûresi, 17 âyet), **insanlara şah damarlarından daha yakın olduğuna** (Kaf Sûresi, 16. âyet), ancak yakınlığının varlıkların bir birlerine yakınlığı cinsinden olmadığına, bunun kendisine mahsus ve lâıyk bir vasıf olduğuna inanmaktır.

Cüneyd rahimehullah şöyle demiştir: "Allah teâlâ ne yapışmak şeklinde yakın ne de mesafe bulunması tarzında uzaktır. O'nun yakınlık ve uzaklığının keyfiyeti (şekli, tarzı, mânası) meçhuldür. Çünkü O'nun zatı yaratıklara benzemediği gibi, yakınlık, beraberlik ve uzaklığı da onlarınki gibi değildir. Hiçbir şey yokken O vardı. Bu sırada O'nunla birlikte bir şey yoktu³¹³ ve kendisi o sırada nasıl idiye, şimdi de öyledir. Ne değişmiş ne de eksilmiştir.³¹⁴

-ARŞ ÜZERİNDE İSTİVÂ ETMEK³¹⁵

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

310- Celâl heybet demektir. Cemâl ise güzelliiktir. Buna göre, celâl sıfatları heybet ve korku uyandıran sıfatlar, cemâl sıfatları ise, ünsiyet ve ümit veren sıfatlardır. Meselâ, intikam almak sıfatı bir celâl sıfatıdır. Affetmek ise bir cemâl sıfatıdır. Çünkü Allah teâlâ hem intikam alıcı hem de affedicidir. Kul, O'nun intikam almasından korkup isyankârlık etmekten uzaklaşacak, fakat bir kusuru olduğu zaman da ümitsizliğe düşmeyip O'nun affına sığınacaktır.

311 -Felsefe ve kelâm ıstılahında cevher mürekkep olmayan cisim, basit madde demektir.

312 Hristiyanlar, Hz. İsa'yı Allah teâlâ'ya oğul yaptıkları için, O'na "Baba" derler. Bu sebeple, Allah teâlâ'ya "Baba" demek şirk ve küfürdür.

313- Buhârî'nin naklettiği bir hadis şöyledir: "Allah vardı, O'ndan başka bir şey yoktu." (Bed'ül-Halk) Bunun böyle olduğunun Kurân'dan delili ise Allah teâlâ'nın her şeyin yaratıcısı olduğunu ve yaratmayı sonradan başlattığını bildiren ayetlerdir. (Örneğin, Zümer, 62; Ankebut, 20) Allah teâlâ'nın isimlerinden olan **"El-Evvel"** ve **"el-Ferd, el-Vâhid, el-Ehad"** de,, O varken başka bir şeyin olmadığını gösterirler. Tirmizî'nin naklettiği bir hadis de şöyledir: "Ben, "Ya Resûlellah! Rabbimiz, varlıkları yaratmadan önce nerdeydi (nasıldı, ne haldeydi)?" dedim. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselam, "Burasına akıl ermez." diye cevap verdi. Allah teâlâ, önce Arş'ı, ondan sonra suyu yaratmış ve uzunluğunu kendisinin bildiği bir süre bu halde kaldıktan sonra gökleri ve yeri yaratmıştır. Bunu bildiren âyet şöyledir: "Allah gökleri ve yeri altı günde yarattı. O zamana kadar O'nun Arş'ı su üzerindeydi." (Hûd, 7) Bu suyun bizim bildiğimiz su mu, yoksa renk, şeffaflık ve hareket gibi özellikleriyle suya benzeyen esir deryası mı olduğu tartışılmıştır. Yeni ilim, maddî âlem yaratılmadan önce, onun yerinde esir tabakası bulunduğunu söylemektedir. Bu da âyetin anlattığı gerçeğin aynısı veya ona yakın olan bir tespittir.

314- Cüneyd Bağdadî, sûfilerin başbuğudur. Tasavvuf ve süfliliğin Kurban ve hadise dayanan esaslarını açıklamış, meydana gelen yanlışlık ve sapmaları önlemeye çalışmıştır. Bağdat'ta doğmuş ve hicri, 297, milâdî, 910 yılında aynı şehirde vefat etmiştir. Bazı telifleri de vardır.

315- Bu sözün mânası, Arş üstüne çıkmak veya Arş'ın üzerinde durmaktır.

"Rabbınız o Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı, ondan sonra Arş'ın üzerinde istivâ etti." (A'râf Sûresi, 54. âyet)

"Allah o Allah'tır ki, gökleri gördüğünüz bir direk kullanmadan yükseltti."³¹⁶ **Ondan sonra Arş'ın üzerinde istivâ etti."** (Ra'd Sûresi, 2. âyet)

"Rahmân, Arş. üzerinde istivâ etti. Gökteki şeyler, yerdeki şeyler, bunların arasındaki şeyler ve yer altındaki şeyler O'nundur." (Tâha Sûresi, 5-6. âyet)

"O, bundan sonra Arş. üzerinde istivâ etti. O, yere dahil olan şeyleri, yerden çıkan şeyleri, gökten inen şeyleri, göğe çıkan şeyleri bilir. Siz nerede olursanız, O sizinle birlikte dir. Allah, ne yaptıklarınızı görendir." (Hadid Sûresi, 4. âyet)

Bil ki, bu âyetlerde geçen **"Arş. üzerinde istivâ"** deyimini Arş'a yerleşmek şeklinde anlamak, Allah teâlâ'nın cisim olduğuna inanmak olur. Bu ise, sahih olan itikada aykırıdır. Onun için böyle bir anlayışa iltifat etmemek lâzımdır. Tıpkı bunun gibi, bir hadis-i şerifte geçen, "Allah teâlâ, kutsal gecelerde ve her gecenin son yarısında dünya semasına (dünyaya en yakın olan gök katına) iner..."³¹⁷ sözünden de, Allah teâlâ'nın inip çıktığını ve hareket ettiğini anlamak da O'nun cisim olduğunu söylemek olur. Çünkü inip çıkmak ve hareket etmek cisimlerin özelliğidir.³¹⁸

Bil ki ilâhiyât konusundaki bazı âyet ve hadisler müteşâbihler. Müteşâbih olmak, lafzın değişik manalara çekilebilmesidir. Onun için, bu türlü âyet ve hadisleri mânalandırırken, onların lâfızlarıyla yetinmemek, İslâmın genel prensiplerini de nazarı itibara almak lâzımdır. Doğru olan mâna ancak bundan sonra ortaya çıkar.

Hata etme ihtimalini göz önünde tutan selef âlimleri (ilk üç nesil), müteşâbihleri tefsir ve te'vil etmekten bütünüyle çekinmişler ve "Allah teâlâ, bunlarla ne irade etmişse, biz de ona iman ettik." demekle yetinmişlerdir. Selefin müteşâbihler konusundaki yaklaşımı budur ve bu en selâmetli yaklaşımdır.³¹⁹

Çünkü bu yaklaşımda yanılma ve hata etme riski ve tehlikesi yoktur. Halef âlimlerinden (ilk üç nesilden sonrakiler) bazıları ise, müteşâbihleri İslâm'ın genel prensipleri ve kesin olan kabulleri çerçevesinde tefsir ve te'vil etmişlerdir. Çünkü bu âlimlere göre, müteşâbihleri olduğu gibi bırakmak, bazı insanların (cahillerin ve garaz sahiplerinin) bunlardan yanlış manalar çıkarmalarına yol açar. Nitekim, Ehl-i Sünnet ekolundan ayrılan fırkalar ve fraksiyonlar bu

316- Bu âyet, gökleri ve yıldızları ayakta tutan görülmez bir direk bulunduğuna işaret etmiştir. Günümüzde bu direk keşfedilmiştir. Bu cazibe ve çekim gücüdür. Bununla Kurân'ın ilme müteallik mucizelerinden bir tanesi daha meydana çıkmıştır.

317- Buhari ve diğer kütüb-i sitte.

318- Ehl-i sünnet kelâmcılarının bir kısmı böyle demişlerdir.

Fakat biz de, Allah'a şükür, ehl-i sünnetten olmamıza ve bu kelâmcılara da saygı duymamıza rağmen, onların bu görüşünü paylaşmadığımızı açıkça söylemek isteriz. Çünkü hareket etmemek bir kusur, acz, sakatlık ve eksiklik. Bu sebeple, böyle bir şeyi Allah teâlâ'ya izafe etmemek lâzımdır. Hareket etmenin cisimlerin özelliği olduğunu söylemek de delilsiz bir iddiadır. Kaldı ki, Allah teâlâ'nın hareket ettiğini hem sahih olan bu hadis, hem de bazı âyetler bildirmişlerdir. Örneğin, kıyamet gününü tasvir eden bir âyet şöyledir: "Rabbın gelir, melekler de saf saf olurlar." (Fecr, 22)

319- Selef in yaklaşımını benimsemeye selefilik denir. Selefilik iki mânaya gelir. Birisi, yukarıda söylendiği gibi, müteşâbih âyet ve hadisleri tefsir etmemek ve onlara Allah teâlâ'nın muradı üzere iman etmektir. Diğeri de belli bir mezhebe kayıtsız şartsız bağlı kalmamak, doğru olan görüşleri fark gözetmeden bütün mezheplerden almaktır. Selefilik bu iki manasıyla da doğrudur ve ehl-i sünnetin yoludur. Fakat, bu isim altında bazı sapıklıklara revaç verilmek istenirse, o ayrı bir olaydır.

müteşâbihleri yanlış anlamak yüzünden İslâma zıt görüşler, itikatlar ve mezhepler oluşturmuşlardır.

Müteşâbih âyetlerden birkaç tanesi şöyledir: **"Allah, Arş. üzerinde istivâ etti."**³²⁰

"Doğu ve batı cihetleri Allah'ın mülküdürler. Onun için, hangi cihete dönerseniz, Allah'ın yüzü oradadır." (Bakara Sûresi, 115. âyet)

"Allah'la birlikte başka herhangi bir ilâha duâ ve ibâdet etme. Çünkü O'ndan başka gerçek ilâh yoktur. O'nun yüzünden başka her şey helâk olucudur. Hüküm O'nundur. Dönüşünüz de O'nadır." (Kasas Sûresi, 88. âyet)

"Yahudiler, **"Allah'ın eli bağlıdır."** dediler. Bu sözlerinden dolayı kendi elleri bağlandı ve lânetlendiler. **Aksine, Allah'ın elleri açıktır** ve dilediği gibi masraf yapar." (Mâide Sûresi, 64. âyet)

"De ki: Fazlalık Allah'ın elindedir. Onu dilediği kimseye verir. Allah zengin ve bilgindir." (Âl-i İmrân Sûresi, 73. âyet)

"Sana bey'at verenler, hakikatte Allah'a bey'at verirler. **Allah'ın eli onların elleri üzerindedir.** Bu itibarla, kim bey'ati bozarsa, onu Allah'a karşı bozar ve cezaya müstahak olur. Kim de Allah'a verdiği söze vefâ gösterirse, Allah ona büyük bir mükâfat verir."³²¹

"Biz ona (Nuh aleyhisselâma) şunu vahyettik: Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap, zâlimler için de şefâat dileme! Onlar kesinlikle boğulacaklardır." (Hûd, 37; Mü'minûn, 27)

"Rabbinin hükmüne sabret. Sen (Muhammed Aleyhissalatu vesselâm), gözlerimizin önündesin. Gündüz Rabbini hamd ve tesbih et. Gecenin bir kısmında ve yıldızlar batarken de O'nu tesbih et." (Tûr Sûresi, 48-49 âyet)

"Biz senin (Musa aleyhisselâmın) annene şunu vahyettik: Onu (çocuğunu, Musa'yı) sandığa koy ve denize at. Dalga onu sahile atsın ve benimle onun düşmanı onu alsın. Ey Musa! Benim gözümün önünde (nezaretim ve himayem altında) yetiştirilmen için seni sevdirdim." (Tâha Sûresi, 39. âyet)

"Ben onu (Adem aleyhisselâmı) tesviye ettiğim (insan şekline sokup düzelttiğim) ve kendi ruhumdan ona üflediğim zaman, siz ona secde edin." (Hicr Sûresi, 29. âyet)

"Allah onun (Âdem aleyhisselâmın) zürriyetini hakir bir suyun özünden (içindeki spermden) yarattı. Sonra, bu suyu tesviye edip ona kendi ruhundan üfledi." (Secde Sûresi, 8-9. âyet)

Bu ve benzeri müteşâbihleri anlamaya çalışırken bidatlardan, şeytanın telkinlerinden ve nefsin uydurmalarından selâmet bulmak için ya Selefin ya da Ehli Sünnetten olan Halefin yaklaşımlarını benimsemek lâzımdır. Takva ile süslenmiş, hidâyetle teyid edilmiş, vara' ile arındırılmış ve zikirle beslenmiş mü'minlerin yapacakları budur.

320- Yukarıda geçen âyetler.

321- Feth Sûresi, 10. âyet. Bey'at, sözleşme demektir. Yukarıda bahsedilen sözleşme, Hudeybiye'de müşriklerle savaşmak için yapılmıştır.

Bey'at kelimesi Türkçede "biat" haline getirilmiştir.

FASIL-14

14.ALLAH TEÂLÂNIN SIFATLARI

Bil ki, daha önce de açıkladığımız gibi, Allah teâlâ'nın her bir ismi O'nun bir sıfatını taşır. Bu sıfatlardan yedi tanesi ise zatî subutî sıfatlardır. Zatî olmalarından maksat, fiile değil, zata ait olmalarıdır. Subutî olmaları ise, olumsuzluğu nefyetmek değil, olumlu bir mâna ifade etmek tarzında olmalarıdır. Bu sıfatlar hayat, ilim, irade, kudret, sem', basar ve kelâmdırlar.

Hayat, bütün kemâlatın ve üstün sıfatların kaynağıdır. Bu sebeple hayatın olmadığı yerde olumlu olan hiçbir mâna ve meziyet de yoktur. Hayat Allah teâlâ için de zorunlu bir sıfattır.

İlim, bilmek demektir. Allah teâlâ'nın ilmine dahil olan şeyler üç kısımdır. Bunlar vâcip olan şeyler, câiz olan şeyler ve muhal (imkânsız) olan şeylerdir. Vâcip olan (olması zorunlu olan) şeyler, Allah Teâlâ'nın zatı ve sıfatlarıdır. Bunlar, zorunlu bir şekilde var olan şeylerdir. Câiz olan şeyler, var olmasında veya olmamasında zorunluluk bulunmayan, olabilen ve olmayabilen şeylerdir. Muhal olan şeyler ise, olması mümkün olmayan, olmamasında zorunluluk bulunan şeylerdir. Bunlar, realitede olmayan, ancak tasavvur ve tahayyül edilebilen farazi şeylerdir. Allah teâlâ, bu üç kısım şeylerin hepsini bilir. **"O, her şeyi bilendir."** Âyeti (En'âm Sûresi, 151. âyet) bunu açıkça bildirmiştir.

Kelâm konuşmaktır. Allah teâlâ konuşandır. **O** her zaman konuşur. Kurân-ı Kerim'de, "Allah dedi ki..., Allah diyor ki..., Allah diyecek ki..." sözleriyle başlayan âyetlerin sayısı beş yüzü geçkindir. Bu âyetler, Allah teâlâ'nın her zaman konuştuğunu açıkça bildirmişlerdir. Şu âyetler de aynı gerçeği teyid etmişlerdir:

"Sana peygamberlerden bazılarının hikâyelerini anlattık, bazılarını anlatmadık. Allah Musa ile de konuştu. Bunlar, müjde verici ve uyarıcı elçiler olarak gönderildiler. Ta ki, bunlardan sonra kimsenin Allah'a karşı bilmemek mazereti kalmasın. Allah güçlü ve hakîmdir." (En'âm Sûresi, 151. âyet)

"Allah bir insan ile ancak ona ilham vermek tarzında yahut perde arkasından ya da bir elçi göndermek suretiyle konuşur." (En'âm Sûresi, 151. âyet)

"De ki: Eğer deniz Rabbimin sözleri için mürekkep olsaydı, Rabbimin sözleri bitmeden deniz biterdi. Bir deniz daha yedekte tutulsaydı, oda biterdi." (En'âm Sûresi, 151. âyet)

Eş'arîler, bu sıfatların Allah teâlâ'nın zatından ayrı olduklarını (daha doğrusu ne O'nun aynısı ne de gayrısı olduklarını), Mutezile ise, onların zatın aynısı olduklarını söylemişlerdir. Mutezile'nin bu konuyu kurcalaması sunucunda ortaya çıkan bu farklı görüşler, aslında aynı gerçeği farklı lâfızlarla ifade etmekten ibarettirler. Ancak lâfızlardaki bu farklılık kafaları karıştırmış ve müslümanlara arasında tartışmalara yol açmıştır. Bunun müsebbibi ve günah sahibi de Mutezile olmuşlardır. Bu fırka, Allah ve Resûlunun sustukları bazı ilâhiyât konularında da açıklama yapmaya kalkışmışlar ve bilinenden fazla bir bilgi ortaya koymadıkları gibi, mevcut bilgileri de bulandırmışlardır. Halbuki, bu konuların açıklanmasında zaruret veya yarar bulunsaydı, bu açıklamayı, Allah ve Resûlunun kendileri yaparlardı. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselam bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Allah hiçbir şeyi unutmaz. (Meryem Sûresi, 46. âyet) Bu sebeple, O bir konuda sükût ettiği zaman, bilerek sükût eder. Çünkü o konuyu öyle bırakmakta sizin yararınız vardır."

Allah teâlâ da şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Bazı şeyleri sorup kurcalamayın. Çünkü bunlar açıklanırsa, sizi üzerler." (Mâide Sûresi, 101. âyet)

Muhakkik âlimler şöyle demişlerdir. Sıfatlar, hükümleri olan, fakat kendileri olmayan nisbet ve izafelerden ibarettirler. Çünkü Allah teâlâ birdir ve kendi zatından başka hiçbir şeye muhtaç değildir. Buna göre, Allah Teâlâ'nın ilmi, O'nun kudreti, O'nu iradesi gibi izafeler kullanılabilir. Nitekim, Kurân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde de bunlar kullanılmışlardır. Ancak, bu izafeler

ortada iki şey bulunduğunu ifade etmezler. Çünkü Allah teâlâ birdir ve O'nun ilimi, kudreti ve diğer sıfatları zatından ayrı şeyler değildir. Sıfatların hükümlerinin bulunması ise tabiidir. Çünkü ilim, kudret ve rahmetin etki, eser ve sonuçları vardır ve bu sonuçlar birbirinden farklıdır. Örneğin, **Kurân-î Kerim kelâm sıfatlarının bir ürünü varlıklar ise kudret sıfatının bir eseridirler.**

(**Not:** Ehl-i Sünnet ekolünü temsil eden Eş'arîlerin, "Allah Teâlâ'nın sıfatları ne O'nun zatının aynısı ne de gayrisidir." derken kastettikleri mâna şudur: Bu sıfatlar, tasavvurda zattan ayrıdır. Çünkü meselâ, Allah Teâlâ'nın ilmi dediğimiz zaman iki şey tasavvur ederiz. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın zatı, diğeri de O'nun ilim sıfatıdır. Ancak hariçte ve realitede böyle bir ikilik yoktur. Çünkü ortada sadece Allah Teâlâ'nın zatı vardır. Hal bu olunca, bu sıfatlar tasavvur itibarıyla Allah Teâlâ'nın zatının aynısı değildirler, fakat, hariçte de O'ndan gayrisi değildirler.

Mutezile ise şöyle demişlerdir: "Sıfatlar yoktur. Sadece zat vardır. Bu zat hem bilen, hem gören, hem duyardır." Bu söz, Eş'arîlerin, "Hariçte sıfatlar zattan ayrı değildirler." sözlerinin aynısıdır.)³²²

FASIL-15

15.İHLÂS VE RİYÂ

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"İnsanlara emredilen şey şudur: Allah'ı bir bilsinler, dini O'na hâlis kılarak kendisine ibadet ve itaat etsinler, namaz kılsınlar ve zekât versinler. Sağlam dindarlık budur." (Beyyine Sûresi, 5. âyet)

"Allah daima diri ve berhayattır. O'ndan başka ilâh da yoktur. Öyleyse, dini O'na hâlis kılarak kendisine ibadet ve itaat edin." (Fâtır Sûresi, 65. âyet)

"De ki: Dini Allah'a hâlis kılarak O'na ibadet ve itaat etmekle emrolundum." (Zümer Sûresi, 11. âyet)

"De ki: Dinimi Allah'a hâlis kılarak O'na ibadet ve itaat ediyorum." (Zümer Sûresi, 14. âyet)

Bil ki, ihlâs, lügatte, herhangi bir şeyi yabancı unsurlardan arındırmak ve onu öz haline getirmektir. Bu yönüyle o, tasfiye ve tezkiye kelimeleriyle de eş anlamlıdır. Din dilinde ise, Allah Teâlâ'ya imanı şirkten, O'nun için yapılan amel ve ibadeti de riyâdan arındırmak ve uzak tutmaktır.

İmanda ihlâs, Allah'tan başka ilâh bulunmadığına inanmaktır" Sahih ve kurtarıcı olan iman budur. Allah Teâlâ'ya iman etmekle birlikte, O'ndan başka da ilâh bulunduğuna inanmak şirkdir. Şirk ise küfrün en yaygın olan türüdür. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

322- Fakat insanlar ya birbirlerini hakikaten anlayamazlar ya da kasıtlı olarak ayrılık çıkanlar. Bu şuna benzer: Bir adam, "Kar beyazdır." der, ikinci bir adam da "Kar siyah değildir." der.

Ve bu iki söz birbirine çok yakın olan bir mânayı ifade ettikleri halde, câhil veya kasıtlı kimseler tarafından iki farklı iki görüş haline getirilir ve onların üzerine ayrılıklar, kavgalar ve huzursuzluklar bina edilir.

"İnsanların çoğu, ancak Allah'a şirk koşarak kendisine iman ederler." (Yûsuf Sûresi, 106. âyet)

Bu âyete göre, Allah Teâlâ'ya iman etmiş görünen çoğu kimseler, şu veya bu şekilde şirke düşüyor ve imanlarını geçersiz hale getiriyorlar.

İbadette ihlâs ise, Allah teâlâ için yapılması emredilen işleri yalnızca O'na itaat etmeyi düşünerek yapmaktır. Bu işlerin yapılması sırasında bundan başka şeyler düşünmek ise riya'dır. Görmek kökünden gelen riya kelimesi, ibadet ederken, Allah Teâlâ'dan başkasını görmek demektir. Amel ve ibadet sırasında Allah Teâlâ'dan başkasını görmek, yapılan işin kabul edilmesini önler. Allah teâlâ bir kudsî hadiste ³²³ şöyle buyurmuştur:

"Ben yalnız benim için yapılan ameli kabul ederim. Hem benim için hem de başkaları için yapılan amelleri ise başkalarına bırakırım."

İhlâsın bir ince türü de amel ve işi yalnızca Allah Teâlâ'yı tâ'zim etmek, O'nun emrini yerine getirmek ve kendisine yakın olmayı sağlamak için yapmaktır; bunun getireceği **sevabı düşünmemek** ve sevabı gaye haline getirmemektir. Bu ihlâs türü, amelin makbuliyet derecesini yükseltir ve sevabını daha da artırır. Onun için bir kudsî hadiste Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ben her amel için bir sevap belirttim. Kulum, bu sevabı umarak amel ettiği zaman, ben ona bu sevabı veririm. Fakat, ben oruç için sevap belirtmedim. Çünkü, kulum sevap düşünmeden oruç tutar. Ben de ona diğer amellerin sevabından daha fazla sevap veririm." karşılığını dünyada istemek, bu istek Allah Teâlâ'dan da olsa, onu gayesiz ve içi boş bir vaziyete sokar.³²⁴

Şu da bilinmelidir ki, ameller açıkta yapılanlarla gizli yapılanlar olmak üzere iki kısımdırlar. Gizli yapılan amellerde kaba riya azdır. Çünkü bunlar gözle görülmezler. Bu sebeple, bunlarda gösteriş yoktur. Fakat bunlarda ince riya yoğunudur. Bu riya, iyiliğin karşılığını dünyada istemektir. Allah teâlâ bu riya sahipleri hakkında şöyle buyurmuştur:

"Bazı kimseler (bir ibadet veya iyilik yaparken), **"Rabbimiz! Bunun karşılığını bize dünyada ver."** derler. **Bu kimseler için âhirette bir hisse yoktur."** (Bakara Sûresi, 200. âyet)

Hiz. Musa aleyhisselâm zamanında yahudiler, hayırlı bir amel yapınca, Allah teâlâ onlara şunu vahyetti:

"Bunun karşılığında günahlarınızın affını isteyin. O zaman biz günahlarınızı affederiz ve size başka şeyler de veririz." Fakat yahudiler, bunun yerine, "Bize bol rızık ver, bizi zengin et." dediler. Kurân, olayın bundan sonrasını şöyle anlatmıştır:

"Zâlimler, kendilerine telkin edilen sözleri başka sözlerle değiştirdiler. Bu sebeple, biz de üzerlerine gökten bir azap indirdik." (Bakara Sûresi, 58-59. âyet)

Bil ki, amel ve ibadet yaparken on şeyden sakınmak lâzımdır. Çünkü bu şeylerin bir kısmı yapılan amel ve ibadeti kökten bozar, bir kısmı da onun sevabını asgariye indirir. Bunlar şöyledir:

1)-Nifak. Nifak, Allah teâlâ için yaptığı vehmini vererek bir ameli veya ibadeti başka maksatlar için yapmaktır.

323- Hadis iki kısımdır. Bunlardan biri ve en meşhur olanı nebevi hadistir. Bu hadis, Allah Resûlünün sözü demektir. Hadis denince, bu anlaşılır. Diğer ise kudsî hadistir. Bu hadis, Allah teâlâ'nın Kurân dışındaki sözüdür. Kudsî hadisler azdır ve bunlar sahih hadis kitaplarında tespit edilmişlerdir. Fakat, bazı sorumsuz ve Allah teâlâ'dan korkmaz ve O'na saygı duymaz kimseler (kıssacılar, bazı vaizler, bazı sûfiler), hoşlarına giden mânaları hadis-i kudsî diye zikretmişler ve bunlar da avâm halk nazarında "kudsî hadis" haline gelmişlerdir.

324- Elbette ki, Allah teâlâ'dan dünya ile ilgili şeyler de istenebilir. Hatta istenmelidir de. Duâların büyük bir kısmı da bu şeyleri istemekten oluşurlar. Bu sebeple, sağlık, şifâ, helâl rızık,

2)-Riya. Riyâ, amel ve ibadeti Allah teâlâ için yapmak, fakat bu esnada insanları da görmek ve onlardan veya bizzat Allah Teâlâ'dan dünyaya ait bir karşılık beklemektir.

3)-Tahlîf. Takvanın zıddı olan tahlîf, iyi bir amele kötü bir amel karıştırmak ve bu suretle onun faydasını ve sevabını gidermektir.

4)-Minnet ve eziyet etmek. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlar müslüman oldular diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman olduğunuzdan dolayı bana minnet etmeyin. Eğer gerçekten müslüman olduysanız, sizi hidayet ettiği için Allah'ın sizin üzerinizde minneti vardır." (Hucûrat Sûresi, 17. âyet)

"Ey iman edenler! Minnet ve eziyet etmek suretiyle sadaka ve hayırlarınızı boşa çıkarmayın." (Bakara Sûresi, 264. âyet)

"Mallarım Allah yolunda (Allah için) sarf eden, ondan sonra da bunu vesile edip minnet ve eziyet etmeyen kimselerin sevapları Rableri yanında mahfuzdur." (Bakara Sûresi, 263. âyet)

5)-Pişmanlık duymak. Yapılan iyilik ve iyi ameller, dünyada üzücü sonuçlar doğursalar bile, bunları yapmış olmaktan dolayı pişmanlık duymamak lâzımdır. Çünkü amelleri gayesi dünya değil, ahirettir. Bunların ahiretteki göz aydınlatıcı sevapları ise garantilidir. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bir iyilik getirene on karşılık vardır." (Enâm Sûresi, 160. âyet) ;

"Kim zerre kadar iyilik yapsa, onun karşılığını görecektir." (Zilzâl Sûresi, 7. âyet)

"Biz kıyâmet gününde adâlet terazilerini kuracağız. Onun için, hiç kimsenin bir hakkı zâyi edilmeyecektir. Yapılan bir iş hardal tanesi kadar da olsa, onu getirip teraziye koyacağız. Biz, hesap edici olarak yeterli ve güçlüyüz." (Enbiyâ Sûresi, 47. âyet)

"Bugün (kıyâmet günü) hiçbirinize zulmedilmeyecek ve ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecektir." (Yâsin Sûresi, 54. âyet)

"Yaptığınız herhangi bir hayrın karşılığı size ödenecektir. Bu hususta mağdur edilmeyeceksiniz." (Bakara Sûresi, 272. âyet)

"Yaptığı ibadet ve iyiliklere karşılık olarak kendisi için ne türlü göz aydınlatıcı şeyler hazırlandığını şimdiden hiç kimse bilemez." (Secde Sûresi, 17. âyet)

Ahiretteki karşılıkları hem kat'î hem de sevindirici ve göz aydınlatıcı iken, iyi amellerin dünyadaki karşılıkları bazen ters ve üzücü de olabilir. Allah Teâlâ'nın her işinde olduğu gibi, bunda da pek çok hikmetler vardır. Bu hikmetlerden birisi kulun iman ve ihlâsını denemektir. Çünkü şuurlu ve köklü bir iman ve ihlâs sahibi olmayan bir kul, yaptığıının karşılığını bu dünyada görmeyince, amelden soğur ve ondan vazgeçer. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kimi insanlar, Allah'a kararsız ve istikrarsız bir şekilde iman ve ibadet ederler. Onun için, eğer yaptıklarının karşılığını dünyada bulurlarsa devam ederler. Bunu bulamazlarsa, geri dönerler. Bu kimseler dünyada da âhirette de hüsrana uğrarlar. Bunların hüsrânı açık bir hüsrandır." (Hac, 11)

Hikmetlerden birisi de yapılmış olan hatalara dikkat çekmektir. Onun için, iyiliğinin karşılığında iyi bir sonuç görmeyince, bunun suçunu iyilik yapmaya yükleyip ondan vazgeçmek yerine, "Bunun neresinde hata yaptım ki, iyi sonuç vermedi?" diyerek bu hatanın tespitine çalışmak lâzımdır. Çünkü bu hata giderilmediği takdirde, söz konusu iyiliğin ve amelin ahiretteki sevabı da yanabilir.

6)-Ucup, ucup, amelini mükemmel me kusursuz zannedip onunla kabarıp şişmektir. Ucubu gidermek için Allah Teâlâ'ya şöyle yakarılmıştır:

"Ey herkesin ve her varlığın ibadet ettiği Rab! Sana lâayık olacak şekilde ibadet edemedik. Ey herkesin ve her varlığın tanıdığı Rab! Seni lâayık olduğun şekilde tanıyamadık. Ey herkesin ve her varlığın şükrettiği Rab! Sana lâayık olacak bir tarza şükre edemedik."³²⁵

(Ucubu gidermenin bir yolu da kendisinden daha çok ibadet eden, daha çok iyilik yapan ve daha çok şükreden kimseleri göz önünde tutmak ve mümkünse, onlarla oturup kalkmaktır. Bu tembelliği de gideren teşvik edici bir yöntemdir. Bundan dolayı, Allah teâlâ Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Takva sahibi olun ve sadıklarla beraber bulunun." (Tevbe, 119) Sadıklar, Allah Teâlâ'ya karşı doğru, dürüst ve samimî olanlardır.)

7)-Küçümsemek. Küçümsemek, amelin yapılmasını engeller. Onun için bu da bir şeytan tuzağıdır. Bu sebeple, şartların el verdiği hiçbir ibadet, sâlih amel ve iyiliği küçümsemekten yapmaya çalışmak lâzımdır. Çünkü **"Allah teâlâ, Bir kimseden ancak onun gücü nispetinde itaat ve hizmeti ister."** (Bakara, 286) Bu itibarla, bir insan için en büyük amel, kendi gücünü kullanıp yaptığı ameldir. Objektif değeri ne olursa olsun, bu amel o kişi için Allah teâlâ nazarında büyük bir ameldir. Kaldı ki, amel maddî ağırlığıyla değil, niyet ve ihlâsın derecesiyle büyür. Bundan dolayı, "Bir dirhem ihlâslı amel, bir okka ihlâssız ve karışık amelden daha büyüktür." denilmiştir. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Yapabildiğiniz herhangi bir iyiliği küçük görüp onu yapmaktan vazgeçmeyin. Bu sebeple, bulabildiğiniz bir tek hurma olsa, onu da sadaka edin, bir keçi ayağı olsa onu da verin."

8)-Önemsememek. Herhangi bir ibadet ve hayra muvaffak olmak, Allah Teâlâ'nın bir lütfudur. Çünkü O lütfedip muvaffakiyet vermezse, bunları yapmak zorlaşır ve hatta imkân dışı olur. Bu bahsettiğimiz, genel anlamda kulun Allah Teâlâ'nın verdiği güç ve kudretle iş yapması ve hareket etmesi değildir. Salih amel ve hayır yapmak için, bunun yanında Allah Teâlâ'nın yeni bir teyid ve desteğine ihtiyaç vardır. Çünkü insan nefsi ve onu dışarıdan etkilemeye çalışan şeytan ve benzeri kötü etkenler, hayra mâni olurlar. Onun için Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın lütfu ve teyidi olmasaydı, çok az haller dışında hep şeytana (ve şer dürtülerine) uyardınız." (Nisâ Sûresi, 83. âyet)

"Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı, hüsrana uğrayanlardan olurdunuz." (Bakara Sûresi, 64. âyet)

Onun için herhangi bir amel ve hayra muvaffak olunca, Allah Teâlâ'nın vermiş olduğu teyid, tevfiğ ve desteği düşünüp kendisine şükretmek lâzımdır. Bunu yapmak ucubu da önler. Çünkü ucup, Allah Teâlâ'nın verdiği destek ve muvaffakiyeti değil, kendi zahîrî çabasını görüp onu gözünde ve gönlünde büyütmeğdir.

Allah Teâlâ'nın yardım, teyid ve nimetlerini tazim etmek, O'nun kendisini tanzim etmenin bir boyutudur. Bu yüzden, Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kim Allah'ın emir ve hükümlerini tazim ederse, bunu kalbinde O'na karşı duyduğu tazimden dolayı yapar." (Hac Sûresi, 32. âyet)

9)-İnsanların kızmasından ve azarlamasından korkmak. Kişinin yakınında olan insanlar, kötü insanlar olup ibadet, hayır ve iyilikten rahatsız olabilirler.

Böyle bir durumda bunlara aldırmamak ve onların kızmasından veya azarlamasından etkilenip doğru olanı terk etmemek lâzımdır. Allah teâlâ, Peygamberimizin ashabını takdir makamında şöyle buyurmuştur: **"Bunlara, "Düşmanlarınız aleyhinizde güç ve kuvvet**

325 - Herkes ve her varlık Allah teâlâ'ya ibadet eder. Fakat bunların ibadet şekilleri birbirinden farklıdır. Ayrıca, cansızların ve insanlar dışındaki canlıların ibadetleri fitrî ve tabiidir. İnsanların ibadeti ise iradî ve şuurîdir. Bunların Allah Teâlâ'yı tanımaları ve O'na şükretmeleri de O'na ibadet etmeleri gibidir.

toplamiş ve savaş hazırlığı yapmışlardır, onlardan korkun” denildiği zaman, imanları artar ve "Allah bize yeterlidir. O en güzel vekildir." derler." (Âl-i İmrân Sûresi, 173. âyet) Ve Allah teâlâ, genel olarak sevdiği kullarını şöyle vasıflandırmıştır: **"Allah onları sever, onlar Allah'ı severler. Mü'minlere karşı mütevazî, kâfirlere karşı ise izzetlidirler. Allah yolunda çalışırlar ve dil uzatanların kınamalarından korkmazlar."** (Mâide Sûresi, 54. âyet)

Kötü insanları dinlenmemek lâzımdır. Fakat, herkes kötü olmadığına göre, kulaklarına kurşun tıkayıp, "Kim ne derse desin." havasına girmek de doğru değildir. Çünkü, iğfal ve ifsâd ayrı şey, irşâd ve nasihat ayrı şeydir. İğfâl ve ifsâdı dinlemezken, irşâd ve nasihati dinlemek lâzımdır. Bu konuda insanlar üç kısımdırlar. Bir kısmı ne iyi ne kötü hiç kimseyi dinlemezler. Bunlar ya söz anlamayan câhil ya da hakkı kabul etmeyen inatçı, kibirli ve inkârcı kimselerdir. Kurân-ı Kerim'de bunlar için şöyle denilmiştir:

"Kâfirler, çobanın bağırma ve çağırmasından başka bir şey duymayan davarlar gibidirler. Sağır, kör ve lâdırlar. Onun için de aklılarını kullanmazlar." (Bakara Sûresi, 171. âyet)

"Bunlar, uzaktan çağrılanlar gibidirler." (Fussilet Sûresi, 44. âyet)

"Bunlara ne oluyor, niye söz anlamıyorlar?" (Nisa Sûresi, 78. âyet)

"Cahillerden olma!" (En'âm Sûresi, 35. âyet)

"O inkârcılardan bazıları seni dinliyorlar. Fakat (niyetleri anlamak ve inanmak olmadığı için), kalplerine perde geçirdik ve kulaklarına da ağırlık koyduk. Bunlar, bütün âyetleri, delil ve mucizeleri görseler de inanmazlar." (En'âm Sûresi, 25. âyet)

"Onlardan bazıları sözde seni dinliyorlar. Fakat, dışarı çıkınca (hiçbir şey anlamadıkları için), "Bu biraz önce ne diyordu?" derler. Allah, bunların kalplerini mühürlemiştir. Çünkü bunlar nefis ve heveslerine uymuşlardır." (Muhammed Sûresi, 16. âyet)

Bir kısım insanlar, kötü olanları dinler, iyi olanları dinlemezler. Kurân-ı Kerim'de bunlar için şöyle buyurulmuştur:

"Onlar, yalanları dinlerler." (Mâide Sûresi, 41. âyet)

"Biz, her bir peygambere cinnî ve insî şeytanlardan birtakım düşmanlar yarattık. Bunlar, birbirlerini aldatmak ve yanlış sevk etmek için, aralarında dışı süslü ve içi çürük ve bozuk olan sözleri mübadele ederler." (En'âm Sûresi, 112. âyet)

"Bunlar, birbirlerinin sapıklığını arttırıcı sözler söylerler ve bunu yapmaktan hiç geri durmazlar." (A'râf Sûresi, 202. âyet)

"Yerde haksız bir şekilde kibirlenen kimseleri ayetlerimi anlamaktan mahrum bırakırım. Onun için bunlar, âyetleri görseler (ve dinleseler) bir şey anlamaz ve iman etmezler. Bunlar doğru olan şeylere uymaz, yanlış ve sapıklık olan şeylere uyarlar. Bunlar ayetlerimizi inkâr eder ve onlardan gafil yaşarlar." (A'râf Sûresi, 146. Âyet)

Bir kısım insanlar ise iyileri dinler, kötülerini dinlemezler. Bu üçüncü kısımdan olmak lâzımdır.

Allah teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Kullarıma müjde ver. Onlar ki, sözü (ehlinden) dinlerler ve onun en iyi ve en güzel olanına uyarlar. Bunlar Allah'ın hidayet verip doğruya yönelttiği kimselerdir. Bunlar, öz akıl sahipleridir." (Zümer Sûresi, 17-18. âyet)

FASIL-16

16.PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

1-Peygamberler için Câiz Olmayan Şeyler:

Bil ki, peygamberler de insandırlar. Onlarda ne ilâh olma özelliği ne de melek olma vasfı vardır. Bu sebeple, diğer insanlarda mevcut olan beşerî haller onlarda da mevcuttur. Bu gerçeği göz ardı eden müşrikler, Peygamberimize itiraz sadedinde şöyle demişlerdir:

"Bu nasıl peygamber ki, yemek yitior ve yerde dolaşıyor?" (Furkan Sûresi, 7. âyet)

Allah teâlâ da onlara şöyle cevap vermiştir:

"De ki: Ben Rabbimin sıfatlarına sahip değilim. Ben sadece insan olan bir elçiyim." (İsrâ Sûresi, 93. âyet)

Durum bu olduğu için, peygamberlerde insan üstü haller aramamak lâzımdır. Onların davalarında doğru olduklarını ve hakikaten Allah Teâlâ'nın elçileri olduklarını gösteren ve ispat eden mucizeler de onların kendi fiil ve icatları değil, Allah Teâlâ'nın fiili ve icâdıdır. Bunlara **"mucize"** denilmesinin sebebi de budur. Çünkü "mucize", insanların yapmaktan ve ortaya koymaktan kesin olarak âciz oldukları harika şey demektir.³²⁶

Ancak, peygamberler gerek özel yaratılışları sebebiyle ve gerekse aldıkları vahiy ve ilâhî terbiye ve eğitim yüzünden diğer insanlara göre çok daha olgun kimselerdir. Bu sebeple, onlarda diğer görülen beşerî zaafılar hemen hemen hiç mevcut değildir. Hemen hemen dememizin sebebi ise peygamberlerin küçük günah işlemelerinin câiz olup olmadığı konusunda ihtilâf bulunmasıdır! Bazı âlimler, bunun câiz olduğunu, bazıları da câiz olmadığını söylemişlerdir. Bunun câiz olduğunu söyleyenler, peygamberlerin de beşer ve insan olduklarını ve beşerî özelliklerden tamamıyla soyutlanmadıklarını göz önünde tutmuşlar; câiz olmadığını söyleyenler ise, onların din öncüsü ve rehberi olma mevkiinde olduklarını, bu sebeple, onlardan oluşan ufak tefek sapmaların arkalarındaki kitlede büyük sapmalara yol açacağını, bunun da onların sapmaları önlemek yönündeki vazife ve misyonlarıyla ters düştüğünü ileri sürmüşlerdir. Bu ikinci gruptan olan Kadi İyâd rahimehüllah eş-Şifâ kitabında şöyle demiştir:

"Bil ki, peygamberlerin küçük günah işlemelerinin câiz olduğunu söyleyenler, bu görüşlerini bazı âyet ve rivayetlerden anladıkları manalara dayandırmışlardır. Ancak bunların anladıkları bu manalar, herkes tarafından anlaşılan ve kabul edilen manalar değildir. Çünkü bazı âlimler, bu mânaları yanlış bulmuşlardır. Konu bu yüzden tartışmalı hale gelince, peygamberlerin büyük mertebe ve mevkiilerini düşünerek, onların bütün günahlardan masûm oldukları görüşünü tercih etmek ve bu mübârek ve yüksek himmetli zatların küçük günah işlemelerinin de câiz olmadığını söylemek lâzımdır."

(Burada şunu belirtmek gerekir ki, peygamberlerin küçük günah işlemelerinin câiz olduğunu söyleyen âlimler de onların fiilen bu türlü bir günah işlediklerini söylemek istememişlerdir. Demek istedikleri, bunun prensip olarak câiz ve mümkün olmasıdır. Fakat prensip olarak câiz ve mümkün olan her şeyin mutlaka fiil halinde gerçekleşmesi gerekli değildir. Durum bu

³²⁶ Bir kimsenin yapıp başardığı nâdir ve dikkat çekici bir işe mucize demek hem dil hem de din yönünden yanlıştır. Dil yönünden yanlış olmasının sebebi, o işin benzerlerinin başka kimseler tarafından yapılmasının da mümkün olmasıdır. Din yönünden yanlış olmasının sebebi ise, mucizenin yalnızca peygamberlerin elinde ortaya çıkan ve onların hak peygamber olduklarını ispat eden harika şey olmasıdır. Fakat dine, İslama karşı saygısızlığını göstermek için, dili de yanlış kullanmayı göze alan nasipsizler, olur olmaz işler için yaratma ve mucize kelimelerini kullanırlar. Halbuki, bu iki kelime de Allah teâlâ'ya mahsus olan fiillerin isimleridir.

olunca, bu mevzuda yapılan ihtilâf lafzî bir ihtilâftan ibarettir. Çünkü peygamberlerde kasıtlı olarak yapılan küçük günahlar da tespit edilmemiştir.)

Bil ki, peygamberler ve özellikle hepsinin her yönden en büyüğü, üstünü ve efdali olan Peygamberimiz, şeytanın tasallutundan (musallat olmasından) korunmuşlardır. Bu sebeple, şeytan onların kalplerine kötü fikir ve kötü his sokamaz. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Herkesin şeytanı vardır. Benim de şeytanım vardır. Fakat benim şeytanım müslüman olduğu için, bana yalnız iyi ve doğru olan şeyleri telkin eder."

Peygamberler ve özellikle bizim Peygamberimiz, Allah Teâlâ'nın zatı ve sıfatları hakkında yanlış ve eksik bilgi taşımaktan ve bu türlü bir bilgi yanlışlığı ve eksikliği yüzünden yanlış söz söylemekten, yanlış ibadet etmekten ve yanlış tebliğ yapmaktan da korunmuşlardır.

Bunlar, Allah Teâlâ'dan aldıkları din ve şeriatı herhangi bir şekilde muhalefet etmekten ve onlarla ters düşmekten de korunmuşlardır.

Bunlar, yalan söylemekten, verdikleri sözü yerine getirmemekten ve herhangi bir günahı işlemekten de korunmuşlardır. Bazı âlimlere göre, küçük günah işlemeleri prensipte câiz olsa bile, bunlar fiilen bu türlü günahları işlemekten ve hatta daha ehven olan mekruh şeyleri yapmaktan da korunmuşlardır.

Peygamberler, ibadet olmayan mübâh ve helâl şeylerden bir kısmını beşer olmaları sebebiyle, bir kısmını da sadece onların dindeki hükümlerini fiil yoluyla açıklamak maksadıyla işlemişlerdir.

Peygamberler râzı olmak, kızmak, ciddî olmak, şaka yapmak, sıhhatli veya hasta olmak gibi genelde insanları farklı davranışlara iten değişik hallerde bile hak, doğru ve adâletten ayrılmaktan korunmuşlardır.

Bütün bu hususlarda ittifak ve görüş birliği eden âlimler, peygamberlerin ve en başta da bizim Peygamberimizin vahiy almak, onu tebliğ etmek, şerh ve yorumunu yapmak hususunda hata ve yanlış yapmalarının, vahyi unutmalarının, gaflet ve umursamazlık göstermelerinin muhâl olduğunu söylemekte de icmâ ve söz birliği etmişlerdir. Ancak bir vahyi tatbik ederken, örneğin namaz kılarken sehiv yapmaları câizdir. Bu durumda da ya kendileri sehvi fark edip onu düzeltirler veya yeni bir vahiy ile bu konuda uyarılırlar. Nitekim, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm bir iki sefer namaz kılarken sehiv yapmış ve dört rekât tamamlaması gerektiği halde ikinci rekâtte selâm vermiştir. Bu sehivler de ümmet için **"teşri"** durumundadırlar. Çünkü kendileri sehiv yaptıkları zaman nasıl davranmaları gerektiği bu yolla bildirilmiştir. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Ben unutmuyorum. Size unutkanlığın hükmünü açıklamak için bana unutturuluyor."

Peygamberler ve bizim Peygamberimiz, vahyi ve ümmeti ilgilendirmeyen kendi özel ve beşerî hallerinde, diğer insanlar gibi, bazı şeyleri unutabilirler, bazı şeyler akıllarına takılabilir, bazı işlerde sehiv ve yanlışlık yapabilirler. Onlar da hastalanabilir, acı ve ağrı çekebilirler. Peygamberlerin sehiv ve yanlışlığı nadir, fakat hastalık, ağrı ve musibetleri çok olmuştur. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Bize (peygamberlere) verilen musibet, hastalık ve ağrılar normal olanların iki katıdır."

2-Peygamberimiz İçin Vâcip Olan Şeyler:

Bil ki, Peygamberimiz dinin çoğu hükümlerinde diğer müminlerle aynı durumdadır. Bu sebeple, onlara farz olan şeyler kendisi için de farz, onlara haram olan şeyler kendisi için de haramdır. Ancak, peygamber olması hasebiyle diğer müminlerden farklı bir pozisyona sahiptir. Bu sebeple, bazı şeyler diğer mü'minler için farz değilken, ona farzdırlar. Bazı şeyler de

diğerler için haram olmadığı halde, ona haramdırlar. Onun şahsına özel olarak farz olan şeyler şunlardır:

1- Teheccüd (gece) namazı kılmak. Kurân-ı Kerim'de ona hitap edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Ey örtüye bürünen! Azı hariç, geceyi ibadetle geçir..." (Müzzemmil Sûresi, 1. âyet) Kurân-ı Kerim'in emri farz olmayı ifade ettiği için, gece namazı Peygamberimiz için farz olmuştur. Bu namaz diğer mü'minler için sünnettir.

2- Vitr namazı kılmak. Peygamberimize farz olan bu namaz, diğer mü'minler için Şâfi mezhebine göre sünnet, Hanefî mezhebine göre vâciptir.

3-Duhâ (kuşluk) namazı kılmak. Sabah ile öğle vakitleri arasındaki vakitte iki, dört, altı veya sekiz rekât olarak kılman bu namaz, diğer mü'minler için sünnettir. Bazı müfessirler göre, Ved-Duhâ suresinin başındaki, "Duhâ'ya yemin ederim." âyeti bu namaza işaret etmiştir.

4- Kurban kesmek. Kurân-ı Kerim'de Peygamberimize hitap edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes." (Kevser Sûresi, 2. âyet) Kurban kesmek, diğer mü'minler için, Şâfi mezhebine göre sünnet, Hanefî mezhebine göre ise vâciptir.³²⁷

5- Devlet ve yönetim işlerini ashabıyla müşavere etmek ve danışmak. Kurân-ı Kerim'de ona hitap edilerek şöyle buyurulmuştur:

"İşlerde onlarla danış." (Âli İmrân Sûresi, 159. âyet) Diğer mü'minler için de şöyle buyurulmuştur:

"İşleri aralarında danışma iledir." (Âli İmrân Sûresi, 159. âyet) Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şunu söylemiştir:

"İstişare eden hata etmez."

(İstişarenin bu büyük önem ve faydasına rağmen, ne yazık ki, çoğu kimseler ondan yararlanma cihetine gitmiyor ve kendi kişisel görüşleriyle hareket ediyorlar. Bundan da çok zararlar doğuyor. Özellikle toplumu ilgilendiren konularda istişare etmemek, toplumun hakkına ihanet ve tecavüzdür.)

6- Hanımlarını boşanmak konusunda serbest bırakmak. Kurân-ı Kerim'de ona şu talimat verilmiştir:

Ey peygamber! Hanımlarına şöyle de: "Siz eğer dünya rahatlığını ve bolluğunu istiyorsanız, gelin, size boşanma bedellerinizi verip sizi güzellikle boşarım." (Ahzâb

327- Hanefiler mezheplerinin görüşüne uyarak kurban keserler. Ancak onu bütünüyle mâna ve gayesinden saptırırlar. Çünkü kurban kesmenin mâna ve gayesi, bayram günü çevredeki fakir ve diğer yakın ve komşuları et vererek sevindirmektir. Halbuki çoğu kimseler, kurbanı kavurma yapıp yalnızca kendileri yerler. Hatta bir kısmı, bütün çevredeki komşuların gözleri önünde hayvanı kestikleri yerde kendilerine güzel bir kebab ziyafeti çekerler, ateşinin dumanını da komşu evlere gönderirler. Bu hal, ibadeti mâna ve gayesinden saptırmanın ve soyutlamanın tipik bir örneğidir. Kurban ibadeti bu suretle ciddiyetten uzaklaştırılınca, bazı ciddiyetsiz adamlar da onu daha da ciddiyetsiz hale getirmek için modern fetvalar çıkarırlar. Bunlara göre, deve kuşu, leylek ve kaz da kurban olmuştur. Bu adamların söyledikleri kuşlar, yeni yaratılmış yaratıklar değildir. Bunlar, Allah Resûlünün zamanında da ashabin zamanında da daha sonraki müctehid ve imamların zamanında da vardılar. Fakat buna rağmen, bu kuşların veya benzeri yaratıkların da kurban olabileceğini söyleyen olmamıştır. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, kurban edilecek hayvanlar ve bunların özellikleri hakkında ayrıntı ve teferruat sayılabilecek derecede geniş bilgi vermiştir. Bu durumda eğer bu kuşlar ve benzerleri de kurban olabiliyorsa, mutlaka bunu da söylerdi. Çünkü açıklamak gereken yerde susmak peygamber için câiz değildir. Şairin kesilecek hayvanın kulaklarına kadar bilgi verirken, kuşlardan da kurban olabilmesi halinde bunu sükûtle geçiştirmesi katıyen muhtemel değildir. Kaldı ki, Kur'ân-ı Kerim de kurbanın, "En'âm" türü hayvanlardan olması gerektiğini açıkça bildirmiştir. (Bkz: Hac, 27, 34) En'âm türü hayvanlar ise, yalnızca deve, siğir, koyun ve keçilerdir.

Sûresi, 28. âyet) Allah Resûlu için farz olan bu durum, evlilikte ideal olan bir durumdur. Buna göre, erkek, nikâh bağına kadına karşı bir esirlik zinciri gibi kullanmaz. Aksine, kadına istediği anda boşanma isteğinde bulunma serbestliğini tanır ve onu evliliği sürdürüp sürdürmemekte her an özgür bırakır. Kadına bu hakkı tanımak diğer mü'minler için, peygamberlerinin bir sünnetidir. Peygamberlerinin sünnetine uymak ise, gerçek mü'minler için farz gibidir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, sünnetinin önemi hakkında şöyle buyurmuştur:

"Beni seven sünnetime uyar. Sünnetime uyan beni sevmiş olur. Sünnetimi terk eden, benden değildir."³²⁸

7- Misvak kullanmak. Misvak kullanmanın öncelikli hikmeti dişleri temizlemektir. Elbise temizliğine kadar her türlü temizlik Peygamberimize emredilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"Elbiseni temizle. Pislikten uzak dur." (Müddessir Sûresi, 4-5. âyet)

8- Düşmanla savaşırken vaziyet ne olursa olsun, geri çekilmemek. Savaş taktiğinin gerektiği hallerde geri çekilmek, diğer mü'minler için câiz iken, çekilmemek ve harp sonuçlanıncaya kadar sebat etmek Peygamberimiz için farz kılınmıştır. Bu sebeple, Uhud ve Huneyn savaşlarında İslâm askerleri (ashap), bir an geri çekilmek zorunda kaldıkları halde, Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm hiç geri çekilmemiş ve bu yüzden ortada kalıp düşmanın toplu hücumuna maruz kalmıştır. Fakat buna rağmen, Allah teâlâ onu korumuştur. Nitekim Kurân-ı Kerim'de de onun korunacağı sözü verilerek şöyle buyurulmuştur:

"Allah seni insanlardan koruyacaktır." (Mâide Sûresi, 67. âyet)

9- Yanlışlık ve kötülüklere karşı elle veya dille açıkça tepki göstermek. Bu şekilde açık tepki göstermek kendisi için farz olduğu için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâmın gördüğü veya duyduğu halde, olumsuz tepki göstermediği her şeyin helâl ve mübâh olduğuna hükmedilir. Diğer müminlere de yanlışlık ve kötülüklere karşı elle veya dille tepki göstermek farzdır. Ancak, onların bu şekillerde tepki göstermeye güçleri yetmediği takdirde, kalben nefret etmek ve öğrenmekle yetinmeleri de câizdir. Onun için Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

" Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse, kalben iğrensin. Bu, imanın en zayıf halidir ve bunun ötesinde iman yoktur."

3-Peygamberimiz için Haram Olan Şeyler:

1-Yazı yazıp okumak. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, peygamberlikten önce yazı yazıp okumayı öğrenmemişti. Peygamber olduktan sonra da bu ona yasak edildi. Çünkü, onun buna ihtiyacı yoktu. Ona bilgi şifahi olarak göklerden geliyordu ve Allah teâlâ onu bizzat eğitip yetiştiriyordu? Bu ise Allah Teâlâ'nın ona büyük bir lütfuydu. Kurân-ı Kerim'de de buna işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

328- Evlilik müessesemize çok yanlış bir anlayış yerleşmiştir. Buna göre, nikâh akdi yapıldı mı, artık kadın erkeğin eşiği, eşiği, merkebi, uşağı, esiri ve mahkûmudur. Her türlü hizmeti yapacak, her türlü hakareti ve zulmü görecektir, fakat ne şikâyet edecek ne sesini çıkaracak ne de ayrılmayı aklına getirebilecektir. Başta bir hata yapıp nikâh yapıldıysa, artık kadının çekeceği vardır. Bu anlayışın İslâm diniyle bir alâkası yoktur. O tamamen yanlış oluşan bir örf ve geleneğin sonucudur. İslâm dinine göre ise, kadının kocasına karşı bir tek sorumluluğu vardır. O da kocasına ihanet etmemek ve sebepsiz yere onun cinsel tekliflerini reddetmemektir. Bu bir veya iki maddenin dışında kocanın hiçbir teklifi meşru değildir. Böyle teklifler karşısında kalan bir kadın, mahkemeye gidip boşanmasını isteyebilir.

"Allah senin üzerine kitap ve hikmeti indirdi ve bu yolla sana bilmediklerini öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lütfu büyüktür." (Nisa Sûresi, 113. âyet) Durum bu iken, onun okuyup yazmaya kalması, bu İlâhî lütuf ve inâyeti küçümsemek olurdu. Yasağın bir hikmeti budur. İkinci bir hikmeti ise, onun hakikaten Allah teâlâ tarafından vahiy aldığıının açıkça anlaşılmasıdır. Bu hikmete işaret edilerek Kurân-ı Kerim'de ona şöyle buyurulmuştur:

"Sen bundan önce ne kitap okur ne de yazı yazardın. Eğer, okur yazar olsaydın, bozguncular şüpheye düşerlerdi." Çünkü o zaman, "Muhammed, okuduğu eski kitaplardan ilham almış ve ictibas (alıntı) yapmış." derlerdi.

Yazı yazıp okumak Allah Resûlu için haram iken, diğer müminler için sünnet veya vâciptir. Bundan dolayı, Allah teâlâ kalemi yüceltmek için onunla yemin etmiş (Kalem Sûresi, 1. âyet) ve kalemle eğitimin bir lütuf ve nimet olduğunu bildirmiştir. (Alâk Sûresi, 4. âyet)

2- Şiir söylemek veya okumak. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Biz ona (peygambere) şiir öğretmedik ve şiir ona yakışmaz da." (Yasin Sûresi, 69. âyet)

Diğer müminlerin şiir söyleyip okumalarının hükmü, şiirin konusuna ve türüne göre değişir. Onun için Allah teâlâ Resûlu hem, "Şiirin bir kısmı hikmettir." buyurmuş, hem de bir kimsenin içinin kanla dolması şiirle dolmasından daha iyidir." demiştir.

3- Zekât ve sadaka almak. Zekât ve sadaka almak kendisine haram olduğu için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm aç ve muhtaç olduğu dönemlerde de bunları almamıştır. Bunun sebebi, zekât ve sadaka alan elin bunları veren elin altında olması ve alanın derenin önünde küçülmesidir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm ise herkesten daha üstün ve daha şerefli. O, beşeriyetin ziyneti, zübdesi ve ziyasıdır. "O, Ademoğullarının seyidi ve efendisidir." O, kâinatın fahri ve ictiharıdır. Bu sebeple, zekât ve sadaka almak ona yakıştırılmamıştır.

4- Dünyalık olan herhangi bir şeye gıpta duyması. Kurân-ı Kerim'de ona şu emir verilmiştir: **"Kendilerini imtihan etmek için bazı kimselere verdiğimiz geçici dünya nimetlerine imrenme. Rabbinin sana verdiği şey, daha hayırlı ve daha kalıcıdır."** (Tâha Sûresi, 132. âyet)

"Bazı kimselere verdiğimiz dünya nimetlerine gıpta etme ve o kimselerin iman etmeyişlerine de üzülme." (Hicr Sûresi, 88. âyet)

Diğer mü'minler için ise haset haramdır, fakat gıpta câizdir. Gıpta, başka kimselerin sahip oldukları helâl şeyler cinsinden şeylere sahip olmayı arzu etmek ve bunun için çalışmak veya duâ etmektir. Bunu açıklayan Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"İki kişi gıpta edilmeye değer. Bunlardan birisi çalışıp mal kazanan ve kazandığı malı Allah yolunda harcayan kimsedir. Diğeri ise, çalışıp ilim tahsil eden ve bu ilmi Allah için öğreten kimsedir."

5- Soğan, sarımsak gibi ağızda kötü koku bırakan şeyleri yemek. Diğer mü'minler için bunları yemek haram değildir. Fakat bunları yemişken, topluluğun ve özellikle namaz kılan cemaatin içine çıkmaları nehyedilmiştir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kim soğan veya sarımsak yerse, ağzı koktuğu sürece mescidimize gelmesin."

6- Yastık, koltuk, duvar gibi bir şeye yaslanmış bir halde bir şey yemek. Bu pozisyonda yemek yemek, kibirli insanların âdetidir. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm bundan menedilmiştir.

7- Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmek.

8- Cariye (köle kadın) bulundurmak.

Bu son iki maddedeki işler ümmet için haram değildir. Ancak ideâl olan, bu işlerden uzak durmaktır. Çünkü aynı dinden olmayan bir kadınla evlenmek, dinî açıdan önemli sıkıntılar doğurduğu gibi, cariye bulundurmak da bir anlamda köleliği onaylamaktır.

Diğer mü'minler için haram iken, Allah Resûlu için helâl olan şeyler de vardır. Dörtten fazla kadınla evlenmek bu şeylerdendir Allah Rasûlünün dörtten fazla kadınla evlenmesi, zındık ve münafıkların çenesini çok yormuştur. Bunlar, bu olayda zayıf bir nokta bulup peygamberi ve dolayısıyla İslamiyet'i kötülemek için çok uğraşmışlardır. Fakat, çabaları sonuç vermemiştir. Bu olay uzunca ele alınmıştır. Biz burada kısaca şunları söyleyebiliriz:

A)- Çok evlilik çok evlilik olduğu için kötü değildir. Çünkü onun bu şekilde kötü olması için bir sebep yoktur. Madem ki, evlilik meşru bir şeydir, onun bir veya birkaç kadınla olması arasında meşru olmak açısından bir fark yoktur. Onun için, değirmene saldıran Donkişot gibi, hemen kılıcını çekip çok evlilik olayına saldırmak yanlıştır.

B)-Kötü olan şey, nikâh altına alman kadınlar arasında adalet gözetmemek ya onların maddî ve manevî haklarını yerine getirmemek veya getirememektir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm ise, hanımları arasında adalet gözetmiş ve haklarını yerine getirmiştir. Normal bir insan da normal şartlarda dört kadına kadar adalet gözetebilir ve haklarını yerine getirebilir. Ancak her zaman bu iki normalliğin bir araya gelmesi kolay değildir. Çünkü kimi insanlar, adalet gözetebilecek normal bir yapıda değildirler. Kimi insanlar da adaleti gözetebilmek için gerekli olan normal şartları bulamazlar. Bu şartlardan birisi de ekonomik durumdur.

C)-Allah Rasûlünün çok evliliği dinî bir ihtiyaçtan doğmuştur. Çünkü, onun evdeki ve evlilik hayatındaki dinî tatbikatını bu hanımlar görmüş, şahit olmuş, onunla birlikte yaşamış ve başkalarına nakletmiş ve onları bilgilendirmişlerdir. Bu tatbikatlar ise büyük bir yekûn tutarlar.

D)-O bazı kadınları bunların kavim ve kabileleriyle barışmak için almıştır. Yahudilerin ve Mekke müşriklerinin ona karşı sürdürdükleri savaşlar, bu evlilikler sayesinde son bulmuştur. Bunlar küçük hadiseler değildir.

E)-Bazı sâliha kadınlar, kocaları ölünce yalnızlığa terk edilmişlerdir. O bu kadınların salâhet, hicret ve erken müslüman olmak gibi hallerini göz önüne alarak onlara sahip çıkmış ve onları sıcak bir yuvaya kavuşturmuştur. Bakın, buna dair bir misâl vereyim. Hz. Ömer'in kızı Hafsa'nın kocası şehit edilmiş ve bu sâliha kadın yalnız kalmıştı. Babası olan Hz. Ömer, kızını bu yalnızlıktan kurtarmak için, onu Hz. Ebubekire teklif etti. Olumlu cevap alamadı. Hz. Osman'a teklif etti. Olumlu cevap alamadı. Bu olumsuz cevaplar üzerine daha da kırılmış bir halde, olayı Allah resulüne arz etti. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bu büyük insanı bu keder ve sıkıntıda bırakmanın doğru olmadığını düşünerek, kızını kendisinin alacağını söyledi.

Mekke döneminde ise, henüz dinî hükümler ve tatbikatlar çok az olduğu ve diğer sebepler de oluşmadığı için, Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm tek evlilikle yetinmiş, ya da Allah Teâlâ'nın ona emri bu şekilde olmuştur.

F)-Bu evliliklerde itirazcıların zannettikleri gibi, nefis ve şehvet mülâhazası bulunsaydı, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, çoğu güzel olmayan ve bir sürü problemi bulunan orta yaştaki dul kadınlarla değil, genç ve taze bakirelerle evlenecekti. Çünkü bunlarla evlenmesini engelleyen hiçbir engel yoktu.

Allah Resulünün Medine'de evlendiği kadınların sayısı on bir veya on ikidir. Fiilen bir arada tuttuğu kadınların sayısı ise dokuzdur.)

4-Peygamberimizin Diğer Bazı Özellikleri:

Bu özellikleri de şöyle özetlemek mümkündür:

1-Uyumakla abdestinin bozulmaması. Bir hadisi şerifte şöyle buyurmuştur:

"Benim gözlerim uyur, fakat kalbim (şuurum) uyumaz."

2- Kendisinden sonra hanımlarının başkalarına haram olması. Bunu bildiren âyette şöyle buyurulmuştur:

"Onun eşleri müminlerin anneleridir." (Ahzâb Sûresi, 6. âyet)

"Allah'ın resulüne ne eziyet etmeye ne de ondan sonra hanımlarıyla evlenmeye hakkınız yoktur. Bu şeyler Allah yanında büyük günahlardır." (Ahzâb Sûresi, 53. âyet)

3- Kendisinden geriye kalan malın akrabasına miras olmaması. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Peygamberlerden kalan mal umumun malıdır. Bazı kimseler için miras değildir."

4- Ona ismiyle hitap etmenin câiz olmaması. Bu sebeple, onu çağırırken, "Ya Muhammed!" yerine, "Ya Resûlallah!" veya "Ya Nebiyallah!" demek lâzımdır. Bu ona karşı gösterilmesi farz olan edep ve saygı cümlesindendir

5- Onun yanında yüksek sesle konuşmamak. Hayatta iken, onun önünde böyle konuşmak câiz olmadığı gibi, türbesini ziyaret ederken de bu câiz değildir. Bu sebeple, orada okunan duaları da yavaşça ve edeple okumaya özen gösterilmelidir. Bu da ona karşı saygının bir ifadesidir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Sesinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin ve birbirinizle konuştuğunuz gibi yüksek sesle onunla konuşmayın. Öyle yaparsanız, farkına bile varmadan amelleriniz yanar." (Hucûrat Sûresi, 2. âyet)

Bu âyette de görüldüğü gibi, Allah teâlâ peygamberine saygı gösterilmesine önem vermiş ve onu emretmiştir. (Feth Sûresi, 9. Âyet) Bu kadarla da kalmayıp örnek olmak üzere, bu saygıyı gösteren bir taifeyi övmüş ve onu göstermeyen bir taifeyi de yermiş ve kötölemiştir. Birinciler için şöyle buyurmuştur:

"Allah Rasûlünün yanında seslerini kısıyanlar Allah'ın kalplerine takva yerleştirdiği kimselerdir. Bu kimseler için bağışlanmak ve büyük bir mükâfat vardır." (Hucûrat Sûresi, 3. âyet)

İkinciler için de şöyle buyurmuştur:

"Seni uzaktan seslice çağıranların çoğu düşünemeyen akılsız kimselerdir." (Hucûrat Sûresi, 4. âyet)

6- Sözlerinin kısa ve çok mâna taşıması. Bu özellik, hem Allah Rasûlünün gerçek sözleriyle ona nisbet edilen uydurma sözleri birbirinden ayırmak için önemli bir kriter ve ölçü, hem de onun sözlerinden çeşitli manalar ve hükümler çıkarmak için kazandırılmış bir zenginlik, genişlik ve elastikiyettir.

(Bu özellik, daha büyük çapta Kurân-ı Kerim'in sözlerinde de vardır. Onun için, bu "nazm-i çelil", ilk indiği günden bu yana yüzlerce kere tefsir edilmiştir. Bundan sonra da yüzlerce kere tefsir edilecektir. Fakat mânaları hiç bitmeyecektir.)

(Kurân bu özellik, zenginlik ve genişlikte iken, bir takım kuş kafalıları dört beş yüz sayfalık bir meâl kitabının onun yerine geçebildiğini söylemektedirler. Bunu söylemek, tıpkı bir denizin bir kovaya sığdırılabileceğini söylemek gibidir. Bunu söylemek için de Allah Teâlâ'nın insanı şaşırtması ve aklî dengesini bozması lâzımdır.)

7-Ona herhangi bir şekilde eziyet etmenin kebire (büyük günah) olması.

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın Resûluna eziyet edenlere elem verici bir azap vardır." (Tevbe Sûresi, 61. âyet)

"Allah ve Resûluna eziyet edenlere Allah dünyada da âhirette de lânet eder ve onlara aşağılayıcı azaplar hazırlar." (Ahzâb Sûresi, 57. âyet)

Allah Resulüne sövmenin, onunla alay etmenin, onun dinine, ahlâkına, sünnetine bir kusur nisbet etmenin cezası ise ölümdür.

İbnül-Münzir şöyle demiştir:

"Bil ki, âlimlerin büyük çoğunluğu, Allah Resûluna söven bir müslüman dinden çıkıp mürtedleştiği, tevbe ve pişmanlığının kabul edilmeyeceği ve öldürüleceği hususunda icmâ ve söz birliği etmişlerdir."

FASIL-17

17.ŞEYTANDAN KORUNMAK

Bil ki, şeytandan korunmak, müslüman olan herkesin en başta gelen görevi ve ödevidir. Çünkü şeytan cehennem ateşi gibidir. Ona yaklaşan tutuşur ve yanar. Allah teâlâ onun hakkında şöyle buyurmuştur:

"Kimi insanlar inatçı şeytana uyarlar. Halbuki şeytan kesin olarak, kendisine uyanları saptırıp cehennem ateşine sürükler." (Hac Sûresi, 3-4 âyet)

Şeytandan sakınmak üç şeyle olur:

- 1)-Şeytanın hilelerini aldatma türlerini ve tuzaklarını bilmek.
- 2)-Onun çağrılarını ve vesveselerini önemseyip kulak vermemek.
- 3)-Dil ve kalp ile devamlı surette Allah Teâlâ'yı zikretmek ve anmak.

Şeytanın hilelerini bilmek ise, akıl ve kalbe gelen tasavvurların (hatırların, düşüncelerin, fikirlerin) mahiyetlerini bilmeyi gerektirir. Bütün tasavvurların yaratıcısı Allah teâlâ dır. Çünkü **"O her şeyin yardımcısıdır."** (Zümer Sûresi, 62. âyet) ve **"Nefsi yaratıp tesviye eden (uygun şekil ve biçime sokan) ve kendisine iyiliği de kötülüğü de ilham eden O'dur."** (Şems Sûresi, 7-8. âyet) Ancak, bu tasavvurlar mahiyetleri itibarıyla birbirinden farklıdırlar. Bunlar şu çeşitlere ayrılırlar:

1-Allah Teâlâ'nın doğrudan doğruya zihin ve kalpte uyandırdığı tasavvurlar. Bu tasavvurların çoğu hayra davet edicidirler. Ancak bazıları, kulun karşı koyma ve direnme gücünü ölçmek için şerre davet edici de olabilir.

2-Allah Teâlâ'nın kişinin tabiat, hal ve mizacına göre onun zihin ve kalbinde uyandırdığı tasavvurlar. Bu tasavvurlar kişiye göredirler. Onun için, kendisi iyi ise bu tasavvurlar da iyiliğe davet edici tasavvurlardır. Kendisi kötü ise bunlar da kötülüğe davet edicidirler.

3-Allah Teâlâ'nın şeytanın kişiyi kışkırtması üzerine uyandırdığı tasavvurlar. Bu tasavvurlar, şeytanın sesi olup şer ve kötülüğe davet edicidirler.

4-Allah Teâlâ'nın meleğin kişiye telkin yapması üzerine yarattığı tasavvurlar. Bunlar meleğin sesi olup hayır ve iyiliğe çağırıcıdırlar.

5-Âlimler şöyle demişlerdir: İyi ve kötü tasavvurları birbirinden ayırmak istiyorsan, **onları üç terazide tart ve hallerini gör.**

Birinci terazi şeriattır. Binaenaleyh, herhangi bir tasavvuru şeriatin terazisine vurursan onun iyi veya kötü bir tasavvur olduğunu anlarsın.

İkinci terazi sâlih kimselerin siyretleri ve hâlleridir.

Buna göre, herhangi bir tasavvuru bunların siyret ve halleriyle karşılaştırırsan onun iyi veya kötü (doğru veya yanlış) olduğunu anlarsın. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Bunlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların hidâyetine (yoluna) uy." (En'âm Sûresi, 90. âyet) Allah Resûlü Aleyhissalâtü vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Ashâbım yıldızlar gibidirler. Onlardan hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz."

Üçüncü terazi nefistir. Bu sebeple, akıl ve kalbe gelen bir tasavvuru (düşünceyi, fikri) nefsin isteyip istememesi onun mahiyetini tayin eder. Çünkü nefis kötü olanı ister Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Nefis kötülüğü emreder." (Yusuf Sûresi, 53. âyet)

Bazı ihtimali ölçüler de şunlardır:

Bir tasavvur, sâlih bir amelden sonra kalp veya dimağda zuhur ederse, onun bu amelin acil bir mükâfatı olması ve yeni bir hayra davet edici olması muhtemeldir.

Bir tasavvur, bir günahın sonra ortaya çıkarsa, onun bu günahın acil bir cezası olması ve yeni bir kötülüğe davet edici olması muhtemeldir.

Bir şer tasavvuru ısrarlı ise, onun nefisten olması, tereddüt halinde ve gelip geçici ise şeytandan olması ihtimali daha kuvvetlidir. Çünkü nefis kuvvetli ve ısrarlı, şeytan ise zayıf ve ürkektir. Bu özelliklerinden dolayıdır ki, şeytandan gelen kötü bir tasavvur zikir ve istiâze ile (eûzu okuyup Allah Teâlâ'ya sığınmakla) eriyip gider; fakat nefisten gelen bir tasavvuru dağıtmak için daha yorucu çabalar gerekip hatta bazı zatlar, nefsin tasavvurlarını dağıtmak için vücutlarına işkence etmişler ve örneğin el veya parmaklarını ateşte yakmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur:

"Şeytanın hilesi zayıftır." (Nisâ Sûresi, 76. âyet)

"Şeytan seni bir şekilde dürterse, Allah'a sığın." (A'râf Sûresi, 200. âyet)

"Nefis ısrarla kötülüğü emredicidir" (Yûsuf Sûresi, 53. âyet)

Bir hayır tasavvuru bazen şeytandan da gelebilir. Çünkü şeytan az bir hayrı çok olan bir şerre düşürmek için yem ve tuzak olarak kullanır. (Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez deyimine uygun olarak, şeytan da beş koyup beş yüz almak için bazı hayırları ödün olarak verir.) Bu sebeple, bir hayır tasavvurunun Allah Teâlâ'dan mı, yoksa şeytandan mı geldiğini anlamak için kendi içini dinlemek ve nefsin ona karşı tutumunu anlamaya çalışmak lâzımdır. Buna göre eğer nefis, bu tasavvuru neşe ile karşılarsa, onu hemen ve sabırsızlıkla uygulamak için sabırsızlanırsa onun doğru ve yerinde bir tasavvur olup olmadığını anlamayı lüzumsuz bulursa ve hatta bunu engellemeye çalışırsa onun sonuç ve semeresinin ne olacağını düşünmek istemezse bu tasavvur şeytandandır. Nefsin tutumu bunun aksine ise, o zaman, tasavvur Allah teâlâ dır. Çünkü nefis şeytandan gelen tasavvuru sever, Allah Teâlâ'dan geleni ise sevmez. Ayrıca, Allah teâlâ sabır telkin eder, şeytan ise aceleciliği körükler. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Sabır Allah Teâlâ'dan, acele ise şeytandandır." Bir iş Allah teâlâ için yapılırsa, o işin doğru, uygun ve yerinde yapılması önem kazanır. Şeytan için yapılırsa, bu sıfatlar önemini yitirir. Çünkü şerrin doğru, uygun ve yerinde olmak gibi sıfatları yoktur. Bu sebeple, hakkın, hayrın ve hatta aklın yolu bir iken, batılın, şerrin, yanlışlık ve sapıklığın yolları binlercedir. Allah teâlâ için yapılan bir amelin sonuç ve akibetinin ne olacağını düşünmek lâzımdır. Çünkü, akıbeti şer olan bir amel, hayır gibi görünse de şerdir ve dolayısıyla Allah teâlâ için değildir. Şeytan için yapılan bir amelin akıbet ve sonucu düşünülmez. Çünkü düşünülse onun şer olduğu görülür ve bu amel yapılmaz.

Allah teâlâ için yapılan bir işte de neşe ve istek vardır. Fakat imandan gelen bu neşe ve istek, nefisten gelen neşe ve istekten farklı ve ayrı bir şeydir. Bu sebeple, bunda aynı zamanda

yanlış yapma korkusu ve reddedilme endişesi de vardır. Kurân-ı Kerim'de buna işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Gerçek mü'minler Rablerinden korkarlar, O'nun âyetlerine iman ederler, Rablerine ortak koşmazlar ve yaptıklarını (amel, ibadet ve hayırları) kalplerinde korku olduğu halde yaparlar. Çünkü Rablerine döneceklerini ve amellerinin O'nun tarafından inceleneceğini bilirler." (Mü'minûn Sûresi, 60. âyet)

-ŞEYTANIN YEDİ TUZAĞI

Şeytan insanın önüne yedi tane tuzak kurar. Onu bunlardan hangisine düşürürse, muradına ermiş olur. Bunlardan hiçbirine düşüremezse, o zaman da ondan vazgeçer. Bu tuzaklar şöyledir:

1)-Önce onu değişik telkinlerle ibadet etmekten menetmeye çalışır.

2)-Bunda muvaffak olmazsa, ibadeti geciktirmesine çalışır. (Bazı kimseler üstlerine gidilince, "Tamam, ibadet haktır. Elbet, günü ve zamanı gelince yaparız." derler. Bazıları da namazı son dakikaya kadar ertelerler. Şeytan bu kimseleri bu ikinci tuzağa düşürmüştür.)

3)-Bunu da başaramazsa, ibadeti acele ile ve eksik yapmaya sevk eder. Çünkü böyle bir ibadetin sevabı yoktur.

4)-Bunu da tutturamazsa, ibadete riya ve gösteriş katmasına çalışır. Çünkü riya ve gösteriş, amelin kabul edilmesini önler.

5)-Bunu da yutturmazsa ibadetinden dolayı ucup duymaya, amelini üstün görmeye ve kendine Allah yanında imtiyazlı bir kul gözüyle bakmaya iter. Bir anlamda da kibir olan bu hal, amelin reddine ve kişinin kovulmasına sebep olur.

6)-Bunu da yaptıramazsa amel ve ibadetinin (ve diğer hizmet ve çalışmalarının) karşılığını dünyada görme arzusunu uyandırır. Kişide bu arzu uyanınca, amelin kabul şartı olan ihlâsı bozulur ve yaptığı amel ve ibadet (diğer hizmet ve çalışmalar da böyledir) Allah teâlâ için olmaktan çıkar. Ve yemyeşil iken, çıkan bir fırtına ile bütün yaprak ve meyvelerini döken bir çıplak ağaca döner. .

7)-Onu bu tuzağına da düşüremezse, bu sefer, ibadete lüzum olmadığını, çünkü insanı cennete götüren şeyin ibadet değil, Allah Teâlâ'n takdiri olduğunu, bu takdir yoksa, ibadetin de bir işe yaramadığını söyler ve kişiyi sözde takdire iman etmek yoluyla saptırmaya ve ibadeti bıraktırmaya çalışır. Eğer kul, buna karşı da "Ben kulum. Bana düşen, kulluk görevini ifâ etmektir. Bunun ötesi ise, seyidimin işidir. O ne isterse onu takdir eder ve ne uygun görürse onu yapar' deyip teslimiyet gösterirse, şeytan onu terk edip hüsrân içinde uzaklaşır.³²⁹

329 Niçin ibadet etmedikleri sorulunca, "Kalbim temizdir." diyenler de şeytanın tuzağına düşmüşlerdir. Çünkü Allah teâlâ, ibadeti emrederken, "Kalbi temiz olanlar bundan muaftırlar." dememiştir. Eğer böyle bir muafiyet olsaydı, en evvel Allah Resûlunun bundan yararlanmış olması lâzımdır. Çünkü onun kalbi bütün kalplerin en temiziydi. Halbuki o herkesten daha fazla ibadet etmiştir. Kaldı ki, kalbim temizdir, diyenler bunu neye göre söylerler ve kalplerinin temizliğini ne ile ispat ederler? Hem sonra, kalp temizliği, insanı yaratıp onu türlü nimetlerle besleyen Rabbinden yüz çevirmesini ve O'na karşı nankörlük etmesini mi, yoksa O'nun huzurunda binlerce teşekkür ve minnet duygusuyla "kemberbeste-i ubudiyet" olmasını mı gerektirir?

Not: "Kemberbeste-i ubudiyet olmak", kuşağı sıkıca bağlayıp kuvvet ve ciddiyetle namaza durmaktır.

-NEFİSTEN SAKINMAK

Bil ki, nefis şeytandan da tehlikeli ve zararlı bir düşmandır. Çünkü o, insanın içindedir, içerideki düşman ise, dost zannedildiği için, dışarıdaki düşmandan daha tehlikeli ve daha zararlıdır, ikinci olarak da nefis sevilir. Bir şey sevince de ayıp ve kusurları görülmez ve düşman olduğuna hiç inanılmaz.

Durumu bu olan nefsin şer ve zararından sakınmanın yolu üç şeydir. Bu şeyler nefsin isteklerinden yüz çevirmek, ona ağır gelen ibadetleri yapmak ve onun şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınıp dua etmektir. Çünkü Allah Teâlâ'nın tevfik ve yardımı olmadan tam olarak nefisle başa çıkmak mümkün değildir. Onun için Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Nefis illâ ki, kötülüğü emreder. Fakat Rabbim merhamet ederse onu bundan vazgeçirir." (Yusuf Sûresi, 53. Âyet- **Not:** Bu sözü Yusuf Aleyhissalatu vesselâm söylemiştir. Allah teâlâ da onu tasdik ederek sözünü nakletmiştir.)

FASIL-18

18.DİL ÂFETLERİ

Bil ki, dilin yirmi kadar âfeti vardır. Bu âfetlerden maksat yanlış ve uygunsuz konuşma tarzlarıdır. Bunların hepsi birer günahırlar. Bu sebeple, dili doğru ve uygun bir şekilde kullanmaya dikkat etmek lâzımdır. Aksi takdirde, dil bir makine gibi gece gündüz günah üretir. Bu âfetler şunlardır:

1- Malayani şeyler konuşmak. Malayani şeyler, kişiyi ilgilendirmeyen ve ona ne hayır ne de şer getirmeyen şeylerdir.

2- Fuzulî şeyler konuşmak. Fuzulî şeyler, ihtiyaç miktarından fazla olan şeylerdir.

3- Bâtıl şeyler konuşmak. Bâtıl şeyler, konuşan ve dinleyen din ve ahlâkına zarar veren ve genellikle konusu günahlar ve uygunsuzluklar olan şeylerdir.

Konuşulacak bir sürü faydalı ve iyi şeyler varken, bu kötü şeyleri konuşmak akıl ve maslahata da aykırıdır. (Burada, "Bâtıl şeyleri tasvir etmek, saf zihinleri bozmaktır." sözünü de hatırlamak lâzımdır.) Bu türlü şeyleri eleştirmek de ancak onları yapan ve onlarla yakın ilişkisi bulunan kimselere karşı câizdir. Eleştirmek bahanesiyle bunları gelişigüzel bir şekilde konuşmak ve yaymak ise, bilerek veya bilmeyerek şerre hizmet etmek ve onu yaymaktır.³³⁰

Tarihte geçmiş bazı vakaları yeni şeylermiş gibi ele almak ve onlara karşı kendini hakem ve hâkim mevkiinde görüp lehte ve aleyhte hükümler vermek doğru değildir. Onun için Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Öncekiler gelip geçmiş bir ümmettirler. Onların yaptıkları onların, sizin yaptıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorgulanmazsınız." (Bakara Sûresi, 134,141. âyetler)

330- Şerre hizmet etmeyi amaç edinen ve aynı zamanda onu kendileri için geçim aracı haline getiren bir kısım basın, en kötü şeyleri ve olayları sözde eleştirmek bahanesiyle fotoğraflayıp neşrederler. Böylece, gizli olan veya çok dar bir çevrede duyulan bir kötülüğü, fuhşu, ahlâksızlığı bütün vatan sathına yayarlar.

Allah teâlâ, bu ve benzerleri için şöyle buyurmuştur: "Mü'minler içinde hayasızlık ve fuhşun yayılmasını isteyenler için elemli azaplar vardır." (Bakara, 111; Nemi, 64; Enbiyâ, 24)

"Öncekilerden sonra gelenler şöyle duâ ederler: "Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip giden mü'min kardeşlerimizi affet ve iman eden kimselere karşı kalplerimize kin koyma. Sen merhametli ve şefkatlisin"³³¹

4-Bir gerçeği açıklarken veya haklı bir savunma yaparken gerektiğinden fazla sert konuşmak veya kırıcı sözler söylemek.

5-Mezhep ve dinî görüşlerdeki ayrıntıları asıl meseleler haline getirip onlar için hummalı ve sıtımali tartışmalar yapmak.

6-Fuhuş konuşmak. Fuhuş konuşmak, ayıp sayılan şeyleri açık isimleriyle söylemektir. Bu şeyleri kinayelerle (kapalı kelimelerle) ifade etmek edep gereğidir.

7- Sövmek.

8- Beddua etmek. Haksız olarak yapılan beddualar kabul edilmezler. Bunlar sahipleri için günah oluşturur ve bazen onların kendilerine dönerler. Bu sebeple, haksız yere bedduâ etmekten korkmak ve ondan şiddetle sakınmak lâzımdır.

9- Lânet etmek. Allah teâlâ Kurân-ı Kerim'de küfür, zulüm ve fık ehline lânet etmiştir. Bunun bazı örnekleri şöyledir:

"Allah, inkârcılara lânet etmiş ve onlar için şiddetli bir ateş hazırlamıştır." (Ahzâb Sûresi, 64. âyet)

"Onlar Allah'a verdikleri sözü bozdukları için Allah onlara lânet etti ve kalplerini katılaştırdı." (Mâide Sûresi, 13. Âyet **Not:** İman etmek Allah teâlâ'ya itâat sözü vermektir. Bu sözü verdikten sonra itâatsızlık yoluna sapanlar, O'nun tarafından lânetlenirler. Kalpleri de katılaştırılır. Çoğu insanların bu kadar katı kalpli hale gelmeleri, lânete uğramış olmalarından dolayıdır.)

"Kim bir mümini bilerek öldürürse onun cezası cehennemdir. Orada ebediyen kalıcıdır. Allah ona gazap eder, ona lânet eder ve ona büyük bir azap hazırlar." (Nisâ Sûresi, 93 âyet)

"Allah kâfirleri müminlerden üstün tutanlara lânet eder." (Nisâ Sûresi, 52. âyet)

"Allah münafık erkek ve kadınlara lânet etmiştir. Bunlara kalıcı olan bir azap vardır." (Tevbe Sûresi, 68. âyet)

331- Haşr Sûresi, âyet 10. Kurân ahlâkı ehl-i imana karşı yumuşak olmayı ve dostça davranmayı gerektirir. Daha önce gelip geçen mü'minler de eleştirmek ve teşhir etmek gibi haince yöntemlere girişmemeyi onlara dua etmeyi ve onların başlarından geçenlerden ibret ve iyi dersler almayı iktiza eder. Özellikle ashap hakkında, yukarıda meali verilen âyet istikametinde hareket etmek zorunludur. Masamda bir kitap vardır. Kitabın adı "Faslül- Hitab Fi Mevakıf-Ashâb"dır. Yazarı Şeyh Muhammed Salih Ahmed El-Garsî, ilk dönemin bazı olaylarını ve tenkide uğramış bazı şahsiyetleri ele almış ve delillere dayanarak bunların gerçek durumlarını anlatmıştır. Bu şeyhe göre, Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr Hz. Ali ile savaşmak için değil, barışmak için Basra'ya gitmişlerdir. Mervan ibni Hakem samimî bir müslüman ve hatırı sayılır bir âlimdir. Amr ibni As dürüst ve ciddî bir sahabîdir. Hakem olayında hile yaptığı yalan ve uydurmadır. Muaviye'nin Hz. Ali'ye lânet ettiği ve oğlu Hasan'ı zehirleyip öldürdüğü Şiilerin uydurmasıdır. Yezid, Hz. Hüseyin'i öldürmemiştir. Velid ibni Ukbe ve Yezid ibni Muaviye sarhoş ve ayyaş değildirler. .

Yazar şeyh, bunlar gibi, daha birçok olayı ashap devri insanlarına yakışır bir izaha kavuşturmuştur.

Fakat kalpleri müslümanlara karşı kin, nifak, fitne ve ahlâksızlıkla dolu olan kimseler, bu ve benzeri konuların kavgaları sonlandırıcı, İslâm kardeşliğini pekiştirici, hüsn-i zannı hâkim kılıcı ve su-i zannın vebalinden kurtarıcı mahiyette izah edilmelerinden rahatsız olurlar. Bu yüzden, olayları delillere dayandırıp insaf ölçüleri içinde anlatanları hoş görmezler ve onları en azından "Emevilikle" itham ederler.

"Allah ve Resulüne eziyet edenlere Allah dünyada da âhirette de lânet eder ve onlar için horlayıcı ve şeref kırıcı bir azap hazırlar." (Ahzâb Sûresi, 57. âyet)

"Yeryüzünde fitne ve kargaşa çıkaran ve insanlar arasında korunması gereken (dinî, coğrafî ve ailevî) bağları koparan kimselere Allâh lânet eder ve onları sağırlaştırıp körleştirir." (Muhammed Sûresi, 22,23. âyetler)

"Allah münafık ve müşriklere kızmış, onlara lânet etmiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır." (Feth Sûresi, 6. âyet)

"İndirdiğimiz âyetleri ve hidâyeti ketmeden (gizleyen, anlatmayan) kimselere Allah lânet eder..." (Bakara Sûresi, 159. âyet)

"Yahudiler, Allah'ın eli bağıldır (sıkıdır. O cimridir.) dediler. Bu yakışksız sözlerinden dolayı kendi elleri bağlandı ve lanetlendiler." (Mâide Sûresi, 64. Âyet **Not:** Bu âyete göre, Allah teâlâ hakkında yakışksız bir şey söyleyen O'nun tarafından lânetlenir. Bundan dolayıdır ki, ehli-sünnet âlimleri şöyle demişlerdir: Allah teâlâ hakkında gelişi güzel konuşmak câiz değildir. O, Kurân'da kendinden nasıl haber vermiş ve Resûlu O'nu nasıl anlatmışsa, O'nu o şekilde ve o sözlerle anlatmak ve bunlarla yetinmek farzdır.)

"Günahsız mü'min kadınlara iftira edenler dünyada da âhirette de lânete uğrarlar." (Nur, 23)

"Allah'a verdikleri sözü bozan (iman sözüne muhalif hareket eden), Allah'ın muhafaza edilmesini emrettiği (dinî, coğrafî, ailevî) bağları koparan ve yerde fitne ve anarşi çıkaran kimseler için lânet ve kötü akıbet vardır." (Ra'd, 25)

"Kıyamet gününde mazeret beyan etmek zalimlere fayda vermez. Onlar için lânet ve kötü akıbet vardır." (Ğâfir, 52)

"Kıyamet gününde bir melek, "Haberiniz olsun! Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir." diye çağırır." (A'râf, 44)

Yukarıdaki ayetlerde vasıf, fiil ve günahları anlatılan kimselere lânet etmek câizdir. Ancak bunu genel bir anlatımla yapmak lâzımdır. Belli bir kimseye ismiyle lânet etmenin câiz olması ise bazı şartlara bağlıdır. Bu şartlar, o kimsenin ölmüş olması, küfür üzerine öldüğü sâbit olması, ona lânet okumaktan dirilerin rahatsız olmamasıdır.

Lânet etmek, sevap kazandıran salih bir amel değildir. Allah Teâlâ'nın yukarıdaki insanlara lânet etmesi, onları uyandırmak ve hiç değilse, diğerlerini onları izlemekten vazgeçirmek gayesine matuftur. İnsanın lânet etmesi ise, duyduğu öfkesini seslendirilmesidir. Öfkeyi seslendirmek de her zaman doğru değildir. Onun için Allah teâlâ Kurân-ı Kerim'de,

"Mü'minler öfkelerini yutarlar." (Âl-i İmrân Sûresi, âyet 34.) Buyurmuştur.

10- Ahlâk bozucu, kötülüğe teşvik edici, düşmanlığı tahrik edici şiir türlerini söylemek ve okumak.

11- Şaka yapmak. Şaka yapmak bütünüyle yasaklanmamıştır. Ancak onun ölçüsünü kaçırmamak, içine yalan, eziyet ve gaflet katmamak lâzımdır.

12- Alay etmek. Alay etmek, hedef insanı tahkir ve tezyif ettiği, kalbini kırdığı için bütünüyle haramdır.

13- Sırları açıklamak. Sahipleri tarafından gizlenmesi istenen sözleri ve diğer fiil ve halleri açıklamak haramdır. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam şöyle buyurmuştur:

"Sır da bir emanettir. Onun için, emanetleri koruduğunuz gibi, sırları da koruyun."

14- Yalan söylemek.

15- Bile bile yalan vaatte bulunmak. Bundan maksat, yerine getirmeyeceğini veya getiremeyebileceğini bildiği halde, söz vermektir.

16- Yalan yere yemin etmek.

17- Yalan şahitlikte bulunmak. Bu yalan türlerinin hepsi haramdır. **Günahı en büyük olanı ise, yalan şahitliktir.** Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm, her türlü yalancılığın münafıklık alâmeti olduğunu bildirmiştir. Ancak hak ve hukuk olayının söz konusu olmadığı, saptırmak ve yanlış yola sevk etmek gibi olumsuzlukların olmadığı bir yerde, doğru konuşmak boşu boşuna kalp kırıcı ve huzur bozucu ise, yalan söylemek câizdir. Bu sebeple, sevmediği bir kimseye, kalbini hoş tutmak veya gereksiz bir kırgınlığa yol açmamak için, "Seni seviyorum." demek günah sayılmamıştır. Eşlerin birbirlerine bu türlü iltifatlarda bulunması da böyledir.

18- Gıybet etmek. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam şöyle buyurmuştur:

"Gıybet, din kardeşinde bulunan bir kusuru onun gıyabında söylemektir."

"Gıybet, ateşin kuru otu yaktığı gibi, gıybet edenin sevaplarını yakar." Allah teâlâ da Kur'ân-ı Kerim'de, "birbirinizi gıybet etmeyin." (Hucurât Sûresi, 12. âyet) Buyurmuştur.

19- İftira etmek. İftira etmek, gıybetten de daha büyük bir günahdır. İftira, masum kadınları zina etmekle itham etmek şeklinde ise, cezası seksen sopadır. (Nûr Sûresi, 4. âyet) Başka türlü iftiraların cezasını da hâkim takdir eder.

Halk kesimi kıskançlık, çekememezlik, kırgınlık, hoş vakit geçirmek gibi sebeplerle gıybet ederler. Ulema ve meşâyih gibi üst kesim ise, sözde din hamiyeti ve dini savunmak niyetiyle gıybet ederler. Fakat bunlar da bu yolla şeytanın oyununa gelirler. Çünkü gıybet etmenin din hamiyeti ve dini savunmakla bir alâkası yoktur. Bu sebeple, bu zatlardaki gıybet de sonuçta şeytanî ve nefsanî sebeplere dayanır.

İş güç dışında insanlarla ihtilât etmeyi, onlarla buluşup bir araya gelmeyi sevimli ve zevkli hale getiren dilin bu afetleridir. Bu sebeple, bu afetlerdeki günahları düşünerek dilini onları söylemekten, kulaklarını da dinlemekten koruyan bir kimse, ihtilâtı da sevimsiz ve sıkıcı bulur. Bu kimse, yalnız kalmayı, uzleti ve Rabbiyle ünsiyet etmeyi insanlarla buluşmaya ve bir araya gelmeye tercih eder

Gerçek müslüman lâf üreten değil, iş üretendir. O çok iş yapar ve az konuşur. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam şöyle buyurmuştur:

*"Bir kavim ameli terk ederse, Allah teâlâ onları konuşmakla meşgul eder."*³³²

20- Nemîme, yeni dille koğuculuk. Nemime veya koğuculuk, fitne ve fesat çıkarmak maksadıyla insanlar arasında söz götürüp getirmektir. Allah teâlâ, koğuculuk yapanlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Yerde fitne ve fesat çıkarmak için çalışanlar için lânet ve kötü akıbet vardır." (Râd, 25)

332- Dünyanın en çok konuşan kavimlerinden birisi de araplardır. Bunlar, bir konu üzerinde uzun uzun konuşabilirler. Fakat, amelleri olmadığı için, bugünkü haldedirler. Bu demektir ki, yalnız konuşmak sorunları çözmez. Biz de öyle değil miyiz?

Hangimizin ağzı açılrsa, tonlarca lâf edebiliriz. Fakat, iş amel aşamasına gelince, toz ve buhar olur, yok oluruz. Ben aşağı yukarı hepimizde bulunan bu büyük zaaf ve hatayı gördüğüm için, emekli olduktan sonra cemaatlerin karşısına çıkıp hiç konuşmadım. Amelsiz konuşmaya ve amelsiz dinlemeye karşı bende büyük bir iğrenme, nefret ve rahatsızlık oluşmuştur. Bu rahatsızlık, sekiz seneden beri dilimi kelepçelemiştir.

"Onlar yerde fitne çıkarmak için çalışırlar. Allah fitne çıkaranları sevmez." (Mâide Sûresi, 64. Âyet Not: Fitne toplum içinde kavga ve kargaşa çıkarmaktır. Fitne İslâm adına da çıkarılsa fitnedir ve Allah Teâlâ'nın lânet ve azabını muciptir.)

"Mü'minler arasında kötülüğün (herhangi bir kötülüğün) yayılmasını isteyenler için dünyada da âhirette de azap vardır." (Nûr Sûresi, 19. âyet)

Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam da şöyle buyurmuştur:

"İnsanların en şerlisi, dost ve ahababı birbirinden koparan ve suçsuzlar için suç ve kusur arayan kimselerdir."

Mal, can ve namusa karşı düzenlenen su-i kastları önceden haber vermek ise nemîme değildir. Aksine, müslümanın müslüman kardeşi üzerindeki haklarındandır. Bu sebeple, böyle bir durumda konuşmak değil, bildiğini gizlemek ve sükût etmek günahtır.

Bil ki, müslümanlar hakkında kötü söz söylemek gibi, kötü zanda bulunmak da haramdır. Kötü zan iki unsurdan oluşur. Bunlar zan olmak ve kötü olmaktır. Zan ilim olmayan, delil ve ispata dayanmayan varsayım demektir. Allah teâlâ varsayımlarla değil, delillerle hareket etmeyi emretmiş ve üç yerde şöyle buyurmuştur:

"Haklı iseniz, delilinizi getirin" (Bakara, 111; Nemi, 64; Enbiyâ, 24) Varsayım da iki türlüdür. Bunlardan biri iyiliği var saymak, diğeri de kötülüğü var saymaktır. Müslümanlar hakkında kötülüğü varsaymak haramdır. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! birbiriniz hakkında kötü varsayımlar yapmayın (kötü zanda bulunmayın.) Çünkü, bazı varsayımlar ve zanlar yanlış ve günahtırlar." (Hucurât Sûresi, 12. âyet) ancak bazı hallerde ihtiyatlı olmak ve iyiliği de var saymamak câizdir.

Yukarıda geçen bütün günah çeşitlerinde kötölemek vardır. Metih ise kötölemek değildir. Fakat bunun gerçek dışı ve ölçüsüz olanında da kötülük vardır. Çünkü bu her şeyden önce yalandır. Yalan ise haramdır. Gerçek dışı metih ve övmeler, aynı zamanda aldatıcıdır. Aldatmak da haramdır. Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Bizi aldatan bir kimse bizden değildir."³³³

Gerçek dışı ve abartılı övmelerde bunlarla birlikte dört âfet vardır:

1)-Yalan söylemek.

2)-Riyâ ve gösteriş yapmak. Bu hal, münafıklık derecesine kadar gidebilir. Çünkü, gerçek dışı ve abartarak öven bir kimse, kendisinin de inanmadığı bir şeyi söyler. Bu ise münafıklıktır.

3)-Allah Teâlâ'nın bir türlü bildiği bir kimseyi başka türlü göstermeye çalışmak. Bu âfet, iyi olan bir kimseyi kötölemekte de söz konusudur.

4)-Zalim ve fâsıklar kötülükte ısrarcı olmaya sevk etmek. Çünkü övüldüklerini gören bu kimseler, yaptıkları kötülüklerden korkmak, utanmak, vazgeçme ihtiyacını duymak gibi hisler taşımazlar. Herkesi kör ve âlemi sağır gören bu gözü dönmüşler, kötülüklerini gönül rahatlığıyla sürdürmeye devam ederler. Gerçeği ifade eden ve teşvik edici mahiyette olan övgüler ise meşrudur. Onun için Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm, Hz. Ebubekir'i överek, **"Ebubekir'in imanı bütün âlemin imanıla tartılsa, hepsinden ağır gelir."**³³⁴ buyurmuş, Hz. Ömeri överek de **"Ben peygamber seçilmeseydim Ömer seçilirdi."** buyurmuştur. Kendisini tanıtmak, irşâd etmek, bir hayra vesile olmak gibi meşru bir niyete binaen kişinin kendi

³³³ Haksız, yersiz ve ölçüsüz övmelerin sebep oldukları aldanmanın ve zararın haddi, hesabı yoktur.

³³⁴ Bu sözün mânası, Hz. Ebubekirin imanı herkesin imanından daha fazladır demektir. Onun imam bütün âlemin imanının toplamından daha büyüktür, demek değildir.

kendisini övmesi de câizdir. Bu sebeple, Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Ben peygamberken Âdem henüz çamurdu. Ben Âdem zürriyetinin efendisiyim. Ben kıyamet güründe büyük şefaatin sahibiyim. Âdem ve diğer peygamberler benim bayrağım altında toplanırlar." Hz. Yusuf da Mısır kralının güvenini kazanmak için, **"Beni hazine bakanı yap. Ben, onu korurum ve tasarrufu da bilirim."** (Yûsuf, 55) demiştir.

Kişinin aklının ermediği dinî konuları sorması ve seviyeleri sınırlı olan kimselere dinin derin meselelerini açıklamaya çalışmak da dil afetlerindendir. Çünkü bu iki halde de sonuç, kafaların karışması, hak ile batılın birbirine bulaşması, şüphe ve belirsizliğin artmasıdır. Onun için Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselam şöyle buyurmuştur:

"insanlarla onların seviyelerine göre konuşun.",

*"İnsanlara anlayamadıkları şeyleri anlatırsanız, onları bozarsınız."*³³⁵

FASIL-19

19.MİDEYİ KORUMAK

Mideyi korumak önemli görevlerdendir. Çünkü mide, vücudun kazanıdır. Hayır ve şer enerjisi ve gücü mideden vücuda yayılır. Onun için, Allah Teâlâ'ya ibadet ve kulluk etmek istiyorsan, mideni haramdan, şüpheli gıdadan ve fuzulî (gereksiz ve ihtiyaçtan fazla olan) helâlden koru. Bunu yaparsan ibadet etmeye muvaffak olur ve cehennem ateşinden korunursun.

İbadet etmeye muvaffak olman şundandır ki, Allah teâlâ, kendi ibadetine ancak temiz olanları muvaffak eder. Temiz olmak ise, mide temizliğiyle başlar ve kalp temizliğiyle tamamlanır. Bilmez misin, Allah teâlâ, cünüp ve abdestsiz olan bir kimseyi ibadet etmekten (ve özellikle namaz kılmaktan) menetmiştir.

Halbuki, cünüplük ve abdestsizlik haram şeyler de değildirler. O, buna rağmen bunu yaparken, mide ve vücudunda haram bulunan bir kimseye ibadet etme izni ve muvaffakiyeti verir mi? Bunu anlamak istersen, haramla beslenenlere bak. Bunlar ya hiç ibadet etmezler ya da onu münafıklar gibi, gönülsüz, isteksiz ve eksik bir şekilde yaparlar.

Kurân-ı Kerim'de bunlar hakkında şöyle buyurulmuştur:

"Onlar namazı Üşenerek kılarlar." (Nisâ Sûresi, 142. âyet)

"Onlar namaza gönülsüz ve neşesiz bir şekilde gelirler." (Tevbe Sûresi, 54. âyet)

335 Allah Resûlünün bu açık uyarı ve ikazına rağmen, birtakım sûfiler kafaları karıştıran üsluplarla dini anlatmaya ve Allah teâlâ'dan bahsetmeye heves etmişlerdir. Onların bu hevesi İslâm toplumuna bir fitne halinde yansımış ve müslümanları onları destekleyenler ve karşı çıkanlar olmak üzere birbirine kırgın veya düşman hizipler ve fırkalar haline getirmiştir. Bu tefrika ve ayrılığın vebali ise mahzen bu sûfilerin boynundadır.

"Bu namaz kılanlara azap vardır. Çünkü onlar, namazlarında sehv yaparlar."³³⁶ (Mâun Sûresi, 4,5. âyetler)

Cehennem ateşinden korunman ise şundandır ki, insanı cehennemde yanmaya müstahak hale getiren şeylerin başında, vücudun haramlarla beslenmesidir. Çünkü Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Hangi ceset haramdan oluşursa, ona cehennem ateşi yaraşır."

"Haramdan beslenen bir ceset cennete girmez."

"Kim helâl olmayan bir yoldan mal kazanır veya helâl olmayan bir yolda mal sarf ederse, Allah teâlâ onu zillet yurduna (cehenneme) atar."

"Malı haram yoldan kazanan bir kimse, buna sevinmesin. Çünkü bu haram malı sadaka verse, kabul edilmez, yanında bıraksa, kendisi için cehennem ateşi olur."

"Bir zaman gelecek ki, insanlar kazançlarının helâlden veya haramdan olduğuna aldırmayacaktır. Bu insanların duaları da kabul edilmeyecektir."

"Helâlden ye, duan kabul olunsun."³³⁷

Haram ve şüpheli olan gıdaların ve diğer şeylerin hükmüne gelince, bunların haram olanlarından sakınmak farz, şüpheli olanlarından sakınmak ise verâ ve takvadır. Şüpheli şey, helâl ve haram olma ihtimali eşit (elliye elli) olan şeydir. Haram ve şüpheli olanların yanında bir de durumu bütünüyle belirsiz olan şeyler vardır. Şeriatin hükmüne göre bu şeyler mübahtır. Fakat vara' ve takva hükmüne göre, bunların durumunu açıklığa kavuşturmak lâzımdır.

Eğer desen ki, takva şeriaten ayrı bir şey midir?

Ben de derim ki, hayır! Takva da şeriattendir. Ancak bu şeylerde şeriatin iki hükmü vardır. Bunlar dan birisi cevaz hükmü, diğeri de efdaliyet (üstünlük) ve ihtiyat hükmüdür. Biz onun cevaz hükmüne kısaca şeriat deriz. Efdaliyet ve ihtiyât hükmüne de takva ismini veririz.

Helal de üç kısımdır. Bir kısmı, harama vesile ve vasıta kılınan helâllerdir. Zina yapmak için yemek yemek, bir müslümanı aldatmak için takke giymek bunun misallerindendir. Bu kısım helâller, sonuçları sebebiyle haramlaşırlar.

Bir kısmı, yalnızca zevk ve lezzet için tüketilen helâllerdir. Bu kısım helâller sorguya tâbidirler. Onun için, kıyamet gününde sakıntıya sebep olurlar.

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sonra o gün nimetlerden sorgulanacaksınız." (Tekâsür Sûresi, 8. âyet)

Bir kısmı da ibadet vazifesini ifâ etmek için kullanılan helâllerdir. Bu kısım helâllerin hesabı da yoktur. Aksine, bunlar sonuçları sebebiyle sevap kazandırırılar.

336- Mâun Sûresi, 4,5. âyetler

Not: Namazda sehv yapmak üç şekilde tefsir edilmiştir.

1-Namazı unutmak ve terk etmek;

2-Namazı edep ve usulüne göre kılmamak, eksik kılmak;

3-Vücuduyla namazda iken kalp ve aklıyla dışarda olmak, namazı önemsememek.

337- Bu hadisler, et-Terğib'in 2. nci cildinden alınmıştır.

FASIL-20

20.KİŞİNİN MUÂHAZE EDİLDİĞİ VE EDİLMEDİĞİ KALP HALLERİ

Bil ki, bir fiil uzuvlarla hariçte işlenmeden önce, kalpte onunla ilgili olarak dört hal oluşur bu hallerden,

Birincisi, uyanma halidir. Bununla kalp, o fiile uyanır, onu hisseder ve hatırlar. Bu hal, muâhazeye tâbi değildir çünkü bu, kişinin iradesi dışında oluşur.

İkincisi, meyletmek halidir. Kalp fiile uyandıktan sonra, ona karşı meyil, heyecan ve istek duyar. Bu hal de irade dışıdır ve muâhazeye tâbi değildir. Bu sebeple, Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ, ümmetim için nefislerinin uyanıp meyletmesini affetmiştir."

Üçüncüsü, fiilin yapılmasının uygun olduğu hususunda fikir belirmesi halidir. Bu fikir bazen kendiliğinden oluşur, bazen de kişi tarafından oluşturulur.

Bu hal, birinci durumda muâhazeye tâbi değildir, fakat ikinci durumda muâhazeye tâbidir.

Dördüncüsü, fiili işlemeye karar verme halidir.

Karar vermek irade ile oluşturulduğu için bu hal muâhazeye tâbidir. Karar verdiği halde kişi fiili işlemezse, bunun sebebine bakılır. Eğer sebep, Allah teâlâ korkusu ve pişmanlık duygusu ise, ilk günah silinir ve yerine bir sevap yazılır. Çünkü Allah teâlâ korkusu ve pişmanlık duygusu sâlih amellerdendir. Kurân-ı Kerim'de bu olaya işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Allah, onların günahlarını sevaplara tebdil eder." fakat eğer sebep; yapamamak veya bir engele takılmaksa, o takdirde karar vermenin günahı yazılır. Bundan dolayı Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"İki müslüman birbirini öldürmek için, kılıçlarıyla karşılaştıkları zaman, öldüren de öldürülen de cehennemliktirler."³³⁸ Hadisin metninde de anlatıldığı gibi, öldürülenin de cehennemlik olması, din kardeşini öldürmeyi kararlaştırmış olmasından dolayıdır. Öldürmeye fiilen muvaffak olmaması onu vebalden kurtarmaz. (Bu hadis-i şerifin mânasını doğru anlamak için, şu izahı da eklemek lâzımdır. Burada söz konusu olan, iki tarafın da haksız olduğu bir savaş ve dövüştür. Böyle bir savaş ve dövüş iki taraf açısından da haksız olduğu için, ona teşebbüs ederler de haksız olur ve haksızlıklarından sorumlu hale gelirler. Fakat taraflardan birisi haklı ve özellikle savunma durumunda ise, onun için sorumluluk yoktur. Çünkü Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur: **"Malını, namusunu ve dinini savunurken öldürülen kimseler şehittirler."**³³⁹

338 Buhârî

339 Kütüb-i sitte ve Ahmed

FASIL-21

21.ALLAH TEÂLÂ'NIN HAKLARI VE TAKVANIN ÇEŞİTLERİ

Bil ki, Allah Teâlâ'nın yerine getirilmesi gereken hakları topluca iki şeydir. Bunlardan birisi **fiil**, diğeri de **terktir**. **Fiil**, vâcip ve mendup (sünnet) olan işleri yapmaktır. **Terk** ise, haram ve mekruh olanları bırakmaktır. Bu ikisine birlikte "**takva**" denir. Çünkü takva, sakınmak ve korunmak demektir. Kişi de bu hakları yerine getirmekle Allah Teâlâ'nın dünya ve âhiret cezalarından sakınmış ve korunmuş olur. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Siz iman edip şükrederseniz, Allah niye sizi cezalandırsın? Allah, iyilikleri zâyi etmeyen ve kimin iyilik yaptığını bilendir."

Bu konuda **riâyet edilmesi** gereken önemli bir husus da vâcipleri menduplardan önce yapmak, haramları da mekruhlardan evvel terk etmektir. Çünkü fiil kategorisinde vâcipler menduplardan, terk kategorisinde de haramlar mekruhlardan daha önemlidirler. Bu böyle iken, kendilerini Allah Teâlâ'ya yakın zanneden birtakım cahiller, vâcipleri değil mendupları yapmaya önem verir ve haramları değil, mekruhları terk etmeye özen gösterirler. Bundan dolayı bu kimseler, zahirî ibadetlerin edep türünden olan ayrıntılarını bile titizlikle yerine getirirken, kalplerinde bulunan riyâ, kin, haset, kibir, ucup, Allah Teâlâ'dan korkmamak gibi büyük günahlara aldırılmazlar.³⁴⁰

Takva iki tanedir. Bir tanesi kalple ilgilidir. Buna "**kalbin takvası**" denir. Bu takvanın iki yönü vardır.

Bunlardan birisi, vâcip olan ihlâsı korumak, ikincisi de haram olan riya gibi hallerden sakınmaktır. İkinci takva ise, dış organlarla alâkalıdır. Buna da "**vücudun takvası**" denir. Vücudun takvası ise gözleri harama bakmaktan, elleri harama uzatmaktan, ayakları haramın arkasında gitmekten, dili haram olan sözleri söylemekten ve mideyi haram olan gıdaları yemekten korumaktır.

340 Bu haklı teşhise kim itiraz edebilir? Teşhis edilen bu illet, kanser gibi müslümanların çoğunu ve özellikle kalbur üstü tabakayı, ulemayı, meşayih ve sulehayı çürütmüştür. Bunlara bakıyorsun, namaz tamam, hatta fazla; oruç tamam, hatta ilâve; hac tamam, hatta iki üç senede bir tekrar ve hemen her sene umre. (Çünkü bu mübarekler, Allah ve Resulünün ayrılık ve hasretine dayanamıyorlar!) Zikir, takke, teşbih de o biçim. Fakat içleri harap, kalpleri virane, duyguları paslı, hisleri kirlidir. Hırs, tamah, vicdansızlık, duyarsızlık, merhametsizlik ve enaniyet batağındadırlar. Hele enaniyet, hele enaniyet! Boynu kırılmalı enaniyet! Enaniyetle meşhur olan Firavun aleyhilla'ne bunların yanında yaya kalır. Ben hayatımda oldukça az insanla tanıştım. Sözde usta olan bu insanlar arasında da çok az enaniyetsiz insan gördüm. Çok kere de enaniyetten en çok yakınları en fazla enaniyet sahibi buldum. Ve anladım ki, insanlar söylediklerini kendileri duymazlar. Ehl-i dünyayı bırakın! Onlar kendilerine cehennemi seçmişlerdir. Buna göre, tabi ki, onlarda cehennem ahlâkı veya ahlâksızlığı olacaktır. Fakat ya, cennete talip olan bazı Müslümanlara ne oluyor ki, zaman zaman ahlâksızlıkta cehennem ehliyle rekabet ediyor ve onlarla at başı gidiyorlar? Her şeyi çift yaratan yüce yaratıcı, bereket versin ki, bu müslümanların yanında, gerçekten İslâm ve cennet ahlâkını yaşayan müslümanlar da yaratmıştır. Öncekiler sirke ve hatta zehir gibi bir ahlâk ve davranış biçimi gösterirken, bunlar bal ve şeker gibi bir yaklaşım sergilerler. Onun için, bu fakir çok kere, ıssız ve karanlık bir mağaraya kapanıp orada ölmeyi temenni ederken, bu sonrakilerden bir tane ile tanışınca, kendi kendime, "Hayır! Madem ki, sirke ve zehir olmuş bu toplumda böyle bal ve şekerler de vardır, öyleyse, onların arasında yaşamak ve onlara hizmet etmek lâzımdır." derim.

Bil ki, **takvanın hakikati gerçekleşirse**, meyvesi de ortaya çıkar. Onun meyvesi ise, **Verâ'** dır **Verâ'**, günah olan bir işi yapmak korkusuyla günah olmayan bir (veya birkaç) işi de terk etmektir.

Bil ki, dünya ve ahiretteki bütün hayırların anahtarı takvadır. Bunu anlamak için, Kurân-ı Kerim'deki takva âyetlerini gözden geçir ve ne türlü hayırların ona (takvaya) bağlandığını, ne türlü sevapların onun üzerine vadedildiğini ve ne türlü sadetlerin ona izafe edildiğini gör. Bir iki örnek vermek gerekirse, bir âyetle şöyle buyurulmuştur:

"Allah takva sahipleri ile beraberdir." (Bakara Sûresi, 194. âyet)

Allah Teâlâ'nın beraber olması, tevfik ve teyid vermesi demektir. Bu da iyi işlerin başarılmaması için birinci şarttır. Bir âyetle de şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Allah'a karşı takva gözetin ve doğru konuşun ki, Allah amellerinizi ıslah etsin." (Ahzâb Sûresi, 71. âyet)

Amellerin ıslah edilmesinden maksat, eksiklerinin telâfi edilmesi, boşluklarının doldurulması ve yararlı hale getirilmesi demektir. Bir âyetle de şöyle buyurulmuştur:

"Allah, amelleri ancak takva sahiplerinden kabul eder." (Mâide Sûresi, 27. âyet)

Bu âyete göre, takva sahibi olmayanların amelleri kabul edilmez. Ancak takva (yukarıda da anlatıldığı gibi) iki türdür. Birincisi, kalp takvası veya iman takvasıdır. Bu takva küfür, şirk ve riyadan sakınmak demektir. Bu âfetlerden sakınmayan bir kimsenin amelleri hiç kabul edilmezler. Onun için Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onların amelleri çöldeki serap gibidir. Susuz olan (yolcu), serabı su zanneder ve ona doğru gider. Fakat orada su değil, Allah'ın azabını bulur." (Nur Sûresi, 39. âyet)

İkinci türlü takva ise, vücut takvası veya amel takvasıdır. Bu takva, fiil halindeki günahlardan sakınmaktır. Küfür, şirk ve riyadan sakındığı halde bu günahlardan sakınmayan bir kimsenin amelleri bütünüyle reddedilmez, ancak üstün derece ve bol sevapla da mükâfatlandırılmaz.

Bir âyetle de şöyle buyurulmuştur:

"Allah takva sahiplerini sever." (Bakara, 4)

Bu âyetin mefhum-i muhalifi ise şudur: "Allah takva sahibi olmayanları sevmez."

O halde, takvaya çok önem vermek ve onu sıkıca gözetmek lâzımdır. Çünkü, ne onun berisinde bir hayır bulmak, ne de ötesinde bir hayra ulaşmak mümkündür.

Bil ki, küfür, şirk ve riyadan sakınmak şeklindeki takvanın yokluğu ebedî azabı gerektirir. İtikadı bid'atlardan sakınmak şeklindeki takvanın yokluğu ebediyete yakın bir uzun azabı getirir. Kötü işlerden ve günahlardan sakınmak şeklindeki takvanın yokluğu ise, bu iş ve günahların cinsine göre azabı hak ettirir.

Mübâh olan şeyleri nefis hesabına kullanmaktan sakınmak da bir takvadır. Edep ve verâ kabilinden olan bu takva sahibine üstün dereceler kazandırır. Bu takvanın terk edilmesi ise mahşer meydanında hapsedilmeyi, nimetten sorgulanmaya ve onun nefis hesabına tüketilmesinden dolayı azarlanmayı gerektirir.

Takva konusunda en evvel korunması gereken uzuvlar beştir. Bunlar **göz, kulak, dil, kalp ve midedir**. Bu yüzden, özellikle bu temel organlara mukayyet olup onları haramdan, fuzulî şeylerden ve israftan korumaya özen göstermek gerekir. Bunlar hizaya getirilirse, diğer tâli uzuvlar da hizaya gelirler. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm, **"Kalp ıslah olursa, bütün vücut ıslah olur. O bozulursa, bütün vücut bozulur."** buyurarak bunların arasında da dikkati öncelikle kalbin ıslahı, tehzibi, tezkiyesi ve terbiyesi üzerine çekmiştir.

Bil ki, şeyhlerimiz takvanın bir türünden daha bahsetmişlerdir. **Bu da işlemediği günahlara karşı savunma halinde ve tetikte olmaktır.** Günahları kendine yaklaştırmama kararlılığı ve azmi olan bu hal de üstün bir takva halidir.

Bil ki, âhiret âlimleri takva ile ilgili olarak sahip olunması gereken yetmiş güzel haslet (huy, sıfat) ile sakınılması gereken yetmiş kötü haslet tespit etmişler ve yapılması vâcip olan yetmiş fiille yapmaktan sakınılması gereken yetmiş fiil belirlemişlerdir. Kalplerin tedavisi bahsinde bunlardan öncelikle zikredilmesi gereken dört kötü haslet ile onların zıddı olan dört iyi haslet vardır. Bu dört kötü haslet kalpleri uğraştıran, çirkinleştiren, bozan ve fitneye sokan şeylerdir. Dört iyi haslet ise, bunların aksine, kalpleri ıslah eden, ibadet hayatını düzenleyen, ibadet edenlere güç ve kuvvet sağlayan şeylerdir.

Dört kötü haslet şunlardır:

1-Emel. Buna "**tûl-i emel**" de denir. Mânası ise, uzun yaşamayı ummak ve hayat programına bura göre tanzim etmektir.

2-Acele etmek.

3-Haset etmek.

4-Kibir taşımak.

Bunların zıddı olan iyi ve güzel hasletler de şunlardır:

1-Kasr-ı emel. Kasr, kısaltmak demektir. Kasr-ı emel ise, yaşama ümidini kısa tutmak ve hayat planını buna göre yapmaktır.

2-Aceleci olmamak.

3-Herkes için iyilik dilemek.

4-Tevazu sahibi olmak.

Bu hasletlerden ilk dördü, bulundukları kalpleri isfâd edip bozarlar; sonrakiler ise odları tedavi edip ıslah ederler. Hal bu olurca, ilk hasletlerden sakınmak ve sonrakileri kazanmak için bütün gücünü sarf etmek lâzımdır. Buru yapan, Allah Teâlâ'nın izniyle maksadı tahsil eder ve aranan kazanca ulaşır.

Emel her hayrı önleyen, her şerri celbeden (çeken) ve insanı her türlü belâya sokan bir fitnedir.

Bil ki, emel (tûl-i emel) besleyen kimsede şu dört bozukluk oluşur:

1-Tembelleşmek ve ibadeti terk etmek. Tûl-i emel sahibi, bu bozukluğu gizlemek için de "Önümde zaman var. İleride yapacağım." der ve bu hayal ile kendi kendisini avutur.

2-İşlediği günahlardan tevbe etmemek.³⁴¹

3-Dünyaya karşı rağbet ve hırs duymak.

Tûl-i emel sahibi, bu rağbet ve hırsı haklı göstermek için de ilerde olması muhtemel ihtiyaçları zikreder ve bunların karşılanması gerektiğini söyler.

Rağbet ve hırsın en az zararı, kalbi meşgul etmek, zihni bulandırmak ve zamanı boşa harcatmaktır. Bunun ötesindeki zararları ise, ahlâkî zaafılara düşürmek, çeşitli haramlara sevk etmek, ibadetleri terk ettirmek ve hayırlardan uzaklaştırmaktır.

4-Ahiretin unutulması ve kalbin katılaşıp sertleşmesidir. Çünkü kendi kendine uzun yaşayacağını hayal eden bir kimse, artık ölmeyi, kabri, âhireti, hesap ve azabı düşünmez. Bunları düşünmeyince de kalbi taş haline gelir.

341 Tevbe etmek, bazılarının zannettikleri gibi, "tövbe, tövbe!" demek değildir. O, pişmanlık duyarak günahları terk etmektir.

Tecrübeyle de sâbit olduğu üzere, kalp ölümü, kabri ve âhiretteki hesap ve azabı düşünmekle yumuşar. Bunları düşününce rikkat ve letâfet kazanır ve arınır. Onun için Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlar tûl-i emel beslediler. Bu yüzden de kalpleri katılaştı." (Hadîd Sûresi, 16. âyet)

"Bu yüzden, kalpleriniz katılaştı. Onlar artık taş gibidirler. Ya da taştan daha kasvetli ve serttirler." (Bakara Sûresi, 74. âyet)

Tûl-i emel'in zıddı kasr-ı emel'dir. Bunlardan birincisi hastalık, ikincisi ise ilâçtır. Onun için, kasr-ı emel sahibi olmak, her an ölme ihtimalini göz önünde ve hesapta tutmak, plan ve programlarını buna göre yapmak gerekir.

Ancak tûl-i emel olan uzun yaşamayı ümid etmek ile uzun yaşamayı istemek (ve bunun için dua etmek) birbirinden ayrı şeylerdir. Uzun yaşamayı istemek ise iki sebepten dolayı olur. Bu sebeplerden birisi, nefis hesabına dünyadan daha çok yararlanmaktır.

Bu sebeple yaşamayı istemek ham kimselerin, himmeti midesi ve cesedi olan insanların isteğidir. Bu istekte haram ve günah işleri yapmak düşüncesi varsa, kendisi de haram ve günahıdır. Çünkü günahı istemek de günahıdır. Onda günah olan işleri yapmak düşüncesi yoksa, o zaman bu istek günah değildir. Fakat, hakikati itibarıyla gaflet ve cehalettir. Çünkü dünya hayatı istenmeye ve gaye-i hayal haline getirilmeye değen bir meta değildir. İstenmesi ve hayal edilmesi gereken hayat âhiret hayatıdır. Bunların yerlerini değiştirmek, onların mahiyetlerini bilmemekten ileri gelir. Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ahiret yerine dünya hayatına mı razı oldunuz? Halbuki, dünya hayatının faydası âhiretin yanında çok azdır." (Tevbe Sûresi, 38. âyet)

"Bu dünya hayatı bir oyun ve oyalanmaktan ibarettir. Hayat yeri ise ahirettir. Fakat gâfiller bunu bilmezler." (Ankebut Sûresi, 64. âyet)

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlencedir. Âhiret hayatı takva sahipleri için bundan daha hayırlıdır. Bu açık gerçeği anlayamıyor musunuz?" (En'am Sûresi, 32. âyet)

"Ahiretten bir şey beklemeyen, dünya hayatına razı olan, ona ısınan ve ayetlerimizden gâfil bulunan kimselerin yeri bu tutumlarından dolayı ateştir." (Yûnus Sûresi, 7. âyet)

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da vefat hastalığında şöyle buyurmuştur: **"Allah teâlâ, beni dünyada uzun yaşamakla âhiret hayatına kavuşmak arasında muhayyer bıraktı. Ben, âhiret hayatına kavuşmayı dünyada uzun yaşamaya tercih ettim."**

Bir sebep de yeni hayırlar yapmak veya eldeki bir hayrı tamamlamak arzusudur. Bu sebebe dayanan yaşama isteği meşrudur. Ancak bu istekte de ısrarcı olmamak lâzımdır. Çünkü daha fazla yaşayınca, hayır yapacağını garantilemek mümkün değildir. Gayb olan kaderin ileride nasıl bir seyir takip edeceğini kimse bilemez. Kalpler de Allah Teâlâ'nın kudret eli arasındadır. Onları istediği yöne çevirir. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâmın telkin ettiği duayı ölmek isteğine de yaşamak isteğine de tercih etmek lâzımdır. Dua şöyledir:

"Allah'ım! Yaşamak benim için hayırlı oldukça beni yaşat. Ölüm benim için hayırlı olunca da beni öldür."

"Toplumu çetin bir fitre ve imtihana tâbi tutmak istediğin zaman, beni bundan önce vefat ettir."

"Allah'ın tayin ettiği ecel geldiği zaman geciktirilemez. Buru bilsenize!" (Nûh Sûresi, 4. âyet)

"Ecel ne öne çekilebilir de de geciktirilebilir." (A'râf, 34; Yûnus, 49; N-hl, 61; Hicr, 5; Mü'minûn, 43)

Hayır yapmak için, uzun yaşama isteğinin her zaman hayır yapmaya vesile olduğunu söylemek, mümkün değildir. Çünkü şartlar değişince, insanın irade ve isteğinde de değişimler meydana gelebilir.

Bunu bildirmek üzere Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kimi insanlar Allah'a söz vererek, "Eğer O, fazl ve lütfundan bize mal ve servet verirse, kesinlikle sadaka verecek ve yararlı kimselerden olacağız." derler. Fakat, Allah, kendi fazl ve lütfundan onlara mal ve servet verdiği zaman cimrilik eder, yüz çevirir ve sözlerinden dönerler. Allah da kendisine verdikleri sözden döndükleri ve yalan söyledikleri için kalplerine kıyamete kadar sürececek bir nifak yerleştirir." (Tevbe Sûresi, 75-77. âyetler)

Durum bu olduğuna göre, hayır yapmak için uzun yaşamayı temenni etmek veya istemek yerine, uzun yaşaması halinde hayır yapmayı niyet etmek, bunu karar haline getirmek ve kendini buna göre hazırlamak daha doğrudur. Çünkü kişi niyet ettiği hayrı yapmaya muvaffak olmasa bile, niyetinden dolayı sevap alır.

Uzun yaşamayı ümitten de öteye götürüp kesin hüküm haline getirmek ve örneğin, "Ben falan yaşa kadar yaşayacağım." demek ise, hem kadere karşı bağışlanmaz bir saygısızlık hem haddini bilmezlik hem de yalan ve boş bir laftır. Çünkü kimin hangi yaşa kadar yaşayacağını takdir ve tayin eden Allah teâlâ dır. Ve onun takdir ve tayin ettiği yaşı değiştirmek de kimsenin güç ve kudreti dahilinde değildir.

Başlamış olduğu bir hayır ve ibadet için, "Onu tamamlayacağım." demek de doğru değildir. Çünkü bu sözde de hem tûl-i emel, hem de kadere saygısızlık vardır. Doğru olan, "Allah dilerse veya muvaffak ederse onu tamamlayacağız." demek veya kendi kendine böyle düşünmektir.

-Acele etmek iki türlüdür.

Birisi işe başlamak, birisi de işi bitirmek içindir. Başlamak için acele etmek zamanla ilgili, bitirmek için acele etmek ise, fiille ilgilidir. Bu sebeple, bir amel, hayır ve ibadet için belli bir zaman söz konusu ise, bu zamanı beklemeden işe başlamak işi zamansız ve uygunsuz yapmak demektir. Bu da bu şekilde yapılan işin bazen tümünden geçersiz olması, bazen de maksadı tam karşılamaması sonucunu doğurur.

Bir Arap kabilesinin heyeti Allah Resulünü ziyaret etmeye gelmişlerdi. Mescid kapısında develerinden inince, hemen içeri girip onu görmeyi istek ve heyecanına kapıldılar. Bu sebeple, üst ve başlarını temizlemeden ve kılık kıyafetlerini düzeltmeden içeri girdiler. Ancak onlardan bir tanesi (Cerir ibni Abdullah), Allah Resulünü ziyaret etmenin sadece bir istek ve heyecan meselesi olmadığını, bunu yaparken bu büyük (ve en büyük) insana karşı saygılı bir vaziyet takınmak da gerektiğini düşündü. Bu sebeple, önce üst ve başını temizledi, kılık ve kıyafetini düzeltti ve ondan sonra içeri girip ziyarette bulundu.

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm, arkadaşlarından geri kalan ve fakat derli toplu ve düzenli bir şekilde gelen bu zata daha fazla ilgi gösterdi ve tutumunu onaylamak maksadıyla ona şu iltifatta bulundu:

"Sende Allah Teâlâ'nın hoşlandığı iki haslet vardır. Bunlar hilim ve teenni' dir."³⁴²

342 Müslim .

Ancak zamanı gelmiş ve şartları oluşmuş işler (özellikle din ve âhiret işleri) için acele etmek kötü değildir. Aksine, bu türlü acele yerine göre farz, yerine göre de sünnet ve fazilettir. Bu sebeple, örneğin şöyle denilmiştir:"

Namazın vakti çıkmadan onu kılmaya ve ölümün vakti gelmeden tevbe etmeye acele et." Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Üç şey için acele edin. Bunlar vakti gelen namazı kılmak, uygun bir tâlibi çıkan kızı evlendirmek ve ölen cenazeyi defnetmektir."

Bir iş ve amele başlamadan önce acele etmemek o işin mahiyetini, hayır mı şer mi olduğunu, nasıl yapılması gerektiğini anlamak ve onu en güzel ve maksada en uygun biçimde yapmanın yol ve yöntemini tespit etmek bakımından önemlidir. Çünkü hayır suretinde görünen nice şerler bulunduğu gibi, yanlış yol ve yöntemlerle yapılan hayırlar da şerre dönüşebilirler.

Örneğin, acele ederek önüne gelen yemeği yiyen bir kimse, haram bir yemek yemiş olabilir. Acele ederek (meseleyi anlamadan) konuşan bir kimse, yanlış ve haksız bir söz söyleyebilir. Acele ederek karar veren bir kimse, dünya ve âhireti için hüsrân olan bir yola girmiş olabilir.

Bir iş ve ameli bitirmek için acele etmek ise, onu eksik yapmaya sebep olur. **Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm, münafıkların namaz kılışını tarif ederken şöyle buyurmuştur:**

"Onlar, namaz vakti girince acele etmezler. Bu sebeple, namazı son dakikaya kadar geciktirirler. O zaman onu kılmaya başlarlar ve kılarken acele ederler. Secdeleri yaparken de horozun gagasıyla yaptığı gibi, alınlarını süratle yere vurup kaldırırılar."

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şunları da söylemiştir:

"Acele eden işi yanlış yapar."

"Teenni Allah Teâlâ'dan, acele ise şeytandandır."³⁴³

Acele etmek şöyle tarif edilmiştir: "Bir iş akla gelince, onun mahiyetini anlamadan ve onun hakkında doğru bir fikir ve karar oluşturmayı beklemeden his ve duyguların itmesiyle onu yapmaya kalkışmaktır."³⁴⁴ Acele etmeye **"taassüf"** de denir. Acele etmenin ve taassüf ün zıddı olan teenni ise, bir işi yapmak için his ve duygularla hareket etmemek, onun hakkında doğru bir fikir ve kararın oluşmasını beklemektir. Ancak olay açıklık kazanınca, artık hareket etmek lazımdır. Çünkü kalpte bir hayır yapma arzusu uyanınca, onunla birlikte nefis ve şeytan da uyanırlar ve araya girip o arzuyu değiştirmeye, çarpıtmaya, bozmaya çalışırlar. Bu sebeple, geç davranmak o arzunun sönmesi veya bozulması ve mahiyet değiştirmesiyle sonuçlanabilir. Ayrıca, başta ölüm olmak üzere, hayrın önüne geçebilen çeşitli haricî engeller de vardır.

Geç davranmaya da **"kesel"** denir. Keslânlık da denilen bu huydn da uzak olmak lâzımdır. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle duâ etmiştir:

"Allah'ım! Keselden sana sığınırım"³⁴⁵

Not: Teenni, acele etmemektir.

343 Münzirî/ Terğib ve Terhib, 3/418.

344 Bu tarif, işe başlamadan önceki acelenin tarifidir. İş içindeki acele ise, işi adap ve erkânına göre değil, çabuk bitirmeye çalışmak: tır.

345 Bazı kimseler, özellikle hayır işlerinde son derece keslândırlar. Onun için, hep "Biraz daha dursun." derler. Ve sonunda, hayır yapma fırsatını kaçıırırlar. Hayır yapma fırsatları uçan kuşlar gibidirler. Kuşlar bir yere konsalar bile, hep orada durmazlar. Onun için, elini çabuk tutmak lâzımdır.

-Haset

Haset; tâatları bozan, sevapları yakan, boş yere yorulmaya ve üzülmeye yol açan, lezzeti olmayan günahlar kazandıran, kalp körlüğüne sebep olan bir âfettir. Haset eden kişi için dalâlet, şaşkınlık ve hüsrân olarak şu yeterlidir ki, kendisi Allah Teâlâ'nın nimetine düşman, iradesine muhalif ve hükmüne kızıdır. Bunları değiştirmeye ve etkilemeye de gücü ve kuvveti yeterli değildir.

Haset; Allah Teâlâ'nın müslüman kardeşine verdiği bir nimetten, ona yaptığı bir lütuf ve iyilikten rahatsızlık duymak ve bunun yok olmasını arzu ve temenni etmektir. Bu arzu ve temenniyi fiil haline getirmeye kalkışmak ise, zulüm ve tuğyandır.

Hasedin zıddı müslümanlar için iyilik istemek ve sahip oldukları nimetlerden dolayı sevinç duymaktır. Bu olgun hâle de **"nasihat"** denir. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm bir hadiste, "Din nasihattir." buyurmuştur. Sözlü nasihat da bu nasihatın bir tezâhürü ve boyutudur. Çünkü müslümanlara sözlü olarak nasihat etmek, onlar için iyilik dilemekten kaynaklanır. Bu vasıf, en mükemmel şekilde peygamberlerde bulunmuştur. Onun için bunlar, insanları Allah Teâlâ'ya iman ve itaat etme yoluna çağırırken şöyle demişlerdir:

"Ben size Allah'ın mesajlarını iletiyor ve size nasihat ediyorum." (A'râf Sûresi, 62. âyet)

"Ben size Rabbimin mesajlarını iletiyor ve sizin için güvenilen bir nasihatçi görevini yapıyorum." (A'râf Sûresi, 68. âyet)

"Ey kavm! Ben size Rabbimin mesajlarını ilettim ve size nasihat ettim. Fakat siz nasihat edenleri sevmezsiniz." (A'râf Sûresi, 79. âyet)

Hasetten kurtulup nasihat vasfını kazanmak için, Allahın **"fâil-i muhtâr"** olduğunu (kendi serbest iradesiyle hareket ettiğini), **hâkim** olduğunu (neyi niçin yaptığını çok iyi bildiğini ve boşuna bir iş yapmadığını), Müslümanlara değer verdiğini, onları mutlu etmeyi taahhüt ettiğini, onlara yapılan iyilik ve kötülükleri kendisine karşı yapılmış saydığını düşünmek lâzımdır.

Haset etmemek gibi, hasedi tahrik etmemek de gereklidir. Hasedi tahrik etmek Allah Teâlâ'nın verdiği nimetlerle şımararak, onları başkalarının zararına kullanmak ve bunlar için eziyet vasıtaları haline getirmektir. Bundan dolayı, Musa Aleyhisselâm Firavun ve kavminin nimetleri bu şekilde kullandıklarını görünce haset etmemiş, fakat bundan duyduğu kızgınlığı şikâyet ve beddua haline getirerek şöyle demiştir:

"Rabbimiz! Sen Firavun ve çetesine dünya ziyneti ve serveti verdin. Onlar da bunu halkı senin yolundan saptırmak için kullanıyorlar. Rabbimiz! Mallarını helâk et, kalplerini de katılaştır. Elemli azabı görünceye kadar iman etmesinler." Böylece nimeti yanlış biçimde kullanmanın cezasını her iki âlemde de çeksinler." (Yûnus Sûresi, 88. Âyet Not: Nimetlerin kötülük, günah, zulüm ve eziyet aracı haline getirildiğini gören herkesin içinden geçen de böyle bir bedduadır.)

-Kibir

Kibir helâk edici ve yıkıcı bir âfettir. Bu âfet önce İblis'i helâk etmiş ve onun dünya ve âhiretini yıkmıştır. Diğer bütün kibir sahipleri de bu kötü huyları yüzünden helâket ve felâket yoluna girmişlerdir. Kibir zulüm ve günahlardan başlayıp küfre giden bir yoldur. Bu yüzden Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"O kibirlendi ve kâfirlerden oldu." (Bakara Sûresi, 34. âyet)

Bil ki, kibir kendi nefsinin kulluk seviyesinin üstünde görmek ve çevresindeki diğer varlıklardan üstün olduğuna inanmaktır. Kibir, iman ve tevazu tokmağıyla kırılmazsa, isyan, tuğyan, zulüm, israf, huysuzluk ve aşırılıklara yol açar. Kibirli insanlar, kendilerinden başka bir

kimseye hak tanımazlar ve başkaları için tanımış hakları çiğnemekte bir beis ve sakınca görmezler.

Kibrin zıddı ise tevâzudur. Tevâzu, hakka karşı gelmekten, hukuka karşı inatçılık yapmaktan ve kendi nefsinin Allah Teâlâ'nın diğer yaratıklarından üstün görmekten sakınmaktır. Kibrin çıkan merdiven basamakları gibi dereceleri bulunduğu gibi, tevâzuun da inen basamaklar gibi dereceleri vardır. Bu sebeple, tevâzuun vasat derecesi kendini herkesle eşit durumda görmek iken, onun daha ileriki bir aşaması kendini bütün yaratıkların altında görmektir. Müridlerini bu ideâl seviyeye çıkarmaya çalışan bir mürşide, "Kendimizi uyuz bir köpekten de mi aşağı görelim?" dediklerinde, kendisi şöyle demiştir:

"Evet, öyle görün. Çünkü, siz imansız ölüp cehenneme giderseniz, ateş içinde kanlı irinli uyuz köpekler haline gelir ve ebede kadar havlarsınız."

Kibir kusurundan kurtulup tevâzu erdemini kazanmak için kendi başlangıç ve sorunu düşünmek lâzımdır. Çünkü insanın başlangıcı bir kirli sudur. Cesedi itibarıyla sonu da ölüp toprak haline gelmektir. Hatta uzak başlangıcı da topraktır. Onun için Allah teâlâ, insanların dikkatlerini başlangıç ve sonlarına çekmiş ve örneğin şöyle buyurmuştur:

"İnsan hangi şeyden yaratıldığına baksın. O atılan bir sudan yaratılmıştır." (Târık Sûresi, 5. âyet)

"İnsan, kendisini bir bulanık sudan yarattığımızı bilmez mi?" (Yâsin Sûresi, 77. âyet)

"Sizi topraktan yarattık sonra yine toprağa iade edeceğiz." (Tâhâ Sûresi, 55. âyet)

Başlangıcı ve sonu toprak iken, bu ikisi arasında dünya hayatı denilen kısa bir hayatı yaşayan insan, burada görüp geçirdiği hadiselerle bakarsa, bu hayatta da kibir ve gurur gerektiren bir durum bulunmadığını görür. Çünkü gerek kendi vücudunda ve gerek dış âlemde tecrübe ettiği her şey, onun âciz ve çaresiz bir mahluk olduğunu gösterir.

FASIL-22

22.GÜZEL AHLÂK

Bil ki, bu dünyada var olmanın ve buradaki hayatı yaşamanın gayesi marifetullah'tır. Peygamberlerin gönderilmesi de Allah Teâlâ'yı tanımak demek olan marifetullah'ı tesis ve temin etmektir. **Mârifetullah** güzel ahlâkın da temeli ve kaynağıdır. Çünkü insanlar, Allah Teâlâ'yı tanıdıkları ölçüde güzel ahlâka önem verirler.³⁴⁶ Güzel ahlâk da insanları mutlu etmenin tek yoludur.

Güzel ahlâkı bir ağaca benzetirsek, bu ağaç üç kısımdan oluşur. Bunlardan **birincisi** marifetullahtır. Mârifetullah, ahlâk ağacının kök ve gövdesidir. **İkincisi** güzel huylardır. Bu

³⁴⁶ -Dünyadaki bütün tecrübeler, bu hükmün doğruluğunu ispat edegelmişlerdir. Bundan dolayı, mârifetullah taşımayan insanlar güzel ahlâka hiç önem vermezler. Bu marifeti taşıyanlar da marifetlerinin derecesine göre ona önem verirler. En büyük marifete sahip olanlar peygamberler oldukları için, en güzel ahlâk da onlarda bulunmuştur. Bu hakikati tescil etmek için, Allah teâlâ, Peygamberimize hitap ederek şöyle buyurmuştur: "Sen gerçekten büyük bir ahlâk üzerindesin." (Kalem, 4)

huylar, ahlâk ağacının dal ve budaklarıdır. **Üçüncüsü** de mutluluktur. Mutluluk bu kutsal ağacın tatlı meyvesidir.

Mârifetullahın, yani Allah Teâlâ'yı tanımanın önündeki en büyük engel, kalbin O'ndan başka şeylerle meşgul olmasıdır. Bu sebeple, mârifetullah kazanmak için, önce kalbi yabancı unsurlardan temizlemek lâzımdır. Bu temizlik yapılmadığı sürece, mârifetullah kazanmak mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerim'de kalp temizliğinin önemine işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Kıyâmet gününde mal ve evlat, ancak kalplerini temiz tutanlara fayda verirler." (Şuarâ Sûresi, 89. âyet)

Marifet ile güzel ahlâkın beraber ve paralel olduklarının en güzel delili Allah Resulüdür. Çünkü onun marifeti en yüksek olduğu için ahlâkı da en güzel olmuştur. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de ona hitaben, **"Sen büyük bir ahlâk üzerindesin."** (Kalem Sûresi, 4. âyet) Buyurulmuştur. Kendisi de **"Ben Allah Teâlâ'yı hepinizden daha çok tanıyan ve O'ndan daha fazla korkanım."** buyurmuştur.

Marifet ve güzel ahlâkın birbirini tamamladıkları şu âyette de vurgulanmıştır: **"Güzel söz Allah Teâlâ'ya doğru yükselir. O, sâlih ameli de yükseltir."** Bu âyetteki güzel sözden maksat, **lâ ilâhe illallah** kelimesidir. Bu kelimenin mânası ise tevhid ve marifettir. Tevhid ve marifet de salih amelin kemiyet ve keyfiyetini yükseltir. Güzel ahlâk da salih amel cümlesindedir. Hatta o, bütün salih amellerin kökü ve kaynağıdır. Salih ameller, faydalı işler ve doğru ilişkiler güzel ahlâkın dal ve meyveleridir.

Güzel ahlâk şu unsurlardan oluşur:

1)- Hikmet.

Hikmet, olgunlaşmış akıldır.³⁴⁷ Bu akıl, hak ile batılı, doğru ile yanlış, zararlı ile yararlıyı birbirinden ayırır. Olgunlaşmamış akıl ise, bunları birbirine karıştırır veya birini diğer birinin yerinde görür.

2)-Şecâat.

Şecâat veya cesaret, olgunlaşmış gazap ve kızgınlık duygusudur. Bu duygu hâm iken nefsin emrindedir. Fakat olgunlaşınca hikmetin emri altına girer ve onun işaretiyle hareket eder. O, bu haliyle, eğitilmiş bir köpek gibidir. Hikmet ona, "Saldır!" derse saldırır, "Dur!" derse durur. Gazabın hâm şekli zulüm ve yıkım aracı iken, olgun şekli adaletin kılıcıdır.

3)-İffet.

İffet olgunlaşmış şehvet duygusudur.³⁴⁸

Bu da gazap duygusu gibidir. Ham iken nefsin hizmetçisidir ve her türlü kötülüğe rağbet eder. Fakat, olgunlaşınca, hikmetin hizmetine girer ve onun işaretiyle doğru ve faydalı olan şeylere karşı uyanır, yanlış ve zararlı olan şeylere karşı uyur.

Bu hasletlerin olgunlaşmamış şekilleri, ifrat ve tefrit halleri de kötü ahlâkı meydana getirirler. Bu durumdaki akıl, bazen yanlışları doğru, bazen doğruları yanlış bulur. Bazen ortadaki kesin gerçeği görmez, bazen de dünyada ihtimali bulunmayan şüpheler icâd eder. Bazen önündeki tuzakların farkına varmaz, bazen kendisi hile ve tuzaklar kurar. Gazap ve şehvet duyguları da bunun gibi, ya doğru çizginin altında kalır veya onun üstüne çıkarlar.

³⁴⁷ Hikmetin çok tarifleri vardır. Bu demektir ki, hikmetin kısımları dc çoktur.

³⁴⁸ Şehvet kelimesi Türkçede de kullanılır. Ancak Türkçede anlaşılan mânası asıl manasının az bir kısmıdır. Çünkü lügatte şehvet, zevk duygusuyla karışık istek demektir. Bu istek veya şehvet mide şehveti, uçkur şehveti, mcl şehveti, riyaset şehveti, meşhur olma şehveti, beğenilme şehveti, övülme şehveti gibi çok kısımları kapsar.

Bil ki, hakîm olan Allah teâlâ, insanlara akıl, gazap ve şehveti gerçekleri tanımak, faydalı şeyleri celp etmek ve zararlı şeyleri defetmek için vermiştir. Ancak bu yetenek ve duyguları gayelerinden saptırmak ve hatta bütününü ters ve zıt maksatların tahsili için kullanmak da mümkündür. Bu durumda, kötü ahlâk denilen olgu ortaya çıkar. O zaman akıl hile ve şeytanlık aracı, gazap zulüm ve haksızlık vasıtası, şehvet nefse hizmet ve esaret vesilesi haline gelirler.

-Akılla ilgili ahlâksızlığın en kötüsü şirk ve inkârdır.

Allah teâlâ, bu türlü akıl sahiplerine hitap-ı itap (azarlayıcı hitap) tarzında şu sözleri yöneltmiştir:

"Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah'ın varlığında şüphe mi vardır?"

"Yaratmayı başlatan, sonra onu tekrarlayan kimdir? Gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Bu Allah'tan başkası mıdır? Yoksa, onunla beraber başka ilâhlar da mı vardır? De ki: Bunları iddia ediyorsanız, kanıt ve delilinizi getirin." (Neml Sûresi, 64. âyet)

-Gazapla ilgili ahlâksızlığın en kötüsü Hakka karşı gelmektir.

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bazı kimselere "Allah'tan korkun!" denildiği zaman, kızgınlıkları artar. Bunlara cehennem kâfidir. O ne kötü (ne korkunç) yerdir!" (Bakara Sûresi, 206. âyet)

-Şehvetle ilgili ahlâksızlığın da en kötüsü de zina isteğidir.

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Zinaya yaklaşmayın. O açık bir çirkinlik ve kötü bir yoldur!" (İsrâ Sûresi, 32. âyet)

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Zina eden kişi, zina ederken mü'min değildir."³⁴⁹

-TEVAZU VE TEVHİDİN HAKİKATİ

Bil ki, tevâzu da güzel huylardandır. Çünkü o, benlik duygusunun akıl ve hikmetin emrinde kullanılmasıdır. Bu sebeple o, inat etmeden ve zorluk çıkarmadan "hakk"a eğilmek ve onu kabul etmektir. Hak ise, hem Allah Teâlâ'nın özel bir ismidir, hem de bütün hukuk ve doğruların genel ismidir. Onun karşıtı batıl kelimeleridir. Batıla eğilmek ise tevâzu değil, zillet ve dalâlettir.

Tevâzu, hak karşısında benlik davasından vazgeçmektir. Bu sebeple, bu huya sahip olan bir kimse, ne haksız bir şekilde övülmeğe dolaylı sevinir, ne de haklı bir şekilde yerilmekten dolayı kızgınlık ve dargınlık gösterir. Halkın konuşmasını Hakkın konuşurması (intak-i Hak) olarak gören gerçek muvahhitler ise, haksız övülmeyi bir imtihan, haklı yerilmeyi de hata ve günahlara işaret şeklinde değerlendirirler. Haklı övülmeyi de bir teşvik ve devam emri olarak kabul ederler.

Şöyle denilmiştir:

Mütevâzı olan kimse, kendi benliğini görür; fakat onu hakkın önünde eğer. Muvahhid ise yalnız Allah Teâlâ'yı görür. Onun için kendi benliğini de görmez. Muvahhitlerin huyu, Allah Teâlâ'nın her türlü (acı, tatlı) takdirlerine rıza göstermek ve hepsinden aynı derecede memnun olmak ve ruhanî lezzet duymaktır. Çünkü O'nun takdiri olmaları açısından bunların hepsi aynı şeylerdir. Bu sebeple, muvahhitler, her şeyi Allah Teâlâ'dan bilirler ve O'ndan gelen her şeyi kendileri için bir lütuf ve ikram sayarlar. Bunlar varlık ve yokluğu, medih ve tenkidi, itibarlı ve itibarsız olmayı aynı derecede görürler.

349 Müttfefekun aleyh Not: Bu önemli hadisin devamı şöyledir: "İçki içen de içerken mü'min değildir. Hırsızlık yapan da bunu yaparken mü'min değildir."

Mütevaziler ise, bunların hepsini aynı derecede görmeseler de Hakkın emri önünde eğilirler.

İmamlardan bir zat şöyle demiştir:

"Mârifetullah, muvahhid ve mütevâzi kimselerin kalplerinde bulunur. Bunlar, kalplerindeki marifet sayesinde, Allah Teâlâ'nın büyüklüğü karşısında zillet duyma halini kendileri için zatî (zattan ayrılmaz) bir sıfat haline getirirler. Bu sebeple, onlar ayakların altına atılsalar veya omuzların üstünde taşınılsalar aynı tevâzu ve zillet duygusunu yaşarlar.³⁵⁰ Bunlar, benlik ve varlık duymayı da bir çeşit şirk sayarlar. Çünkü

"Ben!" diyen ve var olan yalnızca Allah teâlâ dır."³⁵¹

Tevâzu, hak olan her şeyi kabul etmektir. Hak olan bir şeyi kabul etmemek ise kibirdir. Kötü ahlâktan olan kibir kebre'dir.

FASIL-23

23.TEFEKKÜR ETMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Onlar ayakta iken, otururken ve uzanmışken Allah'ı hatırlayıp zikrederler ve göklerle yerdeki yaratıklarda tefekkür edip "Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmamışsın. Seni boş iş yapmaktan tenzih ederiz." derler" (Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet)

"Biz sana Kuran'ı indirdik ki, onu insanlara açıklayasın ve onlar da tefekkür etsinler."³⁵²

³⁵⁰ Tevazu duygusu herkese karşı, zillet duygusu ise yalnızca Allah teâlâ'ya karşı duyulur. Tevazu kendini halktan üstün görmemektir. Zillet ise kendini hiç görmektir. Kul ancak Rabbi- ne karşı kendini hiç görür. Halka karşı ise izzetini korur. Onun için Kuöân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "İzzet, Allah için, O'nun Resûlu için ve O'na iman edenler içindir." (Münâfikun, 8) Bir hikmetli sözde de şöyle denilmiştir: "Hiç kimse mabud olacak kadar senden büyük değildir ve abd olacak kadar senden küçük değildir."

³⁵¹ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: **(Tâhâ, 14):** "Ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana boyun eğip kulluk et ve beni anmak için namaz kıl." Ve şöyle buyurulmuştur **(Hâc, 62):** "Çünkü var olan Allah'tır. O yüce ve büyüktür. Müşriklerin taptıkları başka şeyler ise bâtıldır."

³⁵² Nahl Sûresi, 44. âyet

Not: Bu âyetin açık beyanına göre, Kurân'da tefekkür etmek, Allah Resulünün açıklamalarını dinledikten ve ondan sonradır. Bu da o demektir ki, Kurân'da doğru tefekkürün malzemesi Allah Resûlünün hadisleridir. Bu duruma göre, Allah Resûlünün hadislerini atlayarak direkt bir şekilde Kurân'da tefekkür etmeye çalışmak yöntem olarak yanlıştır. Bu yanlış yöntemin meyvesi ise, Kurân'ı yanlış anlamak ve sapıtıp dalâlete düşmektir. Nitekim bu yöntemi uygulayan filozoflar, sûfiler ve kelâmcılar derecelerine göre sapıtmış ve yoldan çıkmışlardır. Zamanımızda da hadisleri bir kenarda bırakıp yalnızca Kurân'dan hüküm çıkarmak gayreti içine giren birtakım kimseler de sapıtmış ve ürettikleri görüşlerle İslâm'dan uzaklaşmışlardır. Bunlar kendileri yoldan çıkmakla kalmamış, kendilerini dinleyen cahil- cühelâ zümresini de yoldan çıkarmışlardır.

Tefekkürün mukaddimesi dinlemek,³⁵³ uyanmak ve bilinenleri akla getirmektir. Sonucu ve meyvesi ise yeni bir ilim kazanmaktır. İlim de ya faydalı bir amel için gerekli bir vasıta veya bizzat mutluluk ve lezzet veren bir şeydir.

Dinlemek, anlamak ve yararlanmak maksadıyla bir hikmetli söze, bir mev'iza ve nasihate kulak vermektir. Buna can kulağıyla dinlemek de denir. Çünkü yalnızca kulaklarını açmak anlamayı ve yararlanmayı sağlamaz. Kulak yoluyla alınan bilgiler vacip cinsinden iseler, onları dinlemek de vâciptir. Onun için Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân okunduğu zaman susun ve onu dinleyin." (Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet) Bu bilgiler haram cinsinden iseler, onları dinlemek de haramdır. Müstehap olan bilgileri dinlemek müstehap, mekruh olan bilgileri dinlemek de mekruhtur.

Uyanmak, kalp ve iradenin çalışır hale gelmeleridir. Çünkü dinlemek ya bir şeyi yapmak ya da bir şeyden sakınmak şeklinde bir mesaj taşır. Uyanmak, bu mesajı uygulamak için içeride hazırlanmaktır. Mesaj bir emirse, onu dinlerken uyanmak da farzdır.

Böyle bir durumda kılını kıpırdatmamak günah işlemektir. Allah teâlâ, verilen emir ve mesajlara karşı kayıtsız kalan kimseler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onlar, sanki uzak bir yerden çağrılırlar." (Fussilet Sûresi, 44. âyet)

"Onların çoğunun söz dinleyip anladıklarını mı sanırsın? Onlar hayvanlar gibidirler. Hatta daha beterdirler." (Furkan Sûresi, 44. âyet)

Dikkatle dinleyenler hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Kalbi olan ve kalp uyanıklığıyla dinleyen kimseler için Kurân' da nasihat ve öğüt vardır." (Kâf Sûresi, 37. âyet)

Bilinenleri akla getirmek ise, yeni bir ilim kazanmak içindir. Çünkü bazı ilimler bazı ilimlerin sonuçlarıdır ve bunların terkiplerinden oluşurlar. Tefekkür de bu sonuçlara ulaşmak için bu terkipleri yapmaktır.

Tefekkür etmek, vâcip olan ilimleri kazanmak için vâcip, haram olan ilimleri kazanmak için ise haramdır. Müstehap ve mekruh olan ilimleri kazanmak için ise, konusuna göre müstehap veya mekruhtur.

Kalbe iman konusunda bir şüphe düşmüşse veya orada giderilmesi gereken bir yanlışlık oluşmuşsa, bunları giderinceye kadar tefekkür etmek de farzdır.

Bunların yaptıkları büyük kötülüklerden birisi de İslâm dinine ve mukaddesatına karşı saygısı bulunmayan bazı kimseleri Allah Resûlünün nur, hidayet ve bereket olan hadis-i şeriflerine dil uzatmak ve onları tahkir etmek yönünde cesaretlendirmeleridir.

Bunlardan birisi, hiç vicdanı sızlamadan ve kalbi ürpermeden böyle bir avarenin hadis-i şerifler için kullandığı şu ağır sözü tasdik makamında kitabına almıştır: "Hadis patentli hurafeler!"

Allah! Allah! Bu nasıl âlimdir, nasıl peygamber vârisidir, nasıl İslâm savunucusudur böyle! Benim burada bu saygısızlığa karşı kanım dalgalar gibi kabardı, taşıtı. O ise, gayet sakin, daha da ötesi, ferih ve fahur bir halde, Arşullahı titretebilen bu saygısızlığı kitabına almıştır. Birilerinde iman yoktur, ama yine de kimsenin gizlisiyle uğraşmamak lâzımdır.

³⁵³ -Burada, duyulan ve dinlenen söz üzerinde tefekkür etmek tarif edilmiştir. Bunun yanında bir de görülen şey üzerinde tefekkür etmek vardır.

-Tefekkürle kazanılan ilimler topluca beş kısımdır.

-Birinci kısım, imanın asıl ve rükünleriyle ilgili ilimdir.

Bu ilmi kazanmak farzdır. İmanın asıl ve rükünleri ise Allah Teâlâ'ya, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve âhiret gününe iman etmektir. Bunlarla ilgili ilmin kaynağı ve esas menba'ı Kurân-ı Kerim ve sahih hadislerdir. Burada tefekkür, bu ilmi bu kaynaklardan almak ve onların ışığında oluşturmak için zihnî çaba sarf etmektir.

-İkinci kısım ibadetlerle ilgili ilimdir.

İbadetler de bedene ve mala taalluk edenler olmak üzere iki kısımdır. Namaz ve oruç gibi ibadetler bedene, zekât, ticaret ve malî işler de mala taalluk eden ibadetlerdir. Bu ilimden kişiyi ilgilendiren miktarı farz, ondan fazlası sünnet ve fazilettir.

-Üçüncü kısım kötü ahlâk ilmidir.

Kötü ahlâk ilmi, kötü olan huyları tanıyıp kendisini onlardan kurtarmak ve korumak için gereklidir. Ancak bu ilmi, gerektiğinden fazla öğrenmek câiz değildir. Çünkü bu, hem kıymetli olan ömür ve zamanı boş yere heder etmek, hem de akıl, his ve duyguları kötü ve zararlı olan şeylerle meşgul etmektir. Böyle bir meşguliyet ise, bu şeylere karşı tepki yönündeki hassasiyeti köreltir ve giderek onlara alışmaya ve onları normal ve iyi bulmaya yol açar. (Uzun bir müddet gübreyi karıştıran bir kimse, artık onun ne kokusundan ne de manzarasından iğrenmez. Aksine, bunlardan zevk ve lezzet alır.)

-Dördüncü kısım iyi ahlâk ilmidir.

İyi huylar kazanmak farz olduğu gibi, bunların neler olduğunu ve hangi yol ve yöntemlerle kazanıldığını öğrenmek de farzdır. İyi ahlâk ilminin önünde sınır ve tahdit yoktur. Bu sebeple, bu ilim ne kadar ileri derecede öğrenilirse, o kadar iyidir. Çünkü iyi olan şeyleri daha iyi öğrendikçe hem onlara karşı rağbet artar hem de onları daha doğru bir şekilde yapma ve yaşama imkânı doğar.

-Beşinci kısım duyularla ilgili ilimdir.

Duyular, dış âleme açılan pencerelerdir. Bu pencerelerden gelen algılamaları tefekkür yoluyla ilim haline getirmek lâzımdır. Hayvanla insan arasında önemli farklardan birisi de burada ortaya çıkar. Çünkü, hayvan göz, kulak, dil gibi duyu pencerelerinden gelen algılamaları bedene ait maddî birer his seviyesinde tutar; insan ise, bunlardan aklî manalar çıkarır. Ancak, inançsız kimse sonuçta bunları yine maddî hislere çevirirken, şuurlu mü'min onlardan Allah Teâlâ'nın varlığı, büyüklüğü, kudreti, rahmeti ve diğer isim ve sıfatlarıyla ilgili imanî ilimler elde eder.

FASIL-24

24.TEVBE ETMEK

Bil ki, tevbe etmek günahkârlıktan itaatkârlığa, yanlış yoldan doğru yola dönmek demektir. Bu dönüş düşüncede, duyguda ve fiilde olmak üzere birkaç kısımdır. Tevbe etmek için, iki şeyi bilmek lâzımdır.

Birincisi yanlış yaptığını ve günah işlediğini bilmektir. Çünkü bunu bilmeyen bir kimse, tevbe etme ihtiyacını duymaz. İkincisi, tevbe etmenin farz olduğunu bilmektir. Tevbe etmek birçok âyet-i kerimelerle emredildiği için, önemli farzlardandır. Tevbe etmeyi emreden bazı âyetler şöyledir:

"Yalnız Allah'a kulluk edin. Ben sizin için Onun tarafından açık bir uyarıcıyım ve Rabbinizden af dileyip tevbe edin. O zaman O sizi belirlenen vakte (ölümünüze) kadar güzel bir şekilde yaşatacaktır. O, günah işlemeyen fazilet sahiplerine de bunun karşılığını verecektir. Bundan yüz çevirerseniz, ben sizin için büyük bir azap gününden korkarım." (Hud Sûresi, 3. âyet)

"Ey kavim! Tevbe edip Rabbinizden af dileyin. Bunu yaparsanız, O, üzerinize bolca yağmur indirecek ve kuvvetinize kuvvet katacaktır. Hal bu iken, tevbe etmekten yüz çevirip günahkârlıkta ısrar etmeyin." (Hud Sûresi, 52. âyet)

"Ey kavim! Allah'a kulluk ve ibadet edin. Sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. O sizi yerden çıkarmış ve yerde yaşamak için size ömür ve imkân vermiştir. Öyleyse, tevbe edip O'ndan af dileyin. Benim Rabim hiç şüphesiz yakındır ve (tevbeleri) kabul edendir." (Hud Sûresi, 61. âyet)

"Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a dönüp tevbe ediniz. Bunu yaparsanız iflâh olursunuz." (Nur Sûresi, 31. âyet)

"Ey iman edenler! Samimî bir şekilde Allah'a dönüp tevbe ediniz. O zaman umulur ki, O günahlarınızı affeder ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere dahil eder." (Tahrim Sûresi, 8. âyet)

"Neden bu insanlar tevbe edip Allah'tan af dilemiyorlar? Halbuki O, bağışlayıcı ve merhametlidir." (Mâide Sûresi, 74. âyet)

"Görmüyorlar mı ki, (günahlarından dolayı) senede bir veya iki kere başlarına belâ geliyor? Hal bu iken ne tevbe ediyorlar ne de kendilerine geliyorlar!" (Tevbe Sûresi, 126. Âyet Not: Bu âyet Asr-ı sadetteki münafıklar hakkında indirilmiştir. Hükmü ise her dönemdeki münafık, fâsık, gafil ve günahkârları kapsar.)

"Allah çokça tevbe eden ve temizlenen kimseleri sever." (Bakara Sûresi, 222. Âyet Not: Bu âyet, Peygamberimizin ashâbı hakkında indirilmiştir. Hükmü ise, tevbe ve temizliğe önem veren bütün müminleri kapsar.)

Tevbe etmek dört unsurdan oluşur.

Bunlar; **tevbe etmenin Allah Teâlâ'nın emri olduğunu düşünmek**³⁵⁴, **pişmanlık duymak, günah işlemeyi bırakmak ve aynı günahı tekrar işlememeye karar vermektir.**³⁵⁵ Burada gerekli olan pişmanlık, günahı fiilen bırakmayı sağlayacak güçte olan miktardır. Bu itibarla, bundan aşağısı pişmanlık sayılmaz. Bundan yukarısı ise, zorunluluk değil, fazilettir.

Kul tevbe ederken, bunu Allah Teâlâ'nın hidayet ve yönlendirmesiyle yaptığını düşünmek durumundadır. Çünkü Allah teâlâ, iman nasip etmedikçe inanmak mümkün olmadığı gibi, tevbe nasip etmedikçe de tevbe etmek mümkün değildir. Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden

³⁵⁴ Bu şu demektir: Örneğin, bir kimse sağlığına zarar verdiğini düşürerek bir kötülüğü terk ederse, bu iyi bir şey olmakla birlikte tevbe sayılmaz.

³⁵⁵ İşlenmiş olan günah, kul hakkı ise, ayrıca ondan helâllik almak da zorunludur.

birisi de "**Tevvâb**"tır. Mânası ise, tevbe etmeyi ilham eden ve samimî olarak tevbe edenleri affeden demektir.

Konusuna göre tevbe etmenin çok mertebeleri vardır. Çünkü günahkârlıktan itaatkârlığa dönmek tevbe olduğu gibi, kalp ve zihni meşgul eden şeylerden sıyrılmak, güzel olan bir işten daha güzel olana yönelmek de tevbedirler. Bu sebeple Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da çok tevbe etmiştir. Çünkü o, hiçbir mertebede durmaksızın Rabbine karşı daha güzel bir şekilde kulluk etmek ve daha saf ve berrak bir zihin ve kalp atmosferi içinde ibadet yapmak istemiştir.

Kurân-ı Kerim'de tevbe etmek "fırar etmek", "inâbe etmek" ve "ihbât etmek" lâfızlarıyla da bildirilmiştir. Örneğin şöyle buyurulmuştur:

"Allah'a fırar edin. Ben O'nun tarafından sizin için açık bir uyarıcıyım." (Zâriyât Sûresi, 50. Âyet Not: Bu sözü Nuh aleyhisselâm kendi kav- mine söylemiştir.)

"Rabbinize inâbe edin ve O'na teslim olun. Aksi takdirde, O'ndan size azap gelecek ve siz bu azaba karşı çaresiz kalacaksınız." (Zümer Sûresi, 54. âyet)

"İman eder, sâlih amel işleyen ve Rablerine ihbât eden kimseler cennet ehlidirler. Onlar cennette kalıcıdır." (Hud Sûresi, 23. âyet)

"İlâhınız tek bir ilâhtır. Yalnızca O'na teslim olun. İhbât edenlere müjdeler olsun!" (Hac Sûresi, 34. âyet)

Ancak bu lâfızlarla tevbe etmek arasında bazı ince farklar da vardır. Çünkü fırar etmek kendi günahlarından kaçmak şeklinde olabildiği gibi, etraftaki günahlar ve günahkârlardan kaçmak şeklinde de olabilir. **İdâbe etmek**, tevbe etme şeklinde veya mutlak anlamda Allah Teâlâ'ya dönmek demektir. Ortada günah varsa, inâbe etmek gûnahtan tevbe etmektir. Günah yoksa, o zaman o, itaat etmek arzusundan dolayı dönmektir. **İhbât etmek** ise, inat ve ısrar etmeden ve zorluk çıkarmadan Hakka dönmek ve ona boyun eğmektir.

FASIL-25

25.SABRETMEK

Bil ki, insanda nefis, şeytan ve kötü şehvetler akıl, marifet ve hayır ilhamıyla çekişme halindedirler. Bu çekişmenin sonuçları büyük oldukları için, buna en büyük cihad denilmiştir. Çünkü cihadların ve savaşların büyüklüğü doğurdukları sonuçlara göredir. Bu sebeple, Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm can pazarının yaşandığı bir savaştan dönerken, ashabına, **"Küçük cihad'tan büyük cihada döndük."** buyurmuştur. Onun büyük cihad'tan kasdettiği şey, üçlü şer ittifakı olan nefis, şeytan ve kötü şehvetlere karşı savaştır. Bu savaş kılıç, mızrak ve tüfekte değil, sabırla kazanılır. Sabır ise, üçlü şer ittifakının hücumu karşısında teslim olmamak ve onlara karşı direnip sebat etmektir.

Bu sebat gösterildiği takdirde, akıl, marifet ve ilham cephesi galip gelir. Kurân-ı Kerim'de bu cephedeki üçlüye **"Allah'ın hizbi"** adı verilmiş ve onun galibiyeti için çalışmak gerektiğini bildirmiştir.³⁵⁶

³⁵⁶ Mâide, 56; Mücâdele, 22.

Not: Bazı kimseler ve cemaatler kendi kendilerini büyütme için, büyük isimler kullanırlar. Ancak, mânası gerçekleşmedikçe, kuru bir ismi kullanmak kimseyi büyütmez. Onun için, şu veya bu büyük

Sabır gerçekleştiği takdirde, yapılması gereken işler de kolaylıkla yapılır **sabır iki şeyle gerçekleşir**. Bunlardan birisi, **sabır gerektiğine inanmaktır**. İkincisi ise, **riyâzet yapmaktır**. **Riyâzet, iradeyi tâat ve hayır yönünde kuvvetlendirmek ve nefsi tâat ve hayra alıştırmak için temrinler ve alıştırmalar yapmaktır**. Diğer bir ifade ile, riyâzet, kolay olan tâat ve hayırlardan başlayarak devamlı ve ısrarlı bir şekilde daha zor olanlara doğru ilerlemek ve açılmaktır. Bu olay, tıpkı vücudu uygun sporlarla güçlendirmek ve onu zor işlere elverişli hale getirmek gibidir. Ancak riyâzet çalışması vücut üzerinde değil, irade ve nefis üzerindedir. Bu çalışmanın sonunda irade iyice güçlenir, nefis de tamamiyle itaat altına alınır.³⁵⁷

Tehzip, nefsi kötü sıfatlardan arındırmak mânasına geldiği gibi, onu imtihan etmek ve ne durumda olduğunu anlamaya çalışmak mânasına da gelir. Basireti açık ve himmeti yüce kimseler, nefsin kuru iddialarına kanmazlar. Bunlar fiilen ispatlanmamış tabalara iltifat etmezler. Bunlar, nefsin her iddiasına karşı, **"Doğru iseniz, delilinizi gösterin."** (Bakara, 111; Enbiyâ, 24; Nemi, 64;) Âyetini okurlar ve iddiacı nefislerini ispata davet ederler.

Sabır, imanın yarısıdır. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur: **"iman iki yarımдан oluşur. Bu yarılardan birisi sabır, birisi de şükürdür."**

isme heves duyanlar, onun mânasını da kendilerinde gerçekleştirmeye çalışmak zorundadırlar. Aksi takdirde, isim gâsbı ve hırsız durumuna düşerler. Böyle bir durumda, fâsık bir adama Müttaki ismini vermek, onu ne kadar yüceltirse, Allah'ın emirlerini çiğneyen bir fırkaya Allah'ın Hizbi demek de onları o kadar yükseltir. Mâna ve hakikati önemseyenler, lâfız, şekil ve kalıbı ikinci derecede görürler. Fakat manadan iflas edenler, Zâhire dönük bu şeyler üzerinde titrerler. Şekilcilik, merasimcilik denilen olaylar da mananın iflâsı sonunda revaç bulmaya başlar. Bir ara "nur" ismi ve ondan türetilen isimler dikkatimi çekmişti. Çünkü bu isimler çocuk isminden dükkân ve firma isimlerine kadar çok sahalarda

³⁵⁷ Riyâzetin esası farz ve sünnet olan ibadetleri dikkat ve disiplin içinde yapmaktır. Nefis bunlarla tam ıslah olmazsa, bundan sonra daha sıkı perhizler, halvetler ve temrinler uygulanır. Ancak bunlar yapılırken, vücut veya akla zarar veren yöntemlerden sakınmak lâzımdır. Aksi takdirde, sonuç almak mümkün olmadığı gibi, bunlardan ileri gelen bir sürü zarar ve sıkıntılarla uğraşmak durumu da ortaya çıkar. Yarım kafa ve yarım vücut halindeki insanlar, her meslek ve toplum için sorun oluşturmuşlardır. Kör ve sağırılar asırları tahrip, nesilleri ifsat ve telef etmişlerdir. Ahir zamanın en büyük belâsı olan Deccal'ın da bir gözü kördür. Şaşılacak şeydir ki, bazı kimseler vücutlarındaki sakatlıkları büyüklüklerine işaret gibi göstermişlerdir. "Cehaletin ol mertebesi sehl olmaz."

Bu satırları yazarken, sakatlığı bir kusur ve sorun gibi göstermenin toplumda büyük bir oran oluşturan vücut özürsü vatandaşları rahatsız edip etmeyeceğini düşündüm. Sonra din nazarında da her türlü kusurun eksiklik demek olmadığını, bunlardan bir kısmının bir imtihan olduğunu, sabır göstermek suretiyle imtihanı kazananların büyük derecelere mükâfatlandırılacağını bildiren şu âyet-i kerime aklıma geldi: **"Sizi vücudunuzdan biraz eksiklikle imtihan edeceğiz. Buna Sabredenleri müjdele. Onlar için Rablerinden dereceler ve rahmet vardır."** (Bakara, 155) Ancak, bunun yanında, Kurân-ı Kerim gözlü ve körlerin, duyan ve sağırının bir olmadıklarını da söylemiş ve küfürle dalâlet ehlini kör ve sağır olarak vasıflandırmıştır. (En'âm, 50; Gâfir, 58; Hud, 24;) Bir âyetinde de şöyle buyurmuştur: " Kusur olan gözlerdeki körlük değil, kalplerdeki körlüktür." (Hac, 46) Bizim görüşümüz de Kurân'ın görüşüdür.

FASIL-26

26.KORKMAK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Mü'min iseniz benden korkun." (Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet)

"İnsanlardan korkmayın, benden korkun." (Mâide Sûresi, 44. âyet)

Bil ki, korkmak elem ve hüznün duymak gibi, kalbin büzülmesi, kanın çekilmesi ve neşenin bozulması halidir.

Sebebine göre korkmak üç kısımdır:

Birincisi ve en üstün olan kısım, Allah Teâlâ'nın uluhiyet ve azamet sıfatlarını düşünmekten hâsıl olan korkudur. Çünkü Allah Teâlâ'nın sınırsız bir güç ve kudrete sahip olduğunu ve istediği her şeyi yapabildiğini, dilediği kimseyi aziz, dilediğini zelil ettiğini, razı olduğu kulunu kendine yakın tuttuğunu, kızdığını uzaklaştırdığını, bunları yaparken de kimseye hesap vermek veya bir mülahazaya takılmak gibi bir durumda olmadığını düşününce, bundan zorunlu olarak korku doğar. Bu korkuyu duymak farzdır. O aynı zamanda, Allah Teâlâ'ya iman etmenin sağlıklı olduğunun da belirtisidir.

Amellerini çok görüp bundan dolayı ucup ve gurur duyan ve Allah Teâlâ'ya karşı nazlanmak temayülünde olan kimselerle herhangi bir sebepten dolayı kendilerini O'nun azap ve gazabından emin hisseden kimseler için bu korku hem lüzumlu hem de çok faydalıdır. Çünkü bu korku, onlara hadlerini bildirir ve onları kulluk zeminine indirir. Kendilerini emin hissedenler de bu sayede Allah Teâlâ'nın azap ve gazabından emin olunamayacağını anlarlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Gökte olanın sizi sarsılıp açılan yere batırmayacağından mı emin oldunuz? Yoksa, gökte olanın üzerinize taş yağdırmayacağından mı emin oldunuz?" (Mülk Sûresi, 16-17. âyetler)

"Kendilerini Allah'ın azabından emin mi görüyorlar? Allah'ın azabından ancak hüsrana uğrayanlar, kendilerini emin görürler." (A'râf Sûresi, 99. âyet)

İkinci kısım, nimetin geri alınmasından korkmaktır. En büyük nimet de iman olduğu için, bu korku en çok imanın selp edilmesi ihtimali üzerinde yoğunlaşır. Kur'ân-ı Kerim'deki şu duâlar, bu korkunun ifadesidirler:

"Rabbimiz! Bizi hidâyet ettikten sonra, kalplerimizi saptırma. Ve bize kendi tarafından bir rahmet ver." (Âl-i İmrân Sûresi, 8. âyet)

"Rabbimiz! Üzerimize sabır ve sebat yağdır, ayaklarımızı sabitleştir, küfür ve kâfirlere karşı bize yardım et." (Bakara Sûresi, 250. âyet)

Bu ikinci kısım korku, nimetleri görmeye, onlardan dolayı Allah Teâlâ'ya minnet duyup şükretmeye ve nimetleri doğru kullanmak için titizlik göstermeye vesile olur.

Üçüncü kısım, günahlara karşı va'dedilen cezalardan ve azaplardan korkmaktır. Bu korku da kulu emredilen şeyleri yapmaya ve nehyedilen şeylerden sakınmaya sevk eder.

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm bu korkuyu kastederek şöyle buyurmuştur:

"Korku, Allah Teâlâ'nın kamçısıdır. Kullarını onunla yönetir."³⁵⁸

Bu kısımlarıyla korku, bir kalp amelidir ve sevabı vardır.³⁵⁹

358 Bu söz, kudsî hadis olarak da rivayet edilmiştir.

359 Duygular, dış organlarla yapılan işler gibi anlık ve geçici değil, sabittirler. Bu sebeple, onların iyi olanları devamlı sevap üretir, kötü olanları da sürekli ve aralıksız günah üretirler. Bu böyle olduğu içindir ki, duyguları kötü olan bir kimse, dış organlarıyla bazı iyilikler yapsa ve beş vakit namaz kılsa,

Kurân-ı Kerim'de korku **"işfak"** ve **"huşû"** lâfızlarıyla da dile getirilmiştir.

Örneğin şöyle buyurulmuştur:

"Cennete namzet olan mü'minler, Rablerinin azabından işfak ederler." (Maâric Sûresi, 27. âyet)

"Onlar Rablerinden korkarlar ve O'na karşı işfak halindedirler." (Mü'minûn Sûresi, 57. âyet)

"Mü'minler iflâh olmuşlardır. Odlar namaz kılarken huşû' halindedirler." (Mü'minûn Sûresi, 1,2. âyetler)

"Odlar rağbet ve korku ile bize duâ ederler ve bize karşı haşyet duyarlar." (Enbiyâ Sûresi, 90. âyet)

Ancak bu lâfızlarla korku arasında bazı farklar da vardır. Çünkü işfak, korku ve Ümidin denge halinde ve eşit olmalarıdır. Huşû' ise, heybet veren büyük bir şeyi görmek, düşünmek veya duymak sebebiyle kalp ve organların sinmeleri ve hareketsiz hale gelmeleridir.³⁶⁰

Korkunun sonuç ve meyvesi ise verâ'dır. Verâ, zararından korkmak sebebiyle haram ve şüpheli şeylerden sakınmak ve onlardan uzak durmaktır.

Korku, hüzn ve kabz (kalbin daralması) da doğurur. Ancak bu ikisi (hüzn ve kabz) bazen de aşırı neşe ve açılmanın müteakip Cezalarıdır.

FASIL-27

27.ÜMİT ETMEK

Ümit etmek de korkmak gibi, Allah Teâlâ'nın uluhiyet ve azamet sıfatlarını bilmek ve düşünmekten doğar çünkü bu yüce sıfatlar hem korku hem de ümit verirler. Bu sebeple, Allah Teâlâ'yı hakkı ile bilenler O'ndan hem korkarlar hem de ümit ederler.

Çünkü fayda veren de zarar veren de sevindiren de üzen de O'dur. Kurân-ı Kerim'in ifadesiyle, **"Güldüren O, ağlatan O, öldüren O ve yaşatan O'dur."** (Necm Sûresi, 43-44. âyetler) bu ümit, Allah Teâlâ'ya iman etmekten ileri geldiği için, onun gibi sabittir. Bu sebeple o, hayatın değişen tatlı ve acı tecellileriyle birlikte değişmez ve artıp eksilmez.

Ümit etmek, sevap ve iyilik beklemek şeklinde de olabilir. Bu türlü ümit, sahibini daha çok tâat ve ibadet etmeye sevk ederse, o meşru bir ümittir. Böyle bir fonksiyon ifâ etmezse, o şeytandan gelen bâtil bir ümniye ve temennidir.

Kurân-ı Kerim'de buna işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Şeytan onlara boş vaadlerde bulunur ve onları boş yere ümitlendirir." (Nisa Sûresi, 120. âyet)

Çünkü Allah teâlâ batıl ümniye ve temennileri gerçekleştirmez.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuş tur: "

yine de zararda olur ve sevapları günahları yanında az kalır. Bu tür kimselerin bir kısmı huy, duygu ve düşünce yoluyla kazandıkları günahları baskın ve yoğun olduğu için namaz kılmalarına, oruç tutmalarına, hac, falan yapmalarına rağmen imansız ölürlər.

360 Kalblr hareketsiz hale gelmesi, elbette ki, durmasa demek değildir. Bazen bu d- olur. Fakat o zaman ölüm olayı gerçek-

"Yoksa, kâfir ve fâsık insan ne temenni ederse, o gerçekleştirilir mi? Hayır!" (Necm Sûresi, 24. âyet)

Meşru olan ümit, nefsin hilesine ve şeytanın aldatmasına değil, sebep ve gerekçelere dayanır. (Onun için, makul ve geçerli bir sebep ve vesile ortaya koymadan, ham hayal ile, "Allah beni affeder." diyen kimselerin ümidi meşru, yani, şer'î, yani şeriata uygun olan ümit değildir.)

Ümit etmeye **"rağbet"** de denir. Ancak rağbet, umduğu şeyi gözleriyle görür gibi olmaktır. Bu itibarla, o, sağlam temele dayanan şiddetli bir ümittir.

Kurân-ı Kerim'de peygamberlerden bahsedilirken şöyle buyurulmuştur:

"Onlar hayır işlerinde süratli davranır, rağbet ve korku ile bize dua eder ve bize karşı huşu' duyarlardı." (Enbiyâ Sûresi, 90. âyet)

Ümit ve rağbetten bast hali doğar. Bast, kabz'in aksine, kalbin açılması ve rahatlamasıdır. Ancak bast, aldatıcı olan ümniye ve temenniden de ileri gelebilir. **Meşrû, yani şeriata uygun olan bast, daha canlı ve kuvvetli bir şekilde ibadete yönelmeyi sağlarken, gayr-i meşru olan bast, tembellik, gaflet ve günahlara öncülük eder.**

FASIL-28

28.FAKİRLİK

Fakirlik, yokluk ve ihtiyaç demektir. İhtiyaç ise mutlak ve mukayyet olmak üzere iki kısımdır. Mutlak ihtiyaç; yaratılmaya, varlıkta tutulmaya ve hidayet edilmeye muhtaç olmaktır. Hiçbir şeyle sınırlı olmayan ve hiçbir durumda ortadan kalkmayan bu üç katlı ihtiyaç, kulun Allah teâlâ'ya karşı ihtiyacıdır. Çünkü Allah teâlâ yaratmadıkça o vücuda gelmez, varlıkta tutmadıkça o varlığını sürdürmez ve hidayet etmedikçe o, doğruyu bulmaz. **Bu sebeple, onun en önemli ve öncelikli işi de bu mutlak ihtiyaçla bağlı ve bağımlı bulunduğu Rabbini tanımak ve O'na iman etmektir. Bu ihtiyacı duymak farzdır. İman da** bu ihtiyacı duyup itiraf etmektir.

Emredilen ve övülen fakirlik, işte bu ihtiyacı duymaktır. Bu anlamda fakir olmak, insanların ve bütün varlıkların kalkmaz ve değişmez sıfatı ve kaderidir. Onun için, Allah teâlâ, insanlara seslenerek şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Sizler Allah'a karşı fakirlersiniz, O ise zengindir ve zenginliğiyle övülendir." (Fâtır Sûresi, 15. âyet)

Mukayyet ihtiyaç ise, mal ve madde gibi vasıtalarla duyulan ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç kişilere ve şartlara göre değişir. Zaman zaman da bütünüyle ortadan kalkar. **Bu ihtiyaç konusunda övülen şey**, onu mümkün olduğu ölçüde azaltmak ve hatta bütünüyle ortadan kaldırmaktır. Çünkü bu ihtiyaç azaldıkça ve özellikle ortadan kalktığı takdirde kalbin Allah teâlâ'ya yönelmesi artar ve onun ideâl konuma ulaşması kolaylaşır. Kalbin ideâl konumu ise, Allah Teâlâ'dan başka hiçbir şeyi düşünmemek, duymamak, hiçbir şeyle ilgilenmemek ve hiç şeye bağlı ve bağımlı olmamaktır.

Mukayyed ihtiyaç da fakirliktir. Ancak, mutlak fakirlik fıtratten ileri geldiği ve kulun Allah teâlâ'ya karşı tabîî vasfı olduğu halde, maddî şeylere muhtaç olmak anlamındaki mukayyed fakirlik, çoğunlukla tembellik, hırs ve tamah gibi kusurlardan ileri gelir.

Bu sebeple birinci fakirlik iftihar vesilesi bir meziyet, ikinci fakirlik ise küfre yakın bir eksikliktir.

FASIL-29

29.ZÜHD

Kur'ân-ı Kerim'de, bazı insanlara itap edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Siz dünya hayatını öne çıkarıyorsunuz. Halbuki, âhiret hayatı bundan daha hayırlı ve daha kalıcıdır." (Alâ Sûresi, 17. âyet)

Zühdün hakikati, Allah Teâlâ'nın vereceği âhiret nimetleri yanında dünyadaki şeyleri küçük ve önemsiz bulup onlardan yüz çevirmektir. **Zühd**, yasaklanmamış helâl şeylere karşı söz konusudur. Yasaklanmış haram şeylerden yüz çevirmek ise **takvadır**.

Onun için **takva farz, zühd ise fazilet** ve üstünlüktür.

Zühd, haram sınırına yaklaşma tehlikesini önlediği gibi, vacip olan ibadet ve vazifeleri ifâ etmek için bol vakit ve fırsat da temin eder. Zühd, bununla birlikte, iki güzel huyun oluşmasını da sağlar. Bunlar, **"isâr"** ve **"fütüvvet"** huylarıdır. **isâr**, cömertlikten de üstün olan bir sıfattır. Çünkü **cömertlik**, kendisinin muhtaç olmadığı bir şeyi (veya şeyleri) gönül hoşluğuyla başkalarına vermektir. **isâr ise**, kendisinin de muhtaç olduğu şeyi (veya şeyleri) de aynı **hoşluk ve iç rahatlığıyla vermektir**. Bu, başkalarını kendi nefesine tercih etmek anlamındadır. Allah teâlâ, Peygamberimizin ashâbını **isâr** (tercih) huyuyla överek şöyle buyurmuştur:

"Kendileri muhtaç bile olsalar, başkalarını kendi nefislerine **isâr** (tercih) ederler." (Haşr Sûresi, 9. âyet)

Fütüvvet ise, ihtiyaçtan dolayı olmasa da başkalarının tâlip ve istekli oldukları şeyleri gönül rahatlığıyla onlar için terk etmek, bu şeylerin tahsilinde onlara rakip olmamak ve onlarla çekişmemektir. **Fütüvvet**, sahibine mürüvvet, sevgi ve saygınlık kazandırır. Böyle bir kimse, inandığı yüce değerleri dünya çekişmeleri ve kavgaları yüzünden çiğnemek durumunda kalmaz. Bu yüzden de onun hem Allah teâlâ' yanında, hem de halk nazarında itibarı artar. Bu itibar, ona elde edebileceği maddî şeylerin çok üstünde huzur ve lezzet verir. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Dünyaya karşı zühd halinde ol ki, Allah seni sevsin. İnsanların talip oldukları şeylere karşı da zühd halinde ol ki, insanlar seni sevsin." (Çünkü insanlar cimri, hırslı ve bencil oldukları için, dünyayı kendileriyle paylaşmak isteyenleri sevmezler. Bu hikmetten dolayıdır ki, Allah teâlâ sevdiği ve sevimlerini istediği peygamberlerini ve yakın velilerini kin, nefret ve husumet sebebi olan dünyadan geri çekmiş ve onlar için zühd hayatını gerekli kılmıştır.)

FASIL-30

30.MUHASEBE ETMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Amel defterini oku. Hesap edici olarak kendi kendine yeterlisin." (İsrâ Sûresi, 14. âyet)

"insan, başkalarına karşı kendine mazeretler uydurmaya çalışsa da kendi kendini çok iyi bilir." (Kıyâme Sûresi, 14-15. âyetler)

Muhasebe etmek, kelime olarak, birisiyle hesaplaşmak demektir. Dini bir terim olarak ise, yaptığı işleri gözden geçirip dinin ölçülerine göre değerlendirmek ve bunların doğru yapılıp yapılmadığını öğrenmeye çalışmaktır. Bundan sonra yapmayı düşündüğü işleri aynı ölçülere vurarak yapılmalarının doğru olup olmadığını anlamaya çalışmayı da kapsar. Mü'min, bu şekilde muhâsebe etme yoluyla geçmiş ve geleceğini kontrol altında tutar ve şimdiye kadar ne yaptığını, bundan sonra da ne yapması gerektiğini anlamayı gerçekleştirir.

Muhâsebe, dünya işlerinde de önemlidir. Bu işlerde de başarılı olmanın önde gelen şartı sağlıklı bir muhâsebe yapmaktır. Ancak burada söz konusu olan muhasebe, âhiret kurtuluşuna müteallik ve Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmeye yönelik olan muhâsebedir. Bu muhâsebeyi yapmak vâciptir.³⁶¹ Bunu gerekli kılan şey ise, insanın yaptığı işlerden dolayı Allah teâlâ tarafından hesaba çekilmesidir.

Muhâsebe, bu hesabı önceden kendi kendine yapmak ve henüz vakit ve fırsat varken, eksiklik ve aksaklıkları düzeltmektir.

Muhâsebenin sonuçları **"i'tisâm"** ve **"istikamet"** tir. İ'tisâm, bulunan doğrulara sarılmak, istikamet ise düzeltilen yolda yürümektir.

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Hepiniz Allah'ın ipine i'tisâm edip sarılın."³⁶²

"Allah'a i'tisâm eden (O'nun emirlerine sarılan) kimseler, doğru yola yönlendirilmiş olurlar." (Âl-i İmrân Sûresi, 101. âyet)

"Namaz kılın, zekât verin ve Allah'a i'tisâm edin (emirlerine sarılın). O sizin mevlânızdır. O en güzel mevlâ ve en güzel yardımcıdır." (Hac Sûresi, 78. âyet)

"Sen ve sana tâbi olanlar emrolunduğunuz gibi istikamet üzerinde olun." (Hud Sûresi, 112. âyet)

"Rabbimiz Allah'tır, diyen, ondan sonra da istikamet üzerinde yürüyen kimseler için âhirette korku ve hüzn yoktur." (Ahkaf Sûresi, 13. âyet)

"Kuraklıkla cezalandırılan o kavim istikamet üzerinde olsaydı, onları bol su ile sulandırırıldık." (Cin Sûresi, 16. âyet)

361 Fıkhî bir terim olan vâcip, yapılması sevap, yapılmaması günah olan şeydir.

362 Al-i İmrân Sûresi, 103. âyet.

Not: İp bilinen şeydir. Ancak bu kelime mecazî olarak başka şeyler için de kullanılır. Özellikle Araplarda bu çeşit kullanımlar yaygındır. Türkçede de, örneğin, "Falanın ipiyle kuyuya inilmez.", "İpe un sermiş." gibi mecazî ifadeler kullanılır. Yukarıdaki âyette de ipten maksat, Kur'ân-ı Kerim'dir.

Kur'ân-ı Kerim'in ipe benzetilmesi birçok mâna ufuklarını açar.

Bu manalardan birisi, onun insanları düştükleri küfür ve dalâlet çukurundan çıkarması ve kendisine tutunanları bu çukura düşmekten korumasıdır. Dağcılar bile, tırmanırken, düşmemek için bellerine ip bağlarlar.

FASIL-31

31.ŞÜKRETMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sizdeki nimetler Allah'tandır. Size bir sıkıntı dokunduğu zaman da O'na yalvarırsınız." (Nahl Sûresi, 53. âyet)

"Allah'ın nimetlerini sayarsanız, bitiremezsiniz." (İbrahim. 34; Nahl, 18)

"Şükrederseniz, size daha fazla veririm." (İbrahim Sûresi, 7. Âyet Not: Şükür karşılığında vadedilen fazlalık, ya dünyada, ya âhirette, yada her iki yerde verilir. Bu sonuncusu çift mükâfat olur. Mükâfâtın tek veya çift olmasına tayin eden de şükürdeki tamlik derecesidir.)

Bil ki, kulu şükretmeye sevk eden şey, yararlandığı nimetlerin Allah teâlâ'ya ait olduğunu bilmektir.

Bu bilgi hâsıl olunca, şükretmek zorunluluk kazanır. Bundan dolayıdır ki, şükretmek istemeyenler, nimetlerin Allah teâlâ'ya ait olduğunu itiraf etmekten sakınır ve bu açık gerçeği inkâr etmeye sığınır.³⁶³

Allah teâlâ da bunların kafalarına tokmakla vurur gibi, nimetlerini tek tek saydıkça, "Bunlardan hangisini (akıl ve ilim yoluyla) inkâr edebilirsiniz?" diye sormuştur. Bu soru Rahmân suresinde üst üste otuz bir sefer tekrarlanmıştır.

Nimetlerin Allah teâlâ'ya ait olduğunu bilmek, şükür gerektirmenin yanında, kalpte sevinç ve lezzet de hâsıl eder. Çünkü nimetlerin kayıp mal gibi görülmesi ile, kâinatın sahibi olan zatın kasıtlı lütuf ve iltifatları olarak görülmesi birbirinden çok farklı duygular oluştururlar. Birinci durumda nimetler yalnız maddî değerleriyle algılanırken, ikinci durumda bunların manevî değerleri de duyulur. Bu manevî değerler, Allah Teâlâ'nın iltifatlarıdır. Bu iltifatların duygu planındaki değerini anlamak için, bir elmayı yerde bulmakla sultanın onu hediye etmesi arasındaki farkı düşünmek yeterlidir. Satın alınan şeyle hediye yoluyla sahip olunan şeyin kalpteki değerleri de bunun gibi farklıdır. (Bu fark, birindeki iltifattan ileri geldiği halde, basit kimseler bu farkın hediyelediği belâşlıktan ileri geldiğini zannederler.)

Bir nimetten dolayı **iki şükür vaciptir. Birincisi**, nimetin sahibi ve yaratıcısı olan Allah teâlâ'ya şükürdür. **İkincisi** ise, nimetin ulaşmasında aracı ve vasıta durumundaki kimseye şükürdür. Onun için Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur: "insanlara da şükredin, insanlara şükretmeyen, Allah teâlâ'ya da şükretmez."

Ancak insanlara şükretmeyi Allah teâlâ'ya şükretmenin yerine koymak veya onun önüne geçirmek doğru değildir. (Çünkü garsona verilen bahşiş ne yemeğin parasıdır ne de ondan daha önemlidir.)

Hakikî şükür, nimetleri verilmiş maksatlarına uygun olarak kullanmaktır. Bu sebeple, bir kimse diliyle ne kadar şükrederse etsin, elindeki nimetleri verilmiş maksatlarına göre kullanmadığı sürece şükretmiş olmaz.

Şükretmek hem Allah Teâlâ'nın rızasına sebep hem de nimetlerin devam etmesine ve hatta artmasına vesiledir. Şükretmek hikmettir. Çünkü hikmet de her şeyi yerine koymak ve yerinde kullanmaktır. Bu da türlü hayırları sonuç verir. Onun için Kurân-ı Kerimde şöyle buyurulmuştur: "Kime hikmet verilirse, ona çok hayır verilmiş olur." (Bakara Sûresi, 269. âyet)

³⁶³ Küfür ve inkâr, nankörler için bir sağanaktır. Her sağanak gibi, küfür ve inkâr da karanlık, dar ve sıkıntılıdır. Tuhaf olan şudur ki, normalde kurşun yağarken sığınağa girilir. Nankörler, nimet yağarken inkâr sığınağına girerler.

FASIL-32

32.TEVEKKÜL ETMEK VE RIZA GÖSTERMEK

Kurân-a Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah size yardım ederse, kimse size galebe edemez; O sizi yardımsız bırakırsa. O zaman da kimse size yardım edemez. Öyleyse, mü'minler (bu gerçeğe inananlar) Allah'a tevekkül etsinler." (Âl-i İmrân Sûresi, 160. âyet)

"Kim Allah'a tevekkül ederse, Allah ona yeterlidir" (Talâk Sûresi, 3. âyet)

"İnsanlar yüz çevirirlerse, sen, "Allah bana yeterlidir. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na tevekkül ettim." de!" (Tevbe Sûresi, 129. âyet)

"Bir işe karar verince, Allah'a tevekkül et. Bil ki, Allah tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmrân Sûresi, 159. âyet)

Bu O'na iman etmenin gereğidir. Çünkü iman, Allah Teâlâ'nın her şeye hâkim olduğuna, her işe güç ve kuvvetinin yettiğine, O'nun abes ve yanlış iş yapmadığına ve kullarına acıyıp merhamet ettiğine inanmaktır.³⁶⁴ Bu inanç kalbe yerleşince onun tabîî sorucu olarak Allah teâlâ'ya güvenmek ve O'nun koruyuculuğuyla şükür ve huzur bulmak durumu da hâsıl olur. İman kalpte bir ağaçtır. Bu gibi olumlu ve güzel sonuçlar da onun yeşil yaprakları ve tatlı meyveleridir.

Tevekkül kazanmak için vâcib olan şey, haram ve gayr-i meşru vasıtalarla tevessül etmemektir. Meşru olan vasıtalarla tevessül etmek ve helâl dairesinde çalışmak ise tevekküle aykırı değildir. Tevekkül, haram olan vasıtalarla başvurmaya ihtiyaç duymayacak kadar Allah Teâlâ'nın sahipliğine (kuluna sahip çıkacağına) inanmak ve güvenmektir. Diğer bir ifade ile, Allah Teâlâ'nın sahipliğine güvenip haram olan vasıtalarla başvurma ihtiyacını ve gereğini duymamaktır.

Tefviz, teslim, itimat ve rıza tevekkülün meyve ve ürünleridir. **Tefviz ve teslim**, işini ve kendini Allah Teâlâ'nın takdirine bırakmak ve O'nun takdirini itirazsız bir şekilde kabul etmektir. **İtimat**, Allah Teâlâ'nın kendisine yardım edeceğine inanmak ve bu inancın verdiği güvenle doğru çizgide sabır ve sebat etmektir. **Rızâ** ise, takdir edileni beğenmek ve onu en doğru bulmaktır. **Rızâ, teslimden daha ileri bir makamdır. Çünkü teslimde yalnızca itiraz etmemek ve karşı gelmemek söz konusudur. Rızâda ise, buna ilâve olarak, takdir edileni beğenmek ve ondan dolayı sevinip memnun olmaktır.** Kur'ân-ı Kerim'de, rızâ makamının en yüksek makam olduğuna işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Allah'tan râzı olmak, en büyük kulluktur." (Tevbe, 72)

364 Ehl-i sünnet akidesine göre, Allah teâlâ kendi irade ve ihtiyârıyla kullarına acır ve merhamet eder. Mutezile ise, bu ilâhî acıma ve merhameti daha da ileri götürerek bunun Allah teâlâ için vacip olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, Mutezile'nin uluhiyet konusundaki bütün farklı görüşleri gibi, yanlıştır. Ancak, demek ki, akıl sahibi olan bu insanlar, Allah teâlâ'nın kullarına yönelik tasarruflarında zorunlu denilebilecek derecede kuvvetli bir merhamet ve lütuf görmüşlerdir. Allah teâlâ'nın bu merhamet ve lütfu, haşin görünen hadiselerle karşı mü'minlere hem cesaret hem de güç verir.

Bu âyet-i kerime, "Allah'ın kulundan râzı olması en büyük nimettir." şeklinde de tefsir edilebilir.

Bu mânayı teyid eden bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Cennet ehli cennete girip yerleştikten sonra, Allah teâlâ onlara görünür ve kendileriyle konuşarak:

"- Size va'dettiklerimi buldunuz mu?" diye sorar. Cennet ehli:

Evet, ey Rabbimiz! Hepsini bulduk." derler. Allah teâlâ:

"- Size bunlardan daha üstün bir şey de vereceğim." der. Cennet ehli şaşırarak:

"-Ey Rabbimiz! Bunlardan daha üstün bir şey ne olabilir ki?" derler. Allah teâlâ:

"- Sizden ebediyen râzı olacağım ve size hiç kızmayacağım." der."

Bir fark da şudur: **Teslim**, kaderin hükmü belirmeden önceki boyun eğiş ve ön kabuldür. **Rızâ** ise, bu hükmün ortaya çıkmasından sonraki benimseyiştir.

(Bu farktan dolayıdır ki, bütün hastalar güvendikleri doktora teslim olurlar. Fakat, bunların hepsi tedavi sonucundan memnun ve râzı olmazlar.)

Rızanın bir **alt**, bir de **üst** derecesi vardır. **Alt derecesi**, kaderin hükmünü yalnızca aklıyla doğru bulmaktır. **Üst derecesi** ise, hisleriyle de onu doğru bulmak ve ondaki acılıktan dolayı hiçbir iğbirar ve burukluk duymamaktır.

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ, rahatlık ve ferahlığı kadere râzı olmaya yerleştirmiş, zorluk ve sıkıntıyı da kadere kızmaya yerleştirmiştir."

"Allah'a Rab olarak, İslâma din olarak, Muhammed'e (as) elçi ve resûl olarak râzı olan bir kimse, imanın tadını bulur."

Hâris el-Muhâsibî şöyle demiştir: "Rızâ, kaderin ortaya çıkması karşısında kalbin serin kanlı ve sâkin durmasıdır."

Zünnun el-Mısırî şöyle demiştir: "Rızâ, kaderin acı tecellileriyle de kalbin sevinmesidir."

Cüneyd el-Bağdadî şöyle demiştir: "Rızâ, Allah Teâlâ'yı doğru bir şekilde tanımanın ürünüdür." Çünkü, O'nun adalet, hikmet ve merhamet sahibi olduğunu bilen bir kimse, O'nun tasarruflarında bu mânaları bulur. O zaman da gönülden rızâ gösterir. Çünkü, bu durumda rızâ göstermemek adalete, hikmete ve merhamete rızâ göstermemek gibi açık bir yanlışlık olur.

"Rızâ, mü'minlerin cennetteki ruh halidir. Bu ruh hali dünyayı da cennete çevirir."

İbnu Atâ el-İskenderî şöyle demiştir:

"Rızâ, Allah Teâlâ'nın kulu için en iyi olan şeyi yaptığına inanmaktır." Kıyamet gününde de hikmetler ortaya çıkınca, insanlar, Allah Teâlâ'nın dünyadaki işlerinin en iyi olduğunu görür ve öyle olmuş olmalarına rıza gösterirler.

Ebu Turab en-Nahşebî şöyle demiştir:

"Kalbinde dünyaya yer veren bir kimse, rızanın hakikatine ulaşamaz." Bu sözü şöyle söylemek de mümkündür: "Dünyadan bir şeye talip olan bir kimse, rızanın hakikatine ulaşamaz."

Serî es-Sakatî şöyle demiştir:

"Beş şey mukarreblerin (Allah teâlâ'ya yakın olan velilerin) huylarındadır. Bu şeyler; nefsin hoşlanmadığı hallerde de Allah Teâlâ'dan râzı olmak, kendisini Allah teâlâ'ya sevdirmeye

çalışmak,³⁶⁵ O'ndan utanmak, O'nunla ünsiyet etmek ve O'ndan başka şeylerden vahşet ve sıkıntı duymaktır."

Fudayl ibni İyâd şöyle demiştir:

"Rızâ, sahip olduğu şeyden fazlasını temenni etmemektir."

İbnu Sem'ûn şöyle demiştir:

-Kendini Allah teâlâ'ya sevdirmek O'na itaat etmekle olur. O'na itâatsızlık etmek ise, kendini O'na buğz ettirmektir.

"Rızâ. Allah teâlâ'ya rab ve ilâh olarak râzı olmak, takdir edici ve kader koyucu olarak râzı olmak, uygulayıcı ve tasarruf edici olarak râzı olmaktır."

Ebu Said'e sormuşlar: "Kul, kadere karşı hem râzı hem kızgın olabilir mi?" Kendisi şöyle cevap vermiştir: "Evet, olabilir. Allah Teâlâ'dan râzı, kendi nefsine de kızgın olur."

Hasan el-Basrî'ye sormuşlar: "Fakirliği zenginlikten. Hastalığı sağlıktan daha çok severim, demek rıza mıdır?" Kendisi şöyle cevap vermiştir: "Hayır! Bu sözü söylemek de nefsin istediği şeyi tercih etmektir. Rızâ ise, Allah Teâlâ'nın takdir ettiği şeyi tercih etmektir." O'nun takdir ettiği şey ise, zenginlik ve sağlık da olabilir.

Ali radiyallahu anh şöyle demiştir:

"İstek ve dilek kapısında duran bir kimse, her zaman Allah Teâlâ'dan râzı olmaz."

Şiblî, "**İlâ havle velâ kuvvete illâ billâh.**" dedi. Bunu duyan Cüneyd ona şunu söyledi: "Bu sözü zikir maksadıyla söyledinse güzel söyledin. Ancak bir olaya duyduğun tepki ve kalp sıkıntısından dolayı söyledinse demek ki, sen rızâ makamını bulmamışsın." Çünkü rıza makamında. Olaylar dolayısıyla tepki ve kalbin sıkılması yoktur. Rızâ, kalbin olaylardan etkilenmemesi ve onlar yüzünden sıkılmamasıdır. Çünkü, rıza makamında olan kalp, her türlü olayda Allah Teâlâ'nın güzel olan tedbirini görür. Ayrıca, Allah Teâlâ'yı seven kalp, O'nun fiil ve tercihi de sever. Nitekim, "**Sevgili ne yaparsa, sevenin o hoşuna gider.**" denilmiştir.

Rızâ göstermemek, nefsin varlığına işarettir. Nefsin varlığı ise, henüz yolun başında olmak demektir.

FASIL-33

33.GIYBET ETMEMEK

Kurân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Birbirinizi gıybet etmeyin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" (Hucûrat Sûresi, 12. âyet) Ebu Hüreyre radiyallahu anh şöyle demiştir:

"Bir adam bir adamı kastederek, "O çok tembeldir." dedi. Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm buna şunu söyledi: "Sen kardeşinin etini yedin, onu gıybet ettin."

Denildiğine göre, Allah teâlâ Musa aleyhisselâma şunu vahyetmiştir:

"Ben gıybetçiyi affetsem, herkesten sonra cennete girer; onu affetmesem herkesten önce cehenneme gider."

İbrahim ibni Edhem bir ziyafete davet edilmişti. Davete icâbet etmek gerektiğini düşünerek gitti. Davet edilen bir kimse daha vardı. Bu kimse gelmeyince, oradakiler onu çekiştirip gıybet

³⁶⁵ Kendini Allah teâlâ 'ya sevdirmek O'na itaat etmekle olur. O'na itâatsızlık etmek ise, kendini O'na buğz ettirmektir.

ettiler. Bunu gören İbrahim, yemeği beklemeden çıkıp gitti ve gıybet meclisinde bulunduğu için, kendi kendisini üç gün aç kalmakla cezalandırdı.

Şöyle denilmiştir:

"Gıybet eden, o kimseye benzer ki, bir mancınık kurmuş ve sevaplarını onunla sağa sola atıp durur."

Şöyle denilmiştir: "Kıyâmet gününde gıybetçiye amel defteri verilir. Fakat kendisi orada hiçbir sevap görmez. Bunun üzerine, dehşete kapılarak, "Benim namazım, orucum, iyiliklerim neredeler?" diye sızlanır. Kendisine şöyle denir:

"Bu dediğin şeyler, yaptığın gıybetlerle gitmiştir."

Şöyle denilmiştir:

"Kişiye amel defteri verilir ve kendisi onda işlemediği sevaplar görür. Bunları anlamaya çalışırken, kendisine şöyle denir:" Bu sevaplar, insanların seni gıybet etmelerinin karşılıklarıdır."

Şöyle denilmiştir:

"Gıybet vardır ki, zinadan daha ağırdır. Gıybet de vardır ki, gıybet edilenin yarı günahlarını siler."

Hasan el-Basrî'ye, "Falan kimse seni gıybet etti." Hasan, o kimseye bir tabak helva ile şu mesajı gönderdi:

"Duyduğuma göre sen bana tatlı sevaplarını hediye etmişsin. Ben de sana bu tatlı helvayı hediye ettim"

Cüneyd şöyle demiştir:

"Ben mescide giderken, sufî kılıklı bir adamın dilendiğini gördüm ve bu halinden rahatsızlık duyarak, "Bu adam, sufiliği dilencilige âlet mi etmiş?" dedim.

O gece uyurken rüyamda onun cesedini önüme koyup, "Gıybet ettiğin bu adamın etini ye!" dediler.

Ertesi gün adamı arayıp buldum ve kendisinden helâllik istedim. Adam beni helâl etti ve bana şu dersi verdi:

"Birini eleştirirken aceleci davranma. Önce meselenin aslını öğren."

Dilenmek elbette ki, makbul bir amel değildir. Fakat öyle durumlar vardır ki, ölü eti yemeyi helâl ettikleri gibi, dilenciligi de helâl ederler.³⁶⁶

FASIL-34

34.FÜTÜVVET

Fütüvvet sahibine **"fetâ"** denir.

366 -Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselam, "Bazı şiiirlerde hikmet vardır." buyurmuştur. Ben de bu hadise dayanarak şu şiiri hatırlatmak isterim: "Nerde boynu bükük bir garip görsen- Hor görme, kim bilir ne derdi vardır."

Fetâ; elindeki her şeyi her şeyin sahibi olan Allah teâlâ için elden çıkarır. O, bunu yaparken de bir şey yaptığını görmez. Çünkü. **"Allah, cennet karşılığında müminlerden mallarını ve canlarını satın almıştır."** (Tevbe Sûresi, 111. âyet) Âyetine göre, o bu şeyleri daha önceden Allah teâlâ'ya satmıştır.

Fetâ, **"Allah adaleti ve ihsanı emreder."** (Nahl Sûresi, 90. âyet) Ayetiyle tam amel eder. Çünkü o hem haklara riâyet eder hem hak dışında kalan iyilikleri yapar. Bu âyetle emredilen de bunlardır. Çünkü, adâlet haklara riâyet etmek, ihsan da iyilikleri yapmaktır.

Fetâ, Allah teâlâ'ya itâat kapsamına giren her şeyi yapar, O'na karşı itâatsızlık kapsamına giren her şeyden de uzak durur.

Fetâ; malıyla, bileğiyle ve sahip olduğu her şeyle halka hizmet eder ve onlar için çalışır.

Fetâ, içinde benlik davası barındırmaz, dışında da tasannu ve gösterişe iltifat etmez.

Fetâ, kendi nefesine kızgınlık, başka herkese rızâ gözüyle bakar.

Fetâ; kendisinden büyük, kendi seviyesinde ve kendisinden küçük olanların hepsine alâka gösterir. (Bu alâka büyüklere karşı saygı, akrana karşı sevgi, küçüklere karşı da merhamet ve şefkat şeklindedir.)

Fetâ, kimsenin ayıp ve kusurunu araştırmaz, kimsenin yanlışını yüzüne vurmaz ve dinin emri olmadıkça kimseyi eleştirmez. O, herkese veli gözüyle bakar.

Fetâ, hiç kimseden hiçbir şey istemez ve hiçbir iyilik beklemez.

Fetâ, fakirlik ve ihtiyacını gizler, zengin görünmeye çalışır. Ezizetlere katlanır, dert çekmesini bilir, sabırlı olur. Başkalarının dilek ve isteklerini kendininkilere tercih eder. Minnet etmeden verir. Kendi hakkını başkalarından istemez, fakat başkalarının hakkını kendi nefisinden ister. Herkesi kendisinden üstün görür. Yalnızca kendisini kusurlu bulur. Yaptıklarını beğenmez. İyiliklerini küçümser. Nefsinin hissesi bulunan şeyleri terk eder. Övülmekle yerilmeyi aynı olgunlukla karşılar. Güzel ahlâk hasletlerinin hepsini yaşar. Bu sebeple o, sıdk³⁶⁷, vefa, cömertlik, alicenaplık, güzel geçinme, ayıp ve kusurları görmeme, ikramda bulunma, Allah için sevmek, kin, kibir, haset, hile gibi kötü huylardan uzak durma, arkadaşlar için para harcama, onların yararına zararı göze alma, minnet etmeme, iyilerin sohbetini arama huylarını taşır.

Fetâ, Rabbi için kendi nefesine husumet ve düşmanlık eder. Kendi nefsi için hiç kimseye husumet ve düşmanlık etmez. O, herkesi hoş tutar, fakat kendi nefsinin kınar.

Şöyle denilmiştir: **"Fetâ, putları kırandır."** Fakat, hadiste de buyurulduğu gibi, gök kubbesi altında nefisten daha büyük bir put yoktur. Bu büyük putun put hanesinde kibir, kin, hırs, riya gibi başka putlar da vardır.

Fetâ, fakirliğinden dolayı fakiri küçümsemez, zenginliğinden dolayı da zengini de büyütmez. O, yakınlık göstermek konusunda tanıdık, tanımadık, yakın ve uzak ayırımı yapmaz.

Fetâ, dünyadan yüz çevirir. Mal biriktirmez. Hatalarına mazeret aramaz. Mihn timeri gizler. Nimetleri açıklar. Dinin emri olmadıkça kimsenin yüzünü kızartmaz. Dostlarından yararlanmayı düşünmez. Verdiğini geri almaz. Allah Teâlâ'nın verdiğine şükreder, vermediğine sabreder. Hatta vermediğindeki hikmetten dolayı şükreder, verdiğini de isâr eder (muhtaçlara verir).

Fetâ, halk ile değil, Hâlık ile meşgul olur. O'na yönelir ve O'na yakın olmaya çalışır.

367 Sıdk kelimesi doğruluk, arkadaşlık hakkını gözetmek, vefakârlık gibi manalara gelir.

Kurân-ı Kerim'de "fetâ" ismi Hz. İbrahim (Enbiyâ Sûresi, 60. âyet) Hz. Yusuf (Yusuf Sûresi, 30. âyet) Ashâb-ı Kehf (Kehf Sûresi, 13. âyet), ve Hz. Musa'nın sâdık hizmetçisi (Kehf Sûresi, 60. âyet) için kullanılmıştır

FASIL-35

35.GÜZEL AHLÂK VE CÖMERTLİK

Kurân-a Kerim'de güzel ahlâk şöyle özetlenmiştir:

"Af yolunu tut, iyi şeyleri emret, kaba ve cahil kimselerden yüz çevir." (A'râf Sûresi, 199. âyet)

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da onu şu sözlerle anlatmıştır:

"Sana zulmedeni affet. Seni mahrum bırakana ver. Akrabalık bağıını koparana karşı bu bağı koru. Sana kötülük edene iyilik et. Sana karşı kabalık edene nazik davran."³⁶⁸

Allah Resûlü Aleyhissalatü vesselâm bu ahlâkı anlatırken, bir yandan da bizzat onu eksiksiz bir şekilde yaşamıştır. Onun için, kat'i olarak kendisini öldürmek maksadıyla üzerine gelen ve fakat buna muvaffak olamayıp yüzünde yaralar açan müşriklere karşı şöyle dua etmiştir:

"Allah'ım! Kavmimi bu yaptıklarından dolayı cezalandırma; çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar."

Güzel ahlâkın bazı hasletleri şunlardır:

- 1)-Selâmı yaymak.³⁶⁹
- 2)-Yemek yedirmek.
(Yeri dönemin getirdiği zorunlu ihtiyaçları gidermek de yemek yedirmek gibidir.)
- 3)-Akrabalığı gözetmek.
- 4)-Aldığından fazla vermek, yapılan bir iyiliğe daha büyük bir iyilikle karşılık vermek.
- 5)-Dostların sürçmelerine göz yummak.
- 6)-Başkalarının iş ve ihtiyaçlarını görmek için acele etmek.³⁷⁰

³⁶⁸ Bu hadis-i şerifte verilen ölçüler mutlak değil, ekseriyet derecesindedirler. Onun için, bunların bazı istisnaları vardır. Bu istisnaların neler olduğunu da dinî naslar belirlemiştir. Mehmet Âkif merhum ne güzel söylemiştir:

"Yumuşak başlı isem, kim demiş uysal koyunum. Kesilir, lâkin çekilmeye gelmez boyunum."

³⁶⁹ Selâmı yaymaktan maksat, herkese selâm vermek ve onu tekrarlamaktan usanmamaktır. Allah Resûlünün ashâbı, birlikte giderken aralarına giren bir ağaçtan sonra tekrar selâmlaşırlardı. Günümüzde ise, bir kere selâmlaşanlar, tekrar karşılaştıklarında selâm vermemek için ya yollarını değiştirirler, ya da yüzlerini çevirirler. Etmeyin Allah aşkına! Din kardeşlerimize, Rabbimizin kullarına günde dört beş kere selâm vermekten veya selâmlarını almaktan üşenmeyelim; zahmetsiz ve masrafsız olan bu kadarlık ilgi, sevgi ve saygıyı birbirimiz için çok görmeyelim. Dillerimizi selâma alıştıralım. Selâm diyelim, onunla içimizi, hislerimizi yıkayıp temizleyelim. Selâm diyelim, onunla aramızda yabancılık ve soğukluk duvarlarını yıkalım, yakınlaşıp anlaşalım.

⁶⁶³ Zamanımızda insanlar kendi işleri için çok acelecidirler. Fakat başkalarının işi için Eyüp aleyhisselâmın sabrına sahiptirler. Bu sebeple, birine bir işiniz düştüğü zaman yandınız, demektir.

7)-Dünyayı dileyeni bırakmak.³⁷¹

Güzel ahlâk, din ve akıl nazarında güzel olan şeyleri yapmak, çirkin olan şeylerden de sakınmaktır. Güzel ahlâkın bir kısmı fiil, bir kısmı söz, bir kısmı da duygu ve düşünce halindedir.

Güzel ahlâk, cennet ehlinin ahlâkıdır. Cennet ehli, bu ahlâkı dünyada da yaşarlar. Bununla dünyayı da cennete çevirmek, onu da cennet gibi huzurlu ve mutlu bir yer haline getirmek isterler.

Fütüvvet gibi, güzel ahlâk da vermek için karşı taraftan istemeyi beklememek, verirken de alandan daha çok memnun olmaktır. O, alanı mahcup etmemek, ona minnet etmemek ve ondan bir karşılık istememektir. Ahlâksız insan da bazen bir şeyler verir ve bir şeyler yapar. Fakat, bunu alana çok pahalıya mal eder. Minnet etmekten, yaptığıyla gururlanmaktan, olayı teşhir etmekten, onu çıkara tahvil etmeye çalışmaktan geri durmaz.

-CÖMERTLİK

Cömertlik, şu şekillerde tarif edilmiştir:

1)-Arkadaşların hak ve isteklerini kendine ait olanlardan üstün tutmak.

2)-İstenmeden vermek.

3)-Verdiğiyle övünüp minnet etmemek; vereceği şeyi ertelemekten vermek, verirken az bulup mahcubiyet duymak ve kendisi almış gibi onu gizleyip setretmek.

4)-Malı yanında, gerekirse canını da aynı rahatlık ve kolaylıkla vermek.

5)-Müslümanları ihtiyaç içinde görmekten rahatsızlık duymak ve yardım etmek için onları dilenmek ve yalvarmak zorunda bırakmamak.

6)-Vermek, fakat almayı düşünmemek ve kanaat mürüvvetiyle yaşamayı tercih etmek.

7)-Başkalarının sahip oldukları nimetlere tamah etmemek.

Cömertliğin en büyüğü, göz nuruyla tahsil ettiği ilmi halkın yararı için neşretmek ve onlara nasihat etmektir.³⁷²

Çünkü sizi yüzlerce defa ayağına götürecek, binlerce dilden yalvartacak, bıktırarak, usandıracaktır. Ev insanlar! Siz, Allah'ın kullarının bir işini görmek için onlara böyle çileler çektirirseniz, Allah da sizin işlerinizi görmek için size benzer ve hatta beter çilerler çektirmez mi? Bilir misiniz, Allah teâlâ'nın bir kanunu vardır. O da şudur: "Siz O'nun kullarına ve yaratıklarına nasıl davranırsanız, kendisi de size o türlü davranır." Siz bazen, "Allah'a bir iş için şu kadar sefer dua ettim; duamı kabul etmedi." Dersiniz. O zaman size sormak lâzımdır: "Siz de o kadar sefer Allah'ın kullarını böyle yüz üstü bırakmadınız mı?" Bu bunun karşılığıdır. Herkes ektiğini biçer. Siz rüzgâr ekerseniz, elbette ki fırtına biçersiniz.

371 -Buna siyaset de dahildir. Çünkü o da bir dünya işidir.

Fakat, günümüzde siyaset hırsı o kadar müthiş ki, kimse bu konuda babasına bile riâyet etmez. Aynı programı uygulayan iki insandan birisi iktidar mevkiine otursa, öbürü ateşe düşmüş tuza döner. Artık patlar da patlar. Behey vicdansız! Programınız bir olduğuna göre, bu ikilik, bu hazımsızlık, bu fitnecilik, bir milletin kaderiyle böyle tahterevalli oynamak hafifliği ve sorumsuzluğu neyin nesidir?

372 -İlim kazanmak mal kazanmaktan daha zordur. İlmin faydası da malın faydasından daha çoktur. Fakat ne yazık ki, çoğu insanlar ilim yoluyla yapılan cömertliği anlamaz ve hatta dudak büküp, "Nasihat karın doyurmaz." derler. Nasihat elbette ekmek değildir. Fakat hem ekmeğin yolunu hem de cennetin yolunu gösteren yüce bir ışıktır.

FASIL-36

36.KANÂAT ETMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Erkek veya kadın her kim iman edip sâlih amel işlerse, biz ona temiz bir hayat yaşatacağız." (Nahl, 97)

"Allah ona güzel bir rızık verecektir." (Hac, 58)

Bir tefsire göre, bu ayetlerdeki "temiz hayat" ve "güzel rızık" tan maksat **kanaattir**. Çünkü az ile yetinmek demek olan kanaat, Allah Teâlâ'nın bir mevhibesi ve özel bir nimetidir. Onu ancak, yukarıdaki âyette geçen şartlara uyan kimselere verir.

Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da şunları söylemiştir:

"Kanâat bitmeyen bir hazinedir."

"Sahip isteyen için Allah yeterlidir. Ünsiyet isteyen için Kurân yeterlidir. Hazine isteyen için kanâat yeterlidir. Vaaz isteyen için ölüm yeterlidir. Bunlarla yetinmeyen için de cehennem ateşi yeterlidir."

"Haramlardan ve şüpheli şeylerden sakın, en çok ibadet eden olursun. Kanaat et, en çok şükreden olursun. Kendin için istediğin iyilikleri din kardeşlerin için de iste, mü'min olursun. Komşularına iyilik et, müslüman olursun. Ve az gül. Çünkü çok gülmek kalbi öldürür."

Vehb şöyle demiştir:

"İzzet (şeref) ve zenginlik (kalp zenginliği) kendilerine bir mekân aramışlar. Kanaâtı bulunca, "Yerimiz burasıdır." deyip ona yerleşmişlerdir."

Zebur'da şöyle denilmiştir:

"Kanâat eden, aç da olsa, (kalbiyle ve şerefiyle) zengindir."

Tevrat'ta şöyle denilmiştir:

"Âdemoğlu kanâat ederse, zenginleşir (zenginmiş gibi, ihtiyaçtan ve muhtaç olmaktan kurtulur). Uzlet ederse (gelişi güzel kimselerle münasebet kurmazsa) selâmet bulur. Kıskançlık duymazsa, itibar görür. Çalışıp az bir süre yorulursa, uzun bir süre bunun rahatlığını yaşar."

Şöyle denilmiştir:

"Allah teâlâ, beş şeyi beş şeye yerleştirmiştir. O, İzzet ve şerefi tâat ve ibadete, zillet ve sefilliği günah işlemeye, heybeti gece namazına, hikmeti aç mideye yerleştirmiştir."

Şöyle denilmiştir:

"Düşmanından kısas yoluyla intikam aldığı gibi, hırsından da (dünya düşkünlüğünden de) kanâatla intikam al."

Şöyle denilmiştir:

"Gözleri insanların sahip oldukları şeylerde olan kimse hep hüzün duyar."

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kendilerini imtihan etmek için bazı kimselere verdiğimiz nimetlere göz dikme." (Hicr, 88; Tâhâ, 131)

"Allah'ın bazılarınızı bazılarınızdan üstün kıldığı şeyleri temenni etmeyin." (Nisa Sûresi, 32. âyet)

Çünkü, bazı kimseler için faydalı olan bir şey, diğer bazıları için zararlı olabilir.

Hadis-i şeriflerde de belirtildiği gibi, kulun niyeti âhireti aramak olursa, Allah teâlâ onun kalbine zenginlik yerleştirir, işini kolaylaştırır ve dünyayı onun arkasından koşturur. **Kulun niyeti dünyayı aramak olursa, o zaman da Allah teâlâ, onun gözlerinin önüne fakirliği diker, işini zorlaştırır, onu dünyanın arkasında koşturur ve buna rağmen ona ancak kendisi için takdir edilmiş olanı verir.** Kul endişelerini tekleştirirse (onları âhiret üzerinde birleştirirse), Allah teâlâ her sıkıntı ve zorluğa karşı ona yetişir. Kul endişelerini çoğaltırsa, Allah teâlâ da onun hangi sıkıntı ve zorluk altında kalıp helâk olacağına aldırılmaz.

Bil ki, bütün dünya senin olsa, ondan ancak kısa bir ömür içinde yararlanabilirsin. Ondans sonra o yine, hiç olmamış gibi senin olmaktan çıkar. Ancak, bu sefer dünya kadar bir hesap ve azap yükünü üstünde bırakır.

Bil ki, Allah Teâlâ'nın verdiği rızıkla kanâat edersen, O bunu bereketlendirir ve sana yeterli hale getirir.

Bil ki. Kime muhtaç olursan, onun önünde küçülürsün. Onun için, kanaat et ki kimseye muhtaç olmayasın ve önünde küçülmeysin.

Hür ve başı dik bir halde yaşamak istersen, kimseden bir şey bekleme. Bunun için de kanâat edip elindeki ile yetin.

Mevlâsı yanında her şeyi bulabilen bir kula, kendisi gibi kullara boyun eğip dil dökmek revâ mıdır? Bunun nasıl bir zillet olduğunu bilen, hiçbir kimseden hiçbir şey istemez. İstemenin kendisi zillet olduğu için, yerine getirilmesi de yüz suyunun dökülmesini önleyemez. Yerine getirilmemesi ise, daha büyük bir zillemdir. Kendilerinden bir şey istenen kimseler, bunun ne kadar büyük bir zillet olduğunu bilseler, isteyenleri o zillete düşürmemek için, bütün mallarını verirler. Bundan dolayı ihtiyacını açıklayan bir isteyene vermeyenler iflâh olmazlar.

FASIL-37

37.MERHAMET VE ŞEFKAT

Bil ki, Allah Teâlâ'nın yaratıklarına merhamet ve şefkat etmek vâciptir. Merhamet ve şefkat duygusu, ona sahip olan için devamlı işleyen bir sevap kaynağıdır.

Yaratıklara merhamet ve şefkat etmek, Onların yaratıcılarını tâ'zim etmek ve O'nun hatırını saymak niyetiyle olduğu zaman, Allah teâlâ bunları kendisi hesabına kabul eder ve aynıyla karşılık verir.

Onun için **Allah Resûlü** Aleyhissalatü vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Yerdekilere merhamet edin ki, gökte olan da size merhamet etsin."

"Merhametli olan kullara merhametli olan Allah teâlâ merhamet eder."

"Allah Teâlâ'nın geniş olan merhametinden ancak merhametsiz olanlar mahrum kalırlar."

Kalpte merhamet bulunursa, şu sonuçlar ortaya çıkar:

1-Yaratıkların ihtiyaçlarını gidermek ve istediklerini vermek.

2-Taşıyamayacakları yükleri onlara yüklememek ve zor işleri onlara yaptırmamak.

3-Anlayamadıkları şeyleri onlara söylememek, dini onlar için anlaşılmaz ve yaşanmaz hale getirmemek.

4-Onların sevinciyle sevinmek ve üzüntüleriyle üzülmek.

5-Onların din ve dünyaları için nasıl faydalı olabileceğini düşünmek.

6-Onları sıkıntı ve zararlardan kurtarmanın çarelerini aramak.

7-Onlardan birinin yüzüne sinek konunca. Kalbinde acı duymak.

8-Din kardeşinin itibar görmesini kendisinin itibar görmesinden daha çok istemek, ona gelen zilletin kendisine gelmiş olmasını temenni etmek.

(Gücü yettiği halde, bu işleri yapmayıp sadece, "Tuh! Tuh!" demek veya yüzünü buruşturup gözlerini yaşartmak, merhamet etmek değildir. Gerçi, bunu da yapmayıp zil takip oynayanlar da vardır. Fakat, bunlar merhamet etme iddiasında değildirler.)

FASIL-38

38.GÜNAHLAR ÂFETTİR

Bil ki, kul Allah teâlâ'ya itâat ederse, Allah teâlâ da diğer kulları ona itâat ettirir. O Allah teâlâ'ya itâatsızlık ederse, Allah teâlâ da onu diğer yaratıklara itâat etmek zorunda bırakır ve her kötülüğü ona musallat eder.

Günah işlemekte ısrar eden bir kul için her şey, hatta nimetler bile musibet ve cezadır. Günahtan sakınan bir kul için ise, bunun aksine, her şey, hatta musibetler bile nimet ve mükâfattır.

Kul, günah işlemek yüzünden rızktan, onun bereketinden ve sağlayabileceği huzur ve mutluluktan mahrum edilir (insanların yararlandığı her şey rızktır.) Günahkârlığın dünyadaki cezâsı her zaman bunlardan da ibaret değildir. O bazen de günahtan günaha sürüklenmek ve günahların fasit dairesi içinde tutulup hapsedilmektir. Nitekim, tâatın bir sevabı da yeni bir tâata muvaffak edilmektir.

Günahkârın aleyhinde vaziyet alan her şey, dostlarının yüz çevirmesi, eşinin huysuzluk yapması, sağlığının bozulması, kendisinde unutkanlık hâsıl olması, bineğinin serkeşlik etmesi, evinde fare belirmesi ve benzerleri günahlarının sonuçlarıdır.

Günahın en kötüsü, sahibi ölünce de devam eden günah türüdür. Bu günah türü, kalıcı izler bırakan günahlardır. Onun için şöyle denilmiştir:

"Öldüğü zaman, günahları da ölen bir kimse yine de bahtiyardır."

"En bedbaht insan, başkasının dünyası için kendi âhiretini harap edendir." Allah Resûlu Aleyhissalatü vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Kim bir iyilikte öncü ve örnek olursa, ona hem kendi yaptığı için hem de ona bakarak yapanların sevapları kadar sevap vardır. Kim de bir kötülükte öncü ve örnek olursa, ona hem kendi yaptığı için hem de ona bakarak yapanların günahları kadar günah vardır."

Ey adam! Günah işlemeyi bildiğin gibi, tevbe etmeyi de bil. Günah işlemekte güçlü, tevbe etmekte âciz olma. Ateşi yakan, onu söndürmelidir de.

FASIL-39

39.HAKİKÎ NAMAZ

Hakikî namazı kılmak istersen, ona başladığın zaman, dünyayı ve dünya ehlini unut; kıyâmet gününde Allah teâlâ'ya yöneldiğin gibi, bütün varlığıyla ona yönel ve hesap yerinde titrediğin gibi titre.

Tıpkı o zaman gibi, kâinat sultanının önünde olduğunu, O'nunla konuştuğunu, O'nun seni dinlediğini ve doğru söyleyip söylemediğini bildiğini düşün.

Bir zata, "Namaza girerken nasıl tekbir getirirsin?" diye sormuşlar.

Kendisi şu cevabı vermiştir: "Allah Teâlâ'nın bana baktığını hissedirim ve onu tazim ederek, ondan heybet duyarak ve ondan korkarak tekbir getiririm." (Tekbir, namazın başlangıcıdır. Onun için, namaza iyi başlamak lâzımdır. Ancak, yapılması gereken şey, bazılarının yaptığı gibi, niyette vesvese yapmak ve onu birkaç kere kurup bozmak değil, kalp ve zihnini yaptığı Allah Teâlâ'nın huzuruna hazırlamak ve bu yüceler yücesi huzura girmekte olduğunu düşünüp dünyayı unutmaya çalışmaktır.)

Bil ki, kimi zatlar tekbir getirirken, Allah Teâlâ'nın azametini hissederek ve hatta görerek onun içinde kaybolurlar. Bundan sonra bütün dünya onların tefekkür nazarında bir toz tanesi haline gelir. Ve bu durum namazlarının sonuna kadar devam eder. Böyle kılınan bir namaza artık ne nefis ne şeytan ne riya ne vesvese ne de ev ve iş gailisi giremez.

***** KİTABIN SONU *****

KONU FİHRİSTİ**İçindekiler**

ÖNSÖZ.....	3
GİRİŞ.....	3
1.İMANIN TEMELLERİ	8
2.TERBİYE VE EDEP	10
3.TASAVVUF VE SÜLÛK	14
-UZLET'İN LÜZÜMU	16
-TASAVVUF VE SÛFİ	18
-TASAVVUFUN PRENSİPLERİ	20
-MELÂMİLİK VE İHLÂS	21
4.VÜSÛL VE VİSÂL	22

5.TEVHİD VE MARİFET	25
-TEVHİD'İN UNSURLARI	25
-TEVHİD KONUSUNDAKİ İHTİLÂFLAR.....	26
-HEVÂ VE BİD'ATLAR	28
-İLİM VE MA'RİFET	32
6.KALP, RUH, NEFS, AKIL	35
-KALBİN, YANİ RUHUN ASKERLERİ	36
-ALLAH TEALA'NIN ZATI HAKKINDAKİ TASAVVURLAR	38
7.MUHABBET VE SEVGİ	40
-MUHABBETLE İLGİLİ BAZI DEYİMLER	40
8.ALLAH TEÂLÂ İLE ÜNSİYET ETMEK.....	42
9.HAYÂ VE MURÂKABE	44
10.KURB VE YAKINLIK.....	46
11.İLMİN LÜZUMU VE ŞEREFİ	47
12.ALLAH TEÂLÂNIN GÜZEL İSİMLERİ	48
13.ALLAH TEÂLÂ HAKKINDA SAHİH OLAN İTİKAD	52
-ARŞ ÜZERİNDE İSTİVÂ ETMEK.....	53
14.ALLAH TEÂLÂNIN SIFATLARI.....	56
15.İHLÂS VE RİYÂ	57
16.PEYGAMBERLERİN SIFATLARI	62
1-Peygamberler için Câiz Olmayan Şeyler:	62
2-Peygamberimiz İçin Vâcib Olan Şeyler:	63
3-Peygamberimiz için Haram Olan Şeyler:.....	65
4-Peygamberimizin Diğer Bazı Özellikleri:.....	67
17.ŞEYTANDAN KORUNMAK	69
-ŞEYTANIN YEDİ TUZAĞI.....	71
-NEFİSTEN SAKINMAK	72
18.DİL ÂFETLERİ.....	72
19.MİDEYİ KORUMAK	77
20.KİŞİNİN MUÂHAZE EDİLDİĞİ VE EDİLMEDİĞİ KALP HALLERİ	79
21.ALLAH TEÂLÂ'NIN HAKLARI VE TAKVANIN ÇEŞİTLERİ.....	80
-Acele etmek iki türlüdür.	84
-Haset.....	86
-Kibir	86
22.GÜZEL AHLÂK.....	87
-TEVAZU VE TEVHİDİN HAKİKATİ	89
23.TEFEKKÜR ETMEK	90
-Tefekkürle kazanılan ilimler topluca beş kısımdır	92

-Birinci kısım, imanın asıl ve rükünleriyle ilgili ilimdir.	92
-İkinci kısım ibadetlerle ilgili ilimdir.	92
-Üçüncü kısım kötü ahlâk ilmidir.....	92
-Dördüncü kısım iyi ahlâk ilmidir.....	92
-Beşinci kısım duyularla ilgili ilimdir.	92
24.TEVBE ETMEK	92
Tevbe etmek dört unsurdan oluşur	93
25.SABRETMEK	94
26.KORKMAK.....	96
27.ÜMİT ETMEK	97
28.FAKİRLİK.....	98
29.ZÜHD.....	99
30.MUHASEBE ETMEK	99
31.ŞÜKRETMEK	101
32.TEVEKKÜL ETMEK VE RIZA GÖSTERMEK.....	102
33.GIYBET ETMEMEK.....	104
34.FÜTÜVVET.....	105
35.GÜZEL AHLÂK VE CÖMERTLİK	107
-CÖMERTLİK	108
36.KANÂAT ETMEK.....	109
37.MERHAMET VE ŞEFKAT	110
38.GÜNAHLAR ÂFETTİR.....	111
39.HAKİKÎ NAMAZ	112